

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**KÁVA, ČAJ A ČOKOLÁDA V KAŽDODENNÍ KULTUŘE RANĚ
NOVOVĚKÝCH ŠLECHTICKÝCH SÍDEL V ČESKÝCH ZEMÍCH**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

Autorka práce: Mgr. Dana Marešová

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: II.

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdání textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Všechných 30. listopadu 2015

.....
Dana Marešová

Anotace

Předkládaná diplomová práce *Káva, čaj a čokoláda v každodenní kultuře raně novověkých šlechtických sídel v českých zemích* se věnuje dějinám každodennosti šlechty v Království českém a Markrabství moravském od poloviny 17. do konce 18. století s důrazem na hmotnou kulturu, která sloužila k popíjení kávy, čaje a čokolády. Výchozím pramenem pro tuto práci se staly zámecké inventáře a inventáře městských paláců. Prvotně byly určeny vybrané šlechtické rody a poté přiblížena jejich rezidenční síť. Dále se práce zaměřila na topografii sídel a umístění zkoumaných předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády do konkrétních prostor zámků či paláců. Na základě toho se autorka práce pokusila o rekonstrukci myšlení, jednání a životních postojů šlechty a o přiblížení symbolického významu výzdoby prostor sídel a role předmětů v reprezentaci šlechtice, při obohacování jeho civilizačních a kulturních návyků. Opomenuto nebylo ani složení předmětů a další doplňky, které se společně s kávou, čajem a čokoládou podávaly. Inventáře byly podrobeny dalšímu hlubšímu průzkumu, který pomohl vytvořit sociální a mocenskou stratifikaci na základě předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Vznikla i další srovnání, a to porovnání reprezentace jednotlivých příslušníků rodů a také vlastnictví zkoumaných předmětů na základě genderového vymezení. Předkládaná práce se dále pokusila o proniknutí do problematiky symbolické komunikace.

Annotation

The thesis is entitled *Coffee, tea and chocolate as a part of the life of noblemen during the early-modern times period in the Czech countries* and it presents the history of everydayness of the nobility in the Czech Kingdom and in the Margraviate of Moravia from the middle of the 17th up to the ending of the 18th century, and it emphasizes the material culture which was used for drinking coffee, tea and chocolate. Castle inventories and municipal palaces inventories were used as an initial source of information. At the very beginning the noble families were chosen and afterwards their residential network was approached in detail. This work also focused on the topography of the residences and on the location of items used for coffee, tea and chocolate consumption within the particular castles or palaces. On this basis the author tried to reconstruct the way of thinking, behavior and attitudes of noblemen, and to explain the symbolic meaning of the decoration of the residences, the symbolic role of items as a representation of noblemen as a mean of the enrichment of their social and cultural habits as well. The set-up of items and other accessories served with coffee, tea and chocolate were not forgotten either. The inventories were put through a deep research which helped to create a social and power stratification on the basis of items used for coffee, tea and chocolate consumption. Another comparison also emerged- the comparison of particular members of various families representation and also the ownership of examined items on the basis of gender definition. This work tried to immerse to the topic of symbolic communication.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., za cenné rady, připomínky a trpělivost při vedení práce. Poděkování patří také zaměstnancům archivů, v nichž jsem bádala. Za konzultace a zapůjčený materiál děkuji PhDr. Jiřímu Hrbkovi, Ph.D. a PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D. Dále můj dík patří všem, kteří se jakkoliv podíleli na této diplomové práci, a v neposlední řadě i mé drahé rodině za umožnění studia a podpory při něm.

Obsah

1. Úvod	8
2. Káva, čaj, čokoláda	29
3. Rezidenční síť	33
3. 1. Barokní sídla	35
3. 2. Příklady rezidenční sítě zkoumaných rodů	39
4. Topografie prostorů šlechtických sídel	59
4. 1. Kabinety	63
4. 2. Pánské pokoje	65
4. 3. Dámské pokoje	66
4. 4. Stříbrnice	68
4. 5. Galerie	70
4. 6. Ložnice	71
4. 7. Kredence, vitríny	72
4. 8. Komora, sklad	73
4. 9. Truhla, skříň	74
4. 10. Kuchyně	76
4. 11. Cukrárna	78
4. 12. Kavárna	80
4. 13. Rozličné místnosti	80
5. Nádobí ke konzumaci exotických nápojů	84
5. 1. Druhy nádobí	84
5. 2. Materiál nádobí	85
5. 2. 1. Porcelán	85
5. 2. 2. Majolika	91
5. 2. 3. Terra sigillata	93
5. 2. 4. Cín, měď, mosaz, plech, železo	94
5. 2. 5. Stříbro	96
5. 2. 6. Dřevo	96
5. 2. 7. Jaspis	97
5. 2. 8. Mušlovina	97
5. 3. Nádobí a další doplňky, které se užívaly při setkání u kávy, čaje a čokolády	97
6. Sociální a mocenská stratifikace	101

6. 1. Hlediska stratifikace.....	103
6. 2. Knížata	105
6. 3. Hrabata	109
6. 4. Svobodní páni.....	113
6. 5. Vzájemné porovnání reprezentace knížat, hrabat a svobodných pánů	113
6. 6. Porovnání reprezentace jednotlivých příslušníků rodů	115
6. 7. Vlastnictví zkoumaných předmětů na základě genderového vymezení	120
7. Černínský inventář pražského městského paláce z roku 1733 jako příklad symbolické komunikace	123
8. Závěr	130
9. Seznam zkratk	136
10. Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů.....	138
10. 1. Prameny nevydané	138
10. 2. Prameny vydané	142
10. 3. Literatura	143
10. 4. Internetové zdroje.....	164
11. Seznam příloh.....	165

1. Úvod

Předkládaná diplomová práce *Káva, čaj a čokoláda v každodenní kultuře raně novověkých šlechtických sídel v českých zemích* si klade za cíl představit na základě inventářů zámků a městských paláců každodenní život na šlechtických sídlech a jejich hmotnou kulturu prostřednictvím konzumace kávy, čaje a čokolády. Tyto tři pochutiny byly zvoleny, protože o nich vypovídaly zkoumané inventáře. Práce se zaměřila na období od poloviny 17. do konce 18. století. Vybráni byli nejen zástupci z řad českých a moravských šlechticů, kteří pobývali pouze na území Království českého a Markrabství moravského, ale zařazeni byli také ti, kteří měli své povinnosti u dvora ve Vídni. Prozkoumány byly inventáře jak venkovských rezidencí, tak městských paláců, a to knížecích, hraběcích a panských rodů.

Práce se zabývá šlechtou Království českého a Markrabství moravského. V historiografii byla tato problematika několikrát popsána, proto autorka předkládané práce přistoupila pouze ke stručnému historiografickému výkladu. Zájem o šlechtu sahal již do doby raného novověku, kdy vznikaly genealogické příručky.¹ Na sklonku 18. a počátkem 19. století se objevily první moravské a české místopisy² a přidal se nový historickotopografický přístup.³ Tato genealogická a topografická díla se věnovala pouze držitelům staveb a přestavbám jejich sídel. Paralelně se zmíněným přístupem se rozvíjela biografická metoda.⁴ Od konce 19. století vznikal soupis, který měl za úkol podchytit všechny umělecké a historické památky.⁵

---

¹ Karel KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocki z Hlohol a Paprocké Vůle. Život – dílo – forma a jazyk*, Praha 1946; Jan P. KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983; Jaroslav PÁNEK, *Historický spis o pánech ze Šternberka a otázka autorství Václava Březana*, SAP 33, 1983, s. 443-482; TÝŽ, *Václav Březan. Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.

² Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen I-XV*, Prag-Wien 1785-1790; Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt I-XVI*, Prag 1833-1849; Franz Josef SCHWOY, *Topografie von Markgraftum Mähren I-III*, Brünn 1793-1794; Georg Thomas WOLNY, *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert I-VI*, Brünn 1835-1842, 1846.

³ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1882-1927; TÝŽ, *Místopisný historický slovník Království českého*, Praha 1908; Franz Alexandr HEBER, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser I-VII*, Prag 1843-1849; Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Videň 1930; Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské*, Praha 1938.

⁴ Peter von CHLUMECKÝ, *Carl von Zierotin und seine Zeit 1564-1615*, Brünn 1862; Josef LUKÁŠEK, *Jáchym Ondřej Šlik*, Praha 1913; František HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930; Zdeněk KALISTA, *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic I-II*, Praha 1932; TÝŽ, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1939; Otakar ODLOŽILÍK, *Karel starší ze Žerotína 1564-1636*, Praha 1936; Z. KALISTA, *Zikmund Myslík z Hyršova*, Praha 1940; Antonín HAAS, *Karel Bruntálský z Vrbna*, Praha 1947; Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978; Pavel PREISS, *Boje s dvouhlavou saní. František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 1981; Noemi REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984; F. HRUBÝ (ed. Libuše URBÁNKOVÁ-HRUBÁ), *Lev Vilém Kounic – barokní kavalír, jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy kounické rodiny v letech 1550-1650*,

V polovině 20. století se pod vlivem marxistického dějepisceví řada historiků zaměřila na hospodářský aspekt nejbohatší vrstvy společnosti a také zejména na jejich vztah k poddanému lidu.⁶ Dále v šedesátých letech Josef Macek pracoval se sémantickým pohledem, ale jeho práce vyšla až v devadesátých letech.⁷ Zájem o šlechtu stoupl na konci osmdesátých let a dále pokračoval v devadesátých letech minulého století. Na šlechtu se zaměřovali historici umění jako např. Petr Fidler, Tomáš Knoz, Lubomír Slavíček a Jiří Kroupa, jehož centrem zájmu je barokní Morava.⁸ Postupně se vytvořily tři badatelské tendence věnující se dějinám šlechty. První z nich se zaměřila na mocenské struktury stavovské a absolutistické společnosti v souvislosti s politickými a náboženskými programy na úrovni regionu, země, státu a nadnárodních

---

Brno 1987; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989; TÝŽ, *Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka*, Praha 1996; TÝŽ, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 1998; Pavel BALCÁREK, *Kardinál František z Ditrichštejna (1570-1636)*, Kroměříž 1990; Josef POLIŠENSKÝ – Josef KOLLMANN, *Valdštejn: ani císař, ani král*, Praha 1995; Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

⁵ *Soupis památek uměleckých a historických v Království českém* (od 1891, prozatím vyšlo 51 svazků). Pro území Moravy *Vlastivěda moravská*, Brno 1900-1948.

⁶ František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v druhé polovině 15. a první polovině 16. století*, Praha 1959; Alois MÍKA, *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*, Praha 1960; Josef VÁLKA, *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*, Praha 1962; Josef PETRÁŇ, *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*, Praha 1964, TÝŽ (ed.), *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 1, Studia Historica 14, Praha 1976; Václav LEDVINKA, *Rozmach feudálního velkostatku, jeho strukturální proměny a role v ekonomice Českých zemí v předbělohorském období*, FHB 11, 1987, s. 103-132. Z novějších prací V. LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596)*, Praha 1985; V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

⁷ Josef MACEK, *Hrad a zámek. Studie historicko-sémantická*, ČČH 90, 1992, s. 1-16. Nově se sémantice věnoval V. BŮŽEK, „Dobré přátelství“ v listech Pětipeských z Chýš na sklonku předbělohorské doby, *Porta Bohemica* 1, 2001, s. 27-42; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 535-569 – zájem o pojem rodina; Miroslav ŽITNÝ, „Dobry kryksman“ – diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 224-248.

⁸ Např. Petr FIDLER, *Architektur des Seicento. Baumeister, Architekten und Bauten des Wiener Hofkreises*, Innsbruck 1990 (Habilitationní práce); TÝŽ, *Zur Bauaufgabe in der Barockarchitektur. Das Palais Questenberg – Ergänzende Forschungen zu einer Prandtauer Monographie*, Innsbruck 1985; TÝŽ, „...alla moderna gebaut und vom sehr artigen goet... Das Palais Dietrichstein-Lobkowitz in Wien. Zur Frage des französischen Einflusses in der mitteleuropäischen Architektur und Mitteleuropa des 17. Jahrhunderts“, *Acta historiae artium* 37, 1994-1995, s. 145-174; TÝŽ, *Filiberto Luchese – ein vergessener Pionier der österreichischen Barockarchitektur?*, *Römische Historische Mitteilungen* 30, 1988, s. 177-198; Tomáš KNOZ, *Renesance a manýrismus na zámku v Rosicích*, Rosice 1996; TÝŽ, *Zum Wandel des mährisch-österreichischen Kulturraumes. Schloss Rosice in der Frühen Neuzeit*, in: Zofia Kowalska (ed.), *Aus der Geschichte Österreichs in Mitteleuropa*, Wien 2003, s. 37-75; Lubomír SLAVÍČEK (ed.), *Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993; TÝŽ, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*, *OH* 5, 1996, s. 483-514; TÝŽ, *Sbírky a sběratelé na Moravě 17. a 18. století*, in: T. Knoz (ed.), *Morava v době baroka*, Brno 2004, s. 91-104; Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*, Kroměříž 1987 (2. vydání Brno 2006).

celků. Druhá skupina badatelů se věnovala hospodářským dějinám a hodnotila zejména hospodářské prameny. Třetí tendence se týkala studia dějin mentalit a historické antropologie.⁹ Zájem historiků směřoval ke každodennímu životu prostřednictvím hmotné kultury.¹⁰ Na základě těchto vlivů vznikla souborná díla týkající se života šlechty.¹¹

Práce se zaměřila na období od poloviny 17. do konce 18. století. Dějiny po třicetileté válce až do osvícenských reforem se v českých zemích netěšily po celé 19. a 20. století velkém zájmu historiků. Za tím, že zájem o tyto dějiny nebyl tak veliký, stála především ideologie českého nacionalismu. Nacionalistické dějepisceví navázalo na Františka Palackého a v podstatě proti sobě postavilo doby nazývané předbělohorská a pobělohorská. Z tohoto porovnání doba po Bílé hoře nevyšla zrovna nejlépe, byla považována za dobu „utlačování českých národních snah“. Nacionalisté tedy v podstatě bojovali proti „odnárodněné“ šlechtě, kterou vinili z germanizace Čech, a to právě především ve zkoumaném 17. a 18. století.¹² Po druhé světové válce bádání v oblasti barokní doby nebylo též příznivé. Vývoj na poli výzkumu dějin šlechty 17. a 18. století dlouhou dobu určovali hlavně umělečtí historikové, kteří sice viděli vysokou úroveň barokního stavitelství, malířství či sochařství, jehož zadavateli byli především šlechtici, přesto v očích marxistické ideologie nesměla být šlechta zkoumána jinak než jako „utlačovatelka poddaných“.¹³ Doba barokní a bádání o ní, natož pak výzkum šlechtické společnosti, jako by bylo ochromeno, a to i v devadesátých letech minulého století. To dokládá nevelký počet vydaných syntéz, monografií, edic a sborníků, ale i vědeckých studií v historických časopisech.¹⁴ Zásadnější změna nastala alespoň ve výzkumu šlechty tohoto období teprve od konce 20. století, kdy se touto

---

⁹ V. BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisceví devadesátých let*, OH 7, 1999, s. 15-20. O badatelských přístupech k dějinám šlechty dále pojednal J. PÁNEK, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, OH 5, 1996, s. 20-23.

¹⁰ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury I/1-2. Vymezení kulturních dějin. Kultura každodenního života od pravěku do 15. století*, Praha 1985; TÝŽ, *Dějiny hmotné kultury II/1-2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, 1997.

¹¹ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených*, Praha 2002; V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

¹² Zdeněk HOJDA, „*Idola*“ barokního bádání aneb jak se vyhnout *Skylle* a neupadnout v osidla *Charybdy*, in: Týž (red.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 15-26. Dále srov. Z. KALISTA, *České baroko*, Praha 1941, s. 43-48. K této problematice dále P. MAŤA, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740. Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, OH 10, 2003, s. 191-233.

¹³ Z. HOJDA, „*Idola*“, s. 18-19.

¹⁴ Svatava RAKOVÁ, *Pobělohorské Temno v české historiografii 90. let: pokus o sondu do proměn historického vědomí*, ČČH 99, 2001, s. 569-588, zde s. 573.

problematikou začali zabývat mladí badatelé, a to především v Českých Budějovicích a Praze.¹⁵

Malý zájem badatelé věnovali rezidencím 18. století. Nejvíce historici zaměřovali svou pozornost na šlechtická sídla 16. a 17. století.¹⁶ Již na počátku devadesátých let o barokních rezidencích napsal článek Zdeněk Hojda.¹⁷ Velice přínosná se stala v tomto ohledu disertační práce Jiřího Kubeše, která se zaměřila na léta 1500-1740 a reprezentační funkci sídel.¹⁸ I Martin Pleva se ve své práci, ale tentokrát diplomové, pokoušel o rekonstrukci rezidenčních sítí.¹⁹ Rezidencím ve zkoumaném období se také věnoval Petr Maťa ve své knize o šlechtické společnosti.²⁰ Kapitoly týkající se šlechtických rezidencí se objevily i v syntéze kolektivu jihočeských badatelů.²¹ V této diplomové práci autorka využila i další literatura, která se věnovala předchozímu období. Použila ji proto, že tak mohlo v práci dojít ke komparaci, která napomohla osvětlit další skutečnosti doby barokní.²² V práci nebyla opomenuta další literatura, která se týkala konkrétních zkoumaných rodů a utváření jejich rezidenční sítě, uvedena bude dále s příslušnými rody, jelikož byla velice rozsáhlá.²³

Šlechtické rezidence musely plnit několik funkcí, pro předkládanou práci se stala nejzásadnější kulturní a reprezentační funkce. Kulturní úroveň sídla určoval sám majitel svým intelektuálním citěním, vliv měla i četba a výběr knih, na základě nich si vlastník

---

¹⁵ Jiří KUBEŠ, *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, in: J. Kubeš (ed.), *Prameny k dějinám Pardubického kraje. Fontes historiae pagi Pardubicensis 3*, Pardubice 2007, s. 9-33, zde s. 11. Díla českobudějovických a pražských historiků byla využita dále v práci.

¹⁶ V. LEDVINKA, *Funkce venkovských rezidencí a pražských paláců jihočeské šlechty v 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 28-41; J. HRDLIČKA, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, JSH 63, 1994, s. 178-184; Michaela NEUDERTOVÁ, „*Item ve velkém fraucimře před luthausem se nachází...*“ (*Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách*), OH 7, 1999, s. 163-199; Olga BEDNÁŘOVÁ, *Teplický zámek ve světle konfiskačního inventáře z roku 1634*, Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích 23, 2000, s. 105-137; Martin PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty ve světle pozůstalostních inventářů*, Acta Musei Moraviae, Scientiae Sociales 85, 2000, s. 131-155 a další autoři. Pozdějším obdobím, tedy dobou osvícenskou, tentokrát na Moravě se zabýval především J. KROUPA, „*Lieu de plaisance*“ und das barocke Mähren. Notizen zu einem „*französischen Modul*“ in der Architektur des 18. Jahrhunderts, Umění 43, 1995, s. 317-337; TÝŽ, *Dietrichštejnský palác v Brně a Ludwig Sebastian Kaltner*, Umění 46, 1998, s. 522-547; TÝŽ, *Zámek Valtice v 17. a 18. století*, in: Emil Kordiovský (ed.), *Město Valtice*, Brno 2001, s. 155-196; TÝŽ, *Alchymie*.

¹⁷ Z. HOJDA, *Rezidence české šlechty v baroku (Několik tezí)*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica 1, Studia Historica 14, 1992, s. 161-178.

¹⁸ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce).

¹⁹ M. PLEVA, *Mobiliáře a sbírky moravské barokní šlechty. Na základě pozůstalostních inventářů moravského královského tribunálu*, Brno 1999 (Diplomová práce).

²⁰ P. MAŤA, *Svět*, s. 137-156.

²¹ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 223-295.

²² Např. Radmila Pavlíčková, Petr Vorel a další. Literatura bude uvedena v kapitole 3. Rezidenční síť.

²³ Literatura bude uvedena v konkrétní kapitole 3. Rezidenční síť.

rozšiřoval přehled o okolním světě, důležitou roli hrálo vzdělání, cestování a v neposlední řadě i jeho umělecké a vědecké kontakty. Vliv na stavební činnost a vybavování sídel předměty formovaly i kavalírské cesty, které šlechtici v mládí podnikali.²⁴ Nelze opomenout ani vliv nakupování zahraničního zboží na trzích. Kupovaly se šperky, drahé látky, koření a v době barokní i káva, čaj nebo čokoláda.²⁵

Reprezentační funkce se odrážela nejen v sochařské a architektonické výzdobě sídla, ale i ve vybavení šlechtického sídla obrazy, nábytkem, sbírkovými předměty, knihami a dalšími předměty. K poznání hmotné kultury značně pomohl Josef Petráň, který s kolektivem dalších autorů vydal klíčovou práci *Dějiny hmotné kultury*. Tato dvoudílná publikace přispěla k poznání šlechtické hmotné kultury. Podstatné pro tuto práci bylo období od 16. do 18. století. Tato syntéza se stala podkladem předkládané práce, jelikož se v ní skýtají informace o téměř všech oblastech každodenního života společnosti zemí Koruny české.²⁶ Dějiny každodennosti jsou v Petráňových knihách pojímány jako dějiny jednotlivých úkonů, rituálů, činností, stereotypů spojených s předměty – atributy života společnosti a jednotlivce.

Každodennímu životu a hmotné kultuře se věnoval také německý historik Richard van Dülmen. Jeho přístup je odlišný od výše zmíněného, jelikož tento autor chápal dějiny každodennosti jako dějiny kultury v nejširším slova smyslu – tedy včetně problematiky spojené s kolektivní psychologií společnosti. Tento historik napsal třídílnou práci o každodenním životě v raném novověku. Zajímaly ho jednotlivé vrstvy tehdejší společnosti, kde pozornost obrátil k lidskému jednání a chování v raném novověku a k jedinci s jeho pocity a myšlením. I když se Dülmenova práce týkala německého prostředí, jeho pojetí každodennosti se stalo metodologicky velice přínosné pro české historiky.²⁷ Předkládaná diplomová práce se přiklonila k pojmání dějin každodennosti po vzoru knihy sestavené Josefem Petráňem.

Doposud se česká historiografie tématu mimoevropských vlivů ve zkoumaném období nevěnovala. Autorka práce chápala mimoevropské vlivy jako pochutiny a předměty, které proudily do Evropy z Ameriky, Asie a Orientu, byly to např. turecké

---

²⁴ J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013, zejména s. 7-13.

²⁵ K zahraničním trhům v předbělohorském období V. BŮŽEK, *Zahraníční trhy a kultura šlechtických dvorů v předbělohorských českých zemích*, ČČH 89, 1991, s. 692-713; TÝŽ, *Die Linzer Markte und die Kultur am Hofe der letzten Rosenberger*, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz, 1989, s. 11-44.

²⁶ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1-2*.

²⁷ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I-III*, Praha 1999-2006.

koberce, zbraně, zrcadla nebo různé exotické květiny, ovoce a další. Vždy šlo o pouhé zmínky toho, že tyto vlivy do českých zemích přicházely, ovšem nějaké větší práce bohužel prozatím nevznikly.²⁸ Historici se dosud nezabývali nějak hlouběji přímo výše uvedenými tématy, natož pochutinami. Výjimku tvořil příspěvek Karla Černého, historika dějin lékařství, který se věnoval stručné historii kávy, čaje a čokolády a také pohledům dobové dietetiky na tyto nápoje.²⁹ Ostatní z článků či knih, které v našem prostředí vznikly, nelze považovat za odpovídající literaturu, jež se dala užít v diplomové práci. Přesto se někteří autoři věnovali mimoevropským kulturám, snažili se podat pohled vnímání obrazu „toho druhého“ a přiblížit „neevropskou“ společnost na příkladu Turků a Ameriky.³⁰

Orientem a vztahy habsburské monarchie s Orientem v raném novověku se zabývala badatelka Almut Buesová působící ve Vídni.³¹ Znalosti, které plynuly do Evropy od Turků, a vztahy mezi Evropou a islámským světem zachytil ve svých knihách a člancích Almut Höfert.³² V Rakousku vznikl katalog *Federschmuck und Kaiserkrone*, který byl velice přínosný pro předkládanou diplomovou práci. Vyšel na počátku devadesátých let, měl představit barokní obraz Ameriky v habsburské monarchii, fenomén exotismu, příchod předmětů z Ameriky, Asie, a Orientu, poznávání nové fauny a flóry a jejich vliv na nové umělecké předměty, které se objevily v Evropě,

---

²⁸ Někteří historici alespoň vytvořili články k danému tématu. Např. Marie RYANTOVÁ, *Tulipán – módní květina 17. století*, Dějiny a současnost 19, 1997, č. 4, s. 36-38; Vítězslav PRCHAL, *Obraz křesťanského rytíře? Turcika ve šlechtických zbrojnicích raného novověku*, Theatrum historiae 2, 2007, s. 123-136; Miroslav CVRK, *Ananasy ze Židlochovic*, Jižní Morava 47, 2011, s. 307-312. V diplomové práci jsou dále uvedeny některé menší články.

²⁹ Kávou, čajem a čokoládou se v našem prostředí zabýval Karel ČERNÝ, *Káva, čokoláda, čaj a jiné požitky kuchyně i lékárny 17. století*, in: Zdeňka Buršíková – Václav Chroust – Karel Viták (edd.), *Dělám to k větší slávě boží a chvále vlasti*, Bohuslav Balbín a jeho doba, Klatovy 2014, s. 138-168.

³⁰ Na příkladu Turků Tomáš RATAJ, *České země ve stínu pŕlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002. Amerikou se zabývala S. RAKOVÁ, *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni. Angličané v Novém světě*, Praha 1998; TÁŽ, *Víra, rasa a etnicita v koloniální Americe*, Praha 2005; Markéta KRÍŽOVÁ, *Mayové. Víc než záhady dávné civilizace*, Praha 2001; TÁŽ, *Aztékové. Půvab a krutost indiánské civilizace*, Praha 2005; TÁŽ, *Inkové. Nejmocnější indiánský stát*, Praha 2006; TÁŽ, *The strength and sinews of this western world. African slavery, American colonies and the effort for reform of European society in the Early Modern Era*, Praha 2008. Vnímáním toho druhého se zabýval též francouzsko-bulharský filozof Tzvetan TODOROV, *Dobytí Ameriky: problém druhého*, Praha 1996.

³¹ Almut BUES, „die umschnupferten unsere wagen“ – *Alltagskontakte des Handelsgesellen Martin Gruneweg im Spannungsfeld zwischen Orient und Okzident*, in: Martin Scheutz – Karl Vocelka (edd.), *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Neuzeit*, Wien 2005, s. 427-447.

³² Almut HÖFERT – Armando SALVATORE (edd.), *Between Europe and Islam. Shaping modernity in a transcultural space*, Brusel-New York 2000; Almut HÖFERT, *Den Feind beschreiben. „Türkengefahr“ und europäisches Wissen über das Osmanische Reich*, Frankfurt am Main 2003; TÝŽ, *Ist das Böse schmutzig? Das Osmanische Reich in den Augen europäischer Reisender des 15. und 16. Jahrhunderts*, Historische Anthropologie 11, 2003, s. 176-192; TÝŽ, *Europa und der Nahe Osten. Der transkulturelle Vergleich in der Vormoderne und die Meistererzählungen über den Islam Europe and the Near East. Transcultural Comparison in Pre-Modern History and the Master Narratives on Islam*, Historische Zeitschrift 1, 2008, s. 561-597.

nebo které vytvářeli umělci na základě bohaté fantazie. Katalog představil umělecká díla a předměty, zdobené kabinety scénami z Nového světa, motivy papoušků či opic a další umělecké výtvary, které se označovaly jako „indianisch“, ať už pocházely z Ameriky, Číny či Orientu.³³ V českém prostředí se nejbližší k poznání vztahů Evropy s Turky přiblížil ve své disertační práci Vítězslav Prchal.³⁴ Ten se zabýval i hmotnou kulturou sídel, která pocházela z Orientu. Orientální předměty sice nebyly přímo v této práci podrobeny výzkumu, ale úzce souvisí se zkoumanou kávou, čajem a čokoládou, a proto autorka práce uvedla alespoň hlavní literatura týkající se této problematiky.

Bohatá je literatura z německého prostoru. Historici svou pozornost k mimoevropským civilizacím začínali otáčet velice pomalu. Práce přibližující kávu, čaj a čokoládu vznikaly až po devadesátých letech minulého století. Za průkopnickou práci lze považovat dílo Karla Tepleho o počátcích kávy a prvních kavárnách ve Vídni.³⁵ Některé z prací se věnovaly historii pochutin. Thomas Hengartner a Christoph Maria Merki psali o spotřebě čokolády, také se zajímali o další „pochutiny“ jako je opium, hašiš a konopí.³⁶ Přímo nápojům, tedy kávě, čaji a čokoládě, zasvětili své knihy autoři jako Jens-Uwe Brikmann, Thomas Krueger, Harry Kühnel, Roman Sandgruber, Andreas Urban.³⁷ Výsledkem psaní o nápojích se staly monografie od Hanse-Petera Mielkeho, Annerose Menningerové a Günthera Schiedlauského.³⁸ Roman Sandgruber se zabýval otázkou nejen kávy, ale i alkoholu, tabáku, cukru a sladkostí.³⁹

Někteří z autorů se zabírali kávou, čajem a čokoládou v souvislosti s konkrétním městem či oblastí. Karl Wassenberg svůj zájem směřoval k Východnímu

---

³³ Friedrich POLLERROSS – Andrea SOMMER-MATHIS – Christopher F. LAFERL (edd.), *Federschmuck und Kaiserkrone. Das barocke Amerikabild in den habsburgischen Ländern*, Wien 1992.

³⁴ V. PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj v reprezentačních strategiích české a moravské aristokracie v letech 1550-1700*, Praha 2012. Dále se tureckými motivy v českých zemích např. zabýval také V. BŮŽEK, *Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adeligen in den böhmischen Ländern zu Beginn der Neuzeit*, in: Gabriele Haug-Moritz – Ludolf Pelizaeus (edd.), *Repräsentation der islamischen Welt in Europa der Frühen Neuzeit*, Münster 2010, s. 95-136.

³⁵ Karl TEPLY, *Die Einführung des Kaffees in Wien: Georg Franz Koltschitzky, Johannes Diodato, Isaak de Luca*, Wien 1980.

³⁶ Thomas HENGARTNER – Christoph Maria MERKI (edd.), *Genussmittel. Ein Kulturgeschichtliches Handbuch*, Frankfurt am Main-New York 1999.

³⁷ Roman SANDGRUBER – Harry KÜHNEL (edd.), *Genuß und Kunst. Kaffee, Tee, Schokolade, Tabak, Cola*, Innsbruck 1994; Jens-Uwe BRIKMANN (ed.), *Der bitter-süße Wohlgeschmack. Zur Geschichte von Kaffee, Tee, Schokolade und Tabak. Texte und Materialien zur Ausstellung im Städtischen Museum*, Göttingen 1994; Thomas KRUGER – Andreas URBAN (edd.), *Die heißen 3. 300 Jahre Kaffee, Tee und Schokolade in Norddeutschland*, Holzminden 2010.

³⁸ Günther SCHIEDLAUSKY, *Tee, Kaffee, Schokolade. Ihr Eintritt in die europäische Gesellschaft*, München 1961; Heinz-Peter MIELKE, *Kaffee, Tee, Kakao. Der Höhenflug der drei „warmen Lustgetränke“*, Viersen 1988; Annerose MENNINGER, *Genuss im kulturellen Wandel: Tabak, Kaffee Tee und Schokolade in Europa, 16.-19. Jahrhundert*, Stuttgart 2004.

³⁹ R. SANDGRUBER, *Bittersüße Genüsse. Kulturgeschichte der Genussmittel*, Wien-Köln-Graz 1986.

Frisku, Jörg Ludwig k Sasku, Petra Seling-Biehusenová k Brémám a Christian Hochmuth k Drážďanům.⁴⁰ Sociálně hospodářský pohled na historii čokolády ve střední Evropě na příkladu Vídně od 16. do 18. století podal Roland Graf.⁴¹ V polovině devadesátých let se dva časopisy staly platformou tématu koloniálních produktů, které přicházely ze zámorí a které měly vliv na Evropu. V těchto časopisech publikoval např. Peter Kriedte, Annerose Menningerová, Roman Rossefeld či Roman Sandgruber.⁴²

Nejnověji se těší pozornosti články o čokoládě věnující se době před rokem 1800. Zajímavou práci vytvořila Bianca Lindorferová, která zkoumala receptci čokolády u rakouské šlechty mezi léty 1650-1700.⁴³ Čokoláda zaujala i další z badatelek, a to Benitu Wisterovou. Ta v roce 2012 obhájila na univerzitě ve Štýrském Hradci disertační práci, která se věnovala kakau a čokoládě od 17. do 19. století na území Štýrska a Vestfálska. Práci autorka rozdělila na několik částí, nejdříve popisovala kořeny kakaa a čokolády u Mayů a Aztéků, poté jejich příchod z Ameriky do Evropy, následně zámořský obchod a španělský monopol na tuto surovinu. Práce se stala inspirativní především tím, že autorka plodinu jako je kakao a její vliv sledovala v životě tří obchodnických rodin. Kakao zařadila do kontextu města a těch, co ho využívali nebo s ním přicházeli jakkoliv do styku jako právě obchodníci, dále cukráři, či lékárníci. Další z hledisek, které zhodnotila, bylo materiální. V oblasti, kde bádala, se setkala s předměty ze zlata, stříbra, mědi a porcelánu, které souvisely s kakaem či čokoládou. Poslední část autorka zasvětila skupinám obyvatel, které pobývaly v oblasti Štýrska a Vestfálska. Ukázala, co šlechtici a měšťané měli

---

⁴⁰ Karl WASENBERG, *Tee in Ostfriesland. Vom religiösen Wundertrank zum profanen Volksgetränk*, Leer 1991; Ludwig JÖRG, *Amerikanische Kolonialwaren in Sachsen 1700-1850. Politik, wirtschaftliche Entwicklung und sozialer Wandel*, Leipzig 1994; Petra SELING-BIEHUSEN, „Coffi, Schokolati, und Potasie“. *Kaffee-Handel und Kaffee – Genuss in Bremen*, Idstein 2001; Christian HOCHMUTH, *Globale Güter – lokale Aneignung: Kaffee, Tee, Schokolade und Tabak im frühneuzeitlichen Dresden*, Konstanz 2008.

⁴¹ Roland GRAF, *Adeliger Luxus and städtische Armut. Eine soziokulturelle Studie zur Geschichte der Schokolade in Mitteleuropa vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Wien 2006.

⁴² Byly to časopisy *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* (1994) a *Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamerikas* (1995). Dále např. ve Švýcarsku v časopisu *Berner Zeitschrift für Geschichte* v roce 2001 vyšlo 63. vydání, které se věnovalo čokoládě, čaji, tabáku a dalším pochutinám. Peter KRIEDTE, *Vom Großhändler zum Detaillisten. Der Handel mit „Kolonialwaren“ im 17. und 18. Jahrhundert*, *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 1, 1994, s. 11-36; R. SANDGRUBER, *Genußmittel. Ihre reale und symbolische Bedeutung im neuzeitlichen Europa*, *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 1, 1994, s. 73-88; A. MENNINGER, *Die Verbreitung von Schokolade, Kaffee, Tee und Tabak in Europa (16.-19. Jahrhundert)*, *BZFG* 63, 2001, s. 28-37; R. SANDGRUBER, *Schokolade. Von der Götterspeise zum Massenprodukt*, *BZFG* 63, 2001, s. 38-45; R. ROSSEFELD, *Vom Frauengeränk zur militärischen Notration. Der Konsum von Schokolade aus geschlechtergeschichtlicher Perspektive*, *BZFG* 63, 2001, s. 55-65.

⁴³ Bianca LINDORFER, *Cosmopolitan Aristocracy and the Diffusion of Baroque Culture. Cultural Transfer from Spain to Austria in the Seventeenth Century*, Florence 2009 (Disertační práce).

ve svých domácnostech, a na několika příkladech zhodnotila postavení držitelů předmětů na základě srovnání materiálů, ze kterých se předměty vyráběly.⁴⁴ Autorka se tedy svým pojetím nejvíce přiblížila předkládané práci.

Dějiny kávy ve svých pracích představila řada historiků, výběrově to byli Peter Albrecht, Felipe Ferré, Ulla Heiseová, Martin Krieger, Antoinette Schnyder-von Waldkirchová, Hans-Jürgen Teuteberg, William Ukers nebo Günter Wiegelmann.⁴⁵ Roman Rossfeld editoval práci zabývající se dějinami kávy na území Švýcarska.⁴⁶ I dějinám kaváren se věnoval rozsáhlý zájem především v zahraniční literatuře.⁴⁷ Čokoládě a jejím dějinám byly zasvěceny monografie autorů Sophie a Michaela Coe, Nikity Harwicha, Francesca Chiapparano, Hanse Imhoffa, Wolfa Muellera, Tiziany Plebaniové či Gilliana Wagnera.⁴⁸ Nejnověji se pozornost historiků obracela k produkci čokolády a firmám nacházejícím se ve Švýcarsku.⁴⁹ Historii čaje se zabýval Paul Butel nebo Gerhard Kaufmann.⁵⁰ Hlavní roli v bádání o těchto

---

⁴⁴ Benita WISTER, *Kakao: Vom habsburgischen Hofgetränk zur niederländischen Kolonialware. Der Diffusionsprozesses der Schokolade in Mitteleuropa vom 17. bis 19. Jahrhundert vor dem Hintergrund eines konsumspezifischen Kulturtransfers am Beispiel der Steiermark und Westfalens*, Graz 2002 (Disertační práce).

⁴⁵ Peter ALBRECHT, *Kaffee. Zur Sozialgeschichte eines Getränks*, Braunschweig 1980; Felipe FERRÉ, *Kaffee. Eine Kulturgeschichte*, Tübingen 1991; Hans-Jürgen TEUTEBERG, *Zur Kulturgeschichte der Kaffee-Surrogate*, in: Daniela U. Ball (ed.), *Kaffee im Spiegel europäischer Trinksitten. Coffee in the Context of European Drinking Habits*, Zürich 1991; Antoinette SCHNYDER-VON WALDKIRCH, *Kleine Kulturgeschichte des Kaffees*, Zürich 1991; William H. UKERS, *All About Coffee*, New York 1992; Ulla HEISE, *Kaffee und Kaffeehaus. Eine Geschichte des Kaffees*, Frankfurt am Main 2002; Günter WIEGELMANN, *Alltags- und Festspeisen in Mitteleuropa. Innovationen, Strukturen und Regionen vom späten Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Münster-New York-München-Berlin 2006; Martin KRIEGER, *Kaffee. Geschichte eines Genussmittels*, Köln-Weimar-Wien 2011.

⁴⁶ R. ROSSFELD (ed.), *Genus und Nüchternheit. Geschichte des Kaffees in der Schweiz vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Baden 2002.

⁴⁷ Ze starších prací Edward Forbes ROBINSON, *The Early History of Coffee Houses in England. With Some Account of the First Use of Coffee and a Bibliography of the Subject*, London 1893; Heinrich CUNOW, *Politische Kaffehäuser. Pariser Silhouetten aus der großen französischen Revolution*, Berlin 1925; Wolfgang JÜRGEN, *Herr Ober, ein' Kaffee! Illustrierte Kulturgeschichte des Kaffeehauses*, München 1955; Bryant LILLYWHITE, *London Coffee Houses. A Reference Book of Coffee Houses of the Seventeenth, Eighteenth and Nineteenth Centuries*, London 1963. Novější práce Jean Claude BOLOGNE, *Histoire des cafés et de cafetiers*, Larousse 1993; Gabrielle OBRIST (ed.) *Gesellschaft – Literatur – Politik. Das Pariser Café als Spiegel sozialen und kulturellen Wandels*, Zürich 1995; Klaus THIELE-DOHRMANN, *Europäische Kaffeehauskultur*, Düsseldorf-Zürich 1997.

⁴⁸ Wolf MUELLER, *Seltsame Frucht Kakao. Geschichte des Kakaos und der Schokolade*, Hamburg 1957; Gillian WAGNER, *The Chocolate Conscience*, London 1987; Hans IMHOFF, *Kakao. Das wahre Gold der Azteken*, Düsseldorf-Wien-New York 1988; Tiziana PLEBANI, *Cioccolata. La bevanda degli dei forestieri*, Venezia 1991; Nikita HARWICH, *Histoire du chocolat*, Paris 1992; Sophie COE – Michael COE, *The True History of Chocolate*, London 1996; Francesco CHIAPPARINO, *L'industria del cioccolato in Italia, Germania e Svizzera. Consumi, mercati e imprese tra '800 e prima guerra mondiale*, Bologna 1997.

⁴⁹ Např. Yvonne LEIMGRUBER – Patrick FEUZ – Roman ROSSFELD (edd.), *Chocolat Tobler. Zur Geschichte der Schokolade und einer Berner Fabrik*, Bern 2001.

⁵⁰ Paul BUTEL, *Histoire du thé*, Paris 1989; Gerhard KAUFMANN (ed.), *Tee. Zur Kulturgeschichte eines Getränks*, Hamburg 1997.

pochutinách hraje výše zmíněná Annerose Mennigerová, která se zabývala ve svých pracích o kávě, čaji, čokoládě a tabáku nejen dějinami pochutin, ale i kulturními dějinami a každodenní kulturou.⁵¹

Toto shrnutí týkající se přímo pochutin, tedy kávy, čaje a čokolády, v českém badatelském prostředí chybělo, proto k němu autorka práce přistoupila. Literatura pomohla dále k představě o možnostech bádání nejen v této práci, ale také přispěla k nastínění dalších badatelských perspektiv. Dále autorka v práci využila literaturu, která se přímo zaměřovala na dané téma diplomové práce, tedy na kávu, čaj a čokoládu, ovšem v souvislosti s kulturními dějinami či každodenní kulturou. I když vznikaly práce věnující se mimoevropským vlivům, tak většina z nich v německy mluvících zemích se zaměřovala na dějiny pochutin a na jejich příchod do Evropy. Málo autorů spojilo kávu, čaj a čokoládu s každodenní kulturou raně novověkých šlechtických sídel. Právě tato předkládaná práce se pokusí vyplnit mezeru, která v české historiografii vznikla opomíjením tématu. Tuto práci lze považovat za pouhý krok k nastínění této problematiky, které by mohli další badatelé věnovat svou pozornost, jelikož pole dalších výzkumů je značně rozsáhlé.

Důležitý pramen pro poznání barokní doby, který se stal základem předkládané práce, jsou zámecké inventáře a inventáře městských paláců, prostřednictvím kterých lze nahlédnout do domácností šlechtických rodů a co nejbližší přiblížit vybavení šlechtického sídla na základě zápisů v nich. Inventáře slouží k rekonstrukci nejen podoby šlechtických sídel, struktury jejich interiérů, ale podle vybavení i k určení funkcí jednotlivých částí zámku, jelikož vnitřní prostory zámeckých sídel i městských paláců se rozdělovaly do několika světů, ve kterých se odehrávaly každodenní starosti a rituály šlechticů. V některých případech zapisovatelé do inventářů hmotné předměty

---

⁵¹ A. MENNINGER, *Die Vermarktung des Indio. Eine rezeptionsgeschichtliche Untersuchung zu den Interessen der Autoren Staden und Schmidl und der Verleger an der Publikation ihrer Americana im deutschen Sprach- und Kulturraum des 16. Jahrhunderts*, in: Ulrich Knefelkamp – Hans-Joachim König (edd.), *Die neuen Welten in alten Büchern*, Bamberg 1988, s. 92-117; TÁŽ, *Die Kannibalin Amerika. Zur Rezeption eines Bild-Topos in den Erdteilallegorien Jost Ammans und Hans Weigels*, Bamberg 1991; TÁŽ, *Formen der Begegnung. Amerika und die deutsche Publizistik im ersten Jahrhundert nach der Entdeckung (1493-1600)*, in: Eberhard Schmitt – Thomas Beck (edd.), *Vergleichende europäische Überseegeschichte*, Bamberg 1992, s. 131-137; TÁŽ, *Unter ‚Menschenfressern‘? Das Indiobild der Südamerika Reisenden Hans Staden und Ulrich Schmidl zwischen Dichtung und Wahrheit*, in: Thomas Beck – Annerose Menninger – Thomas Schleich (edd.), *Kolumbus' Erben*, Darmstadt 1992, s. 63-98; TÁŽ, *Verhängnisvolles Bild einer neuen Welt. Der brasilianische Indianer auf dem Buchmarkt des 16. Jahrhunderts*, in: E. Schmitt – T. Beck (edd.), *Vergleichende europäische Überseegeschichte*, Bamberg 1992, s. 137-143.

popsali a doplnili o další informace, tak vznikly popisy šlechtických šatníků, šperků, vybavení jednotlivých místností nábytkem, nádobím a uměleckými předměty.

Zámecké inventáře, ale i inventáře městských paláců, se sepisovaly většinou se změnou majitele, dále i v případě konfiskací, prodeje sídla nebo při jeho přestavbě. Pozůstalostní inventáře vznikaly v průběhu pozůstalostního a dědického řízení, jejich smyslem bylo podat dědicům informace o rozsahu i obsahu movitého majetku zesnulého.⁵² Majetek byl vzat do zákonné uzávěry a zapečetěn. Komise,⁵³ která prováděla inventarizaci, začala popis vybavení pokojů piana nobile, jídelny či velkého sálu, apartmánu panstva nebo kaple, poté následovaly další prostory v prvním poschodí a přízemí. Nejdříve členové komise popisovali parádní pokoje, dále se scházelo do místností dvorského personálu, kanceláří, sklepů a kuchyní.⁵⁴ V některých případech se zápisy členily podle tematických skupin (porcelán, sklo, zbraně).⁵⁵ Důvody soupisu movitých předmětů byly evidenčního praktického rázu. Šlechtické inventáře tak odrážely a nadále odrážejí reprezentativní roli sídla, roli sběratelské činnosti v každodenním životě šlechty a další aspekty, které ukazují na život šlechtice na jeho barokním sídle. Za vznikem inventářů nestály jen zeměpanské úřady a nařízené komise, ale tento typ pramene vznikl i z ryze vnitřních potřeb konkrétních šlechtických majitelů. Hlavním důvodem většinou byla změna služebníků zodpovědných za chod celého sídla (hejtman, purkrabí, správce, domovník) či jeho jednotlivých součástí. Takto vzniklé inventáře se dnes nacházejí ve šlechtických rodinných archivech, případně velkostatkových fondech.⁵⁶ Inventáře vznikaly již v 15. století, měly pouze malý rozsah, a to okolo deseti stran. Jejich počet narůstal od 17. století, u nejurozenější a nejbohatší šlechty se objevují podrobné i více než stostránkové inventáře.⁵⁷

---

⁵² To uvádějí M. NEUDERTOVÁ, „*Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází...*“, s. 163-199; M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 131-133.

⁵³ V pobělohorských Čechách se prováděla inventarizace podle Obnoveného zřízení zemského a se souhlasem panovníka a sboru místodržících menšími úředníky desek zemských jmenovaná tříčlenná komise. Skládala se ze dvou komisařů, kteří zastávali funkce ve správě kraje, na jehož území se statek nacházel a jeden z nich musel být hejtmanem tohoto kraje. Vlastní soupis vyhotovoval třetí člen komise, jímž byl jeden ze starostou stanovených komorníků desek zemských. Na Moravě byl systém od třicátých let 17. století obdobný. Pozůstalostní inventáře vznikaly z práce stejně velké a složené komise úředníků, ale ti byli pověřeni ústředním zeměpanským správním orgánem – Moravským zemským tribunálem. M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 131-133.

⁵⁴ Např. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

⁵⁵ Např. MZA Brno, C2 Tribunal – pozůstalosti, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střílky 1762).

⁵⁶ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*, s. 29.

⁵⁷ Např. až stostránkové byly v této práci využity inventáře Schwarzenberků a Černínů a dalších. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I718 (inventář zámku Český

Badatelé se o zámecké inventáře zajímali od konce 19. století, kdy vznikaly práce popisné zaměřující se na dobu předbělohorskou.⁵⁸ Z těchto inventářů vybočoval práce Františka Hrubého, která se též zabývá předbělohorskou dobou, ale z pohledu kulturní historie.⁵⁹ Badatelé nevyužívali tyto prameny zcela, nedokázali vytěžit z inventářů veškeré informace, pouze popisovali podobu jednotlivých sídel. V padesátých a šedesátých letech se pozornost přesunula do venkovského prostředí, zájem o inventáře projevil Josef Tlapák a Josef Petráň.⁶⁰ Jiří Pešek se v osmdesátých letech věnoval měšťanským pozůstalostním inventářům.⁶¹ Od tohoto období se začali na inventáře soustředit etnografové Lýdia Petráňová a Josef Vařeka.⁶² Měšťané a jejich domácnosti se stali středem pozornosti v devadesátých letech, Václav Bůžek se zaměřil na jihočeské měšťany a Jiří Pešek opět na pražské měšťanstvo.⁶³ Zdeněk Hojda se věnoval době barokní, zajímalo ho období mezi léty 1627 a 1740 u staroměstských měšťanů, důraz ve svých pracích kladl na měšťanská výtvarná díla a kulturní investice.

Krumlov 1733); SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

⁵⁸ Antonín RYBIČKA, *Hrad Pecka a jeho držitelé*, PAM 3, 1859, s. 38-40; Zdeněk WIRTH, *Inventář zámku litomyšlského z roku 1608*, ČSPS 21, 1913, s. 132-125; Zdeněk NEJEDLÝ, *Kryštof Harant z Polžic 1621-1921*, Hudební knihovna časopisu Smetana 32, 1921; Josef PELIKÁN, *Březanův popis krumlovského hradu a zámku roku 1600*, ČSPSČ 33, 1925, s. 174-177; Josef DOSTÁL, *Inventář svršků na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských*, Časopis pro dějiny venkova 13, 1926, s. 208-212; TÝŽ, *Příběhy ze života Jana Dobřenského z Dobřenic*, ČSPSČ 56, 1948, s. 13-26 a 118-131; František TEPLÝ, *Telecké inventáře*, ČSPSČ 35, 1927, s. 171-176; Hynek GROSS, *Inventář zámku v Českém Krumlově, sepsaný r. 1600 V. Březanem*, Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské, 1929, s. 16-26; Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Inventář jihočeského vladectví r. 1599*, JSH 6, 1933, s. 116-119; TÝŽ, *Dva inventáře M. Rohozce ze XVII. věku*, Od Ještěda k Troskám 13, 1934-1935, s. 9-14.

⁵⁹ F. HRUBÝ, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, ČČH 33, 1927, s. 21-59 a 262-306.

⁶⁰ Josef TLAPÁK, *Z předbělohorských inventářů českých velkostatků*, Vědecké práce ČSAZV z dějin zemědělství a lesnictví 1, 1959, s. 179-186; J. PETRÁŇ, *Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století*, Praha 1963.

⁶¹ Jiří PEŠEK, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, PSH 15, 1982, s. 63-92.

⁶² Lýdia PETRÁŇOVÁ – Josef VAŘEKA, *Vybavení venkovské zemědělské usedlosti v době předbělohorské na pozadí poddanských inventářů*, Archeologica Historica 12, 1987, s. 277-285; Lýdia PETRÁŇOVÁ – Josef VAŘEKA – Alena PLESSINGEROVÁ, *Mobiliář venkovského domu v Čechách od konce středověku do počátku národního obrození*, Český lid 75, 1988, s. 202-211.

⁶³ Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech. Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu*, JSH 59, 1990, s. 113-127; TITÍŽ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, JSH 59, 1990, s. 65-80; V. BŮŽEK, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: L. Bobková (ed.), *Život*, s. 42-64; TÝŽ, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, OH 1, 1991, s. 43-73; J. PEŠEK, *Obrazy a grafiky a jejich majitelé v předbělohorské Praze*, Umění 39, 1991, s. 369-383.

Provedl pro pobělohorskou dobu rozsáhlý výzkum hmotné kultury měšťanstva postavený na analýze inventářů.⁶⁴

V devadesátých letech neustále neutichal zájem o měšťanské prostředí,⁶⁵ již na jeho konci se začínali badatelé zajímat o prostředí šlechtické. K severozápadním Čechám a k pozdně renesančním rezidencím napsala článek Michaela Neudertová, která se zabývala terminologií, jež byla pro inventáře stabilní, takřka prošla celým zámeckým sídlem a každou místnost a předměty v ní rozebrala po terminologické stránce.⁶⁶ Dále se Michaela Neudertová (provdaná Hrubá) věnovala možnostem studia testamentů a inventářů v královských městech na území severozápadních Čech.⁶⁷ O měšťany se v této době zajímala další badatelka, a to Alena Nachtmannová, která se zaměřila na dobu barokní a Staré Město pražské, kde ji zajímalo spodní prádlo obyvatel této části hlavního města.⁶⁸ Dále se historikové od počátku devadesátých let snažili na základě jimi probádaných inventářů a také dalších pramenů proniknout do myšlenkového světa šlechty a uchopit kulturu jeho každodenního života.⁶⁹

Nejnověji se šlechtickými inventáři zabýval zejména Martin Pleva, který se soustředil na moravskou barokní šlechtu. Tuto problematiku sledoval již ve své diplomové práci, kde se zaměřil na hmotnou kulturu na přelomu 17. a 18. století u sedmi vybraných osob z urozeného prostředí.⁷⁰ V dalších článcích si vybral pro své sledování vybavení knihoven šlechtických rodů na Moravě (Althannové, Berchtoldové, Collaltové, Magnisové, Rottalové a další rody), které zakládaly své postavení v pobělohorské společnosti na výsledcích úspěšné kariéry svých předků z doby třicetileté války.⁷¹ Martin Pleva se stal také autorem článku, ve kterém se věnoval

---

⁶⁴ Z. HOJDA, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*, PSH 26, 1993, s. 38-102; TÝŽ, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám barokní Prahy II*, PSH 27, 1994, s. 47-102.

⁶⁵ V. BŮŽEK – H. BŮŽKOVÁ, *Klenoty v renesančních a manýristických domácnostech na jihu Čech*, JSH 63, 1994, s. 23-41; L. PETRÁŇOVÁ, *Ke studiu oděvů lidových vrstev měst a venkova od 16. do poloviny 18. století v Čechách*, Český lid 81, 1994, s. 201-216; Olga FEJTOVÁ – Jiří PEŠEK, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských měšťanských knihovnách doby předbělohorské*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 83-123.

⁶⁶ M. NEUDERTOVÁ, „*Item ve velkém fraucimře před luthausem se nachází...*“.

⁶⁷ TÝŽ, *Možnosti studia předbělohorských testamentů a inventářů pozůstalostí v královských městech severozápadních Čech*, in: M. Hrubá (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Acta Universitatis Purkinianae, Philosophica et historica 4, Studia Historica 4, 2000, s. 7-34.

⁶⁸ Alena NACHTMANNOVÁ, *Spodní prádlo raného baroka. Sonda do šatníku staroměstských měšťanů*, Kuděj 1, 1999, s. 38-48.

⁶⁹ V. BŮŽEK, *Šlechta*, s. 7.

⁷⁰ M. PLEVA, *Mobiliáře*.

⁷¹ TÝŽ, *Knihovny několika moravských barokních šlechticů na základě jejich pozůstalostních inventářů*, OR 1, 2000, s. 145-160; TÝŽ, *Kněžní kultura moravského šlechtického rodu Petřvaldských z Petřvaldu v 17. a 18. století (co přinesl archivní výzkum)*, OR 4, 2003, s. 255-280.

hmotné kultuře moravské barokní šlechty na základě pozůstalostních inventářů. Pleva vysvětlil vznik inventářů, shrnul dosavadní badatelské postupy ve studiu inventářů a pro svůj samotný výzkum zvolil tentokrát patnáct osobností z oblasti moravských rodů. Vybral si zástupce tak, aby studie zahrnovala rozmanité typy sídel a dal zřetel na sociální stratifikaci sledovaných šlechticů.⁷² Inventáři se zabýval od počátku 21. století ve svých pracích i Josef Hrdlička.⁷³ Nejnověji Václav Bůžek sepsal práci ke šlechtickým a měšťanským pozůstalostním inventářům 16. a 17. století, v níž shrnul vnější formu, jejich obsahový rozbor a možnosti výzkumu.⁷⁴

Šlechtickému inventáři se věnoval Richard Šípek v článku o pozůstalostním inventáři Otty mladšího z Nostic. Inventář se dochoval ve dvou opisech vyhotovených v roce 1667 a týkal se veškerého listinného materiálu Ottova archivu uloženého v psacím stole a čtyřech skříních, poté následoval soupis mobiliáře, garderoby, zbrojnice, knihovny, kunstkomy, která obsahovala přírodniny z Nového světa a množství exponátů ukořistěných v bitvách s Turky. Soupis končil výčtem geometrických nástrojů a obrazů.⁷⁵ Další badatel – Vítězslav Prchal se zabýval otázkou vlastnictví tureckých militarií šlechtou, zvolil badatelskou cestu na základě inventářů, v nichž analyzoval soubor turcik v soukromých zbrojnicích šlechty usazené v českých zemích.⁷⁶ Někteří z historiků využili šlechtické inventáře k přiblížení zámeckých knihoven, obrazáren a uměleckých sbírek.⁷⁷ Se zámeckými inventáři pracovaly některé diplomové (zejména autorky Marika Došková, Monika Roušalová, nebo i Rostislav Smíšek a další) a disertační práce (autoři Jiří Kubeš, Radka MiltoVá), jejichž autoři využili tento pramen k bližšímu poznání šlechtických sídel a jejich majitelů.⁷⁸

---

⁷² M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 136-139.

⁷³ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost, Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000; TÝŽ, *Hmotná kultura měšťanských domácností v renesanční Telči*, Vlastivědný sborník Vysočiny – oddíl věd společenských 12, 2000, s. 15-34.

⁷⁴ V. BŮŽEK, *Adelige und bürgerliche Nachlaßinventare des 16. und 17. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch, Wien 2004, s. 468-476.

⁷⁵ Richard ŠÍPEK, *Pozůstalostní inventář Otty mladšího z Nostic*, OR 4, 2003, s. 361-376.

⁷⁶ V. PRCHAL, *Obraz*, s. 123-136. Výsledkem jeho studie bylo, že turcika se objevovala ve zbrojnicích až po porážce Turků u Vídně v roce 1683, kdy se křesťané dostávali blíže k tureckým předmětům a také sílila společenská poptávka po předmětech, které měly příchut' exotiky a zároveň připomínaly úspěšný boj. Turcika podle Prchala přicházela do Čech „do módy“ až relativně pozdě, ve dvacátých letech 18. století, v době, kdy bezprostřední turecké nebezpečí již nehrozilo.

⁷⁷ Zejména Martin Pleva, Tomáš Knoz, Jitka Radimská, Lubomír Slavíček. U těchto autorů bude uvedena literatura níže.

⁷⁸ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*; Radka MILTOVÁ, *Najde se Ovidia Metamorphosis, o kunstu tělesné lásky. Recepte Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*, Brno 2008 (Disertační

Inventáře mají širokou výpovědní hodnotu, důležitý je kontext, na tyto prameny musí být nahlíženo s konkrétními okolnostmi jejich vzniku, musí být zasazeny do určité doby a vztaženy v případě popisu v inventáři podle místností ke konkrétnímu majiteli. Na základě podrobného výzkumu těchto pramenů lze zjistit poznatky o majitelově rezidenční síti, o využívání a velikosti sídla podle počtu místností a jejich vybavení, o sociálním postavení šlechtice. Soupisy odrážely šlechticovy ambice a kariéru například prostřednictvím freskové výzdoby v hlavních společenských místnostech, nebo naznačovaly šlechticovy zájmy, o čemž vypovídalo složení sbírek, skladba knih, vybavení zbrojnice, a i vlastnictví předmětů k pití kávy, čaje a čokolády. Některé z místností uvedené v inventářích se vybavovaly luxusním nábytkem a konaly se v nich rozličné oslavy, hostiny, svatby, a tak odrážely fáze šlechticova životního cyklu a dalších rituálů, které jej zařazovaly do sítě sociálních vztahů. Výše zmíněné prameny mají široké spektrum využití, prostřednictvím nich je možné podat podobu hmotné kultury sídla a i vlastnictví předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády u zkoumaných šlechtických rodů.⁷⁹

K výzkumu kávy, čaje a čokolády a exotických předmětů se dají využít i další prameny, v kterých lze zachytit prvky exotismu v životě šlechticů. Jsou to zejména ego-dokumenty, osobní korespondence, osobní a cestovní deníky, autobiografie, cestopisy, ale také účty, prameny obrazové a hmotné – malířská výzdoba zámku, sbírkové předměty, nástěnné koberce, tapisérie, porcelánové nádoby – některé z nich se zpřístupnily prostřednictvím katalogů.⁸⁰

V centru zájmu této práce stála šlechta Království českého a Markrabství moravského od 17. století až po celé 18. století. Autorka práce prozkoumala inventáře z období trvajících téměř sto padesát let (1657-1800).⁸¹ Pramenný výzkum byl značně rozsáhlý, jelikož inventáře se nacházely v několika archivech, šlo o Moravský zemský

---

práce); Marika DOŠKOVÁ, *Interiér vybraných buquoyanských sídel ve druhé polovině 18. století*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce); Monika ROUŠALOVÁ, *Oděvní a textilní kultura Buquoyů a jejich sídel ve druhé polovině 18. století*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce); Rostislav SMÍŠEK, *Rezidence a dvůr hraběte Jana Adama Questenberka v Jaroměřicích nad Rokytnou v první polovině 18. století*, České Budějovice 2001 (Diplomová práce).

⁷⁹ Více zejména kapitoly této práce, především 3. Rezidenční síť, 4. Topografie šlechtického sídla, 6. Sociální a mocenská stratifikace.

⁸⁰ Práce se zakládá na výzkumu inventářů. Uvedený výčet pramenů je pouhý nástin možností dalšího, ovšem značně rozsáhlého, výzkumu. Takový výzkum, kde byly užity i další prameny, které vypovídaly o šlechtických sídlech, provedl J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*, s. 33. Na těchto stránkách své práce autor uvedl další prameny, které lze při bádání využít. Ke katalogu především F. POLLEROS – A. SOMMER-MATHIS – Ch. F. LAFERL (edd.), *Federschmuck*.

⁸¹ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 2659, sign. XII-P2 (inventář městského paláce Praha 1657). TAMTÉŽ, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

archiv, Österreichisches Staatsarchiv, Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, Státní oblastní archiv Praha, Státní oblastní archiv Třeboň a dále jeho pracoviště, a to v Českém Krumlově a Jindřichově Hradci. Veškeré prameny byly psány německou novogotickou kurzívou, jazykem všech pramenů byla němčina. Autorka práce vybrala nejen zástupce z řad českých a moravských šlechticů, kteří pobývali pouze na území Království českého a Markrabství moravského, ale zařadila také ty rody, které měly své povinnosti u dvora ve Vídni. Autorka prozkoumala inventáře jak venkovských rezidencí, tak městských paláců. Pozornost věnovala těm inventářům, které se nacházely v rodinných šlechtických archivech, popřípadě ve fondech velkostatků. Pro oblast Moravy se výzkum soustředil ve fondu Tribunál, v němž je uložena písemná pozůstalost nejvyššího správního a soudního úřadu na Moravě v letech 1636-1748. Předkládaná práce se zaměřila na knížecí rody Ditrichštejnů, Eggenberků, Schwarzenberků, hraběcí rody Althany, Berchtoldy, Buquoye, Collalty, Harrachy, Magnise, Nostice, Questenberky, Rottaly, Valdštejny, Windischgrätze, Žerotíny a svobodné pány Forgatsche a Petřvaldské.⁸² Celkově šlo o osmdesát tři inventářů těchto rodů. Záměrně autorka zvolila zástupce těch rodů, které byly „domácí“ nebo nově usazenou šlechtou na území Království českého či Markrabství moravského. Někteří z příslušníků těchto rodů se uplatnili v české zemské politice, ztotožnili se s novým prostředím a ucházeli se o zemské úřady. Jiní, i když získali statky v Čechách a na Moravě, se orientovali mimo naši zem.⁸³ Výběr šlechtických sídel závisel na vypovídací hodnotě inventářů. Autorka práce zvolila výše zmíněné období, jelikož nejvyšší rozmach stavební činnosti šlechty spadl do druhé poloviny 17. a počátku 18. století, a tak šlechtici nejen sídla přestavovali, ale také vybavovali rozličnými předměty. Vznikaly barokní rezidence, které splňovaly nároky na pohodlnější bydlení, reprezentaci, společenské využití a též nároky hospodářské a kulturní.⁸⁴

Badatelé se snažili proniknout na základě průzkumu inventárních soupisů šlechtických sídel a dalších pramenů (např. pramenů osobní povahy) do myšlenkového světa urozence a pochopit jeho dobové vnímání, hodnotový žebříček, osobní vkus, vzdělání či zájmy. Dobová šlechtická mentalita kladla šlechticům za nutnost neustálé

---

⁸² U některých rodů došlo k tomu, že jejich příslušníci měli různé postavení. Např. u Žerotínů, Jindřich Karel byl svobodný pán a František Josef hrabě. Další viz předkládaná práce. Srov. Příloha č. 1 – Tabulka zkoumaných inventářů.

⁸³ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 161-178.

⁸⁴ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 284.

dokazování urozenosti a rodové prestiže. Možnosti sebe prezentace se odvozovaly od šlechticových majetkových poměrů, jeho vzdělání či jeho zkušeností a vkusu. Prezentovat svoje postavení, vliv, moc a majetek mohl šlechtic prostřednictvím budování sídla a vybavování interiéru zámku, ale i uměleckým mecenátem nebo sbírkotvornou činností. Baroko se stalo dobou změn, umělecké řemeslo mělo vytvořit bohatství a okázalé nádhery, které by ještě více zvýraznily postavení šlechty.⁸⁵ V této době se na poli sebe prezentace objevovaly nové nápoje, a to káva, čaj a čokoláda.

V práci autorka využila metodu kulturních dějin a dějin každodennosti ve spojitosti s historickoantropologickými východisky.⁸⁶ Novou interpretaci dějin přinesla právě každodennost, která ukázala jiné úhly pohledu na historii než dějiny politické či vojenské. Každý člověk, tedy i zkoumaný šlechtic, žil ve své každodennosti. Zájem o tyto dějiny započal ve druhé polovině 20. století. V rámci něho se historikové soustředili na výzkum hmotné kultury.⁸⁷ Cílem dějin každodennosti se stala na subjekt orientovaná analýza světa zkušenosti jedince. Tím se nové bádání o každodennosti dostalo nad rámec výzkumu hmotné kultury. Namísto struktur „velkých“ dějin se prosazoval nový pohled na dějiny, který stavěl do ohniska zájmu i zkušenost a sociální praxi jednotlivce.⁸⁸ Jak bylo výše zmíněno, v českém prostředí se stala nejprůběžnější práce Josefa Petráně.⁸⁹

Historickoantropologický metodický přístup se začal využívat již v posledním desetiletí minulého století.⁹⁰ Jeho kořeny sahaly však mnohem hlouběji, a to do poloviny 20. století. Tehdy se historická věda vypořádávala se sociálními dějinami a kontrastem tohoto přístupu s dějinami kolektivních mentalit, které uplatňovala škola *Annales*.⁹¹ Od sedmdesátých s přechodem do osmdesátých let 20. století se zájem přesunul k dějinám každodenní kultury, které doprovázelo bádání o lidové kultuře.⁹² Postupně tak docházelo k antropologizaci dějin. Nakonec došlo

---

⁸⁵ Slavomír RAVIK, *Svět starožitností*, Praha 1972, s. 90.

⁸⁶ Srov. George IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*, Praha 2002, s. 96-99.

⁸⁷ K dějinám hmotné kultury Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004, s. 42-45.

⁸⁸ Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 26-27.

⁸⁹ J. PETRÁŇ, *Dějiny I/1-2.; TÝŽ, II/1-2.*

⁹⁰ Shrnutí k historické antropologii přinesl R. van DÜLMEN, *Historická antropologie*. Srov. G. IGGERS, *Dějepisectví*; Gert DRESSEL, *Wissenschaftspraxis-Biographien-Generationen. Ein paar Facetten einer Reflexiven Historischen Anthropologie*, OH 9, 2001, s. 27-69.

⁹¹ Starší metody a přístupy předcházející historické antropologii G. IGGERS, *Dějepisectví*.

⁹² R. van DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 26-30.

v devadesátých letech k osamostatnění historickoantropologického metodologického přístupu.⁹³ Centrem zájmu tohoto přístupu je jedinec, jeho jednání, pocity a myšlenkový svět. Středobodem je člověk, který utváří dějiny a současně je jimi utvářen.⁹⁴

Za metodologickou inspiraci využívanou při studiu raně novověkých šlechtických inventářů se užívá koncept symbolické komunikace.⁹⁵ Tento koncept nabízí nový pohled na „velké“ politické dějiny prostřednictvím gest a symbolů, jež byly součástí každodenního života raně novověké společnosti. Jednotlivé úkony zahrnovaly řadu symbolických gest a prvků, které raně novověký člověk vnímal a rozuměl jim.⁹⁶ Symbolika se stala nástrojem veřejné reprezentace, a to hlavně urozených vrstev společnosti. Předkládaná práce se zaměří především na reprezentaci šlechty prostřednictvím předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády.

Jako další z metod byla v této práci využita sociální a mocenská stratifikace, která slouží k výzkumu úrovně každodenní kultury raně novověkých šlechtických domácností.⁹⁷ Sociální rozvrstvení vzniká na základě nerovnosti, a to právě i v případě hmotné kultury. Mocenské rozvrstvení autorka práce chápala v souvislosti s postavením šlechty v rámci země a dvora. Metoda byla užita z důvodu toho, že se šlechtici snažili odlišovat i ve vlastním stavu. Šlechta se lišila především majetkem, její sídla sloužila k reprezentaci postavení, k čemuž využívali šlechtici i rozličné předměty, které zdobily jejich sídla. Stratifikace pomohla k zjištění vlastnictví předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády u jednotlivých rodů. Dále se na základě užití této metody ukázalo, kolik předmětů urození využívali pro svou reprezentaci. Rozvrstvení autorka využila i v případě jednotlivých příslušníků rodů a i v porovnání vlastnictví zkoumaných předmětů mužem a ženou.

Pokud bude v práci uvedeno slovní spojení česká či moravská šlechta nebo šlechta z českých zemí, budou tím myšleni příslušníci vyšší šlechty. I když byla situace

---

⁹³ TAMTÉŽ, s. 34-36.

⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 11-14. Srov. Jan HORSKÝ, *Historická antropologie. Úvahy a poznámky na okraj mezinárodního kursu konaného v Otzenhausenu ve dnech 27. února – 15. března 1993*, *Historická demografie* 17, 1993, s. 241-270; Martin NODL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Lucie STORCHOVÁ (ed.), *Conditio humana – konstanta či historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007.

⁹⁵ K symbolické komunikaci Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe-Thesen-Forschungsperspektiven*, *Zeitschrift für historische Forschung* 31, 2004, s. 489-527; Barbara STOLLBERG-RILINGER – Tim NEU – Christina BRAUNER, *Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln-Weimar-Wien 2013.

⁹⁶ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 493.

⁹⁷ V. BŮŽEK – H. BŮŽKOVÁ – J. STEJSKALOVÁ, *Interiéry; TITÍŽ, Měšťanské domácnosti*.

ve zkoumaném období značně složitější, přesto autorka přistoupila k tomuto zjednodušení. Práce se zaměřila na rody, jak bylo výše několikrát zmíněno, které měly svůj majetek v Království českém a Markrabství moravském.⁹⁸ Dále byl v práci užíván pojem rezidence, ta bývala v německé historiografii na základě výzkumu říšského prostředí v pozdním středověku a na počátku raného novověku chápána jako místo víceméně trvalejšího či dlouhodobého pobytu vladaře a jeho dvora. Toto místo se spojovalo s dalšími funkcemi, a to politickými, správními, soudními, hospodářskými a obytnými.⁹⁹ Slovo rezidence je odvozeno od latinského slovesa „resideo“ (sedět, zůstat) a až během 17. století začalo být více užíváno pro šlechtické prostředí.¹⁰⁰ Společně s prosazováním německého jazyka se postupně ustálil termín rezidence, ale jeho původní chápání se rozšířilo také na venkovská sídla knížecích a říšských hraběcích rodů. Označení se stalo synonymem pro reprezentativní vladařské i šlechtické sídlo. Z počátku se tak označovala hlavní venkovská sídla knížecích či případně šlechtických rodů.¹⁰¹ V předkládané práci autorka využila synonymity výrazu rezidence – sídlo, a proto lze označit těmito pojmy jakýkoliv šlechtický příbytek.¹⁰² Dále se rezidence v předkládané práci blíže určovala přídavnými jmény – hlavní venkovská rezidence a vedlejší venkovská rezidence. Rezidenční síť autorka vnímala jako skupinu staveb, jež plnily různou úlohu ve společenském a dvorském životě majitele.¹⁰³

Exotické nápoje se staly v Evropě známé již v 16. století, pomalu proudily do evropských zemí během první poloviny 17. století. Nepředstavovaly jen nápoj, ale také lék a luxusní zboží. V 18. století byly již pro šlechtu běžné, což dokazovala obliba

---

⁹⁸ Více v kapitole 3. Rezidenční síť.

⁹⁹ Samuel John KLINGENSCHMITH, *The Utility of Splendor, Ceremony, Social Life, and Architecture at the Court of Bavaria, 1600-1800*, Chicago-London 1993, s. 4-5; Klaus NEITMANN, *Was ist eine Residenz? Methodische Überlegungen zur Erforschung der spätmittelalterlichen Residenzbildung*, in: Peter Johaneck (ed.), *Vorträge und Forschungen zur Residenzenfrage*, Sigmaringen 1990, s. 11-43; Jürgen VOSS, *Mannheim. Residenz der Kurfürsten von der Pfalz*, in: Kurt Andermann (ed.), *Residenzen. Aspekte hauptstädtischer Zentralität von der frühen Neuzeit bis zum Ende der Monarchie*, Sigmaringen 1992, s. 232-327; Ulf DIRLMEIER – Jens FRIEDHOFF (edd.), *Geschichte des Wohnens II. Mittelalter und frühe Neuzeit. Hausen-wohnen-residieren*, Stuttgart 1998, s. 648-650.

¹⁰⁰ Johann Christoph ADELUNG, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*, Wien 1811, s. 1090.

¹⁰¹ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*, s. 38.

¹⁰² Takto tento pojem chápali další badatelé. Např. J. PETRÁŇ, *Dějiny III/1*; a dále M. RYANTOVÁ, *Proměny lobkovické rezidence ve Vysokém Chlumci v 16. a 17. století*, OH 7, 1999, s. 244; Z. VYBÍRAL, *Rezidence a dvůr pánů z Ludanic ve druhé polovině 16. století*, OH 7, 1999, s. 388-390; T. KNOZ, *Rezidence a dvůr Karla staršího ze Žerotína*, OH 7, 1999, s. 412 a 421 atd. V. BŮŽEK, *Šlechta*, s. 22. Autor ztotožňuje rezidenci s termínem dvora v širším pojetí a v konkrétní rovině s pojmy zámek a jinými druhy sídel.

¹⁰³ Zájem měla Radmila Pavlíčková, která prokázala, že reprezentativní funkce sítě spočívala nikoliv na jednotlivých objektech, ale v její celistvé jednotě. Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664-1695*, Olomouc 2001, s. 131-135.

předmětů určených ke konzumaci nápojů ve šlechtických domácnostech. V práci budou dále rozebírány otázky jako – jak byly předměty u šlechty oblíbené a kolik si jich pořizovali urození do svých domácností. Prvotně se práce zaměří na přiblížení rezidenční sítě šlechticů Království českého a Markrabství moravského, na jejich barokní sídla a na konkrétní příklady rezidenčního působení zkoumaných rodů. Po stanovení výběru šlechtických sídel se dále práce bude věnovat topografii sídel. V práci bude důležitý počet uvedených předmětů a jejich výskyt v jednotlivých domácnostech a to, kde se zkoumané předměty v prostorách nacházely, což bylo možné zkoumat v inventářích, které se vedly podle konkrétních místností. Na základě zjištěných údajů lze zrekonstruovat každodenní život rezidence.

V práci nepůjde pouze o evidenci a popis cizokrajných pochutin, ale především o jejich umístění do prostor šlechtických sídel, na základě něhož lze rekonstruovat smýšlení, jednání a životní postoje šlechty. S tím souvisí další poznatky, a to zda byl prostor veřejně přístupný, a tak sloužil k reprezentaci, nebo šlo o ryze soukromou část sídla. Další otázkou bude, zda předměty sloužily ke každodennímu používání a nesly tak praktickou funkci. Práce se zaměří i na to, v jakém typu sídla se exotické předměty nacházely, zda šlo především o městské paláce, o hlavní venkovské rezidence či vedlejší venkovské rezidence. Otázka, která bude v této souvislosti důležitá, je, zda šlechtici měli finance na tyto předměty a kolik prostředků do své reprezentace prostřednictvím nádobí ke konzumaci kávy, čaje a čokolády vkládali. Dále bude zodpovězeno na to, zda šlechtici volili pro svoji reprezentaci značně estetické předměty, nebo se naopak spokojili s nezdobnými předměty.

Hlavním zájmem práce jsou předměty, které se využívaly při popíjení kávy, čaje a čokolády. Mezi ně se řadí dózy, džbánky, hrnce, konvice, kotlíky, krabičky, láhve, mlýnky, poháry a k nim patřící podtácky, rendlíky, stolky, šálky s podšálky.¹⁰⁴ V devětašedesáti zkoumaných inventářích se podařilo doložit předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády, ve zbylých čtrnácti nebyly nalezeny žádné zkoumané předměty, přes to s inventáři bude dále pracováno, protože lépe osvětlí vzájemné srovnání šlechtických domácností. Předměty byly ve šlechtických domácnostech různě zastoupeny, někteří šlechtici měli ve svých domácnostech vysoké množství předmětů, jiní průměrné a někteří žádné.¹⁰⁵ U předmětů autorka práce dále zjišťovala jaké druhy

---

¹⁰⁴ Viz 5. 1. Druhy nádobí.

¹⁰⁵ Příloha č. 1 – Tabulka majitelů a jejich sídel podle reprezentace v oblasti majetku předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády.

nádobí se ke konzumaci kávy, čaje a čokolády na zkoumaných sídlech používaly, dále z jakého materiálu se předměty vyráběly, zda šlo o materiál typický pro konzumaci nápojů a jak se to odráželo na šlechtické reprezentaci.

Inventáře budou podrobeny dalšímu hlubšímu průzkumu, který pomůže vytvořit sociální a mocenskou stratifikaci na základě předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. V potaz budou brána různá hlediska (časové a místní, vzdělání, vkus urozenců, paměť, tradice a množství zkoumaných inventářů). Dále se práce bude věnovat tomu, jaké úrovně dosahovaly zkoumané domácnosti, jaký vliv měl majetek a moc na vybavení šlechtických domácností exotickými předměty, zda se šlechtici inspirovali u dvora či mezi sebou a zda souvisí luxusní potenciál se sociálním. K zodpovězení těchto a dalších otázek musí vzniknout i další srovnání, a to porovnání reprezentace jednotlivých příslušníků rodů a vlastnictví zkoumaných předmětů na základě genderového vymezení.

Předkládaná práce se pokusí o proniknutí do problematiky symbolické komunikace na základě bližšího prozkoumání inventáře městského paláce Černínů. Půjde pouze o nastínění problematiky symbolické komunikace prostřednictvím pozůstalostního inventáře, který se stal hlavním pramenem předkládané práce. Pro hlubší poznání se ukázaly vhodnější prameny osobní povahy, které však nebyly v zájmu diplomové práce, a proto je autorka práce nepoužila. V černínském inventáři se nacházela jména dalších šlechtických příslušníků.¹⁰⁶ Proč tam tato jména zapisovatelé uvedli, bude objasněno v další části práce. Ukázka z tohoto inventáře může přinést odpovědi na otázky týkající se vzájemných vztahů mezi šlechtici, ať šlo o rodinné vztahy, přátelství, klientelismus a další.

Bádání o inventářích a také literatura, která se jich týká, jak bylo výše uvedeno, je značně bohatá. Velice málo pozornosti se v odborné literatuře věnovalo pobělohorskému období a také exotickým předmětům a pochutinám, proto má předkládaná práce přispět k těmto dvěma problematikám. Práce je pouze vstoupením do problematiky vlastnictví exotických předmětů a prostřednictvím nich do snahy šlechticů o reprezentaci.

---

¹⁰⁶ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

2. Káva, čaj, čokoláda

Již v době barokní se na poli sebeprezentace šlechtických rodů objevovaly nové nápoje, a to káva, čaj a čokoláda. Proces jejich příchodu byl nerovnoměrný. Doba, kdy se nápoje ujaly, odpovídala 18. století, ale zprávy o nich se do Evropy dostávaly již od 16. století. Pochutiny pomalu proudily do evropských zemí během první poloviny 17. století a ve druhé polovině tohoto století se staly známými.¹⁰⁷ V 18. století zevšedněly, což dokazovala obliba předmětů ke konzumaci nápojů ve šlechtických domácnostech.

Káva, čaj a čokoláda postupně přicházely do Evropy. Pro jejich uživatele byly pochutiny něčím novým a začali jim přizpůsobovat nejen místnosti na svých sídlech, ale také nádobí, které vzniklo speciálně pro pití nápojů. Ve zkoumaných inventářích se často objevoval výraz „indiánské“,¹⁰⁸ který bez rozdílu označoval původ z Asie, Orientu nebo z Ameriky.¹⁰⁹ Označení se v inventářích objevovalo v různých podobách a spojeních, říkalo, že šlo o indiánské malby, indiánskou práci či o indiánský předmět. Již s objevem Ameriky Kryštofem Kolumbem v roce 1492 začaly do Evropy proudit první informace o exotickém prostředí této země. Umělci se nechali inspirovat zprávami o tamějších obyvatelích, o jejich výrobcích a také o flóře a fauně. Fantazie umělců začala mnohdy až přespříliš pracovat. Vytvářeli zidealizovaná díla podle svých představ, která ale neodpovídala skutečnosti, ty doléhaly i na šlechtu raného novověku, která si Ameriku představovala jako ráj na zemi.¹¹⁰ Touha urozců se stala natolik velkou, aby si nechali na své dvory dovážet exotickou faunu i flóru, předměty, koření, pochutiny a další věci, které nabízel exotický svět. Mnohem dříve než Amerika ovlivnil

---

¹⁰⁷ K postupnému potkávání a průniku něčeho neznámého do společnosti se věnovala S. RAKOVÁ, *Kolumbovské výročí v USA: vznik diskursu encounter*, ČCH 91, 1993, s. 545-566. Přišla s metodou diskursu „*Encounter*“, neboli setkáváním či střetem dvou civilizací. Tento jev je známý především z americké historiografie. V Americe se započaly vést diskuze o „setkávání civilizací“ v roce 1992 v důsledku pětistého výročí příplutí Kryštofa Kolumba do Nového světa. Zprvu tento diskurs zajímal etnografy, kteří pouze popisovali dané téma, až historici překročili tento popis a zvolili cestu kulturní antropologie. Tento diskurs má tři roviny, a to rovinu seznamovací, kdy převládá pocit strachu z něčeho nového, dále následuje rovina sblížování a nakonec samotné sblížení. Stejně tak se dělo u kávy, čaje a čokolády, které evropská společnost postupně přijímala, až v 18. století zevšedněly. K tomu i J. PETRÁŇ, *Dějiny III/1*, s. 113.

¹⁰⁸ Výraz „indiánské“ ve spojitosti s exotickými nápoji se vyskytuje takřka ve všech zkoumaných inventářích, např. rod Buquoyů. SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.348, kn. 399 (inventář zařízení a nářadí ve správě cukráře 1769); TAMTÉŽ, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTÉŽ, sign. 206.349, kn. 400 (inventář zařízení a nářadí ve správě cukráře 1770); TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775).

¹⁰⁹ L. SLAVÍČEK, *Dvě podoby*, s. 195.

¹¹⁰ F. POLLERROSS, *Der Wandel des Bildes. Entstehung, Verbreitung und Veränderung der Amerika-Allergorie*, in: F. Pollerross – A. Sommer-Mathis – Ch. F. Laferl (edd.), *Federschmuck*, s. 22.

raně novověké šlechtice Orient a styk s východní Asií. Oblíbili si zejména lakované figurální malby a krajinky, dále lakovaný nábytek a především porcelán.¹¹¹ V první polovině 18. století dosáhla záliba pro chinoserie svého vrcholu.¹¹² Nastal ovšem problém, že dovoz nevystačil potřebám šlechty, a proto se na trhu začínali objevovat první výrobci, kteří se snažili o napodobení asijských produktů.¹¹³ Šlechtice doslova okouzli pro ně neznámý exotický svět, a tak postupně přijímali do své kultury exotismus, a to i prostřednictvím popíjení kávy, čaje a čokolády na svých zámeckých sídlech či v městských palácích.

Nejrozšířenější ze zkoumaných pochutin byla ve střední Evropě již od 17. století káva, což odpovídalo tradicím a zvykům jednotlivých evropských zemí a formování jejich kultur.¹¹⁴ Káva se stala jedním z nejslavnějších importovaných nápojů v Evropě v 17. století. Pocházela z kraje Arabia felix (Šťastná Arábie) či také Yamen (Jemen), její počátky doprovázela řada tvrzení, která nebyla podložena. Do Evropy se první zprávy o tomto nápoji dostaly ve druhé polovině 16. století, úplně první informaci o kávě podal letopis Leonharda Rauwolfa.¹¹⁵ Popisoval kávu jako nápoj „černý jako inkoust“ a velmi prospěšný pro onemocnění žaludku a podle jeho popisu se horký nápoj srkal z porcelánových nádobek.¹¹⁶ Do Evropy se káva začala šířit ve velkém ve druhé polovině 17. století. Velice populární se stala ve Francii,¹¹⁷ první kavárna vznikla v Marseilles v roce 1672 a o rok později v Paříži. Ovšem zprávy o kavárnách z této doby se dochovaly i z oblasti dnešního Německa, káva se v tomto období popíjela i ve Vídni.¹¹⁸ Lze tedy předpokládat, že se černý nápoj stal velice oblíbeným a šířil se postupně po celé Evropě. Počátkem 18. století vznikaly příručky, které se týkaly chování v dámských pokojích, jejich části se věnovaly kávě a dalším nápojům, které

---

¹¹¹ Tim FORREST – Paul ATTERBURY, *Poznáváme starožitnosti. Ilustrovaný průvodce k hodnocení dobového nábytku*, Praha 1997, s. 140.

¹¹² František CIMBUREK – Jan HALÁK – Karel HERAIN – Zdeněk WIRTH, *Dějiny nábytkového umění II*, Praha 1996, s. 553.

¹¹³ J. V. ŠIMÁK, *Malba po způsobu indiánském*, PAM 34, 1924-1925, s. 248. Vyhlášení byli hlavně řemeslníci z Vídně, Alois PLICHTA, *Historické základy jaroměřického baroka*, in: A. Plichta (ed.), *O životě a umění. Listy z jaroměřické kroniky 1700-1752*, Brno 1974, s. 21-351, zde s. 319.

¹¹⁴ Paul MÜNCH, *Lebensformen in der frühen Neuzeit 1500 bis 1800*, Frankfurt am Main-Berlin 1992, s. 326-329.

¹¹⁵ Leonhard RAUWOLF, *Aigentliche beschreibung der Raiss, so er vordiser zeit gegen Auffgang inn die Morgenlander, fürnemlich Syriam, Iudaeam, Arabiam, Mesopotamiam, Babylonima, Assyriam, armeniam etc. ... volbracht*, s. I. 1582.

¹¹⁶ K. ČERNÝ, *Káva*, s. 138-168.

¹¹⁷ O kávě vycházely práce např. De BLEGNY, *Le bon usage du the du caffee et du chocolat pour la preservation et pour la guerison des maladies*, Paris 1687.

¹¹⁸ K. TEPLY, *Die Einführung*, s. 8-15.

se zde pily.¹¹⁹ Káva se postupně dostala také do českých zemí. V roce 1721 vydal profesor pražské lékařské fakulty spis, který se zaměřoval na černý nápoj. Právě toto dochované svědectví ukazovalo, že káva byla v českých zemích známá.¹²⁰ O tom též svědčilo založení první kavárny v Praze, která vznikla roku 1705, v jejím čele stál Armén Deodatus, který pocházel z Damašku.¹²¹ Zájem o kávu byl ještě starší, v roce 1688 pražští radní, majitelé pivních a vinných šenků se z obavy před konkurencí postavili na odpor v záležitostech týkajících se žádostí o povolení šenkovat exotické nápoje – kávu, čaj a čokoládu. Jejich staré výsady prolomila oblíbenost nového nápoje. Káva se postupně šířila mezi společnost. Jako něco nového, a tak i neznámého, ji doprovázela pověst spojená s tím, že sloužila jako lék proti moru a neštovicím. Našlo se i negativní hodnocení, které říkalo, že je to prostředek sloužící k otravě a bylo před ní varováno, jelikož měla nezvyklou vůni. Všechny ne příliš kladné soudy postupně ustupovaly a káva do konce 18. století v Království českém i Markrabství moravském zdomácněla a stala se oblíbenou na základě svých povzbuzujících účinků.¹²²

Dalším nápojem, který pronikl do Evropy a postupně zevšedněl, byl čaj. V Evropě se dostal do povědomí již v 16. století, a to ze zpráv jezuitů, kteří vykonávali misijní činnost v Číně a Japonsku. Informace proudily do Evropy také prostřednictvím „východoindických“ společností, které pořádaly obchodní cesty do zemí, kde se pěstoval a pil čaj. Nápoj se dostal do Evropy ve stejné době jako káva a tomu odpovídaly i počátky jeho konzumace v českých zemích. I tady se pil z porcelánových či fajánsových misek.¹²³

Poslední ze zkoumaných nápojů – čokoláda pocházela ze Střední a Jižní Ameriky. I když kakao španělští dobyvatelé znali, nejdříve ho nevyužívali, a proto se o kakao i čokoládě v Evropě vědělo až později než o všech ostatních zajímavějších výtobytcích Nového světa.¹²⁴ Čokoláda stejně jako káva a čaj se po Evropě rozšířila až ve druhé polovině 18. století.¹²⁵ Nápoj se podle výše zmíněného pražského profesora měl pít

---

¹¹⁹ Gottlieb Siegmund CORVINUS, *Nutzbares, galantes und curioses Frauenzimmer-Lexikon*, Leipzig 1715. Dostupné na <http://diglib.hab.de/drucke/ae-12/start.htm> (k 8. dubnu 2015), pojmy týkající se kávy na s. 164-165.

¹²⁰ Leonhard Ferdinand MEISNER, *De caffè, chocolata, herba thee ac nicotianae natura, usu, et abusu anacrisis, medico-historico diaetetica*, Norimbergae 1721.

¹²¹ Ovšem v Londýně v této době měli na tři tisíce kaváren. J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 97-98.

¹²² J. PETRÁŇ, *Dějiny II/2*, s. 423.

¹²³ L. F. MEISSNER, s. 78; G. S. CORVINUS, *Nutzbares*, s. 1026. K tomu více kapitola 5. Nádobí ke konzumaci exotických nápojů.

¹²⁴ Kakao zajímalo zejména Benita WISTER, *Kakao*, s. 24-34.

¹²⁵ G. S. CORVINUS, *Nutzbares*, s. 147.

z kokosových ořechů, protože takové nádoby málo vedly teplo. Tím nehrozilo popálení úst, jak se mohlo stát u nádob z cínu či stříbra.¹²⁶ Oblíbenou náhražkou se stalo nádobí vyrobené z porcelánu či fajánse.¹²⁷

---

¹²⁶ L. F. MEISSNER, *De caffèe*, s. 52.

¹²⁷ To dále doloží zkoumané inventáře.

3. Rezidenční síť

Doba 17. a zejména 18. století přinesla rozsáhlou stavební činnost, jejímž výsledkem byly změny v rezidenční síti šlechticů.¹²⁸ Šlechtické rody se od sebe lišily vlastnictvím pozemkového majetku, na kterém závisela jejich samotná existence, mocí a také svébytným životním stylem. Bohatší příslušníci urozené vrstvy obyvatel vlastnili více jak jedno venkovské panství, jehož centrum tvořil zámek, či si budovali své paláce ve městech. K největším změnám došlo v souvislosti s rokem 1620, s následnými konfiskacemi a rozprodejem majetku.¹²⁹ Tato obměna způsobila urychlený vznik šlechtických majetkových komplexů a pokles počtu šlechtických majitelů. V polovině 17. století pozemková držba panského stavu zahrnovala více než osmdesát procent celkového šlechtického majetku.¹³⁰ Pobělohorská šlechta se proměnila nejen politicky, hospodářsky, nábožensky, ale i z národnostního hlediska. Tyto změny se projeví zejména ve druhé polovině 17. a počátkem 18. století, ovlivňoval je tlak ze strany vládnoucího rodu Habsburků a odrazily se i do každodenního života šlechty a jejich dvorů.¹³¹

Třicetiletá válka znamenala zlom pro šlechtu v Království českém, proměnilo se její dosavadní složení, životní styl příslušníků této sociální skupiny a také každodenní život a myšlení. Panovník rozhodl o jednotné katolické víře, a tak měli šlechtici, kteří nebyli tohoto vyznání, dvě možnosti, buď zůstali a stali se katolíky, nebo odešli do exilu.¹³² Od první poloviny 17. století tak vedle sebe žily jak rody, které vlastnily majetek v Království českém již před rokem 1620 (např. Kolovratové, Lobkovicové, Slavatové, Valdštejnové, Šternberkové, Žerotínové). Tak i rody, které se vyšplhaly v této době po společenském žebříčku (např. Černínové, Ditrichštejnové, Kounicové) a v neposlední řadě i nově přichozí rody ze zahraničí, které se dostaly do Království

¹²⁸ Rezidenční síť pro zkoumané období se ve své práci zabýval J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*.

¹²⁹ Petr ČORNEJ, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 165-194. Ke konfiskacím více Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618 I-II*, Praha 1882-1886; T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.

¹³⁰ T. WINKELBAUER, *Krise der Aristokratie? Zum Strukturwandel des Adels in den böhmischen und niederösterreichischen Ländern im 16. und 17. Jahrhundert*, Mitteilungen des Institut für österreichische Geschichtsforschung 100, 1992, s. 328-353; Eduard MAUR, *Der böhmische und mährische Adel vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, in: Helmut Feigl – Wilibald Rosner (edd.), *Adel im Wandel*, Wien 1991, s. 17-37.

¹³¹ V. BŮŽEK, *Společnost aristokratických dvorů v českých zemích. Teze vědeckého projektu*, JSH 64, 1995, s. 196-206, zde s. 196.

¹³² O postavení nekatolíků a rekatolizaci zejména Jiří MIKULEC, *Mezi konverzí a emigrací. Vídeňská dvůr a náboženská loajalita šlechty v Čechách v prvních pobělohorských desetiletích*, OH 10, 2003, s. 397-414.

českého po roce 1620 a začaly se postupně začleňovat do šlechtické obce (např. Buquoyové, Eggenberkové, Harrachové, Nosticové, Questenberkové, Schwarzenberkové, Trautmannsdorfové). Nově příchozí šlechta získala majetek, jenž byl zkonfiskován urozcům, kteří se nepodvolili vůli panovníka. Pozemkový majetek, který po odbojně šlechtě zbyl, mohl panovník využívat a dále ho přerozdělovat mezi jemu oddanou (nejen nově příchozí) šlechtu. Celkově šlo zhruba o čtyřicet procent majetku, které získaly nového majitele.¹³³

Když šlechtici získali území v Království českém, začali se někteří z nich soustředit na zemskou politiku, postupně pronikali do zemských úřadů a vytvářeli si tak kontakty potřebné pro další působení mezi domácími urozcemi. Ale vyskytovali se i šlechtici, kteří sice vlastnili v Království českém značný majetek, ti raději soustředili svou pozornost do zahraničí (Schwarzenberkové, Eggenberkové, Harrachové).¹³⁴ Důvody k tomuto směřování mohly být různého druhu, buď osobního charakteru, to znamenalo, že se jim cizí prostředí zamlouvalo více než české, mohli k němu mít větší vazby. Nebo to byly pracovní povinnosti, které šlechtice k místu připoutávaly, a proto raději urozcem zůstávali v cizině, kde se mohli věnovat svým majetkům a spravovali české panství na dálku.

Někteří šlechtici vlastnili majetek ve dvou, třech i více zemích habsburské monarchie, v některých případech i v zahraničí. Přesto pro zahraniční šlechtu byly stejně tak lukrativní prostory v Království českém. Situaci z obou stran ovlivňovaly příbuzenské, dědičné vazby a v první polovině 17. století měly vliv i výše zmíněné rozsáhlé konfiskace. Pozemkový majetek v Království českém i v habsburské monarchii měli Althannové, Ditrichštejnové, Eggenberkové, Lichtenštejnové, Questenberkové, Schwarzenberkové, Trautmannsdorfové a další, z tradičních českých rodů např. Černínové. Pozemky v českých zemích, ale i mimo habsburskou monarchii, měli hrabata Buquoyové, Nosticové, také knížata Ditrichštejnové a Schwarzenberkové.¹³⁵ Zemská šlechtická obec se již vnitřně nečlenila na rody domácí a cizí, ani podle

---

¹³³ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 161-162. O proměnách šlechtického majetku pojednávají práce Josef POLIŠENSKÝ – Frederik SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, ČsČH 20, 1972, s. 515-526; František MATĚJEK, *Bílá hora a moravská feudální společnost*, ČsČH 22, 1974, s. 81-104.

¹³⁴ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 162.

¹³⁵ P. MAŤA, *Svět*, s. 137-156. Kapitoly o šlechtě V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 223-295.

stavovských kategorií, ale podle postavení u císařského dvora a hospodářského zázemí na šlechtu dvorskou a zemskou.¹³⁶

Barokní urození začali na základě všeobecné šlechtické prosperity vkládat své bohatství do stavebních aktivit. Vznikal tak nový životní styl urozenců, který se odrážel v architektonické výstavbě a výzdobě sídel.¹³⁷ Stavební činnost barokních rezidencí poskytovala jejich majitelům pohodlné bydlení, které sloužilo k reprezentaci, a zároveň ho využívali ke společenským schůzkám. Stavební plány na přestavby a nové stavby vytvářeli pozvaní stavitelé a architekti. Výzdobu sídla měli na starosti různí umělci, a to malíři a sochaři, kteří s sebou přinášeli nové trendy, které zachytili při svých stavebních cestách.¹³⁸ Roli při vytváření exteriérů i interiérů hrálo i vzdělání a kulturní rozhled majitele sídla. Šlechtici na svých kavalírských cestách nezískávali jen patřičné vzdělání, ale také navázali společenské kontakty, poznali každodenní život zemí, které navštívili. Také vnímali cizí kulturu, jež je fascinovala, protože byla neznámá, a všímali si také architektonických prvků, jež je inspirovaly natolik, aby je včlenili do nově vznikajících staveb.¹³⁹ Stavební aktivity některé urozence přivedly k vyčerpání jejich finančních možností, což ukazovalo na to, jak pro ně byla důležitá reprezentace, do které vkládali i svoje poslední finance.¹⁴⁰

3. 1. Barokní sídla

Šlechtici, kteří budovali svá sídla v Království českém a Markabství moravském, se snažili o vytvoření jediného ústředního centra, a to v hlavních rodových rezidencích.¹⁴¹ Rezidence se tak stala střediskem politického, hospodářského, dále i kulturního a náboženského života a také reprezentace urozenců. Nelze opomenout, že barokní sídla, na která se především zaměřuje předkládaná práce, neměla pouze tyto

¹³⁶ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 162; Robert J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003, s. 200-209.

¹³⁷ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 162.

¹³⁸ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 284.

¹³⁹ Ke kavalírským cestám J. KUBEŠ, *Národné dospívání*, zejména s. 7-13.

¹⁴⁰ Příkladem šlechtice, který zadlužil svými aktivitami celé své panství, byl nejvyšší hofmistr Království českého Karel Kajetán Buquoya. Aleš VALENTA, *Bankrot Karla Kajetána Buquoye: geneze, průběh, důsledky*, JSH 76, 2007, s. 58-96.

¹⁴¹ Srov. s dobou pobělohorskou nabízí práce týkající se předbělohorského období zejména Petr VOREL, *Dvory aristokratů v renesančních Čechách*, OH 3, 1993, s. 137-154; TÝŽ, *Šlechtická aristokracie barokní doby a její sídla ve východních Čechách*, OH 5, 1996, s. 335-363; TÝŽ, *Poddanská rezidenční města v českých zemích (K typologii měst předbělohorské doby)*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století)*, Prostějov 1997, s. 38-48; TÝŽ, *Rezidenční síť pánů z Pernštejna v 15.-17. století*, Zprávy státního památkového ústavu v Brně 4, 2000, s. 37-49; TÝŽ, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*, Pardubice 2001.

funkce, ale také splňovala nové nároky na pohodlnější bydlení. Dění v rezidenci mělo vliv na rezidenční město a celkově na život celého panství.¹⁴² V centru venkovského sídla stál rezidenční zámek. Během 16. až 18. století vzrostla reprezentační funkce zámeckých staveb. Šlechtické zámky se staly jedním z nejdůležitějších prostředků, do kterých se vkládalo symbolické poselství o starobylosti a též o urozenosti rodu či o jeho moci.¹⁴³ Zámecké stavby na přelomu 17. a 18. století nabízely nepřeborné množství architektonických kombinací. Byla to doba, kdy se stavěly velkolepé rezidence, a zvláště na Moravě se prosadily úchvatné novostavby ležící uprostřed francouzského parku (*lieu de plaisance*). Tento typ si nechali např. vystavět Petřvaldští z Petřvaldu v Buchlovicích.¹⁴⁴ K barokním venkovským i městským sídlům neodmyslitelně patřilo budování zahrad, ať nejdříve v italském, či později francouzském stylu.¹⁴⁵

Dále se stavěla sídla v centrech panství, která nesla hospodářsko-správní úlohu. V poddanských městech a na venkově vznikaly stavby, které měly být i místem odpočinku. Na svých panstvích šlechta vytvářela také příležitostná sídla – letohrádky, malé a lovecké zámečky. Letohrádek si nechal ve dvacátých letech 18. století vystavět Jan Václav Michna z Vacínova (1600-1676).¹⁴⁶ Příkladem loveckého zámečku, který se inspiroval vzorem italských venkovských vil, byla stavba Ohrady u Hluboké nad Vltavou, kterou si objednal Adam František ze Schwarzenberku (1680-1732) na počátku 18. století u stavitele Pavla Ignáce Bayera.¹⁴⁷ Mimo vlastní rezidence, ale stále v rámci panství, šlechtici podporovali stavby církevních institucí (kláštery, kostely, školy, kaple). K jejich reprezentaci sloužily také výstavby menších uměleckých děl ve vrchnostenských městech (radnice, špitály, kašny).¹⁴⁸

¹⁴² V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 196; P. VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města*, s. 74-81.

¹⁴³ Tomu bylo více věnováno v souvislosti s renesancí Petr FIDLER, *Pomník, památník a památka*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, s. 15-22; T. KNOZ, *Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Paměť*, s. 23-36; V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Paměť*, s. 37-60.

¹⁴⁴ J. KROUPA, „*Lieu de plaisance*”, s. 317-337.

¹⁴⁵ K zahradám obecně Božena PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ – Jaroslav PETRŮ – Dušan RIEDL – Antonín Marián SVOBODA, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999; Olga BAŠEOVÁ, *Pražské zahrady*, Praha 1991. K zahradám pražských paláců Cyril MERHOUT, *Zahrady a paláce pod Pražským hradem*, Praha 1954.

¹⁴⁶ Přemysl VEVERKA – Dita DVOŘÁKOVÁ – Petr KRAJČI – Zdeněk LUKEŠ, *Slavné pražské vily*, Praha 2007.

¹⁴⁷ Jan IVANEGA, *Pavel Ignác Bayer, Adam František ze Schwarzenbergu a zámek Ohrada. Lovecký zámek jako součást rezidenční sítě barokního šlechtice*, České Budějovice 2011 (Bakalářská práce).

¹⁴⁸ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 163.

Každý šlechtic měl jiný vztah k místu, které spravoval.¹⁴⁹ Situace se změnila na počátku 18. století, kdy se většina z urozených mladíků ihned po vykonání kavalírské cesty usadila u dvora ve Vídni, kde chtěli působit jako komorníci, protože se tak dostali do blízkosti panovníka, což jim umožňovalo lepší vyhlídky na budoucí kariéru.¹⁵⁰ Roli nehrála jen kariéra, ale také tradice a rozdílná oblíbenost venkovského a městského prostředí. Ve většině případů převážila touha po kariéře, a tak si budovali svá sídla v blízkosti panovníka.¹⁵¹ Tito urozenci začali volit strategii opouštění svých venkovských rezidencí a většinu roku začali trávit u dvora.¹⁵² Dokladem tohoto přesouvání byly případy některých Lobkoviců a Valdštejnů, ti na počátku 17. století strávili v zemské metropoli až dvě stě padesát dní.¹⁵³

Rezidenční síť u nejvýznamnějších rodů tvořily dále městské rezidence, šlo o paláce nebo palácové domy. Urozenci se snažili co nejbližší přiblížit k panovníkovi, a to i prostřednictvím výstavby svých paláců v jeho blízkosti. Proto vznikaly paláce v hlavních městech, kde panovník nejčastěji pobýval. Šlechtici se orientovali dvěma směry – rezidence vznikaly v českých zemích (Praha, Brno, Olomouc) a ve Vídni. Šlechtici tak mohli vykonávat své úřady, aktivně se účastnit politického života a udržovat společenský život.¹⁵⁴ Po roce 1620 se definitivně přesunul císařský dvůr do Vídně a s ním i někteří úředníci. Panovník vydal instrukce pro zemské hodnostáře, na základě nichž nesměli zemští úředníci a členové místodržitelského kolegia opustit Prahu, aniž by to předem ohlásili a dostali souhlas. K připoutání šlechticů k tomuto městu napomohly i zemské sněmy, které od poloviny 17. století začaly pravidelně zasedat.¹⁵⁵ V Praze započala nová stavitelská činnost. Většina z barokních šlechticů se snažila vtisknout svým palácům mnohem reprezentativnější

---

¹⁴⁹ Barokní době se věnoval V. PRCHAL, *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerst Sporcka ve druhé čtvrtině 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 45-78.

¹⁵⁰ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*, s. 85.

¹⁵¹ Odpověď na otázku týkající se využívání sídel přinášejí itineráře šlechticů. Např. J. KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování rožmberských sídel*, České Budějovice 1998 (Diplomová práce). J. KUBEŠ sestavil z účtů itineráře Petra Voka z Rožmberka, Jana Jáchyma Slavaty a Ferdinanda Augusta z Lobkovic. P. MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, *OH* 7, 1999, s. 139-162 (itinerář Adama mladšího z Valdštejna); R. PAVLÍČKOVÁ, *Sídla*, s. 11-24.

¹⁵² P. MAŤA, *Svět*, s. 409-439.

¹⁵³ TÝŽ, *Soumrak*, s. 132-162.

¹⁵⁴ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 186-187.

¹⁵⁵ František ROUBÍK, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749*, *SAP* 17, 1967, s. 539-603, zde s. 567; P. MAŤA, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620-1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?*, in: Marian J. Ptak (ed.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 46-67; Jiří DAVID, *Moravské stavovství a zemské sněmy ve druhé polovině 17. století*, *FHB* 24, 2009, s. 111-165.

ráz, než tomu bylo v předešlé době.¹⁵⁶ Ve dvacátých letech 17. století vznikla první barokní stavba – šlo o sídlo Albrechta z Valdštejna (1583-1634).¹⁵⁷ Následovaly ji další, a to Černínský, Thunovský a Gallasovský palác. Stejně tak vznikaly městské paláce v Brně a Olomouci.¹⁵⁸

Šlechtici, kteří odešli po roce 1620 (někteří již v roce 1612, kdy císař Matyáš přenesl svůj dvůr z Prahy) společně s císařským dvorem do Vídně, byli nuceni s výkonem své dvorské služby a úřadů trávit delší část roku v podunajské metropoli. U panovnického dvora museli zůstat představitelé nejvyšších dvorských funkcí, a to zejména nejvyšší hofmistr, komorník, štolmistr a maršálek, dále nejvyšší kancléř a místokancléři. Z důvodu téměř celoročního, u některých neustálého, pobytu si začali šlechtici buď shánět dvorské kvartýry, nebo pronájem, či později stavět své paláce, aby to tak měli blízko k místu vykonávání své funkce u dvora.¹⁵⁹

Urozenci prostřednictvím svých paláců ukazovali společnosti své bohatství a také postavení. Do výzdoby paláce se zakomponovávaly jejich erby, které tak sloužily k reprezentaci majitele domu.¹⁶⁰ Městské paláce jako první ve Vídni postavili Ditrichštejnové a Lichtenštejnové již v 15. a 16. století,¹⁶¹ v první polovině 17. století se k nim připojil nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (1568-1628), prezident dvorské válečné rady Rombaldo Collalto (1575-1630), nejvyšší hofmistr císařského dvora Maxmilián z Trauttmansdorffu (1584-1650) nebo tajný rada Maxmilián z Valdštejna (†1654). Ve Vídni se usazovala i bohatá šlechta, která měla pozemkový majetek v různých zemích habsburské monarchie, šlo o knížata i o hraběcí rody.¹⁶² V myšlení šlechticů znamenalo vlastnictví paláce v podunajské monarchii jeden z předpokladů dvorské kariéry.¹⁶³ Městské rezidence si šlechtici stavěli od konce

---

¹⁵⁶ Emanuel POCHE – Pavel PREISS, *Pražské paláce*, Praha 1973; Václav LEDVINKA – Bohumír MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995.

¹⁵⁷ K Valdštejnskému paláci existuje velké množství literatury, nejpodstatnější je Ladislav ČEPIČKA – Eliška FUČÍKOVÁ (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae*, Katalog výstavy, Praha 2007.

¹⁵⁸ Tomáš JEŘÁBEK – Jiří KROUPA a kol., *Brněnské paláce. Stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku*, Brno 2005.

¹⁵⁹ Např. Josef KALLBRUNNER, *Das Wiener Hofquartierwesen und die Massnahmen gegen die Quartiersnot im 17. und 18. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 5, 1925, s. 24-36; Elisabeth LICHTENBERG, *Die Wiener Altstadt. Von der mittelalterlichen Bürgerstadt zur City*, Wien 1977.

¹⁶⁰ V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Paměť*, s. 37-60.

¹⁶¹ J. KUBEŠ, *Sídelní strategie knížat Lobkoviců ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, PB 3, 2005, s. 86-119, zde s. 90-91.

¹⁶² Byla to knížata Ditrichštejnové, Lichtenštejnové, Schwarzenberkové a další. Z hraběcích rodů šlo o Buquoye, Collalty, Černíny, Nostice, Valdštejny a další.

¹⁶³ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*, s. 84-112.

17. století po vzoru panovníka i na předměstí Vídně. Napomohlo tomu obléhání Vídně v roce 1683, které sice zničilo předměstí, ale tím došlo k vytvoření nového prostoru, kde si mohli šlechtici budovat své reprezentační paláce.¹⁶⁴

3. 2. Příklady rezidenční sítě zkoumaných rodů

Autorka práce prozkoumala inventáře osmnácti vybraných rodů, které se od sebe navzájem lišily a které spadaly do různých skupin, jež byly naznačeny v úvodu této kapitoly. Konkrétně autorka prostudovala inventáře knížecích, hraběcích i panských rodů, které vlastnily panství jak v Království českém či Markrabství moravském, tak za jeho hranicemi.¹⁶⁵ Dále se předkládaná práce zaměřila na zpracování rezidenční sítě rodů, které ve zkoumaném období nesly titul kníže, a to Ditrichštejnové, Eggenberkové a Schwarzenberkové, hrabat Althanů, Berchtoldů, Buquoyů, Collaltů, Černínů, Harrachů, Magnisů, Nosticů, Questenberků, Rottalů. Valdštejnů, Windischgrätzů, Žerotínů a svobodných pánů Forgatschů a Petřvaldských.¹⁶⁶

Jako příklad budování šlechtické rezidenční sítě autorka práce zvolila rod Ditrichštejnů, který se ve zkoumaném období šplhal na pomyslném žebříčku společnosti. Původně šlo o rod pocházející z Korutan, který se mohl pyšnit knížecím titulem. Rod měl dvě linie, první z nich vlastnila v 17. století panství Budyni nad Ohří, Libochovice, Pátek, Vlachovo Březí, Nepomyšl a vymřela na počátku 19. století.¹⁶⁷ Důležitější se stala druhá linie mikulovská. Adam z Ditrichštejna (1527-1590) působil v habsburských službách, nejdříve u Ferdinanda I. a od roku 1543 u arciknížete Maxmiliána. Později zastával místo vyslance. V roce 1575 koupil panství Mikulov na jižní Moravě.¹⁶⁸ Vzestup celé rodiny se pojil s osobou olomouckého biskupa Františka z Ditrichštejna (1570-1636). Nesouhlasil se vzbouřenými stavby během stavovského povstání a za to byl zbaven majetku a vypovězen ze země. S pozměněnou politickou situací se mohl vrátit zpět a dokonce se stal moravským místodržícím. Od panovníka obdržel panství Lipník nad Bečvou a Hranice na Moravě. Majetek rodu dále rozšířil o Polnou, Příbyslav, Vlasatice, Dolní Kounice, Nové Město na Moravě,

---

¹⁶⁴ Bruno GRIMSCHITZ, *Wiener Barockpaläste*, Wien 1944.

¹⁶⁵ Viz Příloha č. 3 – Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Čechy, 18. století); Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Morava a Rakousy, 18. století).

¹⁶⁶ Viz Příloha č. 1 – Tabulka zkoumaných inventářů.

¹⁶⁷ OSN 7, Praha 1893, s. 504.

¹⁶⁸ O dvorské kariéře Ditrichštejnů (Adam, Zikmund II., Maxmilián II., Ferdinand a Leopold, Karel Maxmilián z Ditrichštejna) pojednával R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 77-103.

Pouzdrány, Uherčice a dolnorakouský Steinabrunn. Za své zásluhy ve dvacátých letech 17. století získal knížecí titul.¹⁶⁹ Ten zůstal dědičný pouze v primogenituře.¹⁷⁰ Dědicem vytvořeného rodinného fideikomisu se stal Františkův synovec Maxmilián (1596-1655), který se oženil s Annou Marií (1597-1640), dcerou knížete Karla z Lichtenštejna (1569-1627). V čele panství ho následoval jeho syn Ferdinand Josef (1636-1698), který zastával funkci nejvyššího hofmistra Leopolda I. Ten mu za jeho služby v roce 1684 daroval tyrolské panství Trasp.¹⁷¹ Syn Ferdinanda Walter František (1664-1738) byl původně předurčen k církevní dráze, ale po smrti svého staršího bratra se ujal ditrichštejnského majetku. Prvním sňatkem získal panství Boskovice, z jeho druhého svazku vzešel syn Karel Maxmilián (1702-1784), jenž se stal dědicem majetků po svém dědovi z matčiny strany. Zdědil roku 1769 panství Proskov a Chřelice ve slezském Opolsku. Pobýval také na svém venkovském sídle na zámku Hollenburg, jehož inventář autorka v předkládané práci zkoumala.¹⁷² Jeho synové panství rozšířili o Sokolnici a Drnovice.¹⁷³ Dále se majetková situace Ditrichštejnů sice měnila, ale to již nespadlo do zkoumaného období. Ditrichštejnové měli rozsáhlá panství v Čechách, na Moravě i v Horních Rakousích a Uhrách.

Ditrichštejnskou hlavní rezidencí se stal zámek v Mikulově, který nejprve dobyli v roce 1645 Švédí a potom ho v roce 1719 zničil požár. Ditrichštejnové se rozhodli rezidenci opět vystavět, a to v barokním stylu, aby vyhovovala zvýšeným požadavkům šlechticů na jejich bydlení.¹⁷⁴ Přestavby se konaly i na dalších ditrichštejnských vedlejších rezidencích, a to na zámku Polná, Pátek, Příbyslav, Sokolnice, Budyně nad Ohří.¹⁷⁵ Boskovice získal Walter František Ditrichštejn a nechal středověký nepohodlný hrad přestavět na jednopatrovou barokní budovu. Poslední významnou vedlejší rezidenci představoval zámek v Libochovicích, který od roku 1676 patřil Gundakerovi z Ditrichštejna (†1690), v roce 1681 ho nechal přestavět na novou barokní čtyřkřídlou budovu svírající obdélný dvůr.¹⁷⁶ František z Ditrichštejna vybudoval v roce

---

¹⁶⁹ Jan TENORA, *František kardinál Ditrichštejn, jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství*, Hlídky 23, 1906, s. 19-26, 86-91, 166-179, 254-266; P. BALCÁREK, *Kardinál*, s. 108-144.

¹⁷⁰ P. MAŤA, *Svět*, s. 69.

¹⁷¹ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 83-84.

¹⁷² MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 17, kart. 28 (inventář zámku Hollenburg 1784).

¹⁷³ OSN 7, s. 506.

¹⁷⁴ J. KROUPA, *Architektonická reprezentace Lichtenštejnů a Ditrichštejnů: paralely symbolických forem*, ČMM 132, 2013, s. 27-41.

¹⁷⁵ Karel SÁČEK, *Sokolnice a Ditrichštejnové*, in: Karel Sáček – Dušan Uhlíř – Ladislav Kořalník (edd.), *Sokolnice a slavkovská bitva, Sokolnice 2000*, s. 3-9.

¹⁷⁶ Jiří T. KOTALÍK, *Architektura barokní*, Praha 2001, s. 140.

1629 letohrádek Tichý ostrov (Porz Insel).¹⁷⁷ Lovecký zámeček zastupovala stavba Leopoldsruhe, kterou vystavěl Leopold hrabě z Ditrichštejna (1703-1773) v roce 1743, s výstavbou začal v souvislosti se získáním židlochovického panství.¹⁷⁸ Hrabě Quidobald Josef Ditrichštejn (1717-1772)¹⁷⁹ se oženil s Annou z Rottalu (1727-1767), která se stala jeho druhou manželkou, a nechal postavit v barokním slohu mezi lety 1764-1769 zámek v Napajedlech, kde spolu pobývali.¹⁸⁰ Z této doby se dochoval inventář, s kterým autorka v předkládané práci dále pracovala.

Ditrichštejnové stavěli také městské paláce, a to jak v Praze a v Brně, tak ve Vídni. V Praze získali v roce 1741 palác poté, co se v něm vystřídal několik rodů (Šlikové, Lobkovicové, Martinicové, Kolovratové).¹⁸¹ Brněnský palác vystavěl kardinál František Ditrichštejn v letech 1614-1618, palác rod přestavěl v roce 1748 do barokního slohu.¹⁸² Ve Vídni vlastnili Ditrichštejnové palác v Herrengasse, a to již od roku 1660 Gundakar z Ditrichštejna, ten dále v roce 1684 začal stavět městský palác, zámek ve Floriangasse. Následně v roce 1687 koupil Filip Zikmund Ditrichštejn (1651-1716) palác na dnešním Lobkowitzplatz. Po jeho smrti v roce 1716 sídlo prodala jeho sestra Gundakerovi Althanovi (1665-1747). Ještě ke konci 17. století nechal Ferdinand Josef Ditrichštejn postavit palác ve Währing StraÙe. Tuto stavbu obohatil Jan Karel Ditrichštejn (1728-1808), když okolo ní zbudoval rozsáhlou zahradu. Ditrichštejnům také patřil od poloviny 17. století městský palác v Dorotheergasse a ke konci tohoto století vlastnili ještě městský palác v Rennwegu.¹⁸³

Počátky rodu Schwarzenberků spadaly do 12. století do oblasti Dolních Frank.¹⁸⁴ Na začátku 15. století zakoupili panství s hradem Schwarzenberk a na základě zvyklostí

---

¹⁷⁷ Ladislav HOSÁK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*, Praha 1981, s. 199.

¹⁷⁸ O mimoevropské vlivy, konkrétně o pěstování ananasu v zámecké zahradě se zajímal M. CVRK, *Ananasy*, s. 307-312.

¹⁷⁹ Hrabě byl proto, že nepocházel z primogenitury, proto mu nenáležel titul kníže.

¹⁸⁰ Zdeněk POKLUDA, *Páni z Rotalu na Napajedlich*, in: Z. Pokluda (ed.), *Zlínsko od minulosti do současnosti*. Sborník Státního okresního archivu ve Zlíně, Zlín 1998, s. 5-48; A. KOTALÍK, *Architektura*, s. 242.

¹⁸¹ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*.

¹⁸² J. KROUPA, „*Alle Heüser als ain Corpus gedachtes unsers Fürstenthums ganz steiff beysamben verbleiben*“. *Ditrichsteinské paláce v českých zemích v 17. a 18. století*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 42, 1998, s. 27-49; TÝŽ, *Ditrichsteinský palác*, s. 522-547.

¹⁸³ Hans ROTTER, *Die Josefstadt. Geschichte des 8. Wiener Gemeindebezirkes*, Wien 1918, s. 299; B. GRIMSCHITZ, *Wiener Barockpaläste*, s. 4-5; Renate WAGNER-RIEGER, *Das Wiener Bürgerhaus des Barock und Klassizismus*, Wien 1957, s. 48; Wilhelm KISCH, *Die alten Straßen und Plätze von Wiens Vorstädten und ihre historisch interessanten Häuser*, Brenner 1967, s. 381; Edgar HAIDER, *Verlorenes Wien*, Wien 1984, s. 16.

¹⁸⁴ Jiří ZÁLOHA, *O původu Schwarzenberků*, *Obnovená Tradice* 12, 2001, s. 56.

se začali podle tohoto sídla psát ze Schwarzenberku.¹⁸⁵ Již v době husitské za podporu Zikmunda Lucemburského proti husitům získali titul svobodných pánů a několik zástav českých hradů.¹⁸⁶ Pro zkoumané období byl asi nejvýznamnějším představitelem tohoto rodu Adolf ze Schwarzenberku (1551-1600), který sloužil v císařské armádě.¹⁸⁷ Jeho největším úspěchem se stalo dobytí turecké pevnosti Ráb v roce 1598. O rok později získal hraběcí titul, a tak povýšil rodový erb o hlavu Turka, do které klove havran.¹⁸⁸ Jeho syn Adam bojoval na počátku 17. století v Uhrách,¹⁸⁹ poté sloužil u dvora braniborských kurfiřtů.¹⁹⁰ Tak vybudoval pozici pro svého syna Adolfa I. (1615-1683), který hrál od padesátých let 17. století významnou politickou úlohu na císařském dvoře ve Vídni, kde se postupně vyšplhal až na místo tajného rady. Sloužil také u arciknížete Leopolda Viléma, u kterého se dostal na místo nejvyššího hofmistra a za věrné služby a podporu svého pána ve Španělském Nizozemí získal povýšení do úřadu skutečného tajného rady císaře a obdržel Řád zlatého rouna.¹⁹¹ V roce 1654 získal právo inkolátu v Království českém, vlastnil zde panství Křivoklát, Nižberk a Krušovice. Po opuštění Bruselu se usadil ve Vídni. V této době mu připadlo treboňské panství a později přikoupil panství Hluboká.¹⁹² Adolf I. za své zásluhy získal titul knížete.

Následovníkem Adolfa I. se stal Ferdinand Vilém Eusebius (1652-1703). Ten se postavil do čela panství a jeho sestra Marie Arnoštka se v roce 1666 provdala za knížete Jana Kristiána z Eggenberku, jenž pocházel z rakouského původně protestantského šlechtického rodu, který získal šlechtický titul v roce 1598 díky vojenským úspěchům proti Turkům.¹⁹³ V roce 1623 byli Eggenberkové povýšeni do stavu říšských knížat a o rok dříve jim císař věnoval českokrumlovské panství a také dnešní Schwarzenberský palác na Hradčanech. Eggenberské dominium zahrnovalo kromě českokrumlovského také netolické, prachatické, helfenburské, bavorské, volarské

---

¹⁸⁵ Václav RAMEŠ, *Proměny schwarzenberského panství v Čechách*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 25-36, zde s. 26.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ.

¹⁸⁷ Antonín MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936, s. 9; R. J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, s. 203-204.

¹⁸⁸ V. RAMEŠ, *Proměny*, s. 26.

¹⁸⁹ R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 203.

¹⁹⁰ Karel SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg*, Neustadt an der Aisch 1963, s. 113.

¹⁹¹ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 106-107.

¹⁹² V. RAMEŠ, *Proměny*, s. 26.

¹⁹³ J. RADIMSKÁ a kol., *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenberků na zámku v Českém Krumlově*, Pelhřimov 2011, s. 5.

a vimperské panství, k těm zakoupili ještě konfiskované panství Orlík, Zvíkov, Chýnov a další menší statky.¹⁹⁴ Rod Eggenberků se výše zmíněným sňatkem propojil se Schwarzenberky.

Dědicem Českého Krumlova se po smrti eggenberského páru stal Marie Arnoštky synovec Adam František ze Schwarzenberku (1680-1732).¹⁹⁵ Oženil se s nevěstou ze vznešeného rodu – Eleonorou Amálií z Lobkovic (*1682). V roce 1723 se dostalo knížeti pocty od císaře Karla VI. tím, že panství Český Krumlov znovu povýšil na vévodství a kníže užíval titul vévody. Jak bylo výše zmíněno, věnoval se i stavebním aktivitám, nechal postavit zámek Ohrada. Jeho syn Josef Adam (1722-1782) se stejně jako otec oženil se ženou ze vznešeného rodu – Marií Terezií Lichtensteinovou (1621-1753). Josef Adam se vypracoval až na nejvyššího hofmistra, nejdříve panovnice Marie Terezie a poté císaře Josefa II. Za jeho vlády se povedlo rozšířit knížecí titul na celou rodinu.¹⁹⁶ Schwarzenberkové byli známi jako milovníci hudby, divadla a umění.¹⁹⁷

V poslední třetině 17. a v průběhu 18. století se barokně upravený zámek v Českém Krumlově stal hlavním sídlem posledních Eggenberků a prvních dvou generací Schwarzenberků. S příchodem knížat na jejich rezidenci souvisely rozsáhlé přestavby a přístavby.¹⁹⁸ Schwarzenberkové trávili čas i ve svých městských rezidencích, jedna z nich se nacházela v Praze. Rod tu vlastnil palác na Hradčanském náměstí, staviteli byli Lobkovicové, těm byl ale palác zabaven a přešel k Rožmberkům, od nich k Švamberkům a po konfiskaci přes Eggenberky ke Schwarzenberkům.¹⁹⁹ Městský palác ve Vídni ležel na Neuer Marktu, postavil ho v roce 1701 Ferdinand Schwarzenberk a dostavil jeho syn Adam.²⁰⁰ Ve Vídni vlastnili Schwarzenberkové ještě jeden palác, a to v Rennwegu a nesl označení letní palác, byl tedy místem odpočinku

---

¹⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 10-11.

¹⁹⁵ J. ZÁLOHA, *Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků*, Obnovená Tradice 3, 1993, s. 14-18.

¹⁹⁶ Václav BŮŽEK – Anna KUBÍKOVÁ – Jiří ZÁLOHA, *Baroko v Českém Krumlově*, Třeboň-Český Krumlov 1995, s. 15-18.

¹⁹⁷ J. ZÁLOHA, *Hudební život na dvoře knížat ze Schwarzenberku v 18. století*, Hudební věda 24, 1987, s. 43-62; TÝŽ, *Die Schwarzenberger und ihr Interesse für das Theater und die Musik*, OH 2, 1992, s. 73-75; TÝŽ, *Hudba a divadlo na českokrumlovském zámku v době Eggenberků a Schwarzenberků*, OH 5, 1996, s. 549-560.

¹⁹⁸ A. KUBÍKOVÁ, *Barokní přestavby českokrumlovského zámku*, OH 5, 1996, s. 467-482.

¹⁹⁹ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 24-25.

²⁰⁰ K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 250; Gabriele PRASCHL-BICHLER, *Wien speziell. Architektur des Barock. Wo finde ich Schlösser, Palais, öffentliche Profenbauten, Kirchen, Klöster, Bürgerhäuser, Denkmäler, Brunnen, Museen, Sammlungen in Wien*, Wien 1990, s. 102.

pro příslušníky rodu. Koupil ho v roce 1716 Adam František kníže ze Schwarzenberku, a nechal ho podle dobové zvyklosti, přestavět do barokní podoby.²⁰¹

V případě rodu Althanů získali jeho příslušníci panství v Království českém zásluhou významného předka z doby třicetileté války, a to katolického konvertity, generála a vojenského podnikatele Michala Adolfa (1574-1638). Jeho syn Michal Jan I. (1608-1646) se stal zakladatelem moravské větve a vlastnil Jaroslavice (hlavní venkovské sídlo rodu).²⁰² Hrabě Michal Jan zastával úřad přisedícího moravského zemského soudu a oženil se s Marií z Eggenberku (1614-1657). Z jejich manželství vzešel syn Michal Jan II. (1643-1702), který získal Vranov nad Dyjí, jenž po dobu jeho působení stále nesl podobu středověkého hradu, a proto zahájil v roce 1680 rozsáhlou barokní přestavbu.²⁰³ Majitel Jaroslavice výše jmenovaný Michal Jan, začal s barokní přestavbou tohoto zámeckého sídla.²⁰⁴ Nechal na zámku vystavět honosný sál předků.²⁰⁵ Rod pokračoval dvěma syny Michala Jana II., a to Michalem Heřmanem (1671-1736), který zastával funkci přisedícího zemského soudu, nejvyššího komorníka a nejvyššího sudího. Jeho mladším bratrem byl Michal Jan III. (1679-1722), který si budoval kariéru u panovnického dvora. Stal se již jako mladý hoch osobním komorníkem císaře Karla VI. Tyto bratry rozdělily spory o dědictví po jejich otci. Michalu Janovi III. pomohla výše zmíněná blízkost k císaři, a tak ke svému panství Čakovec ležícímu v Uhrách připojil jak Jaroslavice, tak Vranov. Jeho bratr získal odstupné a dožil v ústraní v Brně.²⁰⁶ Moravská sídla převzala do své správy manželka Michala Jana, která se jmenovala Marie a byla rozená markýza Pignatelli (1689-1755), ta také začala s barokními přestavbami Vranova, kde později hostila císaře a jeho dvůr. Michala Jana III. vázaly povinnosti ke dvoru a pobýval při výkonu své služby ve svém paláci, jenž získal v roce 1715 a rodina Althanů ho vlastnila do roku 1792.²⁰⁷ Tato větev byla považována za bohatší, naproti ní stála ne tak významná hrušovanská větev, kterou

---

²⁰¹ Waltraud BLAUENSTEINER, *Der Wiederaufbau des Schwarzenbergpalais*, Alte und moderne Kunst. Österreichische Zeitschrift für Kunst, Kunsthandwerk und Wohnkultur 7/8, 1957, s. 4.

²⁰² Pavlína JANSKÁ, *Hudební kultura na zámku ve Vranově nad Dyjí. Vranov v 19. století za Mníšků a Lubomírských*, Jižní Morava 26, Brno 1990, s. 63-86, zde s. 41.

²⁰³ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 155.

²⁰⁴ Ladislav HOSÁK – Jiří LOUDA – Metoděj ZEMEK – Eva JAVORSKÁ, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1981, s. 116; Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, Praha 1999, s. 30-32.

²⁰⁵ Antonín BARTUŠEK – Taťána KUBÁTOVÁ, *Vranov nad Dyjí. Státní zámek, město a okolí*, Praha 1957, s. 9.

²⁰⁶ Anton VRBKA (ed.), *Bausteine zur Heimatkunde des Joslowitzer Ländchens*, Zaim 1924, s. 121-167, zde s. 145-146.

²⁰⁷ E. HAIDER, *Verlorenes Wien*, s. 130.

založil syn Michala Jana I. Michal Adolf II. (†1693). Ten totiž v roce 1668 zakoupil panství Hrušovany nad Jevišovkou, kde přestavěl středověkou tvrz, a tak zbudoval zámecké sídlo, v jehož správě pokračoval jeho syn Michal Ehrenreich (1672-1714).²⁰⁸

Berchtoldové žijící na Moravě patřili mezi středně zámožnou šlechtu s menšími ambicemi. Už od zakladatele moravské linie právníkem Jakubem (†1641) se ale postupně dostávali výše ve společnosti. V době třicetileté války dopomohl Habsburkům financemi, což Jakobovi vyneslo vzestup v tituluře a zisk moravských panství Uherčice a Police. Jeho vnuk František Karel (1664-1720) vlastnil na přelomu 17. a 18. století statek Polici, kde se nacházel zámek, který pojal za svou hlavní rezidenci. V roce 1701 se stal hrabětem, zastával funkci přisedícího moravského zemského soudu, rozšířil panství a začal s přestavbami.²⁰⁹ František Karel byl ženatý s Evou Isabelou Pražcovou z Bílkova, v roce 1691 se jim narodil syn František Antonín, stal se také přisedícím zemského soudu. V čele panství ho následoval syn Antonín Prosper, který se narodil v roce 1720, ten působil jako velvyslanec v Cařihradě,²¹⁰ později budoval vojenskou kariéru. Po prodeji části svých panství koupil Stráž nad Nežárkou a Neznašov v Čechách a přikoupil ještě panství Tučapy.²¹¹

Hraběcí rod Buquoyů autorka práce vybrala jako další příklad budování rezidenční sítě. V roce 1666 získal správu buquoyského majetku do svých rukou Ferdinand de Longual Buquoy (1634-1685). Stal se tak vlastníkem panství v Čechách, a to Nových Hradů, Rožmberku a Libějovic, dále vlastnil panství ve Francii, Belgii a Nizozemí. Na základě zřízeného majorátu se panství po Ferdinandově smrti dostalo v roce 1685 do správy jeho bratra Karla Filipa (1636-1690), který byl o tři roky později povýšen do knížecího stavu a vyznamenaný řádem Zlatého rouna. O knížecí titul Buquoyové přišli, protože syn Karla Filipa Filip Emanuel v roce 1703 zemřel bez potomka. Do čela panství se dostal další z Buquoyů, a to Albert Karel (1638-1714), následoval ho jeho syn Karel Kajetán (1676-1750), který zastával funkci nejvyššího hofmistra Království

---

²⁰⁸ L. HOSÁK – J. LOUDA – M. ZEMEK – E. JAVORSKÁ, *Hrady I*, s. 108; František Václav PEŘINKA, *Jaroslavský okres*, Brno 1905, s. 78,83.

²⁰⁹ K přestavbám Berchtoldů Ivo KRSEK – Zdeněk KUDĚLKA – Miloš STEHLÍK – Josef VÁLKA, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 88.

²¹⁰ Lenka VINTROVÁ, *Prosper Antonín Berchtold a jeho cestovní deník z roku 1740*, in: J. Kubeš (ed.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice 2007, s. 91-105.

²¹¹ Vilém BRÄUNER – Anna HAMERNÍKOVÁ, *Rodinný archiv Berchtoldů 1494-1945. Inventář*, Brno 1970, s. 4.

českého a začal mezi lety 1714-1740 s rozsáhlými stavebními aktivitami.²¹² Nákladná stavební činnost přivodila finanční krizi celého panství.²¹³ Druhý syn Karla Kajetána se jmenoval František Leopold (1703-1767), ten jako jeden z prvních Buquoyů nenastoupil vojenskou dráhu, ale budoval kariéru v zemských úřadech. V roce 1733 se stal předsedícím moravského tribunálu a od roku 1740 byl členem české královské gubernie. Otec mu téhož roku předal panství a František Leopold začal postupně splácet rodinné dluhy. Zastával několik významných funkcí. V roce 1745 se stal nejvyšším tajným radou, o tři roky později nejvyšším zemským maršálkem, poté nejvyšším zemským komorníkem a nakonec v roce 1757 nejvyšším zemským hofmistrem.²¹⁴ V roce 1767 se ujal rodinného majetku Jan Nepomuk (1741-1803), osvícenec a reformátor v oblasti školské a sociální péče. Díky jeho zásahům se panství dostalo z dluhů.²¹⁵

Sídlem hlavní buquoyské rezidence bylo město Nové Hrady, které získal v roce 1620 Karel Bonaventura Buquoy (1571-1621). Noví majitelé sice přestavěli starý neútulný hrad, ale nikdy se tam nepřestěhovali. Místo toho žili v novohradské rezidenci, kterou dali postavit pod vlivem baroka v letech 1634-1635. Tato stavba představovala městský palác.²¹⁶ Na nižším stupni v rezidenční síti Buquoyů ležely Libějovice a Rožmberk. Do kategorie letohrádků a loveckých zámečků patřila rezidence v Dobré Vodě a lovecký zámeček v Lomci. Příležitostná sídla zastupovaly tvrze Chvalkov, Cuknštejn a Žumberk, jejichž stavebním úpravám se rod nevěnoval, jelikož jim jako barokním šlechticům nevyhovovaly k delším pobytům.²¹⁷ Buquoyové také vlastnili paláce v Praze. Původní pražský palác Buquoyů se nacházel v Celetné ulici na Starém Městě. Vdova po Karlu Bonaventurovi Marie Magdalena hraběnka

---

²¹² Margarete BUQUOY, *Die Grafen von Buquoy – Aspekte ihrer Herrschaft*, in: Alois Harasko (ed.), *Der südböhmische Heimatkreis, Kaplitz – Hohenfurth – Gratzten. Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsh 1*, München 1986, s. 45-70; Adolf KALNÝ, *Die Buquoy im Gratzener Gebiet nach der Etablierung im böhmischen Milieu 1620-1800*, OH 2, 1992, s. 68-70; Olivier CHALINE, *Les Buquoy, d'Artois en Bohême*, *Revue des études slaves* 78, 2007, s. 431-450.

²¹³ A. VALENTA, *Bankrot*, s. 58-96.

²¹⁴ P. MAŤA, *Svět*, s. 606.

²¹⁵ M. BUQUOY, *Hrabě Buquoy, sociální reformátor doby osvícenství*, Feldkirchen-Westerham Buquoy 2007.

²¹⁶ Karel Bonaventura Buquoy nejdříve Nové Hrady dobyl, stál společně s generálem Dampierrem v čele císařského vojska, které zaútočilo na město, a vypálili ho. O. CHALINE, *Hrabě Buquoy a velení císařského vojska 1618-1621*, in: Jiří Hrbek – Petr Poleha – Jan Zdichynec (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008*, s. 290-299. Ke Karlu Buquoyovi a jeho usazování na jihu Čech Vladimír HOKR, *První Buquoyové na jihu Čech v první polovině 17. století. Problematika usazení a budování sídelní sítě*, České Budějovice 2000 (Diplomová práce).

²¹⁷ Hmotným vybavením buquoyských sídel se zabývala M. DOŠKOVÁ, *Interiér*.

Buquoyová (1573-1653) ho nechala přestavět, aby vyhovoval šlechtickým nárokům. V 18. století palác přestával plnit svou rezidenční funkci a Buquoyové ho v roce 1754 prodali. Jako náhradní variantu zvolil rod již v roce 1748 zakoupené dva paláce na Velkopřevorském náměstí.²¹⁸

Klaudius III. Collalto (1627-1661) pocházel z italského rodu, který se díky kariéře vojevůdce třicetileté války Rombaldovi XIII. (†1630) usadil na Moravě.²¹⁹ Rombaldův syn Antonín František (1630-1696) zastával funkci moravského nejvyššího sudího a komorníka, ale také působil jako dolnorakouský vládní rada, který koupil několik rakouských panství, shromažďoval umělecké sbírky a byl významným hudebním mecenášem.²²⁰ Jejich následovník Klaudius III. vlastnil zámek Brtnici, jehož inventář autorka také prozkoumala. Hrabě se oženil v roce 1656 s italskou šlechtičnou Marií Isabelou, která pocházela ze starého knížecího rodu Gonzagů. Zasloužil se o přestavbu poničeného brtnického zámku na reprezentativní rodinné sídlo. V roce 1661, v průběhu diplomatické cesty do Anglie, podlehl onemocnění.²²¹ Dále autorka práce zkoumala inventář Tomáše Vinciguerra Collalta (1710-1768). Přestože Collalto vlastnil také palác ve Vídni na náměstí am Hof, trávil více času na svých sídlech v Brně a v Brtnici.²²² Milovník hudby Tomáš Vinciguerra nastoupil do čela panství v roce 1740, a když pobýval na svém letním sídle v Brtnici, často tu probíhala nějaká hudební produkce.²²³ Od roku 1768 držel též zámek v Uherčicích.²²⁴

Dále byly zpracovány inventáře příslušníků šlechtického rodu Černínů, šlo o starý český rod. Pro zkoumané období se stala důležitá osoba diplomata, císařského vyslance v Benátkách Humprechta Jana Černína (1628-1682),²²⁵ který působil jako komorník

---

²¹⁸ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 73.

²¹⁹ P. BALCÁREK, *Dobývateľ Mantovy*, Studie Muzea Kroměřížska, 1990, s. 76-92.

²²⁰ Theodora STRAKOVÁ, *Hudba na brtnickém zámku v 17. století*, ČMM 50, 1965, s. 183-202; Jan JANÁK a kol., *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 381-382; Bronislav CHOCHOLÁČ, *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka. Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*, OH 7, 1999, s. 575-595.

²²¹ OSN 5, Praha 1892, s. 508-509.

²²² Felix CZEIKE, *Historisches Lexicon Wien IV*, Wien 1995, s. 585-586. O jeho častém pobytu na panství svědčí výzkum kuchyňských účtů B. CHOCHOLÁČ, *Collaltovské kuchyňské účty z 2. poloviny 17. století. Příspěvek ke studiu šlechtické každodennosti*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 41, 1994, s. 45-55.

²²³ T. STRAKOVÁ, *Brtnický hudební inventář*, ČMM 48, 1963, s. 199-234. Inventář obsahuje až 1201 záznamů.

²²⁴ Ladislav HOSÁK a kol., *Hrady*, s. 238.

²²⁵ Z. KALISTA, *Mládí*; TÝŽ, *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1936. K rodinnému zázemí, k cestám, počátkům kariéry, ke stavebním podnikům, manželství Humprechta Jana Černína Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESARÍKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, Praha 2014, s. 41-65.

pozdějšího císaře Leopolda I. V této době nechal budovat Černínský palác na Loretánském náměstí na Hradčanech, jehož stavbu ovlivnily cesty spojené s jeho vyslaneckými povinnostmi. Sídlo se skládalo ze dvoupatrové budovy a dvou bočních křídel obdélníkového tvaru rozložených okolo dvou arkádových dvorů a čestného dvora. Zadní křídlo a příčná křídla mezi dvory zůstala jednopatrová. V paláci vytvořil také sál, který prostupoval dvě zmíněná patra.²²⁶ Humprecht založil lovecký zámek, který nese název po něm, neobvyklou stavbu nechal zbudovat na půdorysu oválu.²²⁷ Humprechtův syn Heřman Jakub (1659-1710) přestavěl mezi lety 1697-1709 renesanční tvrz v Kosmonosech na barokní sídlo a barokní přestavba neminula ani zámek Petrohrad. Koncem 17. století postavil jako jeho otec lovecký zámek Hořín.²²⁸

Humprechtův vnuk František Josef (1696-1733) nechal upravit stavbu pražského paláce a vzniklo za něj monumentální nástupní schodiště. Při francouzském obléhání Prahy v roce 1742 byl palác poničen, následovala jeho obnova v letech 1745-1747. Černínové upravili přízemní portikum se třemi balkony a zahradu s oranžerií.²²⁹ V tomto paláci se nacházela rozsáhlá obrazová galerie, knihovna a zbrojnice.²³⁰ Černínové získali v roce 1693 Jindřichův Hradec, o jehož přestavbu se zasloužil zmiňovaný František Josef, do barokní podoby nechal přestavět kapli, ale zámek v roce 1773 vyhořel a Černínové ho opustili.²³¹ František Josef začal užívat titul „vladař domu hradeckého a chudenického“, sbíral umělecké předměty a zval si na svá sídla stavitele, architekty a malíře. Sídlo Krásný Dvůr přestavěl mezi lety 1720-1724 do barokní podoby, aby vyhovovalo požadavkům na bydlení.²³² Po dokončení zámku v roce 1727

---

²²⁶ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 37-40. Černínskému paláci se věnovaly i další práce Karel TRÍSKA, *Černínský palác v Praze*, Praha 1940; Vilém LORENC – Karel TRÍSKA, *Černínský palác v Praze*, Praha 1980; Mojmir HORYNA, *Černínský palác v Praze*, Praha 2001.

²²⁷ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 135.

²²⁸ TAMTÉŽ, s. 131, 233, 227. K majetkové situaci Heřmana Jakuba Černína Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TEŠAŘÍKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín*, s. 63-64.

²²⁹ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 68. K zahradě paláce Černínů vznikla práce Zdeněk KUNA, *Černínská zahrada. Nepřístupná barokní krasavice*, Umění a řemesla. Čtvrtletník pro kulturu prostředí 42, 2000, s. 18-20.

²³⁰ Adolf HRADECKÝ, *Černínské obrazové galerie – jejich sláva a dnešek*, Muzejní a vlastivědná práce. ČSPS 255, 1997, č. 3, s. 159-167; Petr MAŠEK, *Knihovny hrabat Czerninů z Chudenic*, OR 4, 2003, s. 239-253; V. PRCHAL, *Palácová zbrojnice hrabat Černínů na Hradčanech jako typ „umělecké“ sbírky*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek (edd.) *Život pražských paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, s. 301-325.

²³¹ Eduard PETRŮ, *An der Grenze von Humanismus und Barock Heřman Černín von Chudenice und seine Reisebeschreibung*, in: Getraude Zand – Jiří Holý (edd.), *Tschechisches Barock. Sprache, Literatur, Kultur*, Frankfurt am Main 1999, s. 95-104; Aleš VALENTA, *Věřitelem Habsburků. Heřman Jakub Černín za války o dědictví španělské*, JSH 80, 2011, s. 23-51.

²³² Jindřich ZÁHORKA – Pavel ZAHRADNÍK, *Zámek v Krásném Dvoře*, Průzkumy památek 19, 2012, s. 31-54.

založil rozsáhlou zahradu, kterou později podle francouzského vzoru doplnila fíkovna. V osmdesátých letech 18. století proběhly na zámku další úpravy, zásluhou Jana Rudolfa Černína se zahrada mezi lety 1788-1793 proměnila v romantický park.²³³ Barokní šlechtic Prokop Vojtěch (1726-1777) se stal významným mecenášem divadelního umění a pokračoval ve stavitelských aktivitách svého rodu, nechal vybudovat v Jindřichově Hradci zámecké divadlo, mezi lety 1748-1753 přestavěl lovecký zámek Jemčina a v roce 1757 vystavěl lovecký zámek Svatý Hubert.²³⁴ Autorka práce prostudovala inventář Prokopa Vojtěcha týkající se sídla Chudenice, kde stál renesanční zámek, který Černínové v roce 1776 barokně přestavěli.²³⁵

Rod Harrachů pocházel z česko-rakouského pomezí, vlastnil statky jak v Čechách, tak v Rakousích. Jeho zástupci se postupně vyšplhali výše ve společnosti a stali se významnými představiteli tehdejšího politického života (např. pražský biskup Arnošt Vojtěch, 1598-1667),²³⁶ někteří z nich zakupovali statky a zahajovali stavební činnost. Pro zkoumané období nutno zmínit císařského vojáka a diplomata Otto Bedřicha (1610-1639), který v Čechách získal statky koupí od svého švagra Albrechta z Valdštejna. Dále rod pokračoval osobou diplomata a vyslance Ferdinanda Bonaventury (1636-1706), který v Čechách získal Jilemnici. Jedním z jeho synů byl císařský diplomat Alois Tomáš Raimund (1669-1742), jenž vykonával funkci neapolského místokrále, založil město Harrachov a na svém panství podporoval výrobu skla.²³⁷ Úspěšným politikem se stal Bedřich August (1696-1749), působil jako nejvyšší český kancléř a místodržící v Nizozemí, oženil se s Eleonorou (rozenou Lichtenštejnovou, 1703-1757), která vlastnila po smrti svého manžela sídlo Kunín. Po rodičích spravoval kunínské barokní sídlo syn František Xaver (1732-1781), který se později stal důstojníkem.²³⁸ Další syn se jmenoval Arnošt Quido (1723-1783) a poslední Jan Arnošt (1756-1829). Existovala ještě česká větev, která pokračovala prostřednictvím Arnošta Kryštofa (1757-1838) a jeho syna Františka Arnošta (1799-1884), ten na zámku v Brucku nad Litavou

---

²³³ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 240.

²³⁴ *OSN 6*, Praha 1893, s. 626.

²³⁵ M. BĚLOHLÁVEK, *Hrady*, s. 114.

²³⁶ Osobou Vojtěcha Arnošta se především zajímá Alessandro CATALANO, *Ernst Adalbert von Harrach tra Roma e Vienna*, OH 10, 2003, s. 305-330; TÝŽ, *Zápas o svědomí věků. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008; Alesandro CATTALANO – Katrin KELLER – Marion ROMBERG (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667) I-VII*, Wien 2010.

²³⁷ *OSN 10*, Praha 1896, s. 906. Ke sklářství Harrachů zejména Jan MERGL a kol., *Z Nového světa do celého světa. 300 let harrachovského skla*, Praha 2012, s. 13.

²³⁸ Vladimír NOVOTNÝ – Věra LINHARTOVÁ – Jaroslav ZEZULČÍK, *Osobnosti zámku Kunín, Poodří. Časopis obyvatel horní Odry 4*, 2001, s. 16-33.

shromáždil velkou rodinnou galerii a archiv, vystavěl zámek Hrádek u Nechanic, do kterého umístil sbírku starožitností.²³⁹ Harrachové vlastnili během zkoumaného období ve Vídni několik městských paláců, nejvýznamnějším z nich se stal palác ve Freyungu, který spravovali již od roku 1600.²⁴⁰ Od 16. století vlastnili Harrachové zámek Rohrau, jehož inventář z roku 1796 týkající se domácnosti Františka Jana Josefa Harracha (1737-1796) autorka práce prozkoumala. Zámek Harrachové na konci 18. století barokně přestavěli a šlo o hlavní venkovskou rezidenci, kterou měli v Dolních Rakousích.²⁴¹

Významnou osobnost rodu Magnisů²⁴² ve sledovaném období představoval hrabě ze Strážnice František (†1652), který se dostal do sporu s Janem z Rotallu a byl nakonec rád, že unikl trestu za vlastizradu.²⁴³ Panství ve Strážnici se dostalo do hospodářských potíží způsobených vpády Uhrů a Tatarů, panství nepřidala ani správa hraběnky Anny Kateřiny (†1701), vdova po Štěpánovi Františkovi (†1671), ta musela nakonec po nepokojích poddaných uprchnout.²⁴⁴ Panství upadalo i za jejího syna Josefa Antonína (†1720). Bratr Štěpána Františka Ferdinand (†1690) se musel spokojit s Přestavlkou, kde stála ještě středověká tvrz, ovšem dosáhl na úřad hejtmána přerovsko-bruntálské oblasti olomouckého kraje a další jejich bratr Rudolf (†1711) se uplatnil v císařském vojsku a zakoupil statek Ořechov u Uherského Hradiště, přestavěl místní zámek a později se z něj stal mecenáš.²⁴⁵

Ota mladší z Nostic (1608-1664), který pocházel z rodu žijícího v Lužici, se rozhodl pro budování kariéry ve Slezsku, kde se stal hejtmánem ve Vratislavi a poté ve Svídnicku a Javorsku.²⁴⁶ Jeho synem byl Kryštof Václav Nostic (1648-1712), jenž se také věnoval kariéře ve Slezsku, za své zásluhy vůči Habsburkům obdržel v roce 1673 říšské hrabství Rhienec a následné povýšení do hraběcího stavu.²⁴⁷ Otův mladší bratr Jan Hartvík Nostic-Rhienec (1610-1683) získal statky v Čechách

---

²³⁹ OSN 10, s. 904-910.

²⁴⁰ Hertha WOHLRAB, *Die Freyung*, Wien 1971, s. 52.

²⁴¹ OSN 10, s. 909.

²⁴² Rodu Magnisů se věnuje T. KNOZ, *Šlechtická paměť*, s. 23-36.

²⁴³ P. BALCÁREK, *František Magnis a Morava na sklonku třicetileté války*, Studie Muzea Kroměřížska 82, 1982, s. 4-28; TÝŽ, *František Magnis hrabě ze Strážnice, aneb strážnická „terra felix“ a třicetiletá válka*, *Vlastivědný věstník moravský* 51, 1999, s. 33-39.

²⁴⁴ František DVORSKÝ, *Strážnický okres*, Brno 1914, s. 287-290.

²⁴⁵ Jaroslav NĚMEC, *Ořechov u Uherského Hradiště. Dějiny obce a statku Ořechov – Těmice II. léta 1679-1885*, Washington-Zlín-Ořechov 1972, s. 19-26.

²⁴⁶ L. SLAVÍČEK, *Dvě podoby*, s. 488-489.

²⁴⁷ J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, s. 19-23.

a vypracoval se na nejvyššího kancléře a obdržel titul hraběte.²⁴⁸ Postavil v Praze městský palác na Malé Straně. Stavba probíhala mezi lety 1658-1660 a nakonec měla podobu dvoupatrové budovy uzavírající rozlehlé nádvoří, dvanáct pilastrů procházelo patra průčelní strany a okolo paláce se rozléhala zahrada.²⁴⁹ Jan Hartvík získal v Čechách Sokolov, dále vlastnil Řehlovice a Jindřichovice, k tomu přikoupil Grabštejn, Pakoměřice, Líbeznice, Bašt, Trmice, Kraslici, Žďár a zdědil Měšice a obdržel část panství Rhieneck.²⁵⁰ Hlavní venkovskou rezidencí se ve sledovaném období stal zámek Sokolov, který byl za třicetileté války zničen, a Nosticové si v roce 1663 začali na troskách starého zámku stavět nový barokní zámek.²⁵¹ Jeho syn Antonín Jan (1652-1736) se stal mimořádným velvyslancem ve Švédsku, císařským královským místodržícím a chebským purkrabím.²⁵² Palác v Praze nechal dvakrát upravit František Antonín Nostic-Rieneck (1725-1794), jednou v roce 1736 a poté před rokem 1762.²⁵³ V paláci byla umístěna proslulá obrazová galerie i knihovna.²⁵⁴ Barokní stavitel František postavil např. nový zámek v Měšicích a v Praze divadlo na Starém Městě.²⁵⁵

Questenberkové pocházeli z kupeckého rodu, jehož kořeny spadaly do Kolína nad Rýnem.²⁵⁶ Příslušníci rodu se dostali do služeb císaře Rudolfa II. a postupně si zde budovali své kariéry.²⁵⁷ Gerhart a Heřman Questenberkové přišli do zemí Koruny české po bělohorském vítězství císařských vojsk nad odbojnými stavy, na základě toho za své zásluhy získali území v Království českém.²⁵⁸ Dědicem majetků se stal Jan Antonín

---

²⁴⁸ OSN 18, Praha 1902, s. 435.

²⁴⁹ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 36.

²⁵⁰ OSN 18, s. 436.

²⁵¹ Miloslav BĚLOHRÁDEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Západní Čechy*, Praha 1985, s. 313.

²⁵² Jiří HÁS – Jaroslav TOVAČOVSKÝ, *Genealogie Nosticů z Nostic*, Heraldika a genealogie. Zpravodaj pro českou heraldiku a genealogii, 2002, s. 3-34, zde s. 9.

²⁵³ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 63.

²⁵⁴ Richard ŠÍPEK, *Pozůstalostní inventář*, s. 361-376; TÝŽ, *Pražská majorátní knihovna hrabat z Nostic a Rienecka*, Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče 65, 2005, s. 28-33; TÝŽ, *Knihovny raně novověkých lékařů ve fondu Nostické knihovny v Praze*, Sborník Národního muzea v Praze 57, 2012, s. 23-39; Květa KŘÍŽOVÁ, *Nostický palác – příspěvek k historii interiéru a sbírek*, Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče 67, 2007, s. 389-396; Jiří KUBEŠ – Marie MAREŠOVÁ – Pavel PANOCH, *Rodová paměť a „sebeředstavení“ v podání Kryštofa Václava z Nostic (1648-1712). Příspěvek k reprezentacním strategiím barokní slezské šlechty*, in: Helena Dánová – Jan Klípa – Lenka Stolárová (edd.), *Slezsko – země Koruny české. Historie a kultura 1300-1740*, Praha 2008, s. 347-374.

²⁵⁵ OSN 18, s. 436. Ke stavbě Nosticova divadla více J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 111.

²⁵⁶ Vladimír HELFERT, *Hudební barok na českých zámcích. Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberka († 1752)*, Praha 1916, s. 3.

²⁵⁷ Alois PLICHTA, *Jaroměřicko I*, Třebíč 1994, s. 254-255.

²⁵⁸ R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 201-206.

(1633-1686), který začal s přestavbami jaroměřického zámku.²⁵⁹ Správu nad panstvím získal jeho jediný syn Jan Adam (1678-1752), který obdržel v roce 1696 povýšení do hraběcího stavu. Byl vyslán podle dobových zvyklostí na kavalírskou cestu.²⁶⁰ Po příjezdu se začal věnovat svým statkům, hlavní venkovskou rezidencí se mu stal zámek v Jaroměřicích. Questenberkové dále vlastnili hrad a zámek Bečov, zámek v Dolanech a zámeček v Lomazicích.²⁶¹ Rod vlastnil kromě hraběcího domu ve Znojmě palác na Johannesgasse ve Vídni, který nechal přestavět Jan Adam počátkem 18. století.²⁶² Jan Adam se oženil s dvorní dámou císařovny Vilemíny Amálie, komtesou Marií Antoníí z Friedberku a Scheeru, spolu měli několik dětí, dospělosti se dožila pouze dcera Karolína, další děti zemřely. Autorka práce zkoumala inventář jedné z předčasně zemřelých dcer Jana Adama, a to Marie Františky Kristiny (?-1717).²⁶³

Jan z Rottalu (1605-1674) získal po třicetileté válce několik panství, která zdědili jeho synovci, stal se nejvyšším zemským soudcem na Moravě a zvolil si za své rodové sídlo zámek Holešov, které barokně přestavěl.²⁶⁴ Prvním ze synovců byl Jan Kryštof (1635-1699), zdědil holešovsko-bystřickou část a druhý synovec Julius Vilém (1637-1691) kvasicko-napajedelské panství. Oba dva více pobývali ve svých palácích ve Vídni.²⁶⁵ Stavební úpravy holešovského zámku probíhaly za dalšího významného potomka rodu – Františka Antonína (1717-1762). Hrabě byl ale posledním mužským žijícím potomkem, a tak se s jeho smrtí rozpadlo panství na východní Moravě, které zahrnovalo Holešov, Bystřici nad Hostýnem, Napajedla a statky Rymice a Prusinovice.²⁶⁶

Mimo jiné autorka zkoumala inventáře, které se týkají českého šlechtického rodu Valdštejnů. Na počátku dvacátých let 17. století byli někteří Valdštejnové potrestáni za účast ve stavovském povstání.²⁶⁷ Nejvýznamnější postavou rodu, která pronikla

---

²⁵⁹ A. PLICHTA, *Questenberkové a Jaroměřice nad Rokytnou*, Umění 28, 1980, s. 151-157, zde zejména s. 151-152.

²⁶⁰ V. HELFERT, *Hudební barok*, s. 41-54.

²⁶¹ T. V. BÍLEK, *Dějiny*, s. 98; A. PLICHTA, *Jaroměřicko I*, s. 9.

²⁶² F. CZEIKE, *Historisches Lexicon IV*, s. 95.

²⁶³ Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexicon des Kaisertums Österreich LVII*, Wien 1889, s. 148; V. HELFERT, *Hudební barok*, s. 39.

²⁶⁴ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 138.

²⁶⁵ F. CZEIKE, *Historisches Lexicon IV*, s. 706. Proto vybavení na jejich sídlech na Moravě není podle dochovaných inventářů tak bohaté.

²⁶⁶ J. KROUPA, *Alchymie*, s. 19.

²⁶⁷ Např. se účastnil Henyk z Valdštejna, více o něm práce Petr BAŽANT, *Henyk z Valdštejna. Profil šlechtického intelektuála předbělohorské doby*, Praha 2006 (Diplomová práce).

do povědomí zejména ziskem rozsáhlých konfiskací, se stal Albrecht z Valdštejna (1583-1634).²⁶⁸ Patřilo mu čtyřicet devět statků, které tvořily frýdlantské vévodství.²⁶⁹ Valdštejnové vlastnili statky po celých Čechách, a to zejména Duchcov, Mnichovo Hradiště, Miletín, Albrechtice, Heřmanice, Hostinné, Újezd, Libštejn, Malou Skálu a také zásluhou Albrechta získali vévodství Frýdlantské, Meklenburské, Zaháňské či Hlohovské.²⁷⁰ Na základě značné rozvětvenosti rodu nelze v předkládané práci postihnout všechny významné členy rodiny. Další důležitou osobou rodu se stal Adam z Valdštejna (1596-1638), který zastával úřad nejvyššího sudího a poté nejvyššího purkrabího a na základě pobělohorských konfiskací značně zbohatl.²⁷¹ Své majetky rozdělil mezi své čtyři syny, kteří je dále rozšiřovali.²⁷² Valdštejnové získali v roce 1621 titul hrabat.²⁷³ Za významného představitele rodu lze považovat i litoměřického biskupa, významného sběratele a mecenáše Emanuela Arnošta z Valdštejna (1716-1789).²⁷⁴

Rezidenční město hradecké linie Valdštejnů představovalo v Čechách Mnichovo Hradiště a Duchcov. Autorka práce zkoumala inventáře ze zámku Duchcov,²⁷⁵ a to za doby pražského biskupa a barokního stavitele Jana Bedřicha (1644-1694). Ten postavil palác na Malé Straně a přestavil arcibiskupský palác v Praze

---

²⁶⁸ Osobě Albrechta z Valdštejna se věnovala bohatá literatura, proto jen výběrově Golo MANN, *Wallenstein I-II*, Berlin 1989; Josef JANÁČEK – František KUBŮ – Jaromír BOHÁČ, *Albrecht z Valdštejna a Cheb*, Cheb 1990; J. JANÁČEK, *Valdštejnova pomsta*, Praha 1992; J. KOLLMANN – J. POLIŠENSKÝ, *Valdštejn*; J. KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625-1630. Historie I. generalátu*, Praha 1998; TÝŽ, *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631-1634*, Praha 2001; J. JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 2003; L. ČEPIČKA – E. FUČÍKOVÁ (edd.), *Valdštejn*; Zbyněk ČERNÝ – Tomáš DOSTÁL – Alena KOUDELKOVÁ, *Vzestup a pád „proradné šelmy“: Albrecht z Valdštejna a Cheb*, Cheb 2007; Robert REBITSCH, *Wallenstein*, Wien 2010.

²⁶⁹ Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách (1640-1740)*, Praha 2013, s. 92.

²⁷⁰ OSN 26, Praha 1907, s. 335-342.

²⁷¹ P. MAŤA, *Šlechtic v soukolí absolutismu. Politická činnost Adama mladšího z Valdštejna po Bílé hoře*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus*, Brno 1999, s. 479-488.

²⁷² Byli to Rudolf (1592-1640) – vlastnil Židlochovice, dům v Brně a Olomouci, Třebíč; Maxmilián (1600-1655) – Dobruška-Loučeň, Semčice, Žerčice, Nový Valdštejn, Smilovice, dům v Brandýse, Mnichovo Hradiště, Turnov, Svijany, Klášter, Studénka, Zvířetice, Hrubá Skála (Duchcov-Horní Litvínov); Jan Viktorín (1616-1666) – Komorní Hrádek, Kunstberk, Nový Ronov, Sázava a Karel Ferdinand (1617-1663) – Lovosice, Sulevice, Chotoměř, Trnovany, Rožďalovice, Dětenice a dům ve Velvarech. Přehlednou tabulku, která ukazuje jejich dědictví a další zisky uvedl J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 128.

²⁷³ OSN 26, s. 335.

²⁷⁴ Jaroslav MACEK, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005, s. 48-55; Eva KRÁLÍKOVÁ, *Vzdělání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna na základě jeho deníkových zápisků z let 1735-1742*, Pardubice 2008, s. 12-17 (Diplomová práce).

²⁷⁵ Rudolf ANDĚL a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy*, Praha 1984, s. 197-200. Z uměleckého hlediska se zámku věnovali Pavel R. POKORNÝ – Pavel PREISS, *Zámek Duchcov. Valdštejnská rodová galerie. Václav Vavřinec Reiner. Obrazy a fresky*, Praha 1992.

a další stavby.²⁷⁶ Svůj majetek svěřil prasynovci Janu Josefovi (1684-1731), jehož inventář autorka práce také prozkoumala. Jan Josef na zámku v Duchcově rozšířil obrazárnu budovanou jeho prastrýcem, nakoupil další sbírky a položil základ rodové portrétní galerie.²⁷⁷ Dále byl studován inventář hraběte Emanuela Filiberta Valdštejna-Vartenberka (1731-1775).²⁷⁸ Ten se proslavil jako sběratel hudebnin, muzikálií, hudebních nástrojů, ale také jako milovník kultury.²⁷⁹ Dalším z rodových sídel bylo Mnichovo Hradiště.²⁸⁰ Prozkoumaný inventář přiblížil vybavení zámku za Vincence Valdštejna (1731-1797), který proslul tím, že nechal na zámku zbudovat barokní divadlo.²⁸¹ Autorka práce prozkoumala i inventář po Ferdinandovi Arnoštovi, který se stal v roce 1651 nejvyšším sudím a o rok později nejvyšším komorníkem a místodržícím Království českého, nakonec od roku 1708 zastával funkci nejvyššího hofmistra.²⁸²

Kořeny Windischgrätzů sahaly již do středověku, jeho příslušníci pocházeli ze Štýrska. Pro zkoumané období se stala nejdůležitější osoba Gottlieba Amadea (1630-1695), který sloužil u císařského dvora, Ferdinand III. jej jmenoval říšským dvorním radou.²⁸³ V roce 1658 získal pro své potomky hraběcí titul a v osmdesátých letech mu byl udělen Řád zlatého rouna. Jeho protestantské vyznání mu způsobovalo na katolickém dvoře značné překážky, a proto se rozhodl ke konverzi. Působil také jako diplomat. Získal indigenát v Uhrách roku 1655 a inkolát v Království českém v roce 1689.²⁸⁴ Dochoval se inventář jeho syna Leopolda Viktorína (1686-1746) z paláce ve Vídni, který se nacházel v Bankgasse. Windischgrätzové ho postavili v roce 1692,

---

²⁷⁶ L. SLAVÍČEK, „Conte savio“ Jan Bedřich z Valdštejna mecenáš umění a sběratel, *Dějiny a současnost* 15, 1993, č. 1, s. 13-15.

²⁷⁷ J. HRBEK, *Johann Josef von Waldstein – ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen*, in: Zdislava Röhsner (ed.), *Wallenstein und noch viel mehr. 850 Jahre Familie Waldstein*, Wien 2009, s. 117-131.

²⁷⁸ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775). K barokním Valdštejnům zejména J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*.

²⁷⁹ Eva MIKANOVÁ, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí 16, 2009, s. 150-157.

²⁸⁰ R. ANDĚL a kol., *Hrady*, s. 326-331.

²⁸¹ K divadlu Valdštejnů Pavla PEŠKOVÁ, *Zámecká divadla rodu Valdštejnů v Čechách a na Moravě*, Brno 2006.

²⁸² OSN 26, s. 341

²⁸³ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 250-251; P. MAŤA, *Svět*, s. 412-413.

²⁸⁴ Monika BUNDOVÁ, *Každodennost císařského vyslance ve světle cestovního deníku. Gottlieb Amadeus z Windischgrätzu a jeho diplomatická cesta po dvorech knížat a kurfiřtů Římsko-německé říše roku 1661*, České Budějovice 2012, s. 13-20 (Bakalářská práce); TÁŽ, *Kavalířská cesta Leopolda Karla Viktorína z Windischgrätzu v letech 1737-1738*, České Budějovice 2015, s. 15-20 (Diplomová práce).

od roku 1728 ho vlastnil Leopold Viktorín,²⁸⁵ který podobně jako jeho otec působil u císařského dvora a někdy se vydal na diplomatickou cestu.²⁸⁶ V roce 1716 se stal skutečným říšským tajným radou a později císařským tajným radou, roku 1739 mu byl propůjčen Řád zlatého rouna. Kromě výše zmíněného paláce, vlastnil panství Přerov na Moravě, které zdědil po svém otci Gottliebu Amadeovi v roce 1696. Dále spravoval panství Götzendorf ve Štýrsku. Později získal i St. Peter in der Au, Trautmannsdorf a Červenou Lhotu.²⁸⁷

Nebyly opomenuty ani inventáře starého moravského rodu Žerotínů.²⁸⁸ Největší rozmach rod zaznamenal v 16. století. Po stavovském povstání a prohrané bitvě na Bílé hoře se někteří členové vzdali protestantského vyznání, ale jiní tak neučinili, a proto museli opustit zemi. Část katolicky věřících Žerotínů zůstala na svých panstvích a povedlo se jim zařadit do společnosti jako katolická říšská hrabata. Rodových linií pánů ze Žerotína bylo několik.²⁸⁹ Nejvýznamnějším představitelem zkoumaného období se stal Karel starší ze Žerotína (1564-1636), který v roce 1594 zahájil kariéru u zemského soudu a posléze zastával funkci zemského hejtmana. V době stavovského povstání se postavil proti tomu, aby se Morava zapojila do povstání po boku Čech. Snažil se vyjednávat, aby zamezil bojům. Po Obnoveném zřízení zemském pro Moravu dobrovolně opustil tuto zemi a odjel do Vratislavi, i když mu jako protestantovi bylo povoleno zůstat na moravských panstvích. Svůj život dožil na zámku v Přerově.²⁹⁰ Rezidence Karla staršího se soustředily do určitých geografických oblastí, na jihozápadě šlo o Troubsko, Rosice, Náměšť, Třebíč a Lomnice, a na severovýchodě Přerov a Dřehostice a ve východních Čechách Brandýs nad Orlicí.²⁹¹ Hrabaty se příslušníci rodu stali v roce 1706. Autorka zkoumala dva inventáře, a to svobodného pána Jindřicha

---

²⁸⁵ Julius FLEISCHER, *Umbau und Innenausstattung des Palais Stratmann-Windischgrätz in Wien*, in: Hans Tintelnot (ed.), *Kunstgeschichte Studien*, Breslau 1943, s. 45; Denés HUNKÁR (ed.), *Das ungarische Palais in Wien*, Győr 1994.

²⁸⁶ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexicon LVII*, s. 51-52.

²⁸⁷ M. BUNDOVÁ, *Kavalířská cesta*, s. 17-18.

²⁸⁸ *OSN* 27, s. 814.

²⁸⁹ Jirí LAPÁČEK, *Po stopách Žerotínů*, Přerov 2012, s. 10-15. Historii rodu Žerotínů se věnoval i Z. POKLUDA, *Žerotínové. Z historie šlechtických rodů*, Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka 29, 1993, s. 4.

²⁹⁰ T. KNOZ, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008, s. 293. Karlovi staršímu ze Žerotína a jeho životu, konfliktům s císařským dvorem, jeho sňatkům a spojením s rodem Valdštejnů a jeho ústupu z politického života se věnuje J. JANÁČEK, *Valdštejnova pomsta*, s. 13-34, 133-158.

²⁹¹ T. KNOZ, *Rezidence a dvůr Karla staršího ze Žerotína*, *OH* 7, 1999, s. 409-439. Rezidencí, zámeckým sídlem a domácností Karla staršího ze Žerotína se zabývá na s. 421-425.

Karla (†1688) a hraběte Františka Josefa (†1756) Žerotína.²⁹² První z nich pobýval na zámku v Ivanovicích poničeného během třicetileté války, vlastnil ho do roku 1702.²⁹³ František Josef žil na zámku ve Valašském Meziříčí, jehož inventář autorka práce také prostudovala. Tento zámek byl poničen za třicetileté války, a proto se Žerotínové rozhodli, že ho barokně přestaví. František Josef dal zvýšit objekt o druhé poschodí a rozšířil ho o další dvě křídla, takže zámek dostal nynější půdorys písmene U.²⁹⁴

Starý uherský rod Forgatschů získal inkolát v Království českém v roce 1649 a o dva roky později titul svobodných pánů.²⁹⁵ Autorka práce prozkoumala inventář vdovy Maxmiliány Marie Forgatschové,²⁹⁶ jež patřila mezi nejnížší vrstvu pobělohorského panstva. Zemřela v roce 1714 a nezanechala po sobě žádného potomka. Žila v Brně v bytě a k tomu vlastnila stateček v Tasově u Velkého Meziříčí.²⁹⁷

Posledním rodem vybraným k ukázce budování rezidenční sítě, byl starý moravský rod Petřvaldských z Petřvaldu. Tento rod pobýval od 14. století na Moravě a spravoval panství a hrad Buchlov a zámek Buchlovice. Významným představitelem, zastupujícím zkoumané období, se stal Diviš Bernard Petřvaldský z Petřvaldu (†1644), který podnikl v letech 1608-1613 kavalírskou a také studijní cestu po protestantských univerzitách.²⁹⁸ Vlastnil malý statek Střilky. Jeho syn Hanuš Zikmund (1626-1686) obdržel povýšení do panského stavu. Šlo o typ šlechty, jež získávala bohatství po Bílé hoře. Své ambice uspokojovali tito šlechtici v architektuře, uměleckém mecenášství, hudbou, divadlem či sběratelskou činností. Nejslavnějším představitelem rodu se stal Jan Dětrich (1658-1734), vynikající student, kterému vydala v roce 1674 Kongregace Svaté inkvizice v Římě povolení ke čtení zakázaných knih.²⁹⁹ Panství dále spravoval syn Zikmund Karel (1693-1751) a poté jeho syn Bernard Jan (1734-1763), jenž měl dvě dcery. Jedna se neprovdala, druhá se sňatkem dostala do rodiny Berchtoldů. Svobodná sestra umřela

---

²⁹² Jindřich Karel Žerotín byl ještě svobodný pán, titul hrabě získali Žerotínové v roce 1706.

²⁹³ *OSN 12*, Praha 1897, s. 959.

²⁹⁴ František SPURNÝ a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Morava*, Praha 1983, s. 257.

²⁹⁵ *OSN 9*, Praha 1893, s. 364.

²⁹⁶ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. F 16, kart. 34 (inventář bytu v Brně 1714).

²⁹⁷ M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 138.

²⁹⁸ Na studijní cestě si vedl památník. Lea FRIMLOVÁ, *Památník Bernarda Diviše Petřvaldského z Petřvaldu*, ČMM 76, 1991, s. 107-164. Zpracován byl jeho inventář pozůstalosti Dalibor JANIŠ, *Inventář pozůstalosti po Bernardu Divišovi Petřvaldském z Petřvaldu z roku 1644*, in: Klára Hodaňová (ed.), *Ingredere hospes. Sborník Národního památkového ústavu územní odborné pracoviště v Kroměříži*, Kroměříž 2009, s. 27-32.

²⁹⁹ M. PLEVA, *Knižní kultura*, s. 255-280.

roku 1800 a spolu s ní vymřel i celý rod.³⁰⁰ Petřvaldští z Petřvaldu vlastnili ve zkoumaném období (v roce 1763, kdy vymřel Bernardem Janem Petřvaldským z Petřvaldu rod v mužské linii) panství Buchlov, Střílky, Kostelec, Tovačov, Přerov a statky Žeravice, Roštín Cetechovice, Dolní Moštěnice a Žadovice.³⁰¹ Hlavní rodová venkovská rezidence se nacházela zajisté v Buchlově, kde vystavěli Petřvaldové v roce 1649 namísto starého hradu nový zámek, který představoval typ rozlehlé italské vily a měl půdorys písmene U, v jeho středu byl navržen oválný sál s kupolí.³⁰² Rod přestavěl na počátku 17. století zámeček ve Střílkách na reprezentativní barokní rezidenci, která se stala vedlejší rezidencí rodu. Nakonec ji v polovině 18. století prodali. Nižší typ rezidenční sítě zastupoval lovecký zámeček, který se jmenoval Leopoldov, tento barokní zámeček nechal postavit v letech 1670-1680 Jan Dětřich. V 17. století vlastnili Petřvaldští městský palác v Brně.³⁰³ Amand Antonín Petřvaldský (1696-1762) pobýval ve Vídni, usadil se zde po vykonání své kavalírské cesty (srpen 1715 - srpen 1719) a zůstal v tomto městě dvě stě dní u dvora Karla VI.³⁰⁴ Ve Vídni na něj působily umělecké, stavitelské či architektonické vlivy, které ovlivňovaly nejen exteriér, ale také interiér jeho sídel. O tom např. svědčila výstavba barokního hřbitova v letech 1730-1743 ve Střílkách.³⁰⁵

Každý ze šlechticů si volil jinou možnost svého uplatnění a podle toho si také vybíral, kde bude pobývat. Na jedné straně někteří zastávali funkce u dvora (Ferdinand z Ditrichštejna, Jan Adam z Questenberka)³⁰⁶ a na svých venkovských rezidencích se objevovali jen na pár měsíců v roce. Např. Jan Adam z Questenberka pobýval ve Vídni až osm měsíců ročně a poté odjížděl na svoji rezidenci do Jaroměřic nad Rokytnou.³⁰⁷ Jiní vykonávali svůj úřad v zemských metropolích, a to v Praze a Brně (František Antonín Collalto, František Václav z Trauttmansdorfu).³⁰⁸ Někteří

---

³⁰⁰ OSN 19, Praha 1902, s. 652.

³⁰¹ J. KROUPA, *Alchymie*, s. 20.

³⁰² J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 158.

³⁰³ K moravským rodům J. KROUPA, *Alchymie*; TÝŽ, *Die Hofkultur des Adels in Mähren im 18. Jahrhundert – Stand und mögliche Perspektiven der Forschung*, OH 2, 1992 s. 45-48.

³⁰⁴ Dochoval se jeho deník z kavalírské cesty MZA Brno, RA Berchtoldů, inv. č. 136, kart. 9.

³⁰⁵ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 230.

³⁰⁶ P. MAŤA, *Svět*, s. 418.

³⁰⁷ R. SMÍŠEK, *Jan Adam z Questenberka mezi Vídní a Jaroměřicemi*, OH 10, 2003, s. 338-340. Jeho dlouhodobý pobyt ve Vídni, který byl spojen s jeho úřadem, se změnil, když rezignoval na svůj úřad u císařského dvora. Od roku 1743 trvale pobýval na Moravě v Jaroměřicích nad Rokytnou, kde započal rozsáhlou přestavbu zámku.

³⁰⁸ B. CHOCHOLÁČ, *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka. Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*, OH 7, 1999, s. 575-595, zde s. 581; Marie MAREŠOVÁ, *Každodenní život barokního aristokrata Františka Václava z Trauttmansdorfu na počátku 18. století*,

ze šlechticů naopak opouštěli císařský dvůr a raději vyhledávali klid na svých venkovských rezidencích (Jan Adam z Questenberka po roce 1743).³⁰⁹ Barokní urozenec volil jiný typ své rezidence v závislosti na tom, kde chtěl pobývat. Jeho rozhodnutí záviselo na rozličných faktorech, jako na výkonu kariéry, období v roce či na oblíbenosti prostředí. V souvislosti s touto volbou poté přistupoval k výzdobě svého sídla, které ho mělo reprezentovat, a podle toho do něj vkládal příslušné finance.

---

in: Martin Štěřba – Jaroslav Vaculík (edd.), *Historie 2004*. Sborník prací z 9. celostátní studentské vědecké konference konané 6. a 7. prosince v Brně, Brno 2004, s. 68-88.

³⁰⁹ V. HELFERT, *Hudební barok*, s. 254.

4. Topografie prostorů šlechtických sídel

Reprezentativní úlohu nekládali šlechtici pouze do vnějšku svých sídel, ale ve stejné míře se projevila i v interiérech staveb. Uspořádání rezidence odpovídalo požadavkům, vkusu a možnostem šlechty. Záleželo na tom, zda byl objekt hlavním, vedlejším či příležitostným sídlem. V mentalitě barokních šlechticů zůstávalo vystavěné sídlo dokladem rodové existence pro budoucí časy, stavba zámku se stala nadčasovou záležitostí, která přežívala potomky rodiny.³¹⁰ Barokní paláce sestávaly z uzavřené dispozice se dvěma dvory, v některých případech arkádovými (Černínský palác). Do architektury zámků pronikla otevřená trojkřídlá francouzská dispozice, která připomínala svým uspořádáním tvar písmene U nebo H, jež obklopovalo reprezentační nádvoří. S koncem 17. století se objevoval u staveb tvar centrálního tělesa s rizalitou, které procházely všemi podlažími a dále je obklopovala nižší pravoúhlá křídla.³¹¹ Každý návštěvník zámku měl být ohromen už příjezdovou cestou a vlastním vstupem, stavba byla bohatě architektonicky zdobena. Na hosta, který přijížděl do sídla, měl zapůsobit příjezdový a vstupní prostor s čestným dvorem a hlavním portálem, monumentalizovaný architektonickými a sochařskými prostředky, často s heraldickou výzdobou. Prostřednictvím představeného schodiště nebo salla terreny se vytvořilo spojení mezi vstupní dvoranou a cestou do zahradní a hospodářské části sídla.³¹²

Barokní zahrady se stavěly jak u městských, tak venkovských sídel a sloužily k reprezentaci majitele. Zámecká zahrada se vyznačovala monumentálním logickým uspořádáním, které se vyznačovalo symetričností, mělo svou osu, přesto oplývalo dynamičností. Představovalo pulzující organismus, využívalo divadelní principy a scénografické efekty, iluzionismus a mělo působit na smysly přicházejícího. Zahradu doplňovala řada malých staveb, a to např. altány, rondely, míčovny. Důležitý prvek zde tvořila voda, a proto se budovaly kašny a jezírka. V baroku se vyskytoval italský typ zahrady, pro nějž byly typické ne příliš výrazné terénní úpravy a zahradní stavby (salla terreny a gloriety). Od počátku 18. století pronikal i francouzský typ zahrady, kde se většinou zahrada vyskytovala po bočních stranách zámku.³¹³ Ve zkoumaných

³¹⁰ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 236.

³¹¹ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 290.

³¹² Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 166. O salla terreně více Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *Altány, gloriety, sally terreny pražských zahrad a parků*, Staletá Praha 4, 1969, s. 154-171.

³¹³ J. T. KOTALÍK, *Barokní zahrada jako odraz dobové syntézy*, in: Jiří Jiroutek (ed.), *Historická architektura. Věda. Výzkum. Praxe. Sborník k počtě Milana Pavlíka*, Praha 1995, s. 55-62. Zájem i Jan HENDRYCH, *Barokní zahrady a krajinné úpravy v Čechách*, in: Ivan Plicka (ed.), *Krajina jako kulturní prostor*, Lomnice nad Popelkou 2001, s. 12-20; B. PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, *Zahrady a parky*

inventářích se dochovaly soupisy stromů, keřů a rostlin, které se nacházely v zahradách, ale pouze ve dvou případech se pěstovaly v zahradách kávovníky, bylo to u Questenberků a Nosticů. Questenberská zahrada skýtala kromě jednadvaceti kávovníků, také citronovníky, pomerančovníky, cedry, grapefruitovníky, cypriše, olivovník, oleandry a túje.³¹⁴ Dále pěstovali osm kávovníků Nosticové, a to v roce 1765 na sokolovském zámku. Na tomto sídle se nacházelo několik skleníků, kde bylo zasázeno až sto šedesát pomerančovníků a dvanáct kusů aloe vera. V dalším ze skleníků Nosticové vysadili právě zmíněné kávovníky společně s osmi aloe vera a dvěma olivovníky, speciální byl skleník na ananasovníky, v zahradě se pak ještě nacházelo skoro tři sta pomerančovníků.³¹⁵

Po příjezdu k zámku a po pohledu na krásy zahrad vstoupil host do interiérů tohoto sídla. V barokních zámcích se prostory dělily na „grands appartements” (appartements de parada), určené k oficiálním účelům, a na „petits appartements” pro soukromé využití. Počet pokojů od 16. do 18. století vzrostl a jejich funkce se diferencovala v souvislosti se stále většími nároky šlechticů na kulturu bydlení a reprezentaci.³¹⁶ Obytné prostory šlechtických manželů se začaly postupně rozšiřovat. Ložnice začaly doplňovat předpokoje. Již od druhé poloviny 16. století se do českých zemí dostal typ italského a v době barokní francouzského apartmá, kterým se nechali šlechtici ovlivnit při stavbách nových sídel či při přestavbách. Do pánského pokoje se nevstupovalo přímo, ale přes předpokoje. Inspiraci hledali šlechtici i u císařského dvora, nechali se ovlivnit skladbou panovnických apartmánů.³¹⁷ Podle francouzského vzoru někteří šlechtici budovali tzv. dvojité apartmá, která se nacházela na opačných stranách směrem

---

v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 2004; Marek EHRlich – Marie PAVLÁTOVÁ, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004; Petr ULÍČNÝ, *Zahrada Valdštejnova casina u Jičína*, in: E. Fučíková – L. Čepička (edd.), *Valdštejn*, s. 239-244; Sylva DOBALOVÁ, *Zahrady Rudolfa II. Jejich vznik a vývoj*, Praha 2009; Ondřej JAKUBEC – Ondřej ZATLOUKAL, *Barokní krajina Olomouce*, in: O. Jakubec (ed.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620-1780*, Olomouc 2010, s. 65-74. K zahradám pražských paláců hlavně Jan ŽÁČEK, *Zahrady u Pražského hradu*, Praha 2008.

³¹⁴ MZA Brno, G436 RA Kouniců – jeho součástí je RA Questenberků (dále bude uváděno jen jako RA Questenberků), inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752).

³¹⁵ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765). Dále se pomerančovníky a další exotické ovoce nacházelo u Rottalů, MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. R 104, kart. 190 (inventář zámek Holešov 1763), u Berchtoldů MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720), u Buquoyů SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 205. 948, kn. 3 (inventář buquoyovské rezidence v Nových Hradech 1733), u Černínů SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

³¹⁶ Rainer A. MÜLLER, *Der Fürstenhof in der frühen Neuzeit*, München 1995, s. 69-70.

³¹⁷ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*, s. 226-245.

od hlavního sálu (skládala se z předpokoje, obytného pokoje, ložnice a kabinetů). Tohoto typu se využívalo zejména v letohrádcích, popřípadě v městských palácích.³¹⁸

K dalším prostorům, které se přidaly ke skladbě interiéru, patřily kabinety či jiná místa, která se specializovala na určitou činnost (kulečnickové místnosti, soukromé oratoře). V souvislosti s tím se neustále zvyšovaly reprezentativní nároky urozenců, ale také se projevovala značná snaha o intimizaci prostor, kterou naplňovaly soukromé prostory sloužící k hygieně, volnému času a dalším denním rituálům. Neopomenutelným prvkem v barokním sídle byla sociální oddělenost, kterou vytvářelo umístěním apartmá v prvním patře zámku (piano nobile). V případě francouzského modelu se nacházelo v tomto patře i apartmá manželky urozence.³¹⁹ Do zámeckého interiéru patřily i ženské pokoje. Podobně jako venkovská sídla se i městské paláce funkčně rozčleňovaly na reprezentační a obytnou část, kterou užíval šlechtic se svojí manželkou. Rozdělování sídla na veřejné a soukromé části nejspíše souviselo se změnou každodenního života šlechty, která se od počátku 18. století snažila oddělovat pracovní sféru od osobního života.³²⁰ Soukromé prostory se jasně vymezovaly a přístup do nich měl jen úzký okruh lidí. K reprezentaci sloužily společenské místnosti, které měly hosta udivit svou nádherou a doplňovaly se takovými předměty, které měly v nově přichozím vzbudit rozličné představy a pocity. Hosté oceňovali originalitu předmětů a mohli pocítit touhu pořídit si podobné kusy i do své vlastní domácnosti.³²¹

Centrálním místem reprezentačních snah a společenského života byl sál, který nesl náročnou výmalbu, štuková zpracování či závěsné obrazy. Soustava těchto prvků odrážela myšlenkový svět majitele sídla, ale také dokládala v mnoha případech jeho urozenost a někdy i mocenské touhy.³²² Význam celého reprezentačního sálu zvýrazňovaly optické prostředky, celý prostor se tak stal souhrou osvětlení, užitých barev a zlacením zrcadel. Obrazy, tapisérie a další doplňky podtrhovaly celkový význam místnosti.³²³ Úchvatné sály, které obsahem své výmalby představovaly myšlenkový svět nejen šlechtice, ale i stavebníka a oslavovaly rodovou historii,

---

³¹⁸ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 288-293, 307-309.

³¹⁹ F. POLLEROS, *Adelige Repräsentation in Architektur und bildender Kunst vom 16. bis 18. Jahrhunderts in Ostösterreich. Literatur und Forschungsüberblick*, OH 2, 1992, s. 49-59.

³²⁰ Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 220.

³²¹ Příkladem jsou stříbrnice, kabinety, sály a další místnosti, které byly společenským prostorem a které budou rozebírány dále.

³²² F. POLLEROS, *Adelige Repräsentation*, s. 49-59.

³²³ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 166.

si nechali ve svých rezidencích zhotovit například Questenberkové v Jaroměřicích nad Rokytnou, Althannové ve Vranově nad Dyjí a Valdštejnové v Duchcově. Jejich jedinečnost spočívala ve výjimečnosti, jelikož většina představitelů šlechty si takové rodové sály nestavěla.³²⁴ Prostorem, který se nacházel v blízkosti sálu a nesl reprezentační funkci, byla jídelna. O jedinečnosti majitele a jeho rodu přichází do zámku přesvědčovala nejen heraldická výzdoba, ale i galerie předků. O jeho politickém přesvědčení svědčily motivy zemského patriotismu či oddanosti k habsburskému rodu.³²⁵ Součástí zámeckého sídla dále tvořily kaple a oratoře, knihovny, sbírky a galerie, divadla, zbrojnice, stáje, jízďárny. Budovaly se rozsáhlé knihovny a obrazové sbírky, do zámku se soustředil také divadelní a hudební život. Paláce a zámky kromě těchto prostor měly i části určené pro služebnictvo a obslužné prostory (stáje a kuchyně).³²⁶ Ve šlechtickém zámku bydlelo i služebnictvo a vrchnostenská úředníci, kterým se vyhrazovaly prostory přízemí šlechtického sídla.³²⁷

Typickým příkladem barokního interiéru byla první stavba v tomto stylu v českých zemích, a to palác Albrechta z Valdštejna v Praze na Malé Straně. Z velkého reprezentačního schodiště se vcházelo do pokojů tohoto šlechtice, do hlavního sálu, rytířské světnice, předpokoje a audienční místnosti. Článek mezi reprezentativními a soukromými pokoji představovala dolní galerie. Soukromá část se skládala ze třech místností: pracovny, ložnice, šatny a popřípadě z dalších komor. Celý palác zahrnoval čtyři apartmá, v prvním patře se nacházely apartmány Albrechta a jeho synovce Maxmiliána a v druhém jejich žen.³²⁸ Dalším z typických barokních interiérů si nechal postavit Jan Kristián z Eggenberku v Českém Krumlově. Společně s manželkou Marií Arnoštkou ze Schwarzenberku začal s přestavbami interiérů. Na zámku nechali vytvořit nové byty, v prvním patře se nacházelo manželovo apartmá, v patře nad ním manželčiny pokoje. Pro vchod do nich se využívalo nové barokní schodiště. Ženské apartmá se skládalo z předpokoje, jídelny, Zeleného pokoje a ložnice.³²⁹ Odlišné

---

³²⁴ O. CHALINE, *Sály předků na zámcích Království českého*, OH 13, 2009, s. 5-21.

³²⁵ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*, s. 226-245.

³²⁶ Z. HOJDA, *Rezidence*, s. 163.

³²⁷ R. van DÜLMEN, *Kultura*, s. 68.

³²⁸ L. ČEPIČKA – E. FUČÍKOVÁ, *Valdštejn*, s. 35-40; SOA Praha, RA Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2659, sign. I-6/A-29.

³²⁹ A. KUBÍKOVÁ, *Barokní přestavby*, s. 467-482.

složení mělo apartmá hraběte Františka Josefa Černína z Chudenic, které vypadalo tak, že se vedle hlavního sálu nacházel předpokoj, obytné pokoje, malá ložnice a kabinet.³³⁰

Na základě výzkumu inventářů šlechticů lze doložit rozšíření předmětů určených ke konzumaci nápojů jako kávy, čaje a čokolády v určitých prostorech šlechtického sídla. Předměty se nacházely jak v místnostech obytných, tak obslužných. Kávové hrnečky („Caffeeschalle“), čajové soupravy („Thee Geschier“) a čokoládové poháry („Chocoladebecherl“)³³¹ se objevovaly v reprezentačních místnostech, jako byly kabinety („Cabinet“), pánské a dámské pokoje („in Herrn Grafen Zimmer“, „Frauenzimmer“), stříbrnice („Silbercamer“), galerie („Galerie“) a v nich v kredencích („Credenz“), zahrnovaly také předměty na stůl („auf dem Tisch“), a nacházely se i v soukromých prostorech jako ložnice („Schlafzimmer“). Mohly být skryté v komorách („die Cammer“), skladech („das Gewelbe“), skříních („Schrank“) a truhlách („Truhl“). Z obslužné části pak byly přítomny zejména v kuchyni („Küche“) a cukrárně („Zuckerbackerey“), kde tyto předměty sloužily k přípravě nápojů. Poslední typ představovaly místnosti, které se v inventářích přesně neoznačovaly, ale předměty ke konzumaci exotických nápojů se v nich přesto nacházely – místnost č. 10, v jiné místnosti („Zimmer Nr. 10“, „in anderen Zimmer“). Do této skupiny spadaly i předměty k pití kávy, čaje, čokolády, které se nalézaly v prostorech zámku, kde nebylo jejich umístění zrovna obvyklé – knihovna, kaple („Bibliothek“, „der Kapelle“).

4. 1. Kabinety

Exotické nápoje se konzumovaly v kabinetech, které navazovaly na kunstkomory. Ty sloužily v dřívějších dobách spíše ke studiu, ale kabinety se staly místem setkávání, konverzace a prostorem pro hry.³³² V buquoyenské hlavní venkovské rezidenci Nové Hradky měli šlechtici v prostoru kabinetu k dispozici kávové šálky a poháry na čokoládu vyrobené z porcelánu. Jan Nepomuk Josef Buquoy si mohl již ve svém mládí vychutnat vůně a chutě exotických nápojů v porcelánovém kabinetu, který zachytil inventář hraběcí domácnosti z let 1767-1768.³³³ Tento kabinet nechal zřídit otec Jana Nepomuka

---

³³⁰ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

³³¹ Více k nádobí v kapitole 5. Nádobí ke konzumaci exotických nápojů, konkrétně v podkapitole 5. 1. Druhy nádobí.

³³² F. POLLERROSS, „*Spanische Chocolate*“ und „*indianische Cabinete*“ – *Köstlichkeiten aus der Neuen Welt und exotisches Ambiente*, in: F. Pollerross – A. Sommer-Mathis – Ch. F. Laferl (edd.), *Federschmuck*, s. 121.

³³³ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768).

František Leopold Buquoy.³³⁴ Modré a bílé kávové šálky s podšálky z drážďanského porcelánu mohli Buquoyové nabídnout až devětadvaceti hostům, dále využívali cukřenky („Zuckerdose“), tři čokoládové poháry bez podtácku („chocolate Becherl ohne Tatzl“) a dva s podtáckem („mit Tatzl“), velkou konvičku („Kanne“) na mléko a dvě velké konvice na čaj. V pokoji byly také umístěné dvě taftem potažené pohovky a čtyři křesla stejného provedení, Buquoyové se z nich mohli kochat oslnivou krásou vídeňského a drážďanského porcelánu. Celou scénérii osvětloval šestiramenný svícen, jenž ještě více podtrhoval krásu vystavených kusů.

Jan Adam z Questenberka měl rovněž plán nechat si zřídit kabinet, přičemž ho inspiroval Zlatý kabinet prince Eugena, který jej nejdříve nechal vybudovat ve svém vídeňském paláci a poté ho přenesl do Belvederu. V prostorách Zlatého kabinetu se podávala snídaně, káva a také se stal místem společenské komunikace. Kabinet, jenž nechal postavit Jan Adam z Questenberka v Jaroměřicích na zámku v jeho hlavním rezidenčním venkovském sídle, měl však spíše charakter kunstkomory. Jeho společenská funkce byla dána tím, že se skrze něj procházelo do tanečního sálu.³³⁵ Hrabě Jan Adam plánoval zřídit i porcelánový kabinet, návrh vznikl v roce 1738 a vyhotovil ho Giuseppe Bibiena, ale projekt se nerealizoval.³³⁶ Další kabinet obsahující předměty ke konzumaci nápojů se objevil v inventáři z roku 1775, který se týkal osoby Emanuela Filiberta Valdštejna-Vartenberka.³³⁷ Z dochovaného inventáře zámku Duchcov bylo patrné, že v něm existovaly kabinety (kabinet pána, kabinet vedle zámecké kaple). Nejdůležitějším pro tuto práci se stal kabinet nacházející se vedle dámského pokoje patřící manželce Emanuela Filiberta hraběnce Marii Anně (rozené z Lichtenštejna, 1738-1814). V tomto kabinetu měl podle inventáře stát přístroj na čaj („Thee Maschine“), který pocházel z Anglie a byl vyroben z „indiánského“ dřeva a patřil k němu měděný kotlík na vodu.

V paláci Nosticů na Malé Straně ležel též kabinet. Do inventáře v roce 1736 zapisovatel zaznamenal, že v kabinetu Jana Antonína Nostice-Rienecka se nacházela kávová konvička, čtyři pohárky na čaj a čtyři velké stříbrné kávové koněvky, které

---

³³⁴ M. DOŠKOVÁ, *Interiér*, s. 43.

³³⁵ R. SMÍŠEK, *Rezidence*, s. 52.

³³⁶ TAMTÉŽ. MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6133, kart. 748 (dopis vídeňského hofmistra Hoffmanna hraběti ze dne 17. května 1738).

³³⁷ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775).

podle zápisu v inventáři sloužily ke stolování.³³⁸ I v Černínském paláci se na základě dochovaného inventáře z roku 1733 vyskytoval kabinet obsahující předměty k pití kávy, čaje a čokolády.³³⁹ Kabinet patřil Františku Josefovi Černínovi a nazýval se jako kabinet u kamen. Vystavovaly se v něm dva velké poháry s květinovým motivem k pití kávy, dále tu stály dvě skříně, jedna anglická a druhá se označovala jako „indiánská“. Do té první se ukládalo dvanáct pohárů na kávu a dva pruhované džbánky („Krügl“) na čaj cibulovitého tvaru, které měly víko („mit Deckel“). Ve druhé skříně se uschovalo osm šáleků na kávu, čtyři šálky zdobily zlaté pruhy a doplňovaly kresby ryb a květin a další čtyři byly jednodušší, nesly motivy ryb a květin, ale již bez zlacení.

Kabinety vybavené předměty ke konzumaci exotických nápojů se ve zkoumaných inventářích sídel objevily ve dvou hlavních venkovských rezidencích (Nové Hrady a Jaroměřice nad Rokytnou) a ve dvou z městských paláců (Nostický a Černínský palác). Ve vedlejších rodových rezidencích se předměty neukládaly do těchto prostor. Kabinety byly místem, které mělo reprezentovat svého majitele prostřednictvím svého vybavení, proto se tyto kusy nádobí ukládaly v zámcích a palácích, kde sloužily k setkávání se s hosty.³⁴⁰

4. 2. Pánské pokoje

Předměty ke konzumaci mimoevropských nápojů se vyskytovaly i v pokojích pána, a to v případě tří hraběcích rodů, konkrétně u Buquoyů, Černínů a Windischgrätzů.³⁴¹ František Leopold Buquoy měl ve svém pokoji v rezidenci Nové Hrady kromě obvyklého vybavení, jakým byl psací stůl, různé druhy sedacího nábytku, další menší stolky a stolečky, komody, obrazy, také porcelán. Jeho pokoj zdobily čtyři kávové šálky a dva bíločerné malované pohárky na čokoládu.³⁴² Stejně tak měl ve svém pokoji v pražském paláci porcelán i František Josef Černín, z porcelánové sbírky,

---

³³⁸ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736).

³³⁹ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

³⁴⁰ Rudolf Magnis měl v zámku Ořechov také kabinet, ale v něm byly umístěny truhly se šatstvem (garderoba) a na druhé straně se v něm nacházela sbírka zbraní a knihovna. M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 139.

³⁴¹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1767); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747); SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720).

³⁴² TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1767).

kteřá vybavovala jeho pokoj, zabíralo své místo dvanáct pohárů na kávu a deset na čaj.³⁴³ V pokoji Leopolda Viktorína Windischgrätze na základě inventáře z paláce ve Vídni z roku 1747 se objevila čokoláda, a to dvacet čtyři půl kilových kusů („Pfund 1 Stück x 24 = 315”), což celkem činilo tři sta patnáct kusů této pochutiny. V další místnosti označené jako pánský pokoj stál červeně lakovaný čajový stoleček („Theetisch”).³⁴⁴

Předměty v pokojích pána se nacházely především v městských palácích nebo v hlavní venkovské rezidenci. Pokoj pána nebyla místnost, která by byla určena k reprezentaci navenek, proto se tu neobjevovalo příliš předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády. Vybavení těchto pokojů neslo spíše praktický ráz, šlo o místnost, kde pán domu pracoval, takže nesměl chybět psací stůl, pohodlné sezení a také stolky, kam si mohl odkládat různé věci.

4. 3. Dámské pokoje

Káva, čaj a čokoláda se zejména pily v dámských pokojích.³⁴⁵ Antonie Renata Černínová z Chudenic (1687-1733), provdaná za Alberta Karla Buquoye,³⁴⁶ popíjela s hosty ve svém dámském pokoji v Nových Hradech všechny tři nápoje. V případě dámské společnosti mohly dámy využít dvanáct červeně malovaných kávových šáleků, sedm kávových konviček s poklopem, cukřenku s poklopem a dvě bez poklopu, tři čajové konvice s víkem, šest čajových šáleků, tři konvičky na mléko, dvě kávové a mléčné konvičky pro jednu osobu a modrou malou konvičku na smetanu. Ve vedlejším dámském kabinetu, který navazoval na dámský pokoj, hraběnka ještě vystavovala dvanáct porcelánových kávových šáleků s pohárky a osm bílých pohárů na čokoládu.³⁴⁷

³⁴³ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747).

³⁴⁴ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720).

³⁴⁵ Otázka dámských pokojů zajímala Beatrix BASTL, *Das österreichische Frauenzimmer. Zur Rolle der Frau im höfischen Fest- und Hofleben 15. bis 17. Jahrhundert*, OH 8, 2000, s. 79-105; Katrin KELLER, *Das Frauenzimmer. Zur integrativen Wirkung des Wiener Hofes am Beispiel des Hofstaaten von Kaiserin und Erzherzoginnen zwischen 1611 und 1657*, in: Petr Maťa – Thomas Winkelbauer (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006, s. 131-158. Tyto dvě autorky se zabývají raně novověkými šlechticemi B. BASTL, *Tugend, Liebe, Ehe. Die Adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000; K. KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005.

³⁴⁶ OSN 6, s. 626.

³⁴⁷ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 205. 948, kn. 3 (inventář buquoyové rezidence v Nových Hradech 1733).

Syn Alberta Karla František Leopold se oženil s Gabrielou Johanou z Rogendorfu (1717-1790), o vybavení jejích dámských pokojů vypovídaly též inventáře. První z roku 1772 pochází z Nových Hradů, kde se nacházel dámský pokoj vybavený železným kávovým mlýnkem.³⁴⁸ Opět v Nových Hradech, ale v roce 1774-1775 zapisovatel do inventáře zaznamenal už pět kusů kávových mlýnků a dále šestnáct šálků z drážďanského porcelánu, část z nich byla určená do dámského pokoje a část pro guvernanky. Dále dámský pokoj obsahoval dvacet čtyři lakovaných šálků na kávu.³⁴⁹ Hraběnce patřila také porcelánová sada skládající se z dvanácti šálků na čokoládu, čajového hrnce, v kterém se mohlo míchat šesti lžičkami („Löffeln“) a k vybavení patřil též čaj, který se ukládal do krabičky.³⁵⁰ Pokud odjela hraběnka Gabriela do městského paláce v Praze, vychutnávala si kávu ve svém dámském pokoji v prvním patře. V pokoji nechyběl mlýnek na kávu, po rozemletí kávových zrn a uvaření se nápoj uchovával v jedné konvičce. Dámy si zde mohly díky kotlíku na čaj uvařit také tento lahodný nápoj.³⁵¹

Další z dědiců buquoyských panství Jan Nepomuk se oženil s Terezií Paarovou (1746-1818), která též pobývala v dámských pokojích. Hraběnka před rokem 1784 využívala dvanáct červeně malovaných šálků na kávu, tři čajové konvičky, k nimž patřilo šest šálků. Pokud chtěly dámy pít kávu, využily jedné ze sedmi kávových konvic, jež se přiklápěly poklopy. Nechyběla zde ani souprava, ta se skládala z konvičky na kávu a mléko, která byla určená jedné osobě. Společnost mohla v tomto pokoji popíjet i čokoládu, nápoj se pil z pěti šálků. Toto nádobí ke konzumaci exotických nápojů doplňovaly dózy na cukr, které aby ladily, byly také červeně malované. Celou soupravu uzavírala malá modrá konvička na smetanu. Mlýnek na kávu, jenž měl své místo v dámském pokoji, namlel kávová zrna, jež se zalila horkou vodou a tekutina se pila ze čtyřech hrníčků, k nimž patřily dřevěné kávové šálky. Z černého plechu si nechali Buquoyové zhotovit dva šálky k podávání čokolády a dva velké lakované kávové šálky.³⁵² Z jejich značného množství bylo patrné, s jakou oblibou se tyto předměty u Buquoyů v dámských pokojích používaly.

---

³⁴⁸ TAMTÉŽ, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772).

³⁴⁹ TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775).

³⁵⁰ TAMTÉŽ, sign. 206.348, kn. 399 (inventář zařízení a náradí ve správě cukráře 1769). Malé lžičky na čaj a kávu se zavedly koncem 17. století. Srov. J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 107.

³⁵¹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790).

³⁵² TAMTÉŽ, sign. 206.329, kn. 380 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1784).

V prostředí dámského pokoje Evy Isabely Pražcové, provdané Berchtoldové, viselo na stěnách několik obrazů, jeden s motivy Panny Marie, jeden s Ježíšem Kristem ve zlatém rámu, dva s Betlémem v černém rámu a šest malých a velkých francouzských obrazů. Pro dámu nesmělo ve vybavení pokoje chybět velké zrcadlo ve zlatém rámu. V místnosti stál stůl s hnědým květovaným potahem. Osm velkých modrých křesel potažených melírovaným plyšem doplňovalo šest stejných malých křesílek. K odpočinku tu sloužila dvě kanape. Celý prostor byl připraven k tomu, aby dámy přišly do pokoje a rokovaly u kávy a čokolády, protože v místnosti bylo přichystáno čtyřicet šest pohárů na kávu a čokoládu vyrobených z majoliky, které si mohly dámy odkládat na čtyři servírovací stolky.³⁵³

Buquoyové Nové Hrady, ale i pražský palác se vybavovaly mnohými předměty k pití exotických nápojů. Tyto šálky, pohárky a další předměty sloužily k reprezentaci hraběcí rodiny, která probíhala v dámské části sídla při rozhovorech žen. Na Moravě se podařilo doložit předměty pouze u jednoho zkoumaného rodu, a to u Berchtoldů na zámku v Polici, dámská místnost svým obrovským vybavením k popíjení mimoevropských nápojů jasně ukazovala snahu reprezentovat se před hosty. U ostatních zkoumaných rodů se nepovedlo zjistit přítomnost předmětů v dámských pokojích. Bylo to tím, že se toto nádobí v inventářích připisovalo spíše k materiálu, tedy konkrétně k mědi, porcelánu a železu.

4. 4. Stříbrnice

V městském paláci Schwarzenberků ve Vídni se nacházela místnost, která se nazývala stříbrnice.³⁵⁴ Adam František ze Schwarzenberku působil jako významný mecenáš, sběratel a shromažďoval umělecké předměty. V inventáři jeho domácnosti ve Vídni se dochoval popis stříbrnice, ta byla popsána po částech, ke kávě, čaji a čokoládě se vztahovalo hned šest skupin. První nesla označení nádoby na kávu a své umístění v ní našlo dvanáct nádob se schwarzenberským erbem a jedenáct bez erbu. Prostřednictvím užití erbovních znamení se příslušníci reprezentovali, Schwarzenberkové tím dávali najevo své knížecí postavení. Zdobení erby se objevilo na nádobí např. i u Lobkoviců, ti si nechali předměty krášlit erby pernštejnskými,

³⁵³ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720).

³⁵⁴ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717); TAMTÉŽ, inv. č. 139, kn. 139 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1723); TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768).

tím chtěli odkázat na rodinnou kontinuitu a starobylost svého rodu. Nádobí s erby sloužilo také jako mezigenerační přenos paměti. Na lobkovickém nádobí se vyskytovaly i znaky příbuzensky spjatých Rožmberků a Salmů. Erby se staly součástí stolního nádobí, které zpravidla získávali snoubenci jako svatební dar.³⁵⁵ Následující skupina se ve schwarzenberské stříbrnici skládala z porcelánového různě malovaného a květinově zdobeného nádobí, kterým místnost přímo přetékala. Kávové šálky se doplňovaly o tácky zdobené červenými a zelenými květinovými motivy. V souboru kávových a čajových šálek a konviček se nacházely čtyři malé barevné láhve na kávu. Část stříbrnice vyplňoval modrý porcelán, který se skládal jak z čokoládových pohárů, tak kávových šálek. Místnost zdobil i bílý porcelán. Z „indiánské“ země byly dovezeny pozlacené poháry na čokoládu, kávové šálky a červené nádoby na čaj. Poslední skupinu v tomto prostoru tvořily předměty z „indiánského“ dřeva, opět šlo o pozlacené nádoby a hrníčky na čaj a čokoládové poháry. Jak se ve stříbrnici ukázalo, zlatily se předměty, které nesly přízvisko „indiánské“.³⁵⁶ Vystavené stříbro mělo zaujmout svým leskem. V 18. století se začal klást důraz na umělecké zpracování předmětů. S přílivem exotických nápojů se rozšířil sortiment nových typů nádob. Šlo o kusy, které sloužily k reprezentaci svého majitele, a proto se často pozlacovaly a dále umělecky upravovaly.³⁵⁷

V roce 1720 Schwarzenberkové doplnili stříbrnici v městském paláci ve Vídni o další předměty. Jedinečným přírůstkem se stal kávový stůl („Kaffeetisch“), který stál na čtyřech vyřezávaných dřevěných nohách ve tvaru lva, a patřila k němu celá souprava rozličného nádobí. Schwarzenberské erby zdobily až dvanáct velkých vzorkovaných nádob na kávu, pánev na uhlíky a kotlík. Ve stříbrnici se vystavovaly velké kávové konvice s hladkou rukojetí, konvice s poklopy i bez poklopů a poháry na kávu s knížecími erby, které měly reprezentovat schwarzenberský rod. Rodinná kontinuita a starobylost rodu byla vtisknuta na kávové a čajové nádobí prostřednictvím eggenberských erbů, jež se nacházely na mnoha stříbrných kusech schwarzenberského nádobí sloužícího ke konzumaci exotických nápojů. Část předmětů k pití nápojů pocházela od spřízněných Eggenberků, šlo o několik servisů na kávu a čaj, některé

---

³⁵⁵ V. BŮŽEK, *Paměť*, s. 44-46.

³⁵⁶ Ke zlacení Libuše UREŠOVÁ, *Zlatnické práce v pražských památkových objektech*, Staletá Praha 12, 1982, s. 125-135.

³⁵⁷ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717).

stříbrné, malé i velké a dva poháry na pití čokolády. V místnosti se dále ve zlatém kredenci nacházel zlatý šálek na čokoládu, který zvýrazňovaly pruhy zlata.

V roce 1723 měli Schwarzenberkové ve stříbrnici kromě jednoho kávového stolku také čajové lžičky, malé čajové šálky s červenými a zelenými květinami, pouzdro s devíti malými hrnečky na kávu a v červeném obalu pozlacené nádoby na čokoládu. Místnost obsahovala mnoho dalších předmětů ke konzumaci exotických nápojů jako šálky, podtácky a konvicemi.³⁵⁸ Stříbrnice byla zachycena také v inventáři domácnosti Nových Hradů z roku 1767-1768, nalézaly se v ní kávové konvice a šálky a až třicet lžiček na kávu.³⁵⁹ Ve srovnání s Novými Hrady jasně ve vybavení této místnosti, ale i zastoupením předmětů ke konzumaci mimoevropských nápojů, převažovala stříbrnice knížecí rodiny Schwarzenberků v městském paláci ve Vídni.

4. 5. Galerie

Za galerii se označoval sál, který byl úzký a ze dvou stran osvětlený a nacházely se v něm vystavené obrazy a umělecká díla.³⁶⁰ Schwarzenberkové v Českém Krumlově vystavovali v galerii osm pohárů na pití čokolády a porcelánový hrneček na kávu s táckem.³⁶¹ Hraběcí rod Černínů měl v galerii ve svém paláci v Praze uloženou „indiánskou“ skříň, která se používala na čaj, k ní patřila láhev. V tomto paláci se nacházela galerie obsahující porcelánové a skleněné nádoby, do něhož patřily modré porcelánové džbány na čaj a šálky na kávu s modrými pruhy. K nimž náležely ještě další pohárky a také tu nechyběly bílé poháry na čokoládu, jež měly modré okraje. V galerii se nacházely také servisy, a to čínské a japonské.³⁶² Zelený čínský servis se skládal z hrníčků, konvic a talířků zdobených rozličnými zvířaty (především ptáky), figurami a květinami. Červená a zelená kvítka byla namalována na kávových nádobách, zatímco červené květy na čajových. K nejzajímavějším předmětům zde vystaveným patřil hrneček na čaj s bělomodrými pozlacenými pruhy a na nich se skvěla modrá a červená kvítka. Japonský servis obsahoval zelené pohárky a hrníčky na čaj. Byl tu zastoupen i porcelán s trhlinami, vystavovaly se zde hrníčky na čaj s modrými pruhy, nebo se využila kombinace bílých a modrých pruhů, na kterých byla ještě namalovaná

³⁵⁸ TAMTĚŽ, inv. č. 139, kn. 139 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1723).

³⁵⁹ TAMTĚŽ, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768).

³⁶⁰ P. FIDLER, *O životě a umění*, Umění 24, 1976, s. 459.

³⁶¹ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

³⁶² TAMTĚŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

figura. Nechyběly zde ani motivy krajinek a květin. V modrém porcelánovém servisu se nacházely kávové šálky a poháry s květinami a ptáky, modré nádoby zdobily hnědé proužky a několik kávových pohárů růže.

Dále se v galerii vystavoval černý „indiánský“ lakovaný a turecký červený servis. Také zde stálo pět stolků na servírování kávy. Zvláštní skupinu tu tvořilo porcelánové nádobí na kávu a čaj, mezi nimi se vyjímal pohárky na čaj zdobené mandlemi. V tomto sále byl v inventáři zaznamenán i drážďanský porcelán zahrnující červené a bílé poháry na čokoládu zdobené „indiánskými figurami“ a květinami, červené a modré květy rozkvétaly na kávových šálkách, zelené a červené kvítky na čajových pohárcích, bílé a modré květy na čokoládových pohárech. Malé zastoupení mělo nádobí vyrobené z terra sigillata, tedy z keramiky červenohnědého zbarvení.³⁶³ Tento úzký sál sloužil bezesporu jako prostor reprezentace, světla zvýrazňovala předměty, které měly být vidět, i když sálem host jen procházel, proto se v těchto prostorách vystavovaly předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády.

4. 6. Ložnice

Ložnice byla privátní částí sídla, tedy nepřístupná návštěvníkům, i když náleželi k příbuzným. Do těchto prostor se kromě majitelů dostali služebníci, kteří museli pokoje uklidit, nebo je zavolat pán místnosti, když něco potřeboval, dále se zde příležitostně objevil lékař. Prostor nebyl určen k reprezentaci majitele, ale měl uspokojit jak jeho každodenní, tak např. umělecké potřeby.³⁶⁴ Josef Adam ze Schwarzenberku měl tuto místnost vybavenou několika předměty ke konzumaci exotických nápojů. Jeho ložnici doplňovaly čtyři poháry na čokoládu s knížecími erby, bílé šálky na kávu, černé pohárky na čokoládu a ještě několik pohárů na čokoládu bez výzdoby.³⁶⁵ Z dochovaného inventáře v roce 1733 se ukázala i podoba ložnice manželky Josefa Adama Marie Terezie z Lichtenštejna v Českém Krumlově, kde měla majitelka porcelánové šálky na čokoládu, konvičku na kávu, čokoládové a kávové pohárky.³⁶⁶

Dcera Jana Adama z Questenberka Marie Františka Kristina³⁶⁷ měla podle dochovaného inventáře ve své ložnici v Jaroměřicích uložené dva šálky na kávu.³⁶⁸

³⁶³ OSN 25, Praha 1905, s. 148.

³⁶⁴ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 324.

³⁶⁵ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745).

³⁶⁶ TAMTÉŽ, Velkostatek Český Krumlov, sign. 1718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

³⁶⁷ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexicon LIV*, s. 148; V. HELFERT, *Hudební barok*, s. 39.

Předměty ke konzumaci exotických nápojů se nacházely tedy i v soukromém prostoru ložnice; podařilo se je doložit jak v pánské, tak dámské. Tyto předměty mohly sloužit k potěšení svého majitele, který v nich spatřoval krásu, jež neodmyslitelně patřila do barokního interiéru. Zajímavostí rozhodně bylo, že se u Qustenberků objevily zkoumané předměty v soukromém prostoru již v roce 1717.

4. 7. Kredence, vitríny

V prostorách zámku či městského paláce se nacházely různé menší skladovací a vystavovací prostory – kredence a vitríny.³⁶⁹ Nábytek v baroku nesl především reprezentační funkci, byl umělecky zpracovaný a v tomto období došlo k sjednocení vzhledu použitých materiálů a dekorací.³⁷⁰ Roli v barokní době hrálo i umístění nábytku a rozmanitost využitých ornamentů.³⁷¹ Kredenc nebo také příborník měl podobu rozměrnějšího přístěnného bufetu. V 18. století, když se vžil způsob zasklívání, býval součástí i zasklený nástavec. Nejčastěji se do nich umisťoval porcelán.³⁷² Kredence, v nichž se vystavovaly předměty ke konzumaci exotických nápojů, vlastnily dva knížecí rody, a to Eggenberkové a jejich dědicové Schwarzenberkové. Marie Ernestina z Eggenberku vystavovala nádobí ke konzumaci exotických nápojů ve dvou kredencích. V jednom se nacházely tři kávové stolky a ve druhém staré rozlámané nádoby na kávu z mědi.³⁷³ Tyto staré kusy musely mít nejspíše nějakou další přidanou hodnotu, kterou nelze z inventářů vyčíst, jelikož stály za to, aby si je Eggenberkové ještě vystavili. Mohly být např. cenné svým provedením nebo právě stářím, či mohly mít nějakou sentimentální hodnotu.

Schwarzenberkové se v městském paláci ve Vídni již v roce 1717 ve zlatém kredenci pyšnili zlaceným šálkem na čokoládu s vyvýšenými zlatými pruhy.³⁷⁴ V inventáři z roku 1724 se dochoval popis celého vybavení kredence. Ten se rozděloval na několik částí, které obsahovaly lžičky na čaj, jedenáct nádob na kávu s rendlíkem

---

³⁶⁸ MZA Brno, F 459 Vrchnostenská správa Jaroměřice, inv. č. 3921, kart. 1130 (inventář zámku Jaroměřice 1717).

³⁶⁹ F. CIMBUREK – J. HALÁK – K. HERAIN – Z. WIRTH, *Dějiny*, s. 495-496.

³⁷⁰ Stanislav DLABAL, *Nábytkové umění. Vybrané kapitoly z historie*, Praha 2000, s. 90-91.

³⁷¹ Nábytkem se zabýval Milan TOGNER, *Historický nábytek*, Praha 1993; F. CIMBUREK – J. HALÁK – K. HERAIN – Z. WIRTH, *Dějiny*; S. HINZ, *Innenraum und Möbel*; T. FORREST – P. ATTERBURY, *Poznáváme starožitnosti*.

³⁷² J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 332-333.

³⁷³ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sbírka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719).

³⁷⁴ TAMTÉŽ, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 134, kn. 134 (inventář městského paláce ve Vídni 1717).

na žhavé uhlíky a kotlíkem, čokoládový lístek z jaspisu, perleťoví velcí šneci se skvěli na stříbrném poklopu poháru na čokoládu. V přihrádce označené č. 5 se nacházely velké a malé šálky na kávu, bílé a modré poháry na kávu s figurální výzdobou, bílé a modré hrnečky a poháry na čaj, velké nádoby na čaj s mosazným kotlíkem, malé čajové šálky s červenými a zelenými květinami, k nimž patřily modré poháry na čokoládu, čokoládové poháry z černé zeminy a k tomu čokoládové pohárky bez tácku. V další části kredence byl umístěn zlatý anglický servis okovaný mosazí. Poslední část kredence tvořily takovéto skvosty: nádoby na kávu s knížecím erbem, čokoládové pruhované hrnečky ze zlata, malé hrnečky na čokoládu s pruhy, zlaté nádoby na čokoládu v červeném obalu. Celé toto složení v kredenci doplnil stolec na servírování kávy.³⁷⁵

U hraběcího rodu Questenberků se nacházelo několik kusů k podávání exotických nápojů vystaveno v prosklených vitrínách. Každý host měl na očích dva šálky na čokoládu s podšálky, velkou a malou čajovou konvici se šesti šálky a podšálky, dva červené a modré šálky a v červeném koženém pouzdře soubor šesti čajových šálků s podšálky.³⁷⁶ Vystavované předměty v kredenci rozhodně sloužily k reprezentaci, jejich velké zastoupení se prokázalo u dvou knížecích a u jednoho hraběcího rodu. Opět převažovaly předměty v městském paláci ve Vídni a poté v hlavních venkovských rezidencích.

4. 8. Komora, sklad

V uzavřeném prostoru komory či skladu se také nacházelo nádobí ke konzumaci zkoumaných pochutin. Klenuté místnosti bez funkčního rozlišení, které většinou sloužily k různým provozním a skladovacím účelům, zapisovatelé ve zkoumaných inventářích označovali jako sklepy, sklípky, sklady. Pokoje se většinou vytápěly a sloužily k dennímu pobývání na rozdíl od komor, které se nevytápěly a plnily roli skladovacích či spojovacích prostor.³⁷⁷

Ve Schwarzenberském městském paláci ve Vídni se nacházelo několik komor, ve kterých se ukládalo jedenáct nádob na kávu s rendlíkem na žhavé uhlíky a kotlíkem, jedna z komor byla určena na porcelánové nádobí a v ní se nacházelo osmnáct saských šálků na kávu, v další komoře stál na polici mlýnek na kávu. Komory obsahovaly

³⁷⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 138, kn. 138 (inventář městského paláce ve Vídni 1724).

³⁷⁶ MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřice 1752).

³⁷⁷ M. HRUBÁ, „*Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází...*“, s. 176.

v červeném pouzdře stříbrné konvice a kávové nádoby s erby a zlacené nádoby na čokoládu.³⁷⁸ Na Nových Hradech u Buquoyů bylo také několik komor. Lakovaný drážďanský porcelán se ukládal do komory a skládal se z pozlacené konvičky na kávu s malbou, modré konvičky na čaj, několika různých druhů pohárů na pití čokolády, jeden nesl jméno hraběte Františka Leopolda Buquoye. Do další komory se dávalo zlacené a červeně malované nádoby, šlo o hrnečky na kávu, čokoládový pohár, dózu na čaj, japonské nádoby na čaj s hrnečky a konvicí. V jedné ze zámeckých komor se nacházel velký oválný šálek na čaj.³⁷⁹ O šest let později se na Nových Hradech v komoře skrýval drážďanský porcelán s figurálními motivy, „indiánská“ kávová skříňka a dva malé kávové vařiče s motivem boha Cupida.³⁸⁰ Nádoby na konzumaci kávy a čokolády měl uloženo v komoře i František Karel Berchtold, šlo konkrétně o šestnáct pohárů na kávu z majoliky s tácky, čtrnáct šálků a pohárků na čokoládu a čtyři hrníčky na kávu.³⁸¹ Do skladu na šaty u Nosticů v pražském paláci se uskladňovaly porcelánové čajové šálky s pohárky a pozlacené stříbrné poháry na čokoládu.³⁸²

Na základě zastoupení většího počtu umělecky řešeného a materiálně náročného provedení předmětů v komorách lze předpokládat, že komory se využívaly spíše jako spojovací prostory v zámku, kde se tyto předměty vystavovaly. Některé z komor mohly sloužit i jako skladovací prostory. V obou sídlech, kde se ukládání do komor prokázalo, se nacházelo až neuvěřitelné množství předmětů pro konzumaci exotických nápojů, a proto by nebylo divu, že některé z nich se někdy uskladnily.

4. 9. Truhla, skříň

Truhla se považovala za nmoderní typ nábytku, začalo se tedy od jejího užívání ustupovat, přesto sloužila jako skladovací prostor, ukládalo se do ní ložní prádlo, ale i cestovní vybavení. Dřevěným a železným truhlám začaly konkurovat skříně, které

---

³⁷⁸ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745); TAMTÉŽ, inv. č. 134, kn. 134 (inventář městského paláce ve Vídni 1717); TAMTÉŽ, inv. č. 137, kn. 137 (inventář městského paláce ve Vídni 1720); TAMTÉŽ, inv. č. 141, kn. 141 (inventář městského paláce ve Vídni 1727).

³⁷⁹ TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206.339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768).

³⁸⁰ TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775).

³⁸¹ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720).

³⁸² SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736).

se staly znakem společenského postavení.³⁸³ Knížecí rod Schwarzenberků vlastnil truhly s cestovním stříbrem, na cesty se užíval pohár a hrneček na čokoládu a konvice na kávu.³⁸⁴ Truhly měli i Černínové ve svém městském paláci v Praze, do jedné z nich se ukládal velký a malý kávový stůl a konvička na kávu. V druhé truhle se nacházela konvice na čaj, kterou rod zakoupil v únoru v roce 1720 a obsahovala čtyři poháry na kávu a džbány na čaj.³⁸⁵

Windischgrätzové ukládali své nádobí do skříní, a to porcelánové šálky na kávu a čaj.³⁸⁶ Zajímavě vybavená skříň stála v Černínském paláci v Praze v galerii. Do první přihrádky se ukládaly dva kočičí džbány na čaj s poklopem, v dalším oddělení se nacházelo dvě stě třicet šest kusů nádobí ke konzumaci exotických pochutin. Svým provedením upoutaly kávové šálky s modrými květinami, šálky na čaj s figurálními motivy, hrníčky zdobily hnědé a modré okraje. Další část skříně obsahovala dokonce dvě stě padesát jedna předmětů k pití mimoevropských nápojů. Jedinečných bylo jedenáct šálek na čaj s krajinkami. Bílé hrníčky na čaj zkrášloval „orientální“ lístek, kávové šálky zdobily květiny a písmena nebo modré „indiánské“ figury, japonský kerblík a šálky na čaj zpestřovaly květiny. Další části skříně byly značně obsáhlé, vyskytovalo se v nich okolo stovky kusů předmětů. Šest bílých hrnečků na čaj zdobily „indiánské kočky“, které obklopovaly modré květiny, čajové poháry a šálky na sobě měly namalované „indiánské figury“.³⁸⁷ Černínská skříň v městském paláci v Praze rozhodně ukazovala na to, že tento rod byl připraven pohostit velké množství hostů, i když bylo nádobí návštěvníkům skryto, bylo přesto okázale zdobeno a jeho provedení naznačovalo opět na důležitost reprezentace při zakupování či získávání těchto předmětů. Ukládání do skříní a truhel se podařilo na základě inventářů doložit pouze v městských palácích.

---

³⁸³ T. FORREST – P. ATTERBURY, *Poznáváme starožitnosti*, s. 72. Dále k barokním skříním F. CIMBUREK – J. HALÁK – K. HERAIN – Z. WIRTH, *Dějiny*, s. 505-508.

³⁸⁴ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745).

³⁸⁵ TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720).

³⁸⁶ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce ve Vídni 1747).

³⁸⁷ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720).

4. 10. Kuchyně

Podle zkoumaných inventářů se kuchyně vybavovaly předměty, které sloužily k přípravě a ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Předměty se dělily na ty, které se užívaly k přípravě nápojů a k jejich následné konzumaci. Jejich charakteristickým rysem se stala praktičnost. Druhou skupinu těchto předmětů tvořily ty, které sloužily k reprezentaci svého majitele. Poháry na kávu již nebyly jen obyčejnými poháry, ale svým uměleckým zpracováním, bohatstvím výzdoby a v neposlední řadě i svojí estetickou hodnotou se z nich staly předměty, které reprezentovaly jejich majitele a ukazovaly jejich estetické, umělecké, v některých případech i sběratelské cítění.³⁸⁸ Předměty sloužily ke stolování, jeho rysy se podstatně utvořily v 16. století recepcí humanistických mravů a vzestupem společensko-kulturního významu hostin.³⁸⁹ Stolování vytvářelo významný distinktivní znak uvnitř sociálně a stavovsky diferencované raně novověké společnosti. V baroku se stolování stalo projevem ritualizovaného stylu, který se vyznačoval okázalými bankety. Ve stejné době docházelo k celkovému tříbení a zjemňování chutí a také k pronikání nových nápojů – kávy, čaje, čokolády.³⁹⁰

Ke konci 18. nebo začátkem 19. století vznikl inventář Harrachovského paláce ve Vídni.³⁹¹ V něm se nacházel úctyhodný počet předmětů k pití exotických nápojů, které se ukládaly do dvou kuchyní („Kaffe Küche“). Tyto specializované kuchyně pro přípravu kávy ležely v prvním a druhém patře paláce. Sice se nepodařilo přesně určit, z jakého roku inventář pochází, ale přesto podává představu o tom, jak vypadalo vybavení ve zkoumaném období.³⁹² Harrachové vlastnili během zkoumaného období ve Vídni několik městských paláců, kuchyně se ale nacházela v paláci ve Freyungu, který Harrachové spravovali již od roku 1600.³⁹³ První z kuchyní na přípravu kávy byla jednodušší, stály v ní dvě skříně ze dřeva, kam se ukládalo nádobí. K nim patřily ještě další dvě skříně, které měly po dvou šuplicích. V celé kuchyni se dalo sedět až na padesáti různých sedátkách, na velkém stole ze dřeva s plotýnkou a dvěma šuplaty se připravovala káva, na stole stál železný mlýnek na kávu. V kuchyni se dále nacházely

³⁸⁸ Na základě inventářů sledoval Martin Pleva interiéry, nábytek, zbraně a další vybavení šlechtických sídel M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 131-155.

³⁸⁹ K vývoji stolování více J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*.

³⁹⁰ Srov. Miloslav VLK – Jan Nepomuk ASSMANN, *Stolničení a výtvarné umění pěti staletí*, Praha 1988.

³⁹¹ Bohužel není datovaný, ale podle písma a dalších znaků spadá právě do této doby

³⁹² AT–OeStA/AVA, FA Harrach, sign. HS 633 (inventář městského paláce ve Vídni s. d.).

³⁹³ H. WOHLRAB, *Die Freyung*, s. 52.

kleště na cukr a jeden stojan na odkládání předmětů. Celý prostor místnosti osvětlovala lampa.

Druhá podstatně rozsáhlejší kuchyně ležela ve druhém patře paláce. V místnosti stál velký stůl z měkkého dřeva se dvěma krájecími deskami, další vybavení se skládalo z velkého hrnce, cínového vědra, konvičky na vodu z bílého plechu s poklopem, nože z mosazi, láhve z cínu, pokličky a cedníku z bílého plechu, naběraček, polévkových lžic, šálku z cínu a černých lakovaných hrnečků z plechu, emailového kastrolu, velkých hrnců a porcelánových bílých hrnců na polévku, láhve na máslo, velké skleněné konvice, košíku na chleba s malbou, talíře na pečivo, dvou nožů na pečivo a tří pekáčů na pečení chleba. Dále se tu objevovaly předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. K vaření nápojů se užívaly tři kotle na čaj z mědi a dřeva, na přípravu kávy se používalo deset přístrojů, z toho bylo šest z bílého plechu a tři pražicí přístroje z černého plechu. Kávová zrna rozemlel mlýnek, poté se káva uchovávala ve třech velkých plechových dózách s poklopem. Černý nápoj se po uvaření mohl nalít až do dvaceti konviček s poklopem a dvou konviček s poklopem ze dřeva. Připraveno tu ke konzumaci bylo dále dvanáct šálků, ke kterým patřily čtyři podtacky a deset rendlíků na kávu, v kterých si mohli konzumenti míchat dvanácti lžičkami. Čaj se opět ukládal do mosazné dózy. Teplý čaj se naléval do konvic, patnáct jich mělo poklop, dvě byly starší a provedené byly z bílého kovu, nápoj se následně rozléval do šálků. Pití se sladilo ze čtyř cukřenek, také zde stála skleněná dóza na slazení. Cukr se prosíval pomocí dřevěného síta. Tento sypký materiál se uchovával ve zlatém bíle květovaném hrnci. Neodmyslitelnou součástí přípravy těchto nápojů se stalo užívání mléka, proto se v kuchyni nacházely dva mosazné rendlíky na jeho ohřívání, tři hrnce z bílého plechu a dva velké rendlíky. Také se tu uskladňovaly konvice a lžičky na smetanu. Poslední součást vybavení kuchyně zastupoval starý bílý pozlacený porcelán, který se skládal z konviček na kávu, lžiček na smetanu, pohárů na čokoládu, sklenice na vajíčko a cukřenek. Podoba harrachovského nádobí uloženého v kuchyni se dochovala i z barokního zámku Kunín, který patřil Františku Xaverovi Harrachovi.³⁹⁴ V zámecké kuchyni se užívaly čtyři konvičky na kávu vyrobené z mědi.³⁹⁵

---

³⁹⁴ Jaroslav ZEZULČÍK, *Zámek Kunín. Perla moravské barokní architektury*, Nový Jičín 1995; V. NOVOTNÝ – V. LINHARTOVÁ – J. ZEZULČÍK, *Osobnosti*, s. 16-33.

³⁹⁵ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1782).

V buquoyské kuchyni na Nových Hradech se v roce 1733 nacházela malá a velká konvice na kávu a cukřenka.³⁹⁶ Některé předměty spravoval stolník, který měl na starosti přípravu stolů k jídlu, v tomto případě se staral o velkou stříbrnou konvičku a dvě střední konvičky na kávu, tři lžičky na kávu a dva hrníčky na čokoládu.³⁹⁷ Inventář se dochoval i ze zámku Napajedla, zachycuje stav domácnosti Quidobalda Ditrichštejna, o čemž svědčí pozůstalostní inventář z roku 1772. Do tohoto soupisu zapisovatel zaznamenal kuchyňku specializovanou na čokoládu, která ležela v dolním patře zámku. Vybavena byla měděnými rendlíky, které se daly uložit do dřevěných skříní, pracovalo se tu na deseti dřevěných stolech a celou místnost osvětlovalo několik světel.³⁹⁸ I v dalším moravském zámku zapisovatel inventáře zachytil předměty ke konzumaci zkoumaných nápojů, a to v Uherčicích, kde pobýval Tomáš Vinciguerra Collalto, bylo zde připraveno dvacet čtyři přístrojů na ohřívání kávy.³⁹⁹

Kuchyně specializované na kávu se podařilo prokázat u třech hraběcích rodů, a to jak v městském paláci, tak ve venkovských rezidencích. Vybavovaly se postupem doby, nejméně kusů nádobí se nacházelo u Buquoyů v roce 1733, poté následoval rod Ditrichštejnů a Collaltů v sedmdesátých letech 18. století a nejvíce předmětů se nalézalo v inventáři Harrachů z konce 18. a počátku 19. století. Otázkou bylo, zda se tyto předměty skutečně užívaly k pití kávy, čaje a čokolády. Odpovědí se stalo právě vybavení těchto kuchyní, kde nádobí sloužilo k vaření a podávání nápojů. Nádobí nebyly až tak reprezentativně zdobené, proto se lze přiklonit k tomu, že tyto hrnečky, konvičky a další předměty se používaly každodenně při běžném požívání nápojů.

4. 11. Cukrárna

Cukrárny zřizované v sídlech dodávaly na šlechtický stůl různé cukrovinky. Od 16. století začal být dostupný třtinový cukr, který poskytl materiál k tvorbě skulpturálních konfektů, a to z mandlové masy, cukru, spojovaných a barvených traganem, které tvořily symetricky uspořádanou výzdobu tabule. Tyto cukrové konfety nebyly k jídlu, měly převážně ozdobný charakter.⁴⁰⁰ Z bílého cukru se připravovalo

³⁹⁶ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 205. 948, kn. 3 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1733).

³⁹⁷ TAMTÉŽ, sign. 206.350, kn. 401 (inventář stříbra a náčiní ve správě stolníka 1769).

³⁹⁸ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

³⁹⁹ TAMTÉŽ, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770).

⁴⁰⁰ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 103.

množství cukrovinek, které putovaly na tabule urozené části dvora.⁴⁰¹ Od sklonku 16. století se začal užívat v kuchyních jako sladidlo „černý“ cukr.⁴⁰² V prostorách cukráren se objevovaly i předměty k pití kávy, čaje a čokolády.

Na základě prozkoumaných schwarzenberských inventářů cukráren v městském paláci ve Vídni lze popsat jejich vybavení během takřka celého 18. století. Pokaždé se v cukrárně nacházelo porcelánové nádobí a také další nádoby z jiných materiálů k pití kávy, čaje a čokolády.⁴⁰³ V cukrárnách nechyběly mlýnky, cínové, měděné a železné konvičky, šálky a poháry na zkoumané nápoje. Svým vybavením předměty ke konzumaci mimoevropských nápojů byl nejzajímavější inventář z roku 1753. Ten obsahoval soupis šálků na kávu, který se skládal z čtvrtěčních, polovičních, malých a velkých, velmi drobných šálků. V cukrárně se nacházelo dále malé množství předmětů z cínu a mědi a ze dřeva vyrobený mlýnek na kávu. Cukrárna na Duchcově u Valdštejnů skýtala šálky a poháry na kávu a také dvacet šálků a šestnáct fialových pohárků na kávu. Své místo tu měly hrnečky a poháry na čokoládu a konvice na kávu, čaj, čokoládu a mléko. I v této cukrárně se vyskytoval železný mlýnek na kávu.⁴⁰⁴

Vybavení cukrárny se dochovalo i v inventářích spadajících k rodu Buquoyů. V inventáři nádobí ve správě cukráře se nalézaly předměty k pití nápojů z cínu a saského porcelánu. Z porcelánu si Buquoyové pořídili „indiánské“ šálky na kávu, vídeňský kávový servis, japonský čajový servis a drážďanské čajové šálky, které pokrývaly zlaté květy. Drážďanské byly také modré šálky na kávu a podtácky na čokoládu, poté se tu nacházely i vídeňské konvičky na čaj a japonská konvice na čaj.⁴⁰⁵ Podle inventáře z roku 1767 patřily v Nových Hradech do cukrárny dvě měděné konvičky na kávu a jedna na čaj a dva hrníčky z černého plechu na pití

⁴⁰¹ Srov. Sidney W. MINTZ, *Das süße Macht. Kulturgeschichte des Zuckers*, Frankfurt am Main-New York 1987, zejména s. 116-135.

⁴⁰² J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 204.

⁴⁰³ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 205, kn. 205 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722); TAMTÉŽ, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722); TAMTÉŽ, inv. č. 208, kn. 208 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1727); TAMTÉŽ, inv. č. 209, kn. 209 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1729); TAMTÉŽ, inv. č. 210, kn. 210 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1729); TAMTÉŽ, inv. č. 211, kn. 211 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1732); TAMTÉŽ, inv. č. 214, kn. 214 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1753); TAMTÉŽ, inv. č. 134, kn. 215 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774); TAMTÉŽ, inv. č. 216, kn. 216 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774); TAMTÉŽ, inv. č. 217, kn. 217 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774); TAMTÉŽ, inv. č. 218, kn. 218 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1778); TAMTÉŽ, inv. č. 219, kn. 219 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779); TAMTÉŽ, inv. č. 220, kn. 220 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779); TAMTÉŽ, inv. č. 221, kn. 221 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779).

⁴⁰⁴ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775).

⁴⁰⁵ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.349, kn. 400 (inventář zařízení a nářadí ve správě cukráře 1770).

čokolády.⁴⁰⁶ I v pražském Buquoyském paláci se nacházela cukrárna, ležela ve druhém patře a obsahovala malé množství předmětů jako pět pohárů na čokoládu a krabičky na čaj a na kávu.⁴⁰⁷ V pražském paláci v cukrárně měli jeden mlýnek na kávu i Černínové.⁴⁰⁸ Cukrárna v knížecím, ale i dvou hraběcích sídlech byla pestře a bohatě vybavena předměty ke konzumaci nápojů. Stejně jako v kuchyni se v ní nacházely spíše nádoby sloužící ke každodenní praktické potřebě, které nebyly nějak výrazně zdobené, ovšem jejich značné zastoupení dokazuje, že se nápoje na zkoumaných sídlech s oblibou konzumovaly.

4. 12. Kavárna

V roce 1796 zapisovatel do inventáře harrachovské dolnorakouské rezidence Rohrau označil jednu z místností jako kavárna („Kaffeezimmer“). V ní se káva po rozemletí mlýnkem připravovala ve dvou hrncích nebo v rendlíku, přelila se do černé konvičky a servírovala se společně s koněvkou na mléko. K míchání se užívala plechová lžička a dalších dvanáct lžiček. Kuchaři měli k ruce dvě sady porcelánového nádobí na nápoje. Z bílého porcelánu byly vyrobeny dvě velké konvice na kávu a pohárky na kávu, čaj a čokoládu. Modrobílý porcelán zastupovaly dvě velké a deset malých konviček na kávu a poháry na kávu a čaj. Zrna se ukládala do třech košů a poté se užil přístroj z mosazi na jejich rozemletí, na zpracování čaje se využíval také přístroj.⁴⁰⁹

4. 13. Rozličné místnosti

V inventářích zkoumaných rodů se nacházely další místnosti, do nichž se ukládalo či vystavovalo nádobí a předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády. V některých případech se tyto prostory přesně označovaly (kaple, knihovna), v jiných zapisovatel do inventáře užil jen obecný popis (místnost č. 5). Eggenberkové v Českém Krumlově v jedné z předsíní měli vystavené plechové dózy na čaj, porcelánové šálky a pohárky na podávání kávy dozdobené porcelánovými „indiánskými“ figurkami.⁴¹⁰ V městském Schwarzenberském paláci ve Vídni v knížecím baldachýnovém pokoji stály dva černé

⁴⁰⁶ TAMTÉŽ, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1767).

⁴⁰⁷ TAMTÉŽ, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790).

⁴⁰⁸ TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

⁴⁰⁹ AT–OeStA/AVA, FA Harrach, WA Bücher, sign. Ö 906 (inventář zámku Rohrau 1796).

⁴¹⁰ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719).

lakované stolky na kávu.⁴¹¹ Dva stolky na kávu se v paláci vyskytovaly i v knihovně a byly vyrobeny „indiánským“ způsobem.⁴¹² I v dalším schwarzenberském sídle, v Českém Krumlově, se nacházely zkoumané předměty v rozličných místnostech, a to v předsíni, kde stál jeden rendlík na kávu, nad krbem se vyjímala nádoba na čaj, tři červenomodré šálky na kávu a deset porcelánových bělomodrých pohárů na popíjení čokolády.⁴¹³

V obývacím pokoji v Nových Hradech se vystavoval porcelánový pohár na čokoládu.⁴¹⁴ Ve stejném sídle v místnosti označené jako „vedlejší pokoj“ se vystavovalo dvanáct šálků na kávu a šest pohárů na čokoládu, velká konvice na kávu a konvička na čaj a mléko, jedenáct japonských pohárů na kávu a dóza na čaj, ty doplňoval japonský psík, jezdec na koni a talíře.⁴¹⁵ V pokojích pojmenovaných jako „pokoje s krby“ se nacházely stojany na porcelán, majoliku a hodiny. Druhý pokoj byl zařízen mnohem reprezentativněji, stály v něm stojany z tvrdého dřeva vyskládané figurkami z japonského porcelánu, ale také kávovými porcelánovými šálky.⁴¹⁶ Předměty, které už se neměly dále užívat, se ukládaly do depozitáře v Nových Hradech, šlo o šálky a konvičky na kávu a čaj a z turecké země pocházející dózu na čaj a na cukr.⁴¹⁷ V Buquoyském pražském paláci se do místnosti s krbem umísťovalo devět šálků na kávu společně s japonskými figurkami.⁴¹⁸ I v Černínském paláci se nacházely předměty v nepřesně označených místnostech, např. ve „třetím pokoji“ stál pohárek na čaj.⁴¹⁹ Ve valdštejnském Duchcově byly předměty ke konzumaci v úřadovně, konkrétně tu stálo dvanáct bílých šálků a stejný počet pohárů určených na kávu.⁴²⁰ V roce 1800 se na tomto zámku v malovaném pokoji pro hosty vyskytlo dvanáct stříbrných lžiček na kávu.⁴²¹

Na Moravě byla v questenberských Jaroměřicích pouze jedna místnost bez přesného označení. V „jiné místnosti“ se vystavoval pohár z porcelánu na pití

---

⁴¹¹ TAMTÉŽ, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745).

⁴¹² TAMTÉŽ, inv. č. 115, kn. 115 (inventář městského paláce ve Vídni 1779).

⁴¹³ TAMTÉŽ, Velkostatek Český Krumlov, sign. 1718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

⁴¹⁴ TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206.326, kn. 378 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1767).

⁴¹⁵ TAMTÉŽ, sign. 206.339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768).

⁴¹⁶ TAMTÉŽ.

⁴¹⁷ TAMTÉŽ, sign. 206.329, kn. 380 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1784).

⁴¹⁸ TAMTÉŽ, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790).

⁴¹⁹ TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720).

⁴²⁰ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

⁴²¹ TAMTÉŽ, inv. č. 3133, kart. 16I-16,17 (inventář zámku Duchcov 1800).

čokolády a velká koněvka na čaj z bílého porcelánu.⁴²² Eleonora Lichtenštejnová (1703-1757) se stala manželkou Bedřicha Augusta Harracha (1696-1749) a matkou výše uvedeného Františka Xavera, vlastnila po smrti svého manžela sídlo Kunín. Do inventáře tohoto zámku z roku 1757 zapisovatelé zaznamenali předměty ke konzumaci kávy v kapli, konkrétně se v této místnosti vyskytoval mlýnek a dvě měděné nádoby na kávu.⁴²³ Na zámku v Napajedlech se Ditrichštejnové mohli v místnosti č. 5 usadit až ke třem lakovaným kávovým stolkům.⁴²⁴

Pokud zapisovatelé místnosti v inventářích přesně nepojmenovali, bylo prakticky nemožné určit, jakou funkci místnost měla a proč se v ní nacházely předměty ke konzumaci mimoevropských nápojů. Některé z místností sice byly pojmenované, ale umístění zkoumaných předmětů v nich bylo nečekané. Otázkou zůstalo, proč se např. některé předměty vyskytovaly v kapli, v prostoru určeného pro modlitby a rozjímání, než pro konzumaci kávy, čaje a čokolády. Zkoumané předměty se dostávaly postupně i do dalších nepříliš typických místností, které měly za úkol reprezentovat (úřadovna, pokoj pro hosty). Poslední skupinu, jež se vyrýsovala na základě prozkoumání inventářů, tvořily prostory, které byly soukromé (knihovna) a dalo se tedy předpokládat, že v těchto místnostech předměty k pití nápojů nesly spíše úlohu osobní potěchy.

Nádobí ke konzumaci mimoevropských nápojů se nacházelo v zámeckých a palácových prostorách, k nimž patřily kabinety, pokoje pána a paní, stříbrnice, galerie, kredence a vitríny, skříně a truhly, ložnice, samozřejmě kuchyně a cukrárny a další místnosti. Všechny tyto prostory nebyly místem pro setkávání se s hosty, a tak nenesly reprezentační funkci, ale mohly mít ryze praktickou úlohu. Na základě zvolených příkladů umístěných do konkrétních místností se ukázalo na možnosti sebeprezentace jedince prostřednictvím předmětů, které sloužily ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Tak mohli všichni uvedení šlechtici při konzumaci nápojů ze zdobných šálků komunikovat se svými hosty a zároveň ukazovali prostřednictvím vlastnictví nádobí ke konzumaci exotických nápojů, že mají finance na zdobné poháry, že vnímají exotické moderní vlivy a nebojí se konzumace „cizích“ nápojů. Každý ze šlechticů se prezentoval podobně, vkládal své bohatství do uměleckých předmětů. Vlivem vzdělání a samozřejmě i vkusu přikládal každý z nich pozornost jiným předmětům,

---

⁴²² MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytinou 1752).

⁴²³ TAMTÉŽ, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 153, kart. 66 (inventář zámku Kunín 1757).

⁴²⁴ TAMTÉŽ, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

které pro ně nesly značnou estetickou hodnotu. Na rozdíl od těchto předmětů se tu nacházely i ty, které sloužily ke každodennímu používání a plnily praktickou funkci. Každý den byly kuchyně a cukrárny připraveny k vaření kávy, čaje a čokolády. Na základě uloženého množství předmětů v těchto prostorách lze tvrdit, že se kultura pití exotických nápojů těšila na knížecích a hraběcích sídlech jak venkovských, tak městských velké oblibě. Záviselo také na tom, jestli šlechtici měli blízko k panovnickému dvoru a vlastnili paláce ve Vídni. Bohatší se ukázaly inventáře paláců, ovšem některá sídla na venkově byla zastoupena větším množstvím či zajímavějším složením předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády v konkrétních místnostech.

5. Nádobí ke konzumaci exotických nápojů

5. 1. Druhy nádobí

Káva, čaj a čokoláda se popíjela z různého druhu nádobí, některé bylo již představeno v předešlé kapitole v souvislosti s umístěním předmětů do konkrétního prostoru šlechtického sídla. Předkládaná podkapitola se bude věnovat užívání rozličných druhů nádobí k popíjení kávy, čaje a čokolády. Nápoj se popíjel z konvice („Kanne”, „Kane”, „Kandel”),⁴²⁵ ta mohla mít víko („mit Deckel”),⁴²⁶ nebo byla bez něj („ohne Deckel”), v některých případech se uvedlo, že konvice měla rukojeť. Stejně tak mohl být nápoj připraven ve džbánu („Krügl”),⁴²⁷ který opatřoval též poklop. Poté se káva a čaj rozlévaly do šálek („Schale”, „Tasse”),⁴²⁸ k nimž patřily podšálky („Untertasse”, „Untersatz”). Čokoláda se pila z pohárků („Becher”, „Böcherl”).⁴²⁹ Někdy se pohárky využívaly i ke konzumaci kávy. K pohárům patřily v několika případech i podtácky („Untersatz”). V těchto nádobkách se nápoje míchaly lžičkami („Löffel”, „Löffelchen”). Vznikaly tak i různé soupravy, které se většinou skládaly z konvice, hrníčků či pohárů, lžiček a dále k nim patřila např. konvička na smetanu, na mléko a cukřenka. Soupravy se užívaly k popíjení u stolků („Teetisch”, „Kaffeetisch”). Předtím než se nápoj dostal na stůl šlechtické domácnosti, musel být připraven. Káva se mlela v mlýncích („Kaffeemühl”) a vařila se v kotlíku, ke kterému patřila ještě pánev na uhlíky („Caffe Geschier mit der glut Pfannen, und brandrein Kessel”), někdy se využíval k ohřátí pouhý rendlík („Pfanne”). K vaření čaje sloužil buď hrnec na čaj („Teetopf”, „Théetopf”), nebo kotlík („Teekessl”, „Théekessel”). Před přípravou se pochutina ukládala do krabiček a dóz. V domácnostech urozenců se vyskytovaly i tzv. „indiánské” skříňky určené na čaj. Do inventářů zapisovatelé zaznamenali i láhve na kávu a čaj („Cavee Flascherl”, „Théeflasche”). Dále se do inventářů zapisovalo i rozličné nádobí

---

⁴²⁵ Konvice byla většinou nádoba se zúženým hrdlem, uchem a zobcovou výlevkou nebo hubičkou, opatřena víkem. V 18. století společně s výrobou porcelánu se rozvíjela i výroba kávových konvic. První konvice měly ze zúženého hrdla vyvedenu krátkou výlevku, tzv. zobák, teprve později se vyvinula tzv. hubička. Čajové konvice se naproti tomu vyráběly podle čínských vzorů v kulovitě tvaru. Jiří CHLÁDEK – Ilona NOVÁ, *Porcelán kolem nás*, Praha 1991, s. 73. Viz Obrázek č. 2 – Tvarové zpracování porcelánu.

⁴²⁶ Výzdobou a vybavením šlechtických sídel a užíváním pojmů pro pojmenování předmětů v inventářích se zabývala M. HRUBÁ, „*Item ve velkém fraucimře před luthausem se nachází...*“.

⁴²⁷ Džbán dosáhl vrcholu svého rozvoje v 17. a 18. století, kdy se především vyráběl z fajánse. J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*, s. 73.

⁴²⁸ Podle druhu použití se šálky odlišovaly velikostí – na kávu byly užší a vyšší, na čaj nahoře otevřené, širší a zpravidla nižší. TAMTÉŽ.

⁴²⁹ Vařená čokoláda se v 18. století podávala ve vysokých pohárcích. TAMTÉŽ.

na čaj a kávu, které se blíže neurčovalo („Théegeschier“, „Kaffeegeschirr“).⁴³⁰ Nádobí sloužící k popíjení kávy, čaje a čokolády bylo tedy značně diferenciované, což ukazovalo, na mnohé možnosti nejen popíjení nápojů, ale také na využití dalších pochutin, které se konzumovaly společně s kávou, čajem a čokoládou. Skladba nádobí poukazovala na sociální distinkci šlechticů.⁴³¹

5. 2. Materiál nádobí

V inventářích nebyly všechny předměty přesně zařazeny do místností, ale některé z nich se vypisovaly do pro ně charakteristických skupin („Zinn, Kupfer, Messing, Eisen und Blechen Waaren“ apod.). Na základě tohoto dělení se bude dále předkládaná práce věnovat materiálnímu provedení předmětů. Nejvíce se nápoje pily z porcelánových předmětů, dále tu své místo měly i předměty z majoliky a z terry sigillaty. Ve šlechtických domácnostech zkoumaných rodů se nacházely nádoby také z cínu, mědi, mosazi, plechu a železa. Ve šlechtických domácnostech převažovalo nádobí i předměty ze stříbra, ty se v některých případech i pozlacovaly. Do této poslední zmíněné skupiny a do dalších hmotných i někdy umělecky cenných věcí šlechtici ukládali své bohatství. Materiál, jenž se používal na výrobu nádob k pití exotických nápojů, bylo dřevo. Šlechtici, ve snaze reprezentovat se prostřednictvím nádobí, si pořizovali kusy, které se vyráběly z jaspisu, či se vyzdobovaly mušlovinou.⁴³²

5. 2. 1. Porcelán

Z keramických hmot se na předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády užíval především porcelán, který se stal od 17. století velice oblíbeným.⁴³³ Porcelán se přivážel z Číny a prodával se za vysoké ceny, jelikož v Evropě ho neuměli vyrobit, proto se přikláněli k napodobování tohoto materiálu majolikou a fajánsí.⁴³⁴ Obchodování s porcelánem se stalo velice výnosným, předměty byly velmi drahé a k velkému prodeji došlo

---

⁴³⁰ Tyto druhy nádobí se vyskytovaly ve všech zkoumaných inventářích šlechtických rodů.

⁴³¹ Norbert ELIAS, *O procesu civilizace I. Sociogenetické a psychogenetické studie. Proměny chování světových horních vrstev na Západě*, Praha 2006, s. 176-177.

⁴³² Příloha č. 2 – Graf materiálního zastoupení předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády ve zkoumaných inventářích.

⁴³³ Dagmar HEJDOVÁ – Emanuel POCHE, *Porcelán*, Praha 1994, s. 14-15. Dále k porcelánu František Xaver JIRÍK, *Porculán*, Praha 1927; E. POCHE, *Český porcelán*, Praha 1954; Alena BRAUNOVÁ, *Kouzlo keramiky a porcelánu*, Praha 1978; Livia NĚKÁM, *Meissner Porzellan*, Budapest 1980; Jan DIVIŠ, *Evropský porcelán*, Praha 1985; J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*; J. CHLÁDEK, *Porcelán*, Praha 2000; TÝŽ, *Klasika porcelánu*, Praha 2007; Richard ŠUBRT, *Míšeňský porcelán 1710-2000. Böttger, Höroldt, Kändler, vybraní modeláři, značky*, Praha 2009.

⁴³⁴ Více k počátkům porcelánu v Číně J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 13-32.

v důsledku oblíbenosti této hmoty. Začal se proto dovážet i porcelán z Japonska. To, že se porcelánové nádobí užívalo především k popíjení kávy, čaje a čokolády, potvrdil i údajný rekord, kdy holandská loď měla dopravit z Číny na starý kontinent najednou 80 000 koflíků na kávu a 300 000 koflíků na čaj.⁴³⁵ Oblíbenost porcelánu ukazovalo i budování místností pro sbírky porcelánu – tzv. porcelánových kabinetů, vznikaly od konce 17. století na sídlech evropských panovnických i šlechtických rodů, jelikož porcelánové předměty byly zatím vzácností i raritou, proto si zasloužily vlastní prostory.⁴³⁶

Čínský porcelán se stal pro panovníky či šlechtice velice zajímavým, objevoval se na něm rozličný dekor, motivy jako draci, ptáci, chryzantémy, lotos, ryby a vodní rostliny, ovoce a další. Barevných variant bylo několik, porcelán se maloval bíle, černě, červeně, hnědě, modře, zeleně, nebo vznikaly i kombinace těchto barev (hnědozelený).⁴³⁷ Ale proč si ho tak oblíbili šlechtici, proč si začali budovat porcelánové kabinety a měli značný zájem o dovážený porcelán z Číny a Japonska? K touze urozenců vlastnit nějaký předmět z porcelánu zajisté přispěl značnou měrou i nový zvyk pít čaje, ale i kávy a čokolády.⁴³⁸ Čínský a japonský porcelán na popíjení exotických nápojů se objevil pouze u dvou hraběcích rodů, a to u Buquoyů a Černínů. V případě Buquoyů pocházel nejstarší případ ze sedmdesátých let 18. století, což ukazovalo, že čínský a japonský porcelán, který sloužil k popíjení nápojů, představoval spíše výjimku a používal se ve větší míře porcelán vyrobený na evropském kontinentu. U Černínů se čínský a japonský porcelán nacházel ve výstavních prostorách galerie a sloužil již ne jako předmět ke konzumaci zkoumaných nápojů, ale měl funkci uměleckou a dekorativní.

Zlom v dovozu porcelánu nastal v období baroka, kdy se začal vyrábět i v Evropě. Cesta k odhalení výroby tohoto materiálu byla velice složitá, snažili se o to Italové a Francouzi. Ale nedařilo se jim zjistit formuli na zhotovení tvrdého porcelánu,

---

⁴³⁵ J. DIVIŠ, *Evropský porcelán*, s. 10.

⁴³⁶ Porcelánové kabinety vznikaly v Německu, rakouské monarchii – Brno, palác Dubských 1725-1735, Itálii, Španělsku. Tyto kabinety nebyly plněny jen východoasijským porcelánem, ale později i domácím porcelánem. TAMTÉŽ, s. 11-12. Srov. 4. 1. Konzumace exotických nápojů v kabinetech – např. porcelánový kabinet Buquoyů (od 1703).

⁴³⁷ J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*, s. 19.

⁴³⁸ TAMTÉŽ. Autoři uváděli pouze spojitost dovozu s pitím čaje, ale zajisté mělo vliv i popíjení kávy a čokolády. Všechny tři zkoumané nápoje se popíjely nejvíce z porcelánového nádobí. Čínský a japonský porcelán se objevoval v těchto inventářích SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); TAMTÉŽ, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790); TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

a tak vznikaly pouhé napodobeniny zkoumané hmoty.⁴³⁹ Složení tvrdého porcelánu odhalil německý mladý lékařský pomocník Jan Bedřich Böttger (1682-1719) pod vedením učence Ehrenfrieda Walthera z Tschirnhausu (1651-1708). Oba pověřil saský kurfiřt August Silný, aby odhalili složení porcelánu. Na základě tohoto objevu vznikla i první porcelánka, a to v Míšni.⁴⁴⁰ Během 18. století se začala znalost tvrdého porcelánu šířit po Evropě,⁴⁴¹ kde vzniklo následně několik porcelánek.⁴⁴² V českých zemích se objevily snahy o výrobu až ke konci 18. století, proto se také žádné porcelánové předměty k popíjení exotických pochutin vyrobené v českých manufakturách ve zkoumaných inventářích neobjevily.⁴⁴³

Míšeň se stala záhy velice významnou, malířskou výzdobu určoval Jan Höroldt (1696-1775). Nejvíce na porcelánových výrobcích v tomto období převažoval květinový dekor, který napodoboval východoasijské předlohy a chinoiserie.⁴⁴⁴ Většina tehdejších výrobků kopírovala čínský porcelán, a to jak tvarově, tak dekoračně.⁴⁴⁵ Míšeňský porcelán se stal velice oblíbeným, ovšem ve zkoumaných inventářích se neobjevuje, důvody mohou být hned čtyři. Zaprvé tento porcelán zkoumané šlechtické rody nevlastnily proto, že na něj neměly finanční prostředky. Nebo nebyl pro zkoumané urozence tak umělecky zajímavý, či ho vlastnili, ale při sepisování inventářů se nevedlo přesné určení, že šlo o míšeňský porcelán.⁴⁴⁶ Anebo se míšeňský porcelán označil jako drážďanský či saský.⁴⁴⁷ Označení drážďanský či saský nejspíše spadalo

---

⁴³⁹ Rozdíl mezi tvrdým a měkkým porcelánem závisí na teplotě výpalu. J. DIVIŠ, *Evropský porcelán*, s. 26-29; J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 35-36.

⁴⁴⁰ Dne 23. ledna 1710 bylo veřejně oznámeno založení manufaktury na výrobu porcelánu v Míšni jako „Manufaktury na výrobu porcelánu Království polského a Kurfiřtství saského“. Dne 6. června téhož roku se míšeňský Albrechtsburg stal prvním výrobním místem. K tomu více R. ŠUBRT, *Míšeňský porcelán*, s. 9-14. Dále k výrobě porcelánu a jeho počátkům v Evropě v E. POCHE, *Český porcelán*, s. 8; *Das grosse Bilderlexikon der Antiquitäten*, Dresden 1975, s. 191-208; L. NEKÁM, *Meissner Porzellan*, s. 5-30; J. DIVIŠ, *Evropský porcelán*, s. 49-90; J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*, s. 19-35.

⁴⁴¹ Tajemství porcelánu se šířilo přímo nebo nezávisle na Böttgerově objevu. J. DIVIŠ, *Evropský porcelán*, s. 37-40.

⁴⁴² Benátky (1720), Chantilly (1725), Docia (1737), Vincenes - Sévres (1938), Capo di Monte (1743), Petrohrad (1744), Höchst (1746), Berlín (1751), Fürstenberg (1753), Neudeck - Nymphenburg (1753), Frankenthal (1755), Gotha (1757), Ludwigsbug (1758), Ausbach (1758), Buen Retiro (1759), Kodaň (1760), Volkstedt (1760), Wallendorf (1764) a později i další. E. POCHE – D. HEJDOVÁ, *Porcelán*, s. 30-33; A. BRAUNOVÁ, *Kouzlo*, s. 147.

⁴⁴³ K počátkům výroby v českých zemích Dagmar HEJDOVÁ, *Slavkovský porcelán 1792-2002*, Sokolov 2002, s. 5; J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 99.

⁴⁴⁴ Chinoiserie jsou věrohodné napodobeniny čínských uměleckých výrobků. J. DIVIŠ, *Evropský porcelán*, s. 49.

⁴⁴⁵ J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 38.

⁴⁴⁶ Zapisovatel pouze užil označení „Porzellan“, z čehož nelze vyčíst, o jaký druh šlo.

⁴⁴⁷ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745); TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206.340,

k míšeňské porcelánce, jelikož v Drážďanech vznikla porcelánka mnohem později, než se vytvořily zkoumané pozůstalostní inventáře a pokud v Sasku existovaly nějaké menší porcelánky, tak se většinou napojovaly na Míšeň, z čehož lze usuzovat, že doopravdy šlo o míšeňský porcelán.⁴⁴⁸

Do zkoumaných inventářů zapisovatelé zaznamenali též porcelán, který se vyráběl ve Vídni.⁴⁴⁹ V tomto městě vznikla manufaktura v roce 1718 a první porcelán se zde vyráběl na základě míšeňské výpomoci. Nejdříve vídeňská manufaktura zdobila své předměty pestrými květy v asijském stylu, od roku 1725 přešla k ztvárnění zvířecích motivů a různých ornamentů.⁴⁵⁰ Vídeňská manufaktura jako první přišla s motivy tzv. „házenek“, šlo o drobné hustě pozlacené květy.⁴⁵¹ Ve čtyřicátých letech 18. století odkoupil manufakturu císařský dvůr. Započal tak nový směr této manufaktury, kterou až do šedesátých let ovlivňoval rokokový sloh, a proto vznikaly předměty, které se projevovaly zvlněnými tvary a realistickou malbou květin nebo loveckých scén, krajin či portrétů.⁴⁵² Od šedesátých let řídila podobu vídeňských porcelánových výrobků sèvreská manufaktura.⁴⁵³

Věhlasu dosáhla francouzská porcelánka v Sèvres, která vyráběla vlastní typ porcelánu, zaměřila se na jasnost barev. Jejím poznávacím znamením se staly květy malované a modelované podle přírody. Od sedmdesátých let 18. století porcelánka v Sèvres určovala vzor a udávala směr výroby pro celou Evropu.⁴⁵⁴ Její výrobky se bohužel ve zkoumaných inventářích neobjevily. Např. ani Buquoyové – původem románská šlechta, nevlastnili jediný kousek ze sèvreské porcelánky. Jelikož tento porcelán byl velice drahý, což vyplývalo z toho, že porcelánka udávala tón celé Evropě, a tak si tento porcelán mohly dovolit jen ty nejvyšší vrstvy.⁴⁵⁵ Obecně zprvu porcelán

---

kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); TAMTÉŽ, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790).

⁴⁴⁸ J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 73.

⁴⁴⁹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768); TAMTÉŽ, sign. 206.350, kn. 401 (inventář stříbra a náčiní ve správě stolníka 1769); TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765).

⁴⁵⁰ E. POCHE – D. HEJDOVÁ, *Porcelán*, s. 20-21; A. BRAUNOVÁ, *Kouzlo*, s. 80-81.

⁴⁵¹ J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 89.

⁴⁵² E. POCHE – D. HEJDOVÁ, *Porcelán*, s. 20-21; A. BRAUNOVÁ, *Kouzlo*, s. 80-81.

⁴⁵³ J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 90.

⁴⁵⁴ Vliv měl na porcelánku zejména francouzský dvůr, především panovníci Ludvík XV. a Ludvík XVI. J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 79-81.

⁴⁵⁵ M. DOŠKOVÁ, *Interiér*, s. 43.

krášlil pouze domácnosti vyšších vrstev společnosti, a proto se stal v průběhu 18. století výlučným zbožím pro tuto skupinu, k širokým vrstvám se dostal až v 19. století.⁴⁵⁶

Na základě prozkoumaných inventářů se káva, čaj a čokoláda pila především z porcelánového nádobí.⁴⁵⁷ Porcelánové předměty ke konzumaci exotických pochutin se nacházely, jak ukázala předchozí kapitola, v obytných i obslužných prostorách šlechtických sídel. Při posezení s hosty také našly uplatnění kávové, čajové a čokoládové servisy, o čemž svědčily i záznamy v inventářích pro zkoumané období, z nichž ale nelze určit, o jaký druh porcelánu šlo (míšeňský, vídeňský porcelán atd.). Stejně tak nelze zjistit konkrétní umístění v místnostech zámku, jelikož se skupiny nádobí označovaly pouze jako „An Portzellan“, „Porcelain“ nebo „Porcelain Geschier“.⁴⁵⁸ Předměty zařazené do této skupiny se v některých případech rozsáhleji rozepisovaly, blíže se upřesňovala barevnost, velikost (malé, střední, velké), z kolika předmětů se souprava skládala, jestli předmět doplňoval další materiál (zlato, stříbro), v některých případech se popisoval i dekor.

Ve zkoumaných šlechtických domácnostech se vyskytoval porcelán bílý i malovaný. Využívala se převážně kombinace bílé a modré barvy, v menší míře se uplatnilo spojení bílé a červené, či bílé, červené a zelené. Barevná škála byla rozsáhlá, nejčastěji se předměty malovaly modře, poté hnědě, červeně, černě a nejméně zeleně. Počty porcelánových předmětů se v inventářích lišily, v některých domácnostech vybavení zahrnovalo jen několik málo kusů, ovšem vznikly i soubory, které dohromady čítaly až několik desítek předmětů.⁴⁵⁹ Některá šlechtická sídla až udivovala počtem porcelánového nádobí.⁴⁶⁰ Jednotlivé porcelánové hrníčky, podtácky a konvice se často zlatily, a to většinou na okrajích, nebo se využívalo spojení

---

⁴⁵⁶ J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*, s. 7.

⁴⁵⁷ K nádobí M. VLK, *O šlechtických jídelních souborech*, Umění a řemesla 29, 1985, s. 47-51; M. VLK – J. ASSMANN, *Stolničení*.

⁴⁵⁸ Např. SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyové rezidence v Nových Hradech 1767); TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733); MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736); SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond k 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772); TAMTÉŽ, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770); TAMTÉŽ, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1782) atd.

⁴⁵⁹ Příloha č. 4 – Obrazová část, Obrázek č. 1 – Charakteristická skladba sortimentu užitkového porcelánu a Obrázek č. 3 – Porcelánové nádobí k pití kávy, čaje a čokolády.

⁴⁶⁰ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střílky 1762). V inventáři zámku je uvedeno až 224 šálků na čaj.

kovu s barvou a vznikl tak např. modrozlacený okraj.⁴⁶¹ Někdy se také uplatnilo stříbření.⁴⁶²

Porcelánové předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády nesly zajímavé dekorace, s kterými souvisela i symbolická výzdoba jejich jednotlivých částí.⁴⁶³ Nejčastěji se využívaly květy, a to červené, zelené, modré, zlaté, nebo kombinace modrých a červených květů. Zelené květy se zpravidla malovaly na předměty ke konzumaci čaje, červené zase ke konzumaci kávy.⁴⁶⁴ Objevovaly se nejen motivy flóry, ale i fauny, a to různá zvířata a ptáci.⁴⁶⁵ Jak se ukázalo, oblíbenou se stala i figurální dekorace, která se v inventářích blíže nespécifikovala (např. „čínská porcelánová figurální skříň na kávu“).⁴⁶⁶ Využití našlo také jednoduché pruhování, kdy se použila nějaká barva, která vytvořila pruhy na předmětu, obvykle se ještě doplňovala o zlacený okraj, nebo se zkombinovaly dvě barvy.⁴⁶⁷ U Buquoyů se nacházel jeden pohár na čokoládu se jménem hraběte, nejspíše šlo o jméno Františka Leopolda Buquoye. To, že stálo jeho jméno na porcelánovém výrobku, který byl vyroben někdy okolo poloviny 18. století, dokládalo, že porcelán představoval raritu a také to, že šlo o umělecký předmět, kterým hrabě reprezentoval svoji rodinu, a proto si jej nechal ozdobit svým jménem a nejspíše vyrobit na zakázku.⁴⁶⁸ Svůj rod prostřednictvím porcelánových předmětů ke konzumaci exotických pochutin reprezentovali i Schwarzenberkové, kteří si na toto nádobí nechávali malovat rodový erb.⁴⁶⁹

---

⁴⁶¹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.350, kn. 401 (inventář stříbra a náčiní ve správě stolníka 1769).

⁴⁶² TAMTÉŽ, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střílky 1762).

⁴⁶³ Na čajových konvicích bývali zobrazováni Indiáni, na kávových Čiňané a na čokoládových šálcích indiánské květy. O tom F. POLLEROS, „*Spanische Chocolate*“, s. 121.

⁴⁶⁴ Zelené květy na předmětech k popíjení čaje např. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722). Červené květy např. SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.349, kn. 400 (inventář zařízení a náradí ve správě cukráře 1770).

⁴⁶⁵ TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

⁴⁶⁶ TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772). Dále i TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768); TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733); TAMTÉŽ, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722).

⁴⁶⁷ TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

⁴⁶⁸ TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775).

⁴⁶⁹ TAMTÉŽ, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722). Např. i u Questenberků se na porcelánovém nádobí nacházel rodový erb, ale ne na předmětech určených k popíjení kávy, čaje a čokolády. R. SMÍŠEK, *Rezidence*, s. 67.

Příslušníci šlechtických rodů na svých sídlech dávali jednoznačně přednost při pití kávy, čaje a čokolády předmětům z porcelánu. Spojitost porcelánu a exotických nápojů potvrzovala nejen reprezentativnost svého majitele, jelikož byla velice nákladná, nedostupná a tím pádem i zcela výjimečná, ale také ukazovala distinktivní nadřazenost nad nižšími vrstvami společnosti. Porcelán se stal velice drahou a luxusní záležitostí, i když si ho šlechtici do svých domácností pořizovali, upřednostňovali nejspíše pro jeho vysokou cenu především porcelán vídeňský a míšeňský (drážďanský). O tradici a oblíbenosti porcelánového nádobí ke konzumaci kávy, čaje a čokolády svědčilo vlastnictví čínského a japonského porcelánu, který se dovážel z Asie. I když se porcelán objevil v několika domácnostech, a to zejména moravských, již v posledním desetiletí 17. století,⁴⁷⁰ tak v této době ještě nesloužil k popíjení kávy, čaje a čokolády. To dokazovalo, že spojení těchto dvou luxusních záležitostí nelze od sebe oddělit. Až splynutím těchto dvou věcí – porcelánu a exotických pochutin – dosáhla reprezentace šlechty v oblasti konzumace mimoevropských pochutin svého vrcholu. Ten započal ve třicátých letech 18. století a byl několikrát překonáván, a to čím dál větším uměleckým zpracováním porcelánových předmětů, či snahou šlechty Království českého a Markrabství moravského pěstovat kávovníky.

5. 2. 2. Majolika

Z keramických hmot se uplatnila v domácnostech urozenců také majolika. Názvem majolika se označovala fajáns⁴⁷¹ italská, španělská a orientální. Označení se odvozovalo od ostrova Mallorca (Majorka), který se stal spojnicí dovozu zboží z majoliky ze Španělska do Itálie.⁴⁷² Znalost výroby této keramiky pocházela již z přelomu 12. a 13. století, kdy se od Maurů dostala do Španělska, poté se výrobky exportovaly přes Mallorcu do Itálie, kde rozvoj výroby započal v 15. století. Z této země se produkty začaly šířit do dalších částí Evropy.⁴⁷³ Cesta materiálu vedla přes Francii do Holandska, kde se staly nejznámější výrobny v Antverpách, Amsterdamu a v Delftu.⁴⁷⁴ Zejména Delft dosáhl znamenitého rozkvětu, a to v 17. a první polovině 18. století. Manufaktury

⁴⁷⁰ M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 144.

⁴⁷¹ Název fajáns se odvozoval od města Faenza v Itálii, které proslulo výrobou tohoto materiálu a jeho vývozem do Evropy. Současná terminologie chápe význam slova fajáns jako keramiku s olovnatocíníčitou glazurou vyráběnou v zemích severně od Alp.

⁴⁷² Zdeněk KNÁPEK, *Rukověť sběratele porcelánu*, Olomouc 2003, s. 330.

⁴⁷³ Henry de MORANT, *Dějiny užitého umění od nejstarších dob po současnost*, Praha 1983, s. 310-311; Jana KOLČÁŘOVÁ, *Zapomenutá krása vyškovské keramiky*, Vyškov 2006, s. 10.

⁴⁷⁴ Karel ČERNOHORSKÝ, *Moravská lidová keramika*, Praha 1941, s. 39-40.

tu vyráběly keramiku s modrým dekorem, jež napodobovala čínský porcelán.⁴⁷⁵ Výrobní vznikaly i na území dnešního Německa a Švýcarska, nejvýznamnějším se stalo město Winterthur.⁴⁷⁶ Znalost výroby se dostala i na Moravu, kde tento druh keramiky vytvářeli novokřtěnci.⁴⁷⁷ Ti využívali k dekoracím rostlinné motivy či heraldické znaky, zakázáno bylo malování figurálních a zvířecích motivů. Po bitvě na Bílé hoře odešli do západních Uher, kde nadále vyráběli keramiku.⁴⁷⁸ Ve druhé polovině 18. století pronikla výroba fajánse i do Čech, a to do okolí Kutnohorska.⁴⁷⁹ Fajánsové výrobky se staly velice oblíbené v celé habsburské monarchii, kde se výroby zhostila zejména holičská manufaktura, kterou založil v roce 1743 František Štěpán Lotrinský.⁴⁸⁰ Tento materiál vyhovoval vysokým nárokům šlechtické společnosti na luxus a osobní reprezentaci, což např. dokládala výroba okázalých dekorativních servisů.⁴⁸¹ Typickou pro fajáns se stala malba do nevypálené glazury.⁴⁸² Obvykle měla bílou polevu, malovala se nebo plasticky zdobila.⁴⁸³ Na barvení povrchu se využívala např. kobaltová modř, měďnatá zeleň, antimonová žlutá a manganová fialová.⁴⁸⁴ Během 18. století se rozšířily možnosti barevnosti výrobků zejména o červenou barvu, což způsobilo využití tzv. muflových barev.⁴⁸⁵

Oproti porcelánu byla majolika určená k pití kávy, čaje a čokolády zastoupena jen několika kusy. Zkoumané inventáře pocházely především z období 18. století, kdy se již pro popíjení exotických nápojů využíval především výše zmíněný porcelán, a proto majolika, která nebyla až tak reprezentativní keramickou hmotou, ustoupila do pozadí.⁴⁸⁶ Ke konzumaci kávy, čaje a čokolády se z majoliky užívalo

⁴⁷⁵ H. de MORANT, *Dějiny*, s. 334-335; Z. KNÁPEK, *Rukověť*, s. 325.

⁴⁷⁶ Irena PIŠŮTOVÁ, *Fajánsa*, Bratislava 1981, s. 11.

⁴⁷⁷ O fajánsi novokřtěnců Jana KYBALOVÁ – Jarmila NOVOTNÁ, *Habánská fajáns 1590-1730*, Praha-Brno 1981; J. KYBALOVÁ, *Evropská kamenina*, Praha 1991.

⁴⁷⁸ J. KOLČÁŘOVÁ, *Zapomenutá krása*, s. 14-15.

⁴⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 25.

⁴⁸⁰ J. KYBALOVÁ, *Evropská kamenina*, s. 128.

⁴⁸¹ Sběratelem majoliky byl např. císař Rudolf II. O tom psala Jiřina VYDROVÁ, *Italská majolika*, Praha 1973.

⁴⁸² Pravoslav RADA, *Keramika*, Praha 2007, s. 28.

⁴⁸³ J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 92.

⁴⁸⁴ A. BRAUNOVÁ, *Kouzlo*, s. 378, 380.

⁴⁸⁵ Barvy byly malovány na vypálenou glazuru a poté se předměty ještě jednou vypálily v hliněných schránkách – tzv. mufích, ty měly za úkol chránit barvy před přímým ohněm. K. ČERNOHORSKÝ, *Moravská lidová keramika*, s. 29.

⁴⁸⁶ Příklady výskytu majoliky v inventářích SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736); SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

v domácnostech zkoumaných šlechtických rodů jen pár desítek kusů.⁴⁸⁷ Výrobky se nějak zvláště nezdobily. Pouze u jednoho záznamu v inventáři zapisovatel připsal, že povrch pohárků na kávu zdobila bílá, červená i modrá barva⁴⁸⁸ a dvanáct šálků na kávu okrašlovaly bílé a žluté květy.⁴⁸⁹ Blíže nebyl určen ani původ majoliky, pouze u jednoho z případů zapisovatel uvedl, že šlo o bavorskou majoliku.⁴⁹⁰ Malé zastoupení předmětů z majoliky k popíjení kávy, čaje a čokolády dokládá výše uvedenou tezi, že výroba porcelánu šla ruku v ruce s konzumací exotických nápojů. Jejich vzájemná spojitost byla tak veliká, že se pomalu odstupovalo od pití těchto nápojů z jiných keramických hmot a výsostné místo tak získal porcelán, který se stal vysoce ceněným reprezentativním zbožím.

5. 2. 3. Terra sigillata

Nejmenší zastoupení z keramických hmot měla terra sigillata.⁴⁹¹ Předměty označené v inventářích jako terra sigillata se zhotovovaly ze zvláštního typu hlíny, té se již od starověku přisuzovaly léčivé a ochranné účinky. Předměty z tohoto materiálu se často staly součástí významných knížecích kunstkomoř a přírodovědných kabinetů učených sběratelů.⁴⁹² Nejvýznamnější naleziště suroviny k výrobě leželo na Maltě, kde se ještě v 18. století maltéžská hlína těžila v jeskyni Grotta di San Paolo. Předměty vyrobené z této hlíny se staly velice oblíbenými, a proto představovaly i výhodný prodejní artikl. Zájem o surovinu vedl ke snaze najít další naleziště, což se záhy povedlo. Známou se stala slezská Stříhom, v severních Čechách se těžila v Jablonném,⁴⁹³ dále v Brandýse nad Labem. Zájem o tuto surovinu měl i císař Rudolf

---

⁴⁸⁷ Výjimku tvořil inventář Eggenberků z roku 1719, v něm zapisovatel zaznamenal 44 kusů šálků na kávu a čokoládu, bohužel bez dalšího bližšího určení. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719).

⁴⁸⁸ TAMTÉŽ.

⁴⁸⁹ TAMTÉŽ, RA Buquoyů, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyovské rezidence v Nových Hradech 1767).

⁴⁹⁰ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765).

⁴⁹¹ K terra sigillata zejména Beket BUKOVINSKÁ, *Terra sigillata v rudolfínské kunstkomoře*, in: Dalibor Prix (ed.), *Pro arte*. Sborník k počtě Ivo Hlobila, Praha 2002, s. 289-293. Dále i ke zkoumanému období Vladimír SCHEUFLER – Vítězslav ŠTAJNOCHR, *Novověká terra sigillata*, *Český lid. Časopis pro etnologická studia* 81, 1994, s. 133-159; J. KYBALOVÁ, *Terra sigillata ze severních Čech*, *Umění a řemesla* 38, 1996, s. 12-15.

⁴⁹² B. BUKOVINSKÁ, *Terra*, s. 289.

⁴⁹³ Zde se terra sigillata nacházela na panství Berků z Dubé, 1630 získal tento rod privilegium na využití hlíny na svém panství, a to až do roku 1706.

II., započalo tedy vyhledávání této suroviny a výroba nádob s léčivými účinky. Některé výrobky se staly součástí vladařových sbírek.⁴⁹⁴

Jak ukázaly zkoumané pozůstalostní inventáře, užívala se terra sigillata v 18. století také k výrobě předmětů k popíjení exotických nápojů. Doložit se jí podařilo u dvou hraběcích rodů – Černínů a Nosticů a u knížecího rodu Schwarzenberků. Všechny tři rody vlastnily červené nádobí z terra sigillaty na pití čaje.⁴⁹⁵ I když se povedlo doložit pouze tyto tři případy výskytu terra sigillaty ve šlechtických domácnostech, lze se domnívat, že tento materiál se užíval na výrobu předmětů sloužících k popíjení čaje. Jak bylo výše podotknuto, terra sigillata se spojovala s léčivými účinky, stejně tak i čaj se považoval za léčivý, z čehož vyplývá souvislost mezi tímto materiálem a nápojem. Přesto se této keramické hmotě nedostalo takové obliby, aby sloužila k výrobě předmětů, z kterých se popíjely exotické nápoje.

5. 2. 4. Cín, měď, mosaz, plech, železo

Předměty vyrobené z kovů se ve většině případů v inventářích neumísťovaly do konkrétních místností, ale vypisovaly se do materiálních skupin, mezi nimiž se objevily i ty, které sloužily ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Nejvíce předmětů ve šlechtických domácnostech zkoumaných rodů se zhotovovalo z cínu a mědi.⁴⁹⁶ O cín se museli ve šlechtických domácnostech neustále starat, jelikož povrch byl velice náchylný k poškrábání.⁴⁹⁷ Cín se hojně využíval za třicetileté války, po ní ho byl nedostatek, a proto se stal žádaným zbožím. Značně se používal jako levnější varianta stříbrného stolního nádobí a také se využíval spíše než k popíjení k přípravě exotických nápojů. Předměty vyrobené z tohoto materiálu většinou věrohodně napodobovaly stříbrnickou produkci, a to nejen tvarem, ale i dekorem. Cín jako materiál se v závěru baroka odsouval na okraj lidské spotřeby a nahrazoval se vzácnějším materiálem – porcelánem a majolikou.⁴⁹⁸

Předměty z cínu, a tak tomu bylo i u následujících kovů, se povětšinou nezařazovaly do nějaké místnosti, ale vypisovaly se v inventářích do tematických

⁴⁹⁴ B. BUKOVINSKÁ, *Terra*, s. 290-291.

⁴⁹⁵ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722); TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736).

⁴⁹⁶ Dana STARÁ, *Cín. Z dějin českého konvářství*, Praha 1972; Jan MOHR, *Cínařství*, Praha 1988.

⁴⁹⁷ T. FORREST – P. ATTERBURY, *Poznáváme starožitnosti*, s. 9.

⁴⁹⁸ S. RAVIK, *Svět*, s. 177-179, 221-222.

skupin. Tento materiál se nacházel v domácnostech Buquoyů, Berchtoldů, Collaltů, Harrachů, Petřvaldských, Nosticů, Questenberků a Žerotínů. Šlo o jednoduché zápisy, které pouze označovaly počet a druh předmětů.⁴⁹⁹ Měď se stala ve šlechtických domácnostech na základě zkoumaných inventářů velice oblíbenou. Šlo totiž o kov vysoké tvárnosti, houževnatosti a výborné tepelné vodivosti.⁵⁰⁰ Z mědi se vyráběly především konvičky na exotické nápoje, dále hlavně lžičky, poté se v inventářích vyskytovaly spíše výjimky, a to kotlík na čaj, či čajovar.⁵⁰¹ Slitinou mědi se zinkem vznikala mosaz, z které se rovněž vyráběly předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Většina slitin obsahovala příměsné prvky, které způsobovaly různorodou barevnost nádob.⁵⁰² Z mosazi se vyráběly pouze konvice na kávu a čaj.⁵⁰³ Část předmětů se vytvářela i z plechu. Šlo o plechovky na čaj a kávu a o tácky.⁵⁰⁴ Jako poslední z kovů bylo zastoupeno železo, které mělo lesklou bílou barvu, dobrou tvárnost, ovšem malou pevnost.⁵⁰⁵ Zhotovovaly se z něho mlýnky na kávu⁵⁰⁶ či rendlíky.⁵⁰⁷ Kovové předměty sice byly hojně zastoupeny v inventářích, ale jejich užívání k popíjení kávy, čaje a čokolády nebylo až tak časté. Nejspíše proto, že se tyto

---

⁴⁹⁹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720); TAMTĚŽ, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770); TAMTĚŽ, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1782); TAMTĚŽ, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střílky 1762); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765); MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřice 1752); TAMTĚŽ, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. Z 78, kart. 291 (inventář zámku Valašské Meziříčí 1756).

⁵⁰⁰ Michal MAZÍK – Hana GROSSMANNOVÁ, *Jednoduché metody identifikace kovových materiálů pro potřeby konzervátorského průzkumu*, Brno 2012, s. 7. Dostupné na <http://mck.technicalmuseum.cz/images/stories/MCK/Metodika/jmikmpkp.pdf> (k 17. srpnu 2015).

⁵⁰¹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.348, kn. 399 (inventář zařízení a nářadí ve správě cukráře 1769); TAMTĚŽ, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTĚŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); TAMTĚŽ, sign. 206.329, kn. 380 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1784); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720); TAMTĚŽ, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770); SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772); TAMTĚŽ, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 153, kart. 66 (inventář zámku Kunín 1757); TAMTĚŽ, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752); TAMTĚŽ, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-2, kart. 168 (inventář zámku Střílky 1762); TAMTĚŽ, sign. Z 78, kart. 291 (inventář zámku Valašské Meziříčí 1756).

⁵⁰² M. MAZÍK – H. GROSSMANNOVÁ, *Jednoduché metody*, s. 7.

⁵⁰³ MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752); TAMTĚŽ, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-2, kart. 168 (inventář zámku Střílky 1762).

⁵⁰⁴ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTĚŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720); TAMTĚŽ, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770); TAMTĚŽ, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752).

⁵⁰⁵ M. MAZÍK – H. GROSSMANNOVÁ, *Jednoduché metody*, s. 12.

⁵⁰⁶ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.350, kn. 401 (inventář stříbra a náčiní ve správě stolníka 1769).

⁵⁰⁷ MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752).

nápoje pily zejména z porcelánového nádobí. Kovové výrobky se užívaly spíše k přípravě exotických pochutin, nesloužily tedy k reprezentaci šlechticů.

5. 2. 5. Stříbro

Stříbro bylo vzácnějším materiálem než předchozí kovy.⁵⁰⁸ V souvislosti s reprezentačními snahami šlechtici pořizovali do svých sídel cennější stříbrné nádoby ke konzumaci exotických nápojů. Nejen že šlo o kov, který vypadal z estetického hlediska velice pěkně, jelikož měl bílý povrch, a tak se využíval k rozličným uměleckým výtvorům,⁵⁰⁹ ale také vynikal výbornou tepelnou vodivostí.⁵¹⁰ Stříbrné předměty se často zlatily, tato technika se užívala i na předměty, z nichž se popíjela káva, čaj a čokoláda.⁵¹¹ Zlacení ukazuje na zřejmou kontinuitu s dobou renesance a manýrismu.⁵¹² Ze stříbra se vyráběl rozličný sortiment předmětů – konvice, lžičky, poháry a tácky, jejich počet v některých šlechtických domácnostech se pohyboval okolo několika desítek kusů.⁵¹³

5. 2. 6. Dřevo

Některé kousky nádobí ke konzumaci exotických nápojů se vytvářely ze dřeva.⁵¹⁴ Tento materiál byl velice dostupný, ovšem tím pádem ne tak reprezentativní. Zhotovovaly se především dřevěné tácky na kávu,⁵¹⁵ dále zapisovatelé inventářů zaznamenali

---

⁵⁰⁸ Např. Josef Petráň psal o stříbrném poháru s víkem, jehož kupu tvořila skořápka kokosového ořechu z počátku 17. století. Pohár je uložen v Národním muzeu v Praze. Oblíbený byl exotický materiál jako skořápky pštrosích vajec, mořských korálů, slonoviny, lastur apod., ten se zasazoval do stříbra, které se často i zlatilo. J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 99.

⁵⁰⁹ *Das grosse Bilderlexikon*, s. 257-260.

⁵¹⁰ M. MAZÍK – H. GROSSMANNOVÁ, *Jednoduché metody*, s. 14.

⁵¹¹ Ke zlatým předmětům L. UREŠOVÁ, *Zlatnické práce*, s. 125-135.

⁵¹² V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 65.

⁵¹³ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. A 55, kart. 5 (inventář zámku Hrušovany 1754); SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768); TAMTÉŽ, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720); TAMTÉŽ, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770); SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772); TAMTÉŽ, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1782); TAMTÉŽ, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747).

⁵¹⁴ Ke dřevu jen výběrově Irena KUČEROVÁ – Eva ŠIMŮNKOVÁ, *Dřevo*, Praha 2000; Václav JANDÁČEK – Bohumil HURDA, *Dřevo: historický lexikon*, Praha 2005.

⁵¹⁵ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768); TAMTÉŽ, sign. 206.329, kn. 380 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1784); SOA Plzeň,

dřevěnou konvici na kávu, poháry z jemného dřeva na čokoládu a mlýnek na kávu.⁵¹⁶ U některých položek v inventáři se uvedlo, že šlo o indiánské dřevo, z něho byl např. vyroben anglický přístroj na čaj, který užívali ve své domácnosti Valdštejnové.⁵¹⁷

5. 2. 7. Jaspis

Jaspis je přírodní hmota, která vzniká hořením ložisek uhlí a podobá se kamenině. Materiál má často bělavě šedou barvu, někdy může být i červený. Označuje se jako jaspis porcelánový (porcelanit).⁵¹⁸ Z jaspisu byl vyroben šálek, ze kterého se pila již v roce 1724 čokoláda v domácnosti knížecího rodu Schwarzenberků.⁵¹⁹

5. 2. 8. Mušlovina

Mušlovinu vytvářejí ulity mořských plžů a ve zkoumaném období se používala na výrobu rozličných předmětů či jako zdobný materiál.⁵²⁰ V buquoyských Nových Hradech se nalézaly dva šálky na kávu, které zkrášlovala mušlovina.⁵²¹

5. 3. Nádobí a další doplňky, které se užívaly při setkání u kávy, čaje a čokolády

Otázkou zůstává, zda šálky, poháry či lžičky sloužily k popíjení kávy, čaje a čokolády. Existuje totiž teze, že pravidelné popíjení kávy a čokolády se stalo projevem až počínajícího rokokového salonního životního stylu.⁵²² Šlechtická společnost se stýkala na základě výše uvedeného průzkumu v kabinetech, v panských a dámských pokojích, kde se nacházelo několik předmětů k popíjení exotických nápojů. Tyto předměty se objevovaly ve šlechtických domácnostech již před rokem 1730 a nešlo o zanedbatelné množství, většinou zapisovatelé do inventářů zaznamenali pár desítek

---

pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střílky 1762).

⁵¹⁶ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717); TAMTÉŽ, inv. č. 214, kn. 214 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1753); TAMTÉŽ, inv. č. 115, kn. 115 (inventář městského paláce ve Vídni 1779).

⁵¹⁷ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775).

⁵¹⁸ *OSN 13*, Praha 1898, s. 101. Jaspisové předměty se dochovaly ve šlechtických domácnostech, o tom více Josef Petráň. Ten psal o misce z českého jaspisu ze sklonku 16. století, která je uložena v Kunsthistorisches Museum ve Vídni. Rudolf II. pozval na svůj dvůr do Prahy v roce 1588 Ottavia Miseronih, řezače a brusiče drahých kamenů, který tu založil dílnu. J. PETRÁŇ, *Dějiny II/1*, s. 99.

⁵¹⁹ SOA Třeboň, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 138, kn. 138 (inventář městského paláce ve Vídni 1724).

⁵²⁰ Ivan MRÁZEK, *Drahé kameny starověkých civilizací*, Brno 2014, s. 79.

⁵²¹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.350, kn. 401 (inventář stříbra a náčiní ve správě stolníka 1769); TAMTÉŽ, sign. 206.349, kn. 400 (inventář zařízení a náradí ve správě cukráře 1770).

⁵²² Psal o ní i M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 145.

kusů. Před rokem 1720 se káva a čokoláda pila na zámku v Jaroslavicích u Althanů, o tom svědčí i údaje v inventáři o obou nápojích s uvedením hmotnosti.⁵²³ Ovšem ještě mnohem dříve hraběnka Eleonora Marie Nosticová (1619-1681), jež se stala manželkou Jana Hartvíka Nostice-Rhienecka a pocházela z rodu Lobkoviců, měla ve své domácnosti na zámku v Sokolově již před rokem 1681 nádoby k popíjení čokolády.⁵²⁴ Na základě prozkoumaných pozůstalostních inventářů se ukázalo, že výše uvedená teze je chybná. Nádoby, které sloužilo ke konzumaci exotických nápojů, se nacházelo před třicátými lety 17. století v domácnostech Berchtoldů (v roce 1720), Černínů (1720), Eggenberků (1719), Questenberků (1707), Schwarzenberků (1696) a Valdštejnů (1705).⁵²⁵ Předmětů, které se objevovaly v inventářích rodů, bylo několik desítek, na základě těchto konkrétních příkladů je patrné, že šlechtici nápoje na svých sídlech také konzumovali.

Pán či paní domu popíjeli kávu, čaj a čokoládu se svými hosty v kabinetech, pánských a dámských pokojích. Na základě prozkoumaných inventářů se podle skladby nádobí ukázalo, co vše konzumaci exotických nápojů doprovázelo. K popíjení patřila neodmyslitelně konvice, k ní spadaly šálky, někdy i podšálky, míchalo se lžičkami, dále se zde objevovaly koněvky na mléko, kterým se nápoj zjemňoval. Nechyběly ani cukřenky („Zuckerdose“, „Zuckerbixen“), jejich počet stoupal, což souviselo s „oslazováním chutí“.⁵²⁶ Cukr pomohl k zakrytí hořké chuti kávy a čaje, a tak podporoval postupnou oblibu těchto nápojů, protože sladké chutnaly šlechtické společnosti mnohem více.⁵²⁷ Cukr se proto postupně stal neodmyslitelnou součástí podávání exotických nápojů.⁵²⁸ Do nápojů se přidávala někdy i vanilka.⁵²⁹ Chuť nápojů se obohacovala o chilli, skořici, hřebíček, kardamon, anýz, jasmín a další.⁵³⁰ Do inventáře týkajícího se osoby Quidobalda Josefa Ditrichštejna z roku 1772

⁵²³ TAMTÉŽ.

⁵²⁴ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 932, kart. 145 (inventář zámku Sokolov 1681).

⁵²⁵ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720); SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720); TAMTÉŽ, pracoviště Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719); MZA Brno, F 459 Vrchnostenská správa Jaroměřice, inv. č. 3921, kart. 1130 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1707, šlo o inventář, který vznikl, když odcházela ze služby klíčnice Anna Wunderová); SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, inv. č. 125 (inventář městského paláce ve Vídni 1696); SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1705).

⁵²⁶ P. MÜNCH, *Lebensformen*, s. 330-331.

⁵²⁷ A. MENNINGER, *Genuss*, s. 320.

⁵²⁸ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

⁵²⁹ TAMTÉŽ, A. MENNINGER, *Genuss*, s. 58.

⁵³⁰ TAMTÉŽ, s. 355.

zapisovatel zaznamenal objednávky pochutin, které ukazují na to, že se nápoje na sídlech popíjely. Do inventáře zapsal: „*Loth Vanilie, Pfund Chiocollate, detto Caffée, 2 Büchsen holländischen Thé, 75 Pfund Zucker.*”⁵³¹ Součástí stolků s nápoji se staly i specializované misky na zákusky („Assiette”).⁵³² K pití nápojů se podávaly i různé cukrovinky a dezerty, oblíbenými se staly koláče, studené nákypy, želé, pudinky a ovocné kompoty. V 18. století se moučníky podávaly i jako odpolední svačina a k nim se popíjel čaj.⁵³³

Když pánové rokovali o nějakém zajímavém tématu při šálku dobré kávy či čaje, při té příležitosti občas kouřili i tabák. Ten se mohl kouřit z dýmek, či šňupat.⁵³⁴ Součástí inventářů tak byly výčty dýmek na tabák, tabatěrek,⁵³⁵ tabáku.⁵³⁶ Setkávání s hosty se doplňovalo i o hry. Oblíbenost tohoto nápoje u šlechty v 18. století ukázalo i rozšíření tzv. Caffé Crantzgen – denní či týdenní setkání, při němž dámy popíjely kávu a krátily si čas karetní hrou L’Hombre.⁵³⁷ Ditrichštejnové na zámku v Napajedlech se zase bavili při pití kávy taroky.⁵³⁸ Šlo o hru s kartami, které se účastnili čtyři hráči.⁵³⁹

Rituál pití kávy, čaje a čokolády se doplňoval různým nádobím a dalšími doplňky, jež zachytily inventáře. Vytvořil se tak prostor, který sloužil jako místo konverzace, výměny zpráv, šlechtici tu řešili u kávy se zapálenou dýmkou napěchovanou tabákem politické záležitosti, zatímco šlechtičny využily tyto chvílky strávené u exotického nápoje rokovaním o každodenních starostech. Předměty nesly značné uměleckoestetické hodnoty, které přirozeně podléhaly transformujícímu se vkusu a mentalitě. Zároveň pokračoval proces pronikání a především zevšeobecňování řady novinek, jež posouvaly modernizační proces směrem k dnešku. Tento proces byl ovšem nerovnoměrný, což

---

⁵³¹ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

⁵³² M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 143.

⁵³³ T. FORREST – P. ATTERBURY, *Poznáváme starožitnosti*, s. 106.

⁵³⁴ OSN 25, s. 2-4; A. MENNINGER, *Genuss*, s. 43, 277. A. Menningerová se zabývala tabákem i ve svých dalších pracích A. MENNINGER, *Tabak, Kaffee, Tee und Schokolade in Wissenskulturen der Frühen Neuzeit*, in: Annerose Menninger – Katharina Niemeyer (edd.), *Drogen: Aspekte einer globalen Konsumgeschichte*, Köln 2009. Dostupné na <http://www.zeitenblicke.de/2009/3/menninger/> (k 19. srpnu 2015). A. MENNINGER, *Tabak, Zimt und Schokolade. Europa und die fremden Genüsse (16.-19. Jahrhundert)*, in: Urs Faes – Béatrice Ziegler (edd.), *Das Eigene und das Fremde*, Zürich 2000.

⁵³⁵ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 932, kart. 145 (inventář zámku Sokolov 1681); SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, inv. č. 125 (inventář městského paláce ve Vídni 1696); TAMTĚŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

⁵³⁶ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

⁵³⁷ G. S. CORVINUS, *Nutzbares*, s. 164. Ve zkoumaných inventářích se povedlo nalézt jen jeden záznam o těchto setkání, a to u Questenberků. MZA Brno, F 459 Vrchnostenská správa Jaroměřice, inv. č. 3921, kart. 1130 (inventář zámku Jaroměřice 1707).

⁵³⁸ TAMTĚŽ, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

⁵³⁹ OSN 25, s. 103.

ukazuje i snaha o neustále umělecké zdokonalování předmětů. Proces vžívání nejen kávy, čaje a čokolády, ale také nádobí a dalších doplňků, které sloužily k jejich popíjení, byl postupný, nejdříve se „novinka objevila“ a poté až zevšedněla.⁵⁴⁰

---

⁵⁴⁰ M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 145.

6. Sociální a mocenská stratifikace

Šlechta se jako výjimečná složka společnosti snažila o potvrzení svého postavení prostřednictvím kolektivní identity, svébytným chováním a jednáním, opírala se při tom o atributy, jako byl majetek, moc, tradice a specifický životní styl.⁵⁴¹ Šlechtictví potvrzovali urození různými způsoby, jedním z nich se také stalo přijímání kulturních i technických inovací (jako právě kávy, čaje a čokolády), prostřednictvím kterých se šlechtici reprezentovali.

Na začátku zkoumaného období, tedy již v první polovině 17. století, došlo k úbytku počtu šlechticů, a to i přesto, že se v Království českém usazovali příslušníci cizích šlechtických rodů. I když počet pánů dosáhl právě na základě příchodu nových urozenců nárůst, tak se na druhou stranu zmenšily počty rytířů, které způsobily propad v množství šlechtického stavu celkově. Raně novověká šlechta jako privilegovaná vrstva v českých zemích nepředstavovala jednolitou vrstvu, ale byla značně strukturovaná. Zlomem ve struktuře této společnosti se stalo vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 pro Čechy a 1628 pro Moravu,⁵⁴² které potvrdilo změnu šlechtické hierarchie. Zavedla se nová pravidla po vzoru říšské titulatury a tato stratifikace s sebou přinesla tituly Herzog, Fürst, Graf, Herr, Freiherr či Ritter. Znamenalo to mnohem větší distinkci šlechty, a to i uvnitř vlastního stavu.⁵⁴³

Šlechtická společnost Království českého se nadále dělila na panský a rytířský stav, pouze vévodové, knížata a hrabata se stali privilegovanými členy panského stavu a měli v něm nadřazené postavení. Se zavedením nových pravidel došlo k navýšení hraběcích rodů, jejichž výsledkem bylo to, že v roce 1741 tvořila hrabata až sedmdesát procent příslušníků panského stavu. Panovníci udělovali titul kníže (či vévoda) velice opatrně, tyto tituly se vyhrazovaly pouze pro nejvyšší, nejbohatší a nejspolehlivější elitu

---

⁵⁴¹ Více literatury ke šlechtické situaci ve zkoumaném období viz kapitola 3. Rezidenční síť. V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 295. K symbolické komunikaci více B. STOLLBERG-RILINGER, *Zeremoniell, Ritual, Symbol. Neue Forschungen zur symbolischen Kommunikation in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, *Zeitschrift für historische Forschung* 27, 2000, s. 389-405. A další práce, které byly uvedeny v úvodu této práce.

⁵⁴² F. MATĚJEK, *Účinky obnoveného zřízení zemského z roku 1628*, *Vlastivědný věstník moravský* 3, 1990, s. 327-336; Karel MALÝ, *České konfederace a Obnovené zřízení zemské – dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha 2006, s. 30-44; Karolina ADAMOVIČOVÁ – Antonín SÝKORA, *Dědické zemské právo v české historii. K obsahu českého zemského hmotného dědického práva od patrimoniálního státu do poloviny 17. století se zvláštním zřetelem k Obnovenému zřízení zemskému, Deklaratoriím a Novelám*, Ostrava 2013, s. 83-105.

⁵⁴³ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 81, 89-90; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 63.

monarchie.⁵⁴⁴ V roce 1746 vzniklo jednotné šlechtictví dědičných habsburských zemí. Od doby vlády Marie Terezie se začal zisk šlechtictví vázat na dlouhodobou službu v armádě, státních úřadech atd. Počet nově povýšených šlechticů přispíval k postupnému hroucení urozené hierarchie a také to znamenalo snižování možností, v nichž mohla stará šlechta ukazovat svou urozenost a starobylost.⁵⁴⁵

Šlechta byla na základě držby svého majetku a starobylosti sociálně výlučnou skupinou. Své postavení urození dokazovali symbolickými způsoby chování a jednání, vytvářeli si vlastní kolektivní identitu, a proto se i vymezovali vůči ostatním společenským skupinám. Odlišovat se šlechtici snažili i ve vlastním stavu. Mocenské rozvrstvení autorka předkládané práce chápala v souvislosti s postavením v rámci institucí moci země a dvora. Výše postavení urození se pokoušeli o neustálé potvrzování své pozice. Jak bylo zmíněno, šlechta se lišila zejména majetkem, důležitá tedy byla jejich sídla, která nesloužila pouze jako obytná jednotka, ale také jako způsob reprezentace, kde nemalou roli hrála hmotná kultura.⁵⁴⁶ Autorka práce zkoumala jak knížecí, tak hraběcí a panské rody, které na svých sídlech využívaly předměty k popíjení exotických nápojů. Jak se tito urození lišili ve vlastnictví zkoumaných pochutin? Kolik předmětů k popíjení kávy či čaje využívali pro svou reprezentaci? Na jakých typech sídla (městský palác, hlavní venkovská rezidence, vedlejší venkovská rezidence) vystavovali zajímavé kusy k pití kávy, čaje a čokolády? Na tyto a další otázky pomohla odpovědět dále vypracovaná sociální stratifikace.⁵⁴⁷

---

⁵⁴⁴ Eila HASSENPFUG-ELZHOLZ, *Böhmen und die böhmischen Städte in der Zeit des beginnenden Zentralismus. Eine Strukturanalyse der böhmischen Adelsnation um die Mitte des 18. Jahrhunderts*, München-Wien 1982, s. 168-188; E. MAUR, *Der böhmische und mährische Adel*, s. 17-37; P. MAŤA, *Svět*, s. 68-69.

⁵⁴⁵ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 91-92. K zisku šlechtictví dále Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006, s. 38; TÝŽ, *Cesty k urozenosti. Nová šlechta v Rakousku-Uhersku*, ČČH 104, 2006, s. 269-303; TÝŽ, *Nobilitace českých elit v Rakousko-uherské monarchii*, in: Ludomír Kocourek (ed.), František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, Semily 2003, s. 181-200; Jiří BRŇOVJÁK, *České nobilitace podnikatelů v období vlády císaře Karla VI. (1712-1740). Nobilitace-stavovství-merkantilismus*, in: Jiří Brňovják – Aleš Zářecký (edd.), *Šlechtic podnikatelem. Podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století*, Ostrava 2008, s. 49-61; I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 5-7.

⁵⁴⁶ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 223-224. V tomto smyslu chápou šlechtická sídla např. T. KNOZ, *Renesance a manýrismus na zámku v Rosicích*, Rosice 1996; J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce*; R. PAVLÍČKOVÁ, *Sídla*; F. POLLEROS, *Adelige Repräsentation*; V. BŮŽEK, *Sebeprezentace křesťanského rytíře ve výzdobě císařského sálu v Bučovicích*, in: Hana Ambrožová (ed.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 311-322.

⁵⁴⁷ Metoda stratifikace, ovšem profesní a řemeslné, na základě využití pozůstalostních inventářů domácností jihočeských měšťanů, a to v době předbělohorské, která se týkala studia kulturní úrovně, byla zpracována autory V. BŮŽEK – H. BŮŽKOVÁ – J. STEJSKALOVÁ, *Interiéry*; TITÍŽ, *Měšťanské*

6. 1. Hlediska stratifikace

K vytvoření systému rozvrstvení na základě předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády bylo v úvahu bráno několik hledisek. První z nich představovalo časové kritérium, které se stalo důležité proto, že autorka práce prozkoumala inventáře z období okolo sto padesáti let (1657-1800).⁵⁴⁸ Toto hledisko se ukázalo opodstatněné z důvodu, že káva, čaj a čokoláda a stejně tak předměty k jejich užívání nejdříve plynuly na šlechtická sídla a až po nějaké době zevšedněly. Např. inventář Michala Heřmana Althana ze zámku Hrušovany z roku 1754⁵⁴⁹ byl sice bohatý na jiné věci, které sloužily k reprezentaci, ať šlo o zdobné poháry, nebo vykládané stoly, ale neobjevovaly se v něm reprezentativní předměty ke konzumaci zkoumaných nápojů. K této problematice muselo být při vytvoření sociální stratifikace nutně přihlíženo. Zkoumané rody se tak mohly reprezentovat i jiným způsobem prostřednictvím dalších předmětů hmotné kultury.

Dalším hlediskem, které se ukázalo podstatné pro vytvoření odpovídající stratifikace, bylo hledisko místní (teritoriální). Každý z rodů, v některých případech i rozliční příslušníci rodu, měl svá sídla v různých částech Království českého a Markrabství moravského,⁵⁵⁰ což mělo také vliv na přijímání exotismu. S tím rozhodně souviselo i to, zda šlo o rezidenci hlavní venkovskou nebo vedlejší, či šlechtic upřednostňoval svůj palác. Podle způsobu využití sídla se počty předmětů k popíjení nápojů lišily. V tomto případě se přidala další dvě hlediska, a to praktické a reprezentativní. Pokud šlechtic ve své hlavní rezidenci trávil většinu roku, tak potřeboval k popíjení kávy, čaje a čokolády nádobí především tam. Přijímal ve své domácnosti hosty, kterým chtěl prostřednictvím nádobí ukázat své postavení.⁵⁵¹ Jinak tomu bylo na jejich vedlejších sídlech, kde se v podstatě ukládalo nevyužívané, nerepresentativní nádobí.⁵⁵² Pokud urozenec střídal hlavní rezidenci s palácem, mohlo

---

domácnosti. Sociální stratifikaci provedla Helena PEŘINOVÁ, *Postavení „šlechty ducha“ ve Svaté říši římské v zrcadle raně novověkých oděvních řádů*, ČČH 105, 2007, s. 561-584.

⁵⁴⁸ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 2659, sign. XII-P2 (inventář městského paláce Praha 1657). TAMTÉŽ, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

⁵⁴⁹ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. A 55, kart. 5 (inventář zámku Hrušovany 1754).

⁵⁵⁰ Viz Příloha č. 3 – Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Čechy, 18. století), Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Morava a Rakousy, 18. století).

⁵⁵¹ Např. v případě Františka Václava Nostice a jeho hlavní venkovské rezidence Sokolov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765).

⁵⁵² Např. v případě Františka Václava Nostice a jeho vedlejší venkovské rezidence Řehlovice. TAMTÉŽ, inv. č. 172, kn. 73 (inventář zámku Řehlovice 1765).

se nádobí převážet, každopádně muselo být k ruce svému pánovi.⁵⁵³ Vliv na to měl také přístup ke dvoru.⁵⁵⁴ Někteří šlechtici se právě nechávali inspirovat zde. U panovnického dvora viděli reprezentativní předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády a snažili si je opatřit i do svých domácností. A tak se postupně dostávaly předměty z jedné domácnosti do druhé.⁵⁵⁵ V některých sídlech, která byla značně vzdálena od dvora a jejich majitelé k němu mnohdy neměli ani přístup, se objevily zkoumané předměty později, ovšem v některých případech se stávalo, že měli tito šlechtici své domácnosti hojně vybaveny těmito předměty.⁵⁵⁶

V případě mocenské stratifikace autorka práce přihlížela k tomu, kde se šlechtic více uplatňoval, zda na úrovni dvora či země. Oproti době předbělohorské zaznamenaly zemské úřady jistý pokles prestiže. Nelze však říct, že tyto úřady byly bezvýznamné a určené jen těm, kteří se nemohli uplatnit u císařského dvora, který se stal nejvyšším možným cílem šlechticů českých zemí. Ne všichni urozenci toužili po dvorském životě, jenž je na dlouhou dobu odlučoval od jejich rodin, spojoval se s častými legacemi do vzdálených krajín a v neposlední řadě s sebou nesl nutnost změnit vlastní chování směrem k přijetí specifických etických pravidel jednání a myšlení. Největší důvod byl, že přítomnost u dvora dávala pramálo příležitostí pečovat o rodinný majetek a rozmnožovat jej. Řada šlechticů kladla působení v zemských úřadech, které umožňovalo zároveň péči o zděděné statky, velmi vysoko a realizovala se tímto způsobem.⁵⁵⁷

Dále nezáviselo pouze na typu sídla, ale také na prostorech domácnosti, kde se šlechtici reprezentovali.⁵⁵⁸ Jak bylo uvedeno výše, šlechtici volili rozličné místnosti, ve kterých se reprezentovali prostřednictvím předmětů k popíjení kávy, čaje

---

⁵⁵³ Např. u Adama Františka Schwarzenberka, který pobýval jak ve Vídni, tak v Českém Krumlově. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 208, kn. 208 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1727). TAMTÉŽ, Velkostatek Český Krumlov, sign. I718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

⁵⁵⁴ R. J. W. EVANS, *The Court. A Protean Institution and an Elusive Subject*, in: Ronald G. Asch – Adolf M. Birke (edd.), *Princes, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age. 1450-1650*, London 1991, s. 481-491; P. MAŤA, *Svět*, s. 365-367; V. BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, OH 10, 2003, s. 5-32; TÝŽ, *Společnost*, s. 192-221; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 6-45. Vídeňským dvorem se zabývalo mnoho historiků, proto byl zvolen pouhý výběr autorů.

⁵⁵⁵ Např. Eggenberkové, Schwarzenberkové a další. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719). TAMTÉŽ, inv. č. 125 (inventář městského paláce ve Vídni 1696).

⁵⁵⁶ Např. hrabě Quidobald Josef Ditrichštejn, který pobýval na Napajedlech. MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

⁵⁵⁷ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 661-663.

⁵⁵⁸ Viz kapitola 4. Topografie šlechtických sídel.

a čokolády. Urození si vybírali k reprezentaci ty místnosti, které měly vypovídat o jejich postavení ve společnosti. Do těchto prostor také umísťovali zkoumané předměty. V některých případech se spojilo dohromady kritérium časové a místní. To znamenalo, že inventář vznikl v rané době, kdy nápoje ještě nebyly obvyklé, a k tomu byla zkoumaná domácnost vedlejšího sídla, kde tyto předměty k reprezentaci nebyly potřeba.

Dalším důležitým bodem pro vytvoření stratifikace se stalo vzdělání urozenců, jejich umělecký vkus a snaha vyrovnat se ostatním šlechtickým domácnostem. Nemalou roli hrála také paměť. Šlechtici využívali zkoumané předměty k uchování paměti (např. prostřednictvím erbů na nádobí). Neopomenutelný se stal i vliv tradice. Některé rody i jejich jednotliví příslušníci přejímali nádobí a další předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády od svých předků, příbuzných a spřízněných osob. Některé z těchto předmětů, u nichž se spojovala umělecká s hodnotnou stránkou, se vystavovaly a dále prezentovaly šlechtickému okolí. Na tyto skutečnosti mělo vliv postavení rodů. Jak se ukázalo, čím výše byl ve společnosti šlechtický rod postavený, tím vlastnil zpravidla více předmětů, které v sobě nesly symboly paměti a tradice.⁵⁵⁹

Poslední věc, která se brala v potaz, bylo množství zkoumaných inventářů, respektive domácností, u některých rodů se podařilo prozkoumat pouze jedno šlechtické sídlo, u jiných se povedlo i více. Souviselo to také se sídelní sítí jednotlivých rodů. Některé vlastnily několik sídel (městský palác, hlavní i vedlejší venkovskou rezidenci), jiné měly pouze jednu hlavní rezidenci, do které soustředily svou pozornost. I toto se odrazilo v množství a umístění předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády.⁵⁶⁰

6. 2. Knížata

Autorka práce prozkoumala inventáře tří knížecích rodů, a to Eggenberků, Ditrichštejnů a Schwarzenberků. V inventáři domácnosti Maxmiliána Ditrichštejna se neobjevily zkoumané předměty. Inventář pocházel z roku 1784, pocházel z venkovského sídla Hollenburg, do kterého nepožívali Ditrichštejnové předměty k popíjení kávy, čaje

---

⁵⁵⁹ U Eggenberků a Schwarzenberků. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719); TAMTÉŽ, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717); TAMTÉŽ, inv. č. 139, kn. 139 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1723).

⁵⁶⁰ Ke stratifikaci viz Příloha č. 1 – Tabulka majitelů a jejich sídel podle reprezentace v oblasti majetku předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády.

a čokolády.⁵⁶¹ Z mocenského hlediska dosáhl Maxmilián Ditrichštejn vysokého postavení, jelikož mezi lety 1745-1749 působil v úradě nejvyššího dvorského maršálka.⁵⁶² Prozkoumán byl dále knížecí inventář z roku 1719, kdy se Schwarzenberkové stali dědici Eggenberků. Předmětů ke konzumaci exotických nápojů se nacházelo v domácnosti Eggenberků pomálu. V českokrumlovské domácnosti Eggenberků se dochovalo staré rozlámané nádobí, které se ukládalo do kredence. Proč Eggenberkové zrovna vystavovali staré a ještě k tomu rozlámané nádobí? Odpověď nelze z inventáře vyčíst, šlo nejspíše o nějaký cenný materiál, nebo bylo nádobí tak staré, že ho uchovali, mohlo nést také nějakou skrytou hodnotu. Tento soubor lze označit za jedinečný oproti všem zkoumaným inventářům a rozhodně jedním z nejreprezentativnějších vzhledem k hodnotě, vystavení a snaze uchování předmětů.⁵⁶³

Jejich následníci Schwarzenberkové na tom byli o poznání lépe. Měli velice blízko ke dvoru a panovníkovi. Zastávali ve Vídni důležité funkce, které je mnohdy doslova připoutaly k tomuto městu.⁵⁶⁴ Autorka práce prozkoumala inventáře tří významných mužů tohoto rodu. Jan Adolf ze Schwarzenberka jako první ze své rodiny dokázal zakotvit ve struktuře císařského dvora. Od roku 1640 působil jako císařský říšský dvorní rada, od roku 1645 vstoupil do služeb arciknížete Leopolda Viléma, kde dosáhl funkce nejvyššího hofmistra. Jeho kariéra a s tím spojený mocenský vliv se nadále rozvíjely, v roce 1670 se stal prezidentem říšské dvorské rady. Další z rodu Schwazenbergů, který se uplatnil u dvora, byl Adam František, jenž se stal v roce 1694 komorníkem krále Josefa I., v roce 1700 získal funkci říšského dvorního rady a od 1711 zastával post nejvyššího štolmistra. Následovalo povýšení na nejvyššího maršálka a v roce 1714 získal místo dvorního rady. Poslední ze zkoumaných inventářů patřil Josefu Adamovi, za něhož Schwarzenberkové dosáhli největší moci a slávy. Císař František Štěpán Lotrinský ho jmenoval roku 1754 nejvyšším štolmistrem. Další výsady se mu dostalo až roku 1776, kdy konečně, jako první Schwarzenberk, dosáhl na nejvyšší dvorský úřad. V něm působil až do své smrti v roce 1782.⁵⁶⁵

---

⁵⁶¹ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 17, kart. 28 (inventář zámku Hollenburg 1784).

⁵⁶² R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 86.

⁵⁶³ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sbírka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719).

⁵⁶⁴ J. ZÁLOHA, *Způsoby*, s. 15. K tomuto tématu je rozsáhlá literatura, proto jen výběrově K. SCHWARZENBERG, *Geschichte*; R. J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, s. 203-204; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 104-117.

⁵⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 106-110.

Schwarzenbekové se rozhodně inspirovali u dvora, což ukazuje i záznam o kávě, čaji a čokoládě z roku 1696 týkající se domácnosti vídeňského městského paláce. Šlo tak o jeden z prvních záznamů o nádobí k popíjení zkoumaných nápojů.⁵⁶⁶ Postupně se předměty z vídeňského paláce dostávaly i do dalších schwarzenberských sídel (např. v Českém Krumlově od třicátých let 18. století).⁵⁶⁷ Schwarzenberkové umísťovali předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády do velice reprezentativních místností (stříbrnice, galerie).⁵⁶⁸ Vystavovali je v kredencích, v nichž se prokázalo uložení pouze u knížecích rodů, a to u Eggenberků a Schwarzenberků.⁵⁶⁹ Předmětů vlastnili nespočet, a proto také ty, které již nechtěli vystavovat, schovávali do komor.⁵⁷⁰

Schwarzenberkové užívali předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády i k vlastní potěše, měli je uložené v ložnici.⁵⁷¹ Knížata neváhala s výzdobou prostřednictvím předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády i v takových místnostech, jako byla knihovna. Prostor vyhrazený zejména ke čtení obohacovaly zkoumané předměty nejspíše proto, že v této místnosti se nacházely i další umělecké sbírky, které doprovázely ráz tohoto pokoje a sloužily knížatům k osobnímu potěšení.⁵⁷² Jedinečný se ukázal průzkum schwarzenberských cukráren v městském paláci ve Vídni během takřka celého 18. století, který potvrdil oblibu užívání těchto nápojů.⁵⁷³ Knížecí

---

⁵⁶⁶ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, inv. č. 125 (inventář městského paláce ve Vídni 1696).

⁵⁶⁷ TAMTÉŽ, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, Velkostatek Český Krumlov, sign. I718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

⁵⁶⁸ Stříbrnice např. TAMTÉŽ, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717); TAMTÉŽ, inv. č. 139, kn. 139 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1723). Galerie např. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

⁵⁶⁹ TAMTÉŽ, pracoviště Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719). TAMTÉŽ, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 134, kn. 134 (inventář městského paláce ve Vídni 1717). TAMTÉŽ, inv. č. 138, kn. 138 (inventář městského paláce ve Vídni 1724); TAMTÉŽ, inv. č. 141, kn. 141 (inventář městského paláce ve Vídni 1724).

⁵⁷⁰ TAMTÉŽ, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745); TAMTÉŽ, inv. č. 134, kn. 134 (inventář městského paláce ve Vídni 1717); TAMTÉŽ, inv. č. 137, kn. 137 (inventář městského paláce ve Vídni 1720); TAMTÉŽ, inv. č. 141, kn. 141 (inventář městského paláce ve Vídni 1727).

⁵⁷¹ TAMTÉŽ, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745).

⁵⁷² TAMTÉŽ, inv. č. 115, kn. 115 (inventář městského paláce ve Vídni 1779).

⁵⁷³ TAMTÉŽ, inv. č. 205, kn. 205 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722); TAMTÉŽ, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722); TAMTÉŽ, inv. č. 208, kn. 208 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1727); TAMTÉŽ, inv. č. 209, kn. 209 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1729); TAMTÉŽ, inv. č. 210, kn. 210 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1729); TAMTÉŽ, inv. č. 211, kn. 211 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1732); TAMTÉŽ, inv. č. 214, kn. 214 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1753); TAMTÉŽ, inv. č. 134, kn. 215 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774); TAMTÉŽ, inv. č. 216, kn. 216 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774); TAMTÉŽ, inv. č. 217, kn. 217 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774); TAMTÉŽ, inv. č. 218, kn. 218 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1778); TAMTÉŽ, inv. č. 219, kn. 219 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779);

rod se reprezentoval prostřednictvím nádobí s erby, a to nejen svými, ale také erby spřízněných Eggenberků. Tímto Schwarzenberkové dokazovali starobylost rodu a rodinnou kontinuitu.⁵⁷⁴ Hodnota předmětů v jejich domácnostech se zdůrazňovala slovem „indiánské“, toto označení nesly zlacené stříbrné předměty.⁵⁷⁵

Schwarzenberkové, stejně jako předtím zmínění Eggenberkové, vlastnili ve své domácnosti, ale tentokrát ve Vídni, jedinečný soubor. Šlo o truhly s cestovním stříbrem. Ukázalo se, že si toto nádobí ke konzumaci kávy a čokolády vozili s sebou na cesty. Tato souprava představuje potřebu šlechty si při své cestě dopřát šálek exotických nápojů.⁵⁷⁶ Knížecí domácnosti Schwarzenberků celkově obsahovaly až nezvyklé množství předmětů k popíjení exotických nápojů. Zejména se na jejich sídlech vyskytoval velký počet stolků sloužících ke konzumaci kávy.⁵⁷⁷ V inventářích tohoto knížecího rodu byly předměty vždy bohatě popsány, co se týká jejich barevnosti, zdobnosti, tvarů a dalších specifikací. V hojném počtu vlastnili Schwarzenberkové porcelánové nádobí. I na tento materiál vkládali své rodové erby.⁵⁷⁸ Materiální složení předmětů bylo nejbohatší právě u tohoto rodu, kromě porcelánu využívali i terru sigillatu či jaspis.⁵⁷⁹

Celkově již na první pohled oplývaly inventáře tohoto knížecího rodu bohatším zastoupením předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády, při dalším rozboru se ukázala také snaha vystavovat je v těch místnostech, které byly přístupné. Rod se snažil o co největší zdobnost nádobí, jejich estetická hodnota byla nevyčísitelná, a tak se jim podařilo se prostřednictvím něho reprezentovat. Šlechtici tím dokazovali, že na zdobné předměty rozhodně mají finance a zároveň se jim, na základě předmětů, které vlastnili a vystavovali ve svých domácnostech, povedlo ukázat, že se nových, exotických vlivů nebojí. Naopak je přijímali ve velkém množství. Na druhou stranu tím také upozorňovali, jak se nechávají ovlivňovat a inspirovat císařským dvorem, kterému se právě množstvím předmětů snažili vyrovnat. Proto se nejvíce zdobných předmětů nacházelo v městském paláci, který měl tak blízko ke dvoru.

TAMTÉŽ, inv. č. 220, kn. 220 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779); TAMTÉŽ, inv. č. 221, kn. 221 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779).

⁵⁷⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717); TAMTÉŽ, inv. č. 139, kn. 139 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1723).

⁵⁷⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717).

⁵⁷⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745).

⁵⁷⁷ TAMTÉŽ, inv. č. 139, kn. 139 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1723). Ale i další inventáře obsahovaly stolky na kávu.

⁵⁷⁸ TAMTÉŽ, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722).

⁵⁷⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 138, kn. 138 (inventář městského paláce ve Vídni 1724).

6. 3. Hrabata

Prozkoumáno bylo mnohem více inventářů hraběcích domácností než knížecích. U hraběcích rodů se prokázalo pěstování kávovníků na jejich sídlech. Knižecí rody se snažily reprezentovat prostřednictvím nádobí ke konzumaci kávy, čaje a čokolády, tím ukazovaly, že se nebojí exotických pochutin. Ovšem hraběcí rody se v tomto aspektu dostaly mnohem dále. Hrabata si vysazovala exotickou rostlinu přímo ve svých zahradách.⁵⁸⁰

Hraběcí rody nevystavovaly předměty v tak okázalých místnostech jako stříbrnice či galerie, což dělala knížata. Nádobí sloužící k popíjení kávy, čaje a čokolády hrabata soustředila do prostorů komunikace, a to do kabinetů a pokojů pána a dámy.⁵⁸¹ Tyto místnosti byly probádány v palácích a hlavních venkovských rezidencích. Komunikace se stala i v době zkoumaného 18. století důležitým prostředkem k navazování a následnému upevňování vztahů, ať přátelských, příbuzenských, či klientských.⁵⁸² Při komunikaci se hraběcí rody reprezentovaly prostřednictvím nádobí ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Poté menší množství předmětů hrabata vkládala do stříbrnic a galerií. Vysvětlením mohlo být, že knížata dbala spíše na vnější okázalost, která měla hosty na první pohled upozornit, o jak významný rod šlo, zatímco hrabata se soustředila spíše na utužování vzájemných vztahů. Předměty se v hraběcích domácnostech nacházely i v soukromých prostorech (ložnice). Opět je k tomu vedl stejný důvod jako u knížecích rodů, a to vlastní potěcha.⁵⁸³

Hrabata nevyužívala k vystavování předmětů zdobné kredence, ale dávala přednost proskleným vitrínám. Dále hrabata k reprezentaci využívala skříně, které stály pouze v městských palácích, šlo nejspíše o skříně otevřené, tedy prosklené, aby do nich

---

⁵⁸⁰ MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytinou 1752); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765).

⁵⁸¹ Např. SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTĚŽ, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768); SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747).

A další viz kapitola 4. Topografie šlechtických sídel, podkapitola 4. 1. Kabinety.

⁵⁸² U nás zejména V. BŮŽEK, *Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století*, in: P. Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 213-225; TÝŽ, „*Páni a přátelé*“ v myšlení každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, ČČH 100, 2002, s. 229-264; TÝŽ, „*Gute Freundschaft*“ – *Informelle Kommunikation in der frühneuzeitliche Gesellschaft der böhmischen Länder*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln-Weimar-Wien 2005, s. 79-96.

⁵⁸³ MZA Brno, F 459 Vrchnostenská správa Jaroměřice, inv. č. 3921, kart. 1130 (inventář zámku Jaroměřice 1717).

bylo vidět, a tak mohly okouzlit svým vybavením přicházející hosty.⁵⁸⁴ U hraběcích rodů se v jejich domácnostech nenacházelo nádobí k popíjení kávy, čaje a čokolády zdobené rodovými erby.⁵⁸⁵ Ovšem u jednoho z hraběcích rodů se užilo zdobení jménem hraběte na zkoumaných předmětech. Toto dokazovalo též snahu o uchování paměti a tradice, ovšem jiným způsobem než u knížecích rodů.⁵⁸⁶

U hrabat se prokázalo využívání předmětů k pití kávy, čaje a čokolády z praktického hlediska. Tyto předměty se totiž na hraběcích sídlech nacházely v kuchyních.⁵⁸⁷ Jejich nezměrné množství poukázvalo na snahu o samostatné vaření těchto pochutin na rezidencích, a to nejen v palácích, ale i ve venkovských rezidencích. Nádoby na přípravu se sice nějak výrazně nezdobily, ale dokládaly na každodenní využívání a přípravu nápojů. Tak to bylo i v případě cukráren, které kromě laskomin podávaly na šlechtický stůl i kávu, čaj a čokoládu.⁵⁸⁸ Vrcholem se stala příprava těchto nápojů ve speciální místnosti, která se ve šlechtických sídlech nazývala jako kavárna.⁵⁸⁹ Takto se, i když nepřímo, hraběcí rody také reprezentovaly, a ještě víc než knížecí rody přijímaly exotické pochutiny do svého života. Hraběcí rody ukládaly zkoumané předměty do rozličných místností. Snažily se o reprezentaci pomalu v každé části svého sídla (např. kaple či úřadovna).⁵⁹⁰ Tím hrabata ukazovala svou moc i v takovýchto částech sídla, kde nešlo zrovna o typické místo k uložení zkoumaných předmětů. I hraběcí rody se mohly pyšnit porcelánovým nádobím, a to dokonce na rozdíl od knížat tím pocházejícím z Číny a Japonska. Předměty z této oblasti plnily především

---

⁵⁸⁴ Např. SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce ve Vídni 1747). MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřice 1752).

⁵⁸⁵ Ovšem Rostislav Smíšek ve své diplomové práci uvádí, že erby měli Questenberkové na svém nádobí. Po prozkoumání inventářů nebylo prokázáno, že se jejich erby vyskytovaly i na předmětech k popíjení kávy, čaje a čokolády. R. SMÍŠEK, *Rezidence*, s. 67.

⁵⁸⁶ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775).

⁵⁸⁷ Např. AT–OeStA/AVA, FA Harrach, sign. HS 633 (inventář městského paláce ve Vídni s. d.); MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1782) a další.

⁵⁸⁸ Např. SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775); SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.349, kn. 400 (inventář zařízení a náradí ve správě cukráře 1770).

⁵⁸⁹ AT–OeStA/AVA, FA Harrach, WA Bücher, sign. Ö 906 (inventář zámku Rohrau 1796).

⁵⁹⁰ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 153, kart. 66 (inventář zámku Kunín 1757); SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

uměleckou a dekorativní funkci.⁵⁹¹ Také hrabata využívala další zdobný materiál, a to *terru sigillatu* a mušlovinu.⁵⁹²

Z mocenského hlediska dosahovaly hraběcí rody vysokého postavení, a to nejen v zemské správě, ale také u dvora. Někteří příslušníci se zaměřovali spíše na zemské úřady, pro jiné z nich se stalo nejvyšším cílem získání nějakého úřadu u císařského dvora. Příkladem vysoce postaveného hraběte, který neváhal věnovat své prostředky k zakupování předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády, ale který spíše pobýval na svých sídlech v Čechách, byl Ferdinand Arnošt Valdštejn. Ten se zaměřil na rozmnožování svého majetku v Království českém než na budování své pozice u dvora. V neposlední řadě zde podle některých pramenů působilo i osobní rozhodnutí Ferdinanda Arnošta, kterému otec pomáhal dosahovat zemských úřadů především ve čtyřicátých letech 17. století, kdy vykonával vojenské funkce v třicetiletou válkou zmítaných Čechách. Tou dobou ještě prosazoval svého syna paralelně ve dvorských funkcích. Roku 1643 se Ferdinand Arnošt stal osobním šenkem, zanedlouho poté komorníkem. Roku 1645 dosáhl titulu říšského dvorského rady. Zdá se však, že se daleko spíše věnoval zemským funkcím, jež vykonával souběžně (například funkci přisedícího zemského soudu). Poté zastával funkci apelačního prezidenta a následně i nejvyššího sudího.⁵⁹³ Opačný příklad představoval hrabě Leopold Viktorín Windischgrätz, kterého pojily silné vazby k císařskému dvoru.⁵⁹⁴ V roce 1716 se stal skutečným říšským tajným radou a později císařským tajným radou. Byl značně s dvorem provázán, trávil ve Vídni většinu času z roku, kde pobýval ve svém paláci v Bankgasse, v jehož prostorách se také nacházely zkoumané předměty.

Zajímavým vlastníkem předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády byl Jan Adam z Questenberka. Ten nejdříve u císařského dvora působil, ovšem v roce 1734 ho opustil a usadil se na moravském panství. Po opuštění Vídně se stal předsedou císařských komisařů u moravského zemského sněmu. V mínění tehdejší šlechtické společnosti symbolizoval odchod hraběte z Vídně poskvrnění části osobní prestiže,

---

⁵⁹¹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); TAMTÉŽ, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790); TAMTÉŽ, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

⁵⁹² TAMTÉŽ; SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736); SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.350, kn. 401 (inventář stříbra a náčiní ve správě stolníka 1769); TAMTÉŽ, sign. 206.349, kn. 400 (inventář zařízení a náradí ve správě cukráře 1770).

⁵⁹³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 663-672.

⁵⁹⁴ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexicon LVII*, s. 51-52.

neboť se zvětšila vzdálenost mezi ním a panovníkem.⁵⁹⁵ Z mocenského hlediska si značně pohoršil, přesto nadále soustředil svůj zájem na vybavování prostor jaroměřického zámku předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády. Poslední skupinu hrabat, jejíž inventáře byly využity, představovala ta, pro kterou znamenal vrchol získat nějakou funkci na úrovni země. Byli to povětšinou méně významní šlechtici, někteří z nich pocházeli z vedlejších rodových linií, jiní neměli mocenské ambice, nebo finance dosáhnout těchto úřadů. Šlo např. o Jana Antonína Valdštejna, který pobýval ve svém domě v Praze, kde se obklopoval předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády.⁵⁹⁶

Hraběcí rody se rozhodně snažily co nejvíce přiblížit knížecím rodům a mnohdy je i překonaly, zejména co se týkalo využití předmětů v praktické, tedy každodenní rovině (pěstování kávovníků, vybavení kuchyní). Hrabata se neinspirovala pouze u knížat, ale mnohá z nich měla přístup ke dvoru. Také vlastnila městské paláce, které stály v centru dění tehdejšího společenského života.⁵⁹⁷ Inspiraci rody hledaly rozhodně i mezi sebou, jelikož mnozí z jejich příslušníků byli příbuzensky nebo jinak spřízněni.⁵⁹⁸ U hraběcích rodů v souvislosti s reprezentací prostřednictvím zkoumaných předmětů je zjevná vzájemná konkurence ve vlastnictví těchto předmětů.⁵⁹⁹ Exotika pro ně představovala něco nového, zároveň i vzácného, málo dostupného a doslova je uchvacovala nezvyklá vůně a chuť exotických pochutin. Větším vlastnictvím mohla hrabata ukázat své postavení a také svou schopnost vyrovnat se ostatním urozeným. I když byly hraběcí městské paláce bohatší na předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády, snažila se tuto skutečnost hrabata na svých venkovských sídlech vyrovnat buď větším množstvím předmětů, či zajímavějším složením předmětů v konkrétních místnostech, nebo si pořizovala originální a esteticky hodnotné předměty.

---

⁵⁹⁵ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 204, 542-543. K opuštění dvora a příchodu na Moravu více TÝŽ, *Hrabě Jan Adam Questenberk a proměny jeho dvora v první polovině 18. století*, in: J. Hrdlička – P. Král (edd.), *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 2001*, s. 125-156.

⁵⁹⁶ RA Valdštejnů, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1705); TAMTÉŽ, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1706); TAMTÉŽ, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1710).

⁵⁹⁷ Palác ve Vídni ve zkoumaném období vlastnili Althanové, Collaltové, Harrachové, Questenberkové, Rottalové, Windischgrätzové.

⁵⁹⁸ Např. spřízněni byli Buquoyové a Černínové, Antonie Renata Černínová se provdala za Alberta Karla Buquoye a mnozí další.

⁵⁹⁹ Což se ukázalo např. u spřízněných Buquoyů a Černínů, množstvím předmětů v inventářích si rozhodně konkurovali.

6. 4. Svobodní páni

Zkoumány byly tři inventáře svobodných pánů, a to konkrétně Maxmiliány Marie Forgatschové, u které se výzkum zaměřil na její domácnost brněnského bytu,⁶⁰⁰ Amanda Antonína z Petřvaldu, který pobýval na zámku Střilky⁶⁰¹ a žerotínský zámek Ivanovice patřící Jindřichu Karlovi.⁶⁰² V brněnském bytě se nedochovaly žádné předměty určené k popíjení kávy, čaje a čokolády. Důvodů bylo několikero. Vdova Maxmiliána patřila mezi nejnižší vrstvu společnosti a pobývala sama ve svém bytě v Brně, kde jako vdova v podstatě dožívala.⁶⁰³ Popis její domácnosti vznikl v roce 1714, což odpovídalo rané době na výskyt předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Rod Petřvaldských na tom byl o poznání lépe, což mohlo ovlivnit to, že inventář pocházel z doby o necelých padesát let později než u předchozích svobodných pánů. Zámek Střilky se ve své době v počtu, ve výzdobě, v užitém materiálu a v barevnosti předmětů vyrovnal mnohým hraběcím domácnostem. Již ve třicátých letech 18. století nechali Petřvaldští tento moravský zámek barokně přestavět.⁶⁰⁴ Jeho majitelé se snažili budově vtisknout reprezentativní podobu, s čímž se pojila i vnitřní výzdoba a také snaha o vyrovnání se hraběcím rodům. Poslední ze svobodných pánů Jindřich Karel neměl na svém sídle žádné zkoumané předměty, opět to zapříčinilo časové období (1688) a to, že byl zámek značně poničen za třicetileté války, a proto nesloužil k reprezentaci rodu.⁶⁰⁵

6. 5. Vzájemné porovnání reprezentace knížat, hrabat a svobodných pánů

Při celkovém shrnutí se ukázalo, že každá ze zkoumaných domácností dosahovala různorodé úrovně. Existovaly tu rozdíly, které způsobovala výše majetku šlechtických rodů i jednotlivých šlechticů.⁶⁰⁶ Vliv měl zmíněný vkus, vzdělání a také zájem urozenců

---

⁶⁰⁰ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. F 16, kart. 34 (inventář bytu v Brně 1714).

⁶⁰¹ TAMTÉŽ, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střilky 1762); TAMTÉŽ, P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střilky 1767); TAMTÉŽ, sign. P 103-2, kart. 168 (inventář zámku Střilky 1762).

⁶⁰² TAMTÉŽ, sign. Z 10, kart. 283 (inventář zámku Ivanovice 1688).

⁶⁰³ M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 138. Autor uvádí, že Maxmiliána Marie Forgatschová nepochybně patřila k nejnižší vrstvě pobělohorského panstva. Avšak i ona pamatovala ve své závěti na mešní fundace i gesta milosrdenství, propustila několik poddaných, dala je vyučit řemeslu a vybavovala je solidními finančními obnosy. Pleva psal, že i ona chtěla dostat zásadám kulturního a mentálního vzorce chování barokního šlechtice.

⁶⁰⁴ J. T. KOTALÍK, *Architektura*, s. 230.

⁶⁰⁵ OSN 12, s. 959.

⁶⁰⁶ Např. se to povedlo prokázat u Valdštejnů, v roce 1759 na zámku Mnichovo Hradiště neměl Vincenc Valdštejn žádné předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády, ovšem u Jana Josefa Valdštejna v jeho duchovské domácnosti se nacházelo mnoho předmětů k popíjení zkoumaných nápojů. SOA Praha, RA

o předměty. Inspirace se pohybovala sestupně, výše postavení šlechtici se inspirovali u dvora,⁶⁰⁷ od nich se dále předměty dostávaly k níže postavené či ode dvora více vzdálené šlechtě.⁶⁰⁸ Ovšem vyskytovaly se i výjimky.⁶⁰⁹ Tento tok předmětů však nesouvisel, jak se ukázalo, s jejich mocenským postavením. I ti, kteří pobývali značně daleko ode dvora a nezastávali žádnou z významnějších funkcí v zemské správě, měli na svých sídlech značné množství zkoumaných předmětů. Vlastnictví předmětů nesouviselo s mocenským postavením, ale nanejvýš s touhou reprezentovat se vůči ostatním rodům či s oblíbeností těchto předmětů. Dále si urození vybírali, do jakých typů svých sídel předměty vystavovali. Obecně byly vyspělejší paláce a v zápětí za nimi následovala hlavní venkovská sídla,⁶¹⁰ kde se domácnosti v nich pyšily vyšší kulturou.⁶¹¹ Vliv na výskyt předmětů mělo i to, jestli urozenec pobýval na svém sídle celý rok, nebo se tu vyskytoval jen příležitostně. Vzácné předměty se objevovaly zcela výhradně v sídlech, kde šlechtic přebýval nejvíce, tam mu mohly totiž zkoumané předměty sloužit k vytoužené reprezentaci.⁶¹²

Závěrem lze říci, že knížecí rody vykazovaly pestřejší a četnější zastoupení předmětů ve svých domácnostech. Některé hraběcí rody je i předčily ve vlastnictví

Valdštejnů, inv. č. 5289, kart. 269 (inventář zámku Mnichovo Hradiště 1759); TAMTÉŽ, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

⁶⁰⁷ Šlechtici se inspirovali zejména ve Vídni, a to nejen u dvora. Např. Ve svém cestovním deníku si Leopold Viktorín zaznamenal, že navštívil ve Vídni „Caffehaus“ (kavárnu). Jak dokládá jeho inventář z roku 1747 několik předmětů k pití kávy, ale i čaje a čokolády, vlastnil. SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, inv. č. 1334/11, sign. 3, kart. 32-33 (deník Leopolda Viktorína); TAMTÉŽ, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747).

⁶⁰⁸ Což např. ukazoval inventář Františka Josefa Žerotína a jeho domácnosti ve Valašském Meziříčí, který nepobýval u dvora, přesto se na jeho zámku již v roce 1756 nacházely zkoumané předměty. MZA Brno, C2 Tribunal – pozůstalosti, sign. Z 78, kart. 291 (inventář zámku Valašské Meziříčí 1756).

⁶⁰⁹ Výjimky budou ukázány v následujících podkapitolách této kapitoly.

⁶¹⁰ Vedlejší sídla šlechticů byla také zkoumána, bohužel v žádných z nich u zkoumaných rodů nebyly nalezeny předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády, proto nebylo v práci s těmito inventáři dále pracováno. K porovnání předmětů byly použity inventáře s vypovídající hodnotou, tedy městských paláců a hlavních venkovských sídel.

⁶¹¹ To se prokázalo např. u schwarzenberského vídeňského paláce, či u hlavní venkovské rezidence Buquoyů Nové Hradky a dále u dalších zkoumaných rodů.

⁶¹² Např. Leopold Viktorín Windischgrätz zastával od roku 1745 funkci císařského a královského rady, která ho poutala k císařskému dvoru, tak pobýval většinu svého času ve svém městském paláci ve Vídni. V tomto paláci se nacházely, jak bylo výše uvedeno, předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Těmi se tedy Leopold Viktorín reprezentoval vůči ostatním příslušníkům panovnického dvora. C. von WURZBACH, *Biografisches Lexikon LVII*, s. 51-52; SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747). Naopak svou hlavní venkovskou rezidenci využíval Jan Adam z Questenberka, který opustil v roce 1743 svůj úřad u císařského dvora a věnoval se poté svému sídlu v Jaroměřicích nad Rokytnou, které nejen přestavěl, ale také se snažil o reprezentaci, a to i prostřednictvím vlastnictví zkoumaných předmětů. R. SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk*, s. 339-340; MZA Brno, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřice 1752).

zkoumaného nádobí.⁶¹³ Jiné z nich se snažily alespoň vyrovnat ostatním stejně postaveným. To samé platilo u svobodných pánů, kteří se také pokoušeli v oblasti reprezentace prostřednictvím předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády dosáhnout stejného postavení.⁶¹⁴ Luxusní potenciál souvisel s tím sociálním, ale jak bylo výše ukázáno, tak platily i některé výjimky.⁶¹⁵ Na základě vzájemného porovnání a vytvořené stratifikace se také potvrdila sociální distinkce šlechty. Ta byla nejvíce patrná ve striktní diferenciaci nádobí a příborů i jejich neustálých obměnách při stolování.⁶¹⁶

6. 6. Porovnání reprezentace jednotlivých příslušníků rodů

Na základě výzkumu několika inventářů různých příslušníků i jednoho rodu vzniklo porovnání reprezentace jednotlivých příslušníků. Inventáře, které byly využity pro tuto problematiku, se týkaly rodu Althanů, Berchtoldů, Buquoyů, Collaltů, Černínů, Ditrichštejnů, Nosticů, Schwarzenberků, Valdštejnů a Žerotínů. Na hraběcím sídle Althanů v Hrušovanech se nevyskytovaly předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády, a to ani u jednoho z majitelů tohoto sídla – Michala Heřmana a Michala Antonína, po nichž se dochovaly inventáře z roku 1754 a 1774.⁶¹⁷ Dědilo je od sebe dvacet let a navzdory tomu nedošlo k nárůstu zkoumaných předmětů. Oba příslušníci tohoto rodu spadali do méně významné a níže postavené větve rodu.⁶¹⁸ Jejich majetková základna byla dosti omezená, a proto nevěnovali své peněžní prostředky do reprezentace prostřednictvím investice do exotických předmětů.

Hraběcí rod Berchtoldů zastupovali v předkládané práci Matyáš Antonín, který vlastnil zámek Uherčice, a František Karel, jenž pobýval na své venkovské rezidenci v Polici.⁶¹⁹ Uherčická rezidence neskýtala žádné předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády, důvodem se stala několikrát výše uvedená brzká doba (inventář z roku

---

⁶¹³ Rozhodně šlo o Buquoye, Černíny, Harrachy, Nostice, Questenberky.

⁶¹⁴ Svobodní páni Petřvaldští se vyrovnali vlastnictvím zkoumaných předmětů hraběcím rodům, které měly v domácnosti velké množství předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Viz Příloha č. 1 – Tabulka majitelů a jejich sídel podle reprezentace v oblasti majetku předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády.

⁶¹⁵ Souvislost luxusního potenciálu s tím sociálním byl v tomto případě, tedy v konzumaci kávy, čaje a čokolády, ovlivněn různými hledisky. Viz podkapitola 6. 1. Hlediska stratifikace.

⁶¹⁶ N. ELÍAS, *O procesu*, s. 176-177.

⁶¹⁷ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. A 55, kart. 5 (inventář zámku Hrušovany 1754); TAMTÉŽ, sign. A 67, kart. 6 (inventář zámku Hrušovany 1774).

⁶¹⁸ M. PLEVA, *Hmotná kultura*, s. 136-137.

⁶¹⁹ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 4, kart. 8 (inventář zámku Uherčice 1678); TAMTÉŽ, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720).

1678). Zámek v Polici v roce 1720 byl lépe zásoben předměty ke konzumaci zkoumaných nápojů. Navzdory tomu že šlo o středně zámožnou šlechtu, která neměla až tak velké ambice, tak tento rod mohl konkurovat v oblasti vlastnictví exotických předmětů ostatních hraběcím rodům.⁶²⁰

Mezi hraběcími rody vynikal rod Buquoyů, který do mimoevropských předmětů vkládal značné finance, což zajisté souviselo se snahou o reprezentaci rodu. Zmapovat se povedlo vybavení jejich hlavní venkovské rezidence v Nových Hradech takřka po celé 18. století.⁶²¹ Počet zkoumaných předmětů na tomto sídle neustále během tohoto století narůstal. I přes skutečnost, že se rod značně zadlužil, neváhal investovat peněžní obnosy do exotických předmětů, pro Buquoye bylo důležité věnovat zdroje do této sféry.⁶²² Počet předmětů v jejich domácnosti naznačoval oblibu těchto předmětů u všech členů. Ukazoval také na značnou zálibu, umělecké cítění a vkus, jelikož se u nich v domácnosti nacházelo několik velice zdobných exotik.⁶²³ Porovnání jednotlivých příslušníků rodu přineslo zjištění, že všichni zkoumaní členové rodu přijímali předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády ve velkém množství.

Rod Collaltů zastupoval Klaudius a Tomáš Vinciguerra. Opět došlo k situaci, kdy u prvního z urozenců byl zkoumán inventář z velice brzké doby, a to z roku 1661, proto se tu žádné předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády neobjevily. Zatímco po druhém ze šlechticů se dochoval inventář z roku 1770 ze zámku v Uherčicích, který byl bohatý na předměty ke konzumaci exotických nápojů. Doba přílivu exotických prvků se stala velice důležitá.⁶²⁴ Zámek v Uherčicích patřil také rodu Berchtoldů, ale o sto let dříve,⁶²⁵ na tomto srovnání se ukázalo postupné proudění mimoevropských vlivů v podobě kávy, čaje a čokolády, a to na jednom sídle, které vlastnily dva rody.

---

⁶²⁰ I. KRSEK – Z. KUDĚLKA – M. STEHLÍK – J. VÁLKA, *Umění*, s. 88; V. BRÄUNER – A. HAMERNÍKOVÁ, *Rodinný archiv*, s. 4.

⁶²¹ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 205. 948, kn. 3 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1733); TAMTĚŽ, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1767); TAMTĚŽ, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768); TAMTĚŽ, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTĚŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); TAMTĚŽ, sign. 206.329, kn. 380 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1784).

⁶²² Mezi lety 1714-1740 proběhla na buquoyských panstvích největší stavební aktivita, která pokračovala v druhé polovině 18. století. Tato rozsáhlá a také nákladná stavební činnost vedla k finanční krizi celého panství. Tuto nastalou situaci se snažili Buquoyové změnit, začali lépe hospodařit a postupně snižovat svoje dluhy. Ale i přesto neváhali a věnovali se reprezentaci, a to i prostřednictvím vlastnictvím předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. *OSN 4*, Praha 1891, s. 943; A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 220; M. DOŠKOVÁ, *Interiér*, s. 10.

⁶²³ O čemž svědčí i jejich zmiňovaná stavitelská činnost. A. KALNÝ, *Die Buquoyos*, s. 68-70.

⁶²⁴ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. C 8, kart. 20 (inventář zámku Brtnice 1661); TAMTĚŽ, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770).

⁶²⁵ TAMTĚŽ, sign. B 4, kart. 8 (inventář zámku Uherčice 1678).

Nezáleželo v tomto případě na rodovém postavení, ale na období a také na tom, jakému sídlu příslušníci rodu dávali přednost.

Volba sídla se ukázala jako zásadní u hraběcího rodu Černínů. Při porovnání dvou příslušníků rodu, a to Františka Josefa a Prokopa Vojtěcha, se projevila zásadnější preference sídla než časové období. V pražském paláci Františka Josefa v roce 1720 se již v takto rané době nacházelo úctyhodné množství předmětů.⁶²⁶ V dalším z inventářů z roku 1733 se počet předmětů několikrát navýšil,⁶²⁷ že se stal palác Černínů jedním z nejreprezentativnějších ve zkoumaném vzorku. Sídlo Prokopa Vojtěcha v Chudenicích v roce 1777 skýtalo jen několika málo předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády.⁶²⁸ To bylo způsobeno tím, že tuto venkovskou rezidenci Černínové barokně přestavěli až v roce 1776.⁶²⁹ Majitelé do tohoto sídla očividně nevěnovali tolik financí a upřednostňovali jiná sídla, kde se snažili více o reprezentativnost.

Velice zajímavé porovnání vzniklo u Ditrichštejnů, a to konkrétně u knížete Maxmiliána a hraběte Quidobalda Josefa. Nejenže šlo o jinak postavené šlechtice jednoho rodu, jelikož pocházel každý z jiné větve, ale také došlo k tomu, že první z nich vlastnil venkovské sídlo za hranicemi Království českého, a to v Rakousích, které se nazývalo Hollenburg.⁶³⁰ Druhý pobýval na Moravě na své venkovské rezidenci v Napajedlech.⁶³¹ I když bylo výše poukázáno na to, že knížata v reprezentaci prostřednictvím předmětů ke konzumaci exotických pochutin měla navrch a určovala na základě přístupu ke dvoru módnost a oblibu předmětů, v tomto zvoleném příkladě se ukázalo, že to neplatilo, jelikož inventáře měly od sebe rozestup opět necelé století. To zapříčinilo, že moravské hraběcí venkovské sídlo bylo lépe zásobeno předměty k popíjení nápojů.

V případě Nosticů došlo k porovnání městského paláce v Praze z roku 1736, kde pobýval hrabě Antonín Jan s inventáři hraběte Františka Václava z roku 1765, a to jeho rezidencí Praha, Řehlovice a Sokolov.⁶³² V pražském paláci Nosticové vystavovali značné množství zkoumaných předmětů, na rozdíl od toho venkovská

---

⁶²⁶ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720).

⁶²⁷ TAMTÉŽ, (inventář pražského paláce 1733).

⁶²⁸ TAMTÉŽ, (inventář zámku Chudenice 1777).

⁶²⁹ M. BĚLOHLÁVEK, *Hrady*, s. 114.

⁶³⁰ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 17, kart. 28 (inventář zámku Hollenburg 1784).

⁶³¹ TAMTÉŽ, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).

⁶³² SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736); TAMTÉŽ, inv. č. 170, kn. 71 (inventář domu v Praze 1765); TAMTÉŽ, inv. č. 172, kn. 73 (inventář zámku Řehlovice 1765); TAMTÉŽ, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765).

rezidence v Řehlovicích neobsahovala žádné předměty ke konzumaci exotických pochutin, i když šlo o inventář z pozdější doby. Bylo to způsobeno tím, že toto sídlo sloužilo pouze jako vedlejší venkovská rezidence. Také palác v Praze neskýtal v této době téměř žádné předměty, které sloužily k reprezentaci urozenců, bylo to nejspíše zapříčiněno tím, že tu majitel netrávil tolik času, jelikož pobýval více na sokolovském zámku, kde se vyskytovalo značné množství těchto předmětů.⁶³³ Z toho vyplývá, že oba dva členové nostického rodu si oblíbili exotické předměty, kterými se obklopovali v sídlech, kde právě pobývali.

Různorodost vybavení předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády se projevila i u knížecího rodu Schwarzenberků. Vídeňský městský palác za vlastnictví Jana Adolfa v roce 1702 a 1705 neskýtal žádné zkoumané předměty.⁶³⁴ Ukázkou toho, jak se reprezentoval kníže Adam František, přinesly inventáře zachycující podobu městského vídeňského paláce v roce 1727 a venkovské rezidence Český Krumlov v roce 1733.⁶³⁵ Tento urozenec svým sídlům věnoval v oblasti výzdoby exotickými předměty stejnou pozornost. Obě dvě jeho rezidence byly bohatě vybaveny předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Zkoumané předměty se hojně vyskytovaly i ve vídeňském paláci knížete Josefa v roce 1779.⁶³⁶ Všechna zkoumaná knížata se snažila od doby přílivu exotik pořídit si je i do své palácové domácnosti, která se nacházela v blízkosti panovnického dvora. To pro ně znamenalo důležité uskutečnění reprezentativních snah.

Srovnání příslušníků rodu Valdštejnů bylo také možné v různých typech sídel, jak v městských palácích, tak ve venkovských rezidencích. Autorka práce prozkoumala inventáře od roku 1657 až do roku 1775.⁶³⁷ Městský palác v Praze, ani venkovská rezidence v Duchcově v 17. století neobsahovala žádné předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády. Situace se změnila v prvním desetiletí následujícího století, kdy se několik

---

⁶³³ M. BĚLOHLÁVEK, *Hrady*, s. 313.

⁶³⁴ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovic, inv. č. 132, kn. 132 (inventář městského paláce ve Vídni 1702); TAMTÉŽ, inv. č. 133, kn. 133 (inventář městského paláce ve Vídni 1705).

⁶³⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 208, kn. 208 (inventář městského paláce ve Vídni 1727); TAMTÉŽ, Velkostatek Český Krumlov, sign. 17I8 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

⁶³⁶ TAMTÉŽ, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 115, kn. 115 (inventář městského paláce ve Vídni 1779).

⁶³⁷ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 2659, sign. XII-P2 (inventář městského paláce Praha 1657); TAMTÉŽ, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775).

předmětů vyskytlo v městském domě hraběte Jana Antonína.⁶³⁸ Tento člen rodu pocházel z chudší rožďalovické větve,⁶³⁹ a přesto měl i on snahy o reprezentaci. Právě u něho v domácnosti se nacházely předměty v tak raném období (1705, 1706, 1710). Jan Antonín, i když nebyl příliš zámožný, měl vkus a vzdělání, také umělecký rozhled, a proto přijal do své domácnosti zkoumané předměty. Rodina Jana Antonína vlastnila pouze pražský dům, mocensky nebyla nikterak aktivní. Až syn Jana Antonína Jan Karel zastával funkci v zemské správě, stal se hejtmanem Kouřimského kraje.⁶⁴⁰ O necelých třicet let později než v pražském domě se nacházel ve venkovské rezidenci Duchcov, kde pobýval hrabě Jan Josef, stejný počet předmětů jako u předešlého Jana Antonína.⁶⁴¹ Množství se nepatrně zvýšilo za dalšího z majitelů Duchcova hraběte Emanuela v roce 1775.⁶⁴²

Posledním ze zkoumaných rodů, u něhož šlo porovnat jednotlivé příslušníky a jejich domácnosti, byli Žerotínové. Inventář zámku v Ivanovicích pocházel z roku 1688. V této době svobodný pán Jindřich Karel nevlastnil žádný předmět ke konzumaci kávy, čaje a čokolády,⁶⁴³ což zapříčinilo nejen časné období vzniku inventáře (1688), ale také to, že zámek byl značně poničen za třicetileté války. Nestal se tedy sídlem, které sloužilo k reprezentaci. Jiný případ představoval zámek ve Valašském Meziříčí, kde pobýval hrabě František Josef Žerotín.⁶⁴⁴ Inventář sídla se dochoval z roku 1756. V hraběcí domácnosti se nacházelo velké množství předmětů k pití kávy, čaje a čokolády. Tímto vybavením exotických předmětů se hrabě Žerotín vyrovnal ostatním zkoumaným příslušníkům hraběcích rodů.⁶⁴⁵

Vzájemné porovnání jednotlivých příslušníků zkoumaných rodů přineslo několik základních poznatků. Důležitým prvkem bylo časové období, kdy inventář vznikl, jelikož od toho se odvíjel výskyt exotických pochutin ve šlechtických sídlech. Rozbor také potvrdil myšlenku preference jednotlivých sídel, kde urozený majitel pobýval častěji, tam se nacházelo větší množství předmětů. V poslední řadě se projevilo to,

---

⁶³⁸ TAMTÉŽ, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1705); TAMTÉŽ, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1706); TAMTÉŽ, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1710).

⁶³⁹ OSN 26, s. 338.

⁶⁴⁰ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 512, 707.

⁶⁴¹ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

⁶⁴² TAMTÉŽ, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775).

⁶⁴³ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. Z 10, kart. 283 (inventář zámku Ivanovice 1688).

⁶⁴⁴ TAMTÉŽ, sign. Z 78, kart. 291 (inventář zámku Valašské Meziříčí 1756).

⁶⁴⁵ Viz Příloha č. 1 – Tabulka majitelů a jejich sídel podle reprezentace v oblasti majetku předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády.

že jednotliví příslušníci rozhodně mohli být ovlivněni svým vkusem, vzděláním a i uměleckým cítěním.

6. 7. Vlastnictví zkoumaných předmětů na základě genderového vymezení

Další průzkum nastínil, jak vypadalo vybavení šlechtických rezidencí z hlediska toho, zda inventář vypovídal o domácnosti muže nebo ženy. Ve většině případů byly prozkoumány inventáře mužských příslušníků rodů. Ženské inventáře zastupovalo devět případů, konkrétně šlo o domácnosti Antonie Renaty, Terezie a Gabriely Johany Buquoyové, Marie Ernestiny Eggenberkové, Marie Maxmiliány Forgatschové, Eleonory Harrachové, Eleonory Marie Nosticové, Marie Kristiny Questenberkové, Marie Anny Schwarzenberkové. V případě rodu Eggenberků se podrobil analýze pouze inventář Marie Ernestiny, proto nebylo možné porovnat její domácnost s jejím mužským protějškem. Inventář Marie Maxmiliány Forgatschové zase neobsahoval žádné zkoumané předměty.⁶⁴⁶

Dámský pokoj Gabriely Johany z Rogendorfu byl vybaven větším množstvím předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády než pokoj jejího manžela Františka Leopolda Buquoye.⁶⁴⁷ Zatímco pokoj pána domu v Nových Hradech obsahoval pouhých šest kusů nádobí, pokoj jeho manželky kromě nádobí, skýtal i mlýnek na kávu či krabičky na pochutiny.⁶⁴⁸ Předměty v jejích prostorech byly mnohem zdobnější a pocházely z drážďanské porcelánky.⁶⁴⁹ Hraběnka se těšila mnohem většímu zájmu o tyto předměty, které ji obklopovaly v jejím pokoji. I u hraběnky Terezie přivdané do rodu Buquoyů se v jejích dámských pokojích nacházelo značné množství předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády.⁶⁵⁰ Novohradská rezidence se mohla pyšnit úchvatným zastoupením předmětů ve vlastnictví dam, které tím konkurovaly nejen svým mužským protějškům, ale i ostatním příslušnicím a příslušníkům hraběcích rodin.

---

⁶⁴⁶ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. F 16, kart. 34 (inventář bytu v Brně 1714).

⁶⁴⁷ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772); TAMTÉŽ, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775); TAMTÉŽ, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790).

⁶⁴⁸ TAMTÉŽ, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyovské rezidence v Nových Hradech 1767); TAMTÉŽ, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768).

⁶⁴⁹ Označení drážďanský či saský nejspíše spadalo k označení míšeňské porcelánky, jelikož v Drážďanech vznikla porcelánka mnohem později, než byly vytvořeny zkoumané pozůstalostní inventáře a pokud v Sasku existovaly nějaké menší porcelánky, tak byly většinou napojeny na Míšeň, z čehož lze usuzovat, že doopravdy šlo o míšeňský porcelán. J. CHLÁDEK, *Klasika*, s. 73. Dále i kapitola této práce 5. Nádobí ke konzumaci exotických nápojů.

⁶⁵⁰ SOA Třeboň, RA Buquoyů, sign. 206.329, kn. 380 (inventář buquoyovské rezidence v Nových Hradech 1784).

Jiný příklad sídla a vybavení předměty k pití kávy, čaje a čokolády představoval zámek Kunín. V předchozím příkladě u Buquoyů byla popsána manželská situace spojená s vlastnictvím předmětů. V případě kunínského zámku autorka práce zkoumala inventáře matky a syna, tedy Eleonory Harrachové a Františka Xavera Harracha.⁶⁵¹ Obě dvě generace držely úctyhodné množství zkoumaných předmětů. Matka Eleonora měla na kunínském zámku uložené předměty v kapli. Předmětů vlastnila o trochu méně než její syn. Ten nejspíše navázal na matčino vlastnictví nádobí a ještě ho rozšířil. Dědičnost předmětů se stala v rodině důležitou, předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády byly značně cenné a jejich vzácnost způsobila, že se dochovaly i po několik generací v jedné rodině. Tento fakt se ukázal i u rodiny Nosticů. Hraběnka Eleonora Marie Nosticová vlastnila na sokolovském zámku zkoumané předměty již v roce 1681,⁶⁵² byla tak jedna z prvních, která se těmito předměty pyšnila, její syn Antonín Jan očividně pokračoval v reprezentačních snahách své matky. V městském paláci v Praze spravoval více předmětů než jeho matka, byly více zdobené, vyrobené z rozličných materiálů a ukládaly se do reprezentativních místností paláce (např. kabinet).⁶⁵³

Jako jedna z prvních dam měla ve své domácnosti ve vídeňském paláci zkoumané předměty Marie Anna Schwarzenberková (rozená ze Sulzu, †1698),⁶⁵⁴ která se provdala za knížete Ferdinanda Viléma Schwarzenberka.⁶⁵⁵ Palác ve Vídni skýtal mnohé předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády z pohledu toho, že šlo teprve o konec 17. století. Prozkoumán byl inventář jejího syna knížete Adama Františka, a to jak z městského paláce ve Vídni, tak z jeho venkovské rezidence v Českém

---

⁶⁵¹ MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 153, kart. 66 (inventář zámku Kunín 1757); TAMTÉŽ, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1781); TAMTÉŽ, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1782).

⁶⁵² SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, RA Nosticů, inv. č. 932, kart. 145 (inventář zámku Sokolov 1681).

⁶⁵³ TAMTÉŽ, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736).

⁶⁵⁴ SOA Třeboň, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, inv. č. 125 (inventář městského paláce ve Vídni 1696).

⁶⁵⁵ Ferdinandem Vilémem Schwarzenberkem (1652-1703) se zabýval především Rostislav Smíšek. R. SMÍŠEK, „Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, JSH 73, 2004, s. 94-102; TÝŽ, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání. (Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století)*, in: J. Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století. Sborník příspěvků (nejen) ze 3. adventního kulatého stolu, který se na téma „Prameny k dějinám šlechtického cestování, 1550-1800, konal na půdě Katedry historických věd FF Upa dne 28. listopadu 2005, Pardubice 2007, s. 129-161; TÝŽ, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století. Sňatková strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, FHB 24, 2009, s. 167-198; TÝŽ, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333-355.*

Krumlově.⁶⁵⁶ Syn navázal na svoji matku, v pořizování zkoumaných předmětů pokračoval a zvyšoval ve svých domácnostech jejich počty. Ve svých sídlech měl Adam František exotické předměty a pochutiny přesně umístěny do konkrétních prostor (např. galerie, cukrárna). V inventáři jeho matky nebyly místnosti přesně popsány, pouze zapisovatel uvedl tematické skupiny, do kterých patřily předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. I hraběnka Marie Kristina Questenberková měla ve své ložnici vystavené šálky na kávu, a to již v roce 1717.⁶⁵⁷ Její otec Jan Adam využíval zkoumané předměty na svém jaroměřickém zámku ve větším množství. Jeho dcerka zemřela velice mladá, proto neměla čas a ani prostor se nějakým způsobem, natož vystavováním předmětů k pití kávy, čaje a čokolády, reprezentovat.⁶⁵⁸

Vzájemné porovnání domácností muže a ženy z hlediska toho zda šlo o manželský pár či o matku se synem nebo otce s dcerou, přineslo několik zajímavých poznatků. Důležité bylo, jak se opět ukázalo, časové období, ze kterého pocházel inventář. Ve dvou případech se podařilo doložit (Nosticové, Schwarzenberkové), že domácnosti dam obsahovaly mnohem dříve předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády. Mohlo to souviset s jemnějším uměleckým citem dam, které se rozhodně chtěly obklopovat něčím krásným. Roli tu mohla hrát také zvědavost, jelikož do Evropy přišlo něco nového, neznámého. V případě porovnání domácností či pouhých pokojů manželského páru měly ženy ve svých prostorách větší množství předmětů. Manželka samozřejmě musela také reprezentovat svého manžela, svůj rod a své postavení, proto bylo důležité, aby i ona přijímala módní vlivy. Inspiraci ve vybavování svých domácností hledali synové (Harrachové, Nosticové, Schwarzenberkové) a dcery (Questenberkové) u svých rodičů. V několika výše uvedených příkladech se ukázalo, že potomci častokrát navazovali na své předky a rozšiřovali sbírky o další předměty, které se užívaly k popíjení kávy, čaje a čokolády, jelikož ty nesly většinou další hodnoty, jako byla cennost a vzácnost.

---

⁶⁵⁶ SOA Třeboň, Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 208, kn. 208 (inventář městského paláce ve Vídni 1727); TAMTÉŽ, Velkostatek Český Krumlov, sign. I718 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

⁶⁵⁷ MZA Brno, F 459 Vrchnostenská správa Jaroměřice, inv. č. 3921, kart. 1130 (inventář zámku Jaroměřice 1717).

⁶⁵⁸ TAMTÉŽ, RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřice 1752).

7. Černínský inventář pražského městského paláce z roku 1733 jako příklad symbolické komunikace

Člověk v raném novověku nežil izolovaně, byl naopak součástí spleťtých sociálních vztahů vycházejících z rodiny, korporací i „dobrého přátelství“.⁶⁵⁹ Na základě působení v různých skupinách a společenstvích se utvářela jeho vlastní identita. Ty také měly vliv na jeho myšlenkový svět a hodnoty. Jedinec se stával sociální bytostí, která ve společenstvích nalézala zázemí, ochranu i pomoc v nouzi. Skupiny, kde se mohl šlechtic realizovat, byly různé, ať šlo o panovnický dvůr, či o neformální společenství rodiny nebo kruh „pánů a přátel“.⁶⁶⁰ Raně novověký urozenec zaujímal v hierarchicky uspořádané společnosti privilegované postavení. To se odvíjelo od jeho urozenosti, majetkového zázemí a moci.⁶⁶¹ S tím souvisela jeho snaha o zastávání co nejvyšších úřadů, s kterými stoupala jeho vážnost a společenská prestiž. Proto mnozí šlechtici považovali za vrchol své kariéry službu u panovnického dvora.⁶⁶²

V dochovaném inventáři černínského městského paláce z roku 1733⁶⁶³ u několika předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády patřících do domácnosti Františka Josefa Černína zapisovatel uvedl další jména šlechticů. Konkrétně šlo o knížete Josefa Viléma Fürstenberka (1699-1762), hraběnkou Marii Karolínu Kinskou (1700-1785), hraběnkou Marii Clary-Aldringen (1709-1738), hraběte Františka Antonína Rottala (1717-1762), hraběte Karla Otu Salma-Neuburka (1709-1766), hraběte Jana Josefa Františka z Thunu a Hohensteina (1711-1788), hraběnkou Marii Josefu Trauttmansdorffovou (1718-1772), hraběte Jana Josefa z Vrtby (1669-1737), pána Ferdinanda Tunkla z Brníčka a na Zábřehu (?) a o manželku hraběte Marii Isabelu Johannu de Merode-Westerloo y Pignatelli (1703-1780). S těmito výše zmíněnými osobami jistě Františka Josefa Černína pojily rozličné vazby.⁶⁶⁴ Komunikace představovala i v době zkoumaného 18. století důležitý prostředek k navazování

⁶⁵⁹ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 13.

⁶⁶⁰ TAMTĚŽ, s. 30-38. Více k „dobrému přátelství“ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, zejména s. 251.

⁶⁶¹ V. BŮŽEK, *Urozenec*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk*, s. 79-110, zde s. 79.

⁶⁶² Vztah šlechty k císařskému dvoru za vlády Leopolda I. podrobně prozkoumal Rostislav Smíšek, který zvolil příkladu Ditrichštejnů a Schwarzenberků, na kterém ukázal, že službu u císařského dvora chápal šlechtic jako nejvyšší společenskou metu a naplnění šlechtické kariéry. Více srov. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, zejména s. 77-104.

⁶⁶³ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

⁶⁶⁴ Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 415. O vztazích přátelských, příbuzenských i klientských Františka Josefa Černína více na s. 413-465.

a následnému upevňování vztahů, at' přátelských, příbuzenských, či klientských.⁶⁶⁵ Právě černínský inventář může osvětlit některé z těchto vztahů. Neformální komunikace a z ní vyplývající způsob očekávaného chování a jednání v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty hrála v novověku nezastupitelnou roli pro dosažení a zejména udržení dobrého jména, vážnosti a cti urozeného jedince, jeho rodiny a rodu.⁶⁶⁶ Zaznamenaná jména ukazují také na to, do jaké míry byl hrabě potřebný pro ostatní urozené osoby, aby s ním udržovaly vztahy. Naopak i František Josef chtěl udržovat vztahy s výše postavenými rody, což mu mohlo zajistit mnohé výhody, např. u císařského dvora.⁶⁶⁷

Hrabě František Josef Černín zastával vysoké úřady v Království českém, v roce 1716 byl jmenován nejvyšším číšníkem, v roce 1721 se stal nejvyšším dvorským sudím, vykonával také funkci komorníka a tajného rady. Jeho postavení potvrdil získání titulu „vladař domu hradeckého a chudenického“.⁶⁶⁸ Hrabě navazoval, udržoval a prohluboval jakkoliv pro něj výhodné vztahy. Od „pánů a přátel“ se v dobovém myšlení očekávalo, že svým chováním a jednáním budou veřejně přijímat, potvrzovat, ukazovat, šířit a v případě potřeby i důrazně prosazovat symboly výlučného místa urozeného jedince ve společnosti, které utvářely jeho sociální status. „Dobré přátelství“ napomáhalo k překonávání bezmocnosti osamocněného individua – přinášelo pocitu jistoty, sounáležitosti k sociální skupině a bezpečí při řešení vypjatých životních situací.⁶⁶⁹ K navazování, upevňování a prohlubování vztahů sloužila v každodenním životě škála nepřetržitě se opakujících symbolických, velmi zdvořilých a různě okázalých projevů vzájemné přináležitosti a náklonnosti. Šlechtici se slušně oslovovali, ptali se na zdraví, pozdravovali se, připíjeli si spolu, posílali si dary, zapůjčovali si osoby a předměty,

⁶⁶⁵ U nás zejména V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 213-225; TÝŽ, „Páni a přátelé“, s. 229-264; TÝŽ, „Gute Freundschaft“, s. 79-96. Dále P. MAŤA, *Aristokratisches Prestige und der böhmische Adel (1500-1700)*, Frühneuzeit-Info 10, 1999, s. 43-51. Ze sociologického pohledu se zabírala rozborem neformálních společenských vazeb v moderní společnosti Lenka BUŠTÍKOVÁ, *Analýza sociálních sítí*, Sociologický časopis 35, 1999, s. 195-206. V zahraničí poté W. REINHARD, *Freunde und Kreaturen*, s. 32-41; TÝŽ, *Power Elites and State Building*, Oxford 1996; TÝŽ, *Freunde und Kreaturen. Historische Anthropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, Freiburger Universitätsblätter 139, 1998, s. 127-141. Cenné podněty přinesl i Antoni MACZAK (ed.), *Klientelsysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988; Otto Gerhard OEXLE, *Aspekte der Geschichte des Adels im Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, in: Hans-Ulrich Wehler (ed.), *Europäischer Adel 1750-1950*, Göttingen 1990, zvláště s. 19-56; Joseph MORSEL, *Geschlecht und Repräsentation. Beobachtungen zur Verwandtschaftskonstruktion im fränkischen Adel des späten Mittelalters*, in: Otto G. Oexle – Andrea von Hülsen-Esch (edd.), *Die Repräsentation der Gruppen*, Göttingen 1998, s. 226-259.

⁶⁶⁶ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 252.

⁶⁶⁷ R. SMÍŠEK, *Komunikační síť*, s. 354.

⁶⁶⁸ OSN 6, s. 625-626; David KLÍMA, *František Josef Czernin z Chudenic – krátce k jedné zajímavé osobnosti*, České památky. Časopis pro přátele památek a historie 13, 2002, s. 8-11.

⁶⁶⁹ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*, s. 38-39.

navštěvovali se, zvali se na zábavy či lovy.⁶⁷⁰ I František Josef Černín se setkával jako správný šlechtic své doby se svými přáteli a také jako velký milovník honů a lovů upevňoval své vztahy i prostřednictvím těchto aktivit.⁶⁷¹ Hrabě byl vášnivým stavitelem, měl rád umění, sbíral umělecké předměty a zval si na svá sídla stavitele, architektky a malíře. Také rozšiřoval rodinnou obrazovou galerii, která za jeho sběratelské činnosti čítala nejvíce kusů. I pro toto úsilí musel mít okruh známých, od kterých si mohl díla opatřit, či o nich dostával informace. Proto se stalo získávání „pánů a přátel“ také velice důležité. Některé předměty mohl obdržet i darem, či on sám mohl být dárce. Obdarování bylo výrazem vzájemného připomenutí přátelských vazeb, ale především zvláštním způsobem symbolického zhmotnění oboustranně prospěšného vztahu, jehož pokračování vyžadovalo odplatu.⁶⁷²

Důsledky modernizačních procesů spjatých s časově náročnou byrokratickou činností přispívaly na prahu 17. století k pozvolnému rozkladu tradičních forem vedoucích k upevňování „dobrého přátelství“. Z venkovských sídel se schůzky „pánů a přátel“ přesouvaly do jejich paláců v hlavních zemských městech.⁶⁷³ I když se formy navazování vzájemného přátelství změnily, právě zkoumaný černínský inventář je důkazem toho, že přesto takové vztahy nadále vznikaly, i když tentokrát v městském paláci. Otázkou zůstalo, proč se jména šlechticů do inventáře zapisovala. V raném novověku se vztahy silně zakládaly na osobní blízkosti, příbuzenství a přízni.⁶⁷⁴ Rozhodně šlo v inventáři o osoby, které pojily s Černínem nějaké vztahy. Jména šlechticů mohla souviset s evidencí darů, dluhů, či s odkazy pro zmíněné osoby, nebo s výměnou a zapůjčováním předmětů. Bohužel zapisovatel předměty v inventáři blíže nepopsal. Vždy šlo o stručné sdělení jako „*Thee Becherle und Schalen – 8, Caffee Tisch – 6, Chocollade Deckl – 8*“. Množství předmětů se pohybovalo do maximálně

---

⁶⁷⁰ Více k navazování, upevňování a prohlubování vztahů Františka Josefa Černína P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy*, s. 415-465. K lovu obecně Werner RÖSENER, *Jagd und höfische Kultur als Gegenstand der Forschung*, in: Týž (ed.), *Jagd und höfische Kultur im Mittelalter*, Göttingen 1997, s. 11-28.

⁶⁷¹ Z. KALISTA, *Mládí I*, s. 134.

⁶⁷² V. BŮŽEK, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras–Bechyně)*, OH 8, 2000, s. 137-161. Darem se zabývali Aron J. GUREVIČ, *Kategorie středověké kultury*, Praha 1978, s. 166-185; Helmuth BERKING, *Schenken. Zur Anthropologie des Gebens*, Frankfurt am Main-New York 1996; B. BASTL, *Gabentausch. Wiener Adelshochzeiten und ihre Bedeutung für die interkulturelle Kommunikation*, *Wienergeschichtsblätter* 54, 1999, s. 257-271.

⁶⁷³ P. MAŤA, *Soumrak*, s. 139-162.

⁶⁷⁴ B. STOLLBERG-RILINGER, *Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches*, München 2008, s. 13. V úvodu knihy se zabývala myšlenkami německého historika Petera Moraw, který se věnoval středověku a předpokládal, že politika byla založena na autonomní sociální funkci systému, což Barbora Stollberg-Rilinger neviděla pro raný novověk, kde nebyl oddělen politický, sociální, náboženský a hospodářský řád, který vytvářel spletitost vzájemných vztahů.

deseti kusů, proto se lze domnívat, že předměty byly něčím zvláštním, musely být pro svého majitele vzácné, jelikož je vyčlenil pro další uroence. Předměty nesly rozhodně nějakou symbolickou roli. Mohlo jít také o gesta úcty, která se právě projevovала prostřednictvím symboliky.⁶⁷⁵

Podářilo se odkrýt alespoň některé vztahy s výše uvedenými osobami. Kmotrem Františka Josefa se stal tehdejší nejvyšší český kancléř František Oldřich Kinský (1634-1699), který byl strýcem Filipa Kinského (1700-1749), jehož manželku Marii Karolínu Kinskou inventář zmiňoval.⁶⁷⁶ Další ze vzájemných vztahů zjištěných na základě jména v inventáři byl objasněn s hrabaty Clary-Aldringen. Tento rod získal černínský majetek, konkrétně Kostomlaty.⁶⁷⁷ Hrabě František Josef měl nejspíše dluhy vůči rodu Clary-Aldringen, a tak jim vracel, co jim dlužil v podobě předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Nebo šlo o projev úcty k tomuto rodu, který získal část černínského majetku. V inventáři byla zmíněna Marie Clary-Aldringen (rozená Šternberková), jež se provdala za Kašpara Františka (1707-1735), spolu měli syna Leopolda (1736-1800). Ten osiřel a vychovávala ho rodina hrabat Šternberků. Jako dospělý získal majetky, které mu zajistili jeho rodiče, a to právě i zmíněné černínské panství. Leopold Clary-Aldringen dosáhl významných funkcí, v roce 1753 se stal radou nad apelacemi Království českého a poté zastával v letech 1773 až 1775 úrad nejvyššího komorníka zemského Markrabství moravského, nakonec působil jako místokancléř české dvorské kanceláře ve Vídni.⁶⁷⁸

Marie Josefa Trautmannsdorffová byla věřitelkou Františka Josefa Černína.⁶⁷⁹ František Josef půjčoval peníze panovníkovi, ten však peníze nevracel, a tak v souvislosti s dalším zadlužováním panství krachovalo a došlo k jeho prodávání.⁶⁸⁰ Krachování panství souviselo též s potřebou „dobrých přátel“. Očekávané chování, které vycházelo z „dobrého přátelství“ či z příslušnosti k jiným neformálním

---

⁶⁷⁵ Symbolické reprezentace jakéhokoliv druhu prostřednictvím obrazů, symbolů, rituálů, oslav a společenských setkání se staly velice oblíbeným předmětem historických věd. B. STOLLBERG-RILINGER, *Des Kaisers alte Kleider*, s. 14.

⁶⁷⁶ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy*, s. 415.

⁶⁷⁷ Kopie smlouvy na prodej panství Kostomlaty Františkem Josefem Černínem Janu Filipovi Clary-Aldringen z 31. července 1725 SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, kart. 342, fol. 377-380.

⁶⁷⁸ OSN 5, s. 437.

⁶⁷⁹ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, kart. 329, fol. 93-96. Dalšími ze šlechtických věřitelů byli Jan Adam Vratislav z Mitrovic, Jan Josef Špork, Václav Kryštof Hložek ze Žampachu, Jan Vít a Josef František Malovcové z Malovic.

⁶⁸⁰ D. KLÍMA, *Czerninové z Chudenic a jejich panská sídla*, České památky 12, 2000, s. 18-24; Pavel KOBLASA, *Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství*, České Budějovice 2000, s. 27-30.

skupinám, se mohlo za určitých okolností obohacovat o takový způsob smluvního jednání, které se zakládalo na oboustranné výhodnosti pro společensky, mocensky či jinak nerovné partnery. Klíčové postavení v těchto klientských vztazích, jak byly nazvané moderní sociologií, náleželo patronovi, který měl osobní autoritu, politický vliv a mocenské prostředky. Své očekávané chování směřoval za odpovídající protislužbu. Právě k němu se zpravidla obracely společensky níže postavené osoby se žádostmi o ochranu, pomoc a radu při jednání s institucemi různých úrovní systému moci. Klienti patronovi na oplátku poskytovali politickou podporu, úvěr a jiné služby.⁶⁸¹ Řada věřitelů Františka Josefa byla dlouhá, ti se snažili nabízenou finanční pomocí hraběte z nejrůznějších důvodů zavázat.

Blízký vztah hrabě udržoval s Janem Josefem z Vrtby, s kterým si dopisoval, nejen o služebních záležitostech, ale také o novinkách z Prahy, pokud František Josef cestoval. Hrabě Černín ho tedy považoval za svého dobrého „pána a přítele“.⁶⁸² I další kolegové Františka Josefa se mu omlouvali z úřadu, jako jejich nadřízený byl takřka před každým zasedáním dvorského soudu informován o mnohdy překvapivých detailech jejich soukromého života.⁶⁸³ Jeho přátelství s hrabětem Vrtbou dokládalo také to, že k sobě chovali úctu. Jan Josef z Vrtby se omlouval v dopise svému příteli Františku Josefovi za to, že se zdržel s pracemi a potřeboval Václava Vavřince Reinera, aby pracoval na jeho paláci, poté ho zase mohl hrabě Černín využívat. Žádání architekti, ale i malíři a sochaři totiž běžně pracovali souběžně na několika zakázkách různých zadavatelů a někdy se stalo, že se na svých pracích zdrželi.⁶⁸⁴

Přátelství a výhodné vztahy ho pojily i s pány Tunkly z Brnička a na Zábřehu. Ferdinanda Tunkla vzal hrabě roku 1718 jako páže na svou cestu do Bruselu.⁶⁸⁵ František Josef měl do ciziny odjet jako císařský velvyslanec, proto se šlechtici přimlouvali za své děti, aby je s sebou vzal na tuto cestu, jelikož zde mohli nabýt cenné zkušenosti. Při pobytu v Belgii se Ferdinandovi Tunklovi naskytla příležitost výhodného sňatku.⁶⁸⁶ Nejspíše Františka Josefa a Ferdinanda spolu poté pojil přátelský vztah. Pro panský rod Tunklů šlo o velice výhodný vztah, který jim pomohl na základě

⁶⁸¹ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*, s. 43.

⁶⁸² O situaci nejen v Království českém, ale především na jeho panstvích ho informovaly i osoby černínského úředního aparátu. Podrobněji V. PRAŽÁK, *Mezi normou a skutečností. Vrchnostenská úředníci na Jindřichově Hradci na přelomu 17. a 18. století*, České Budějovice 2003 (Diplomová práce).

⁶⁸³ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy*, s. 416.

⁶⁸⁴ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, kart. 333, fol. 110-111.

⁶⁸⁵ Seznam kompletního dvora při pobytu v Bruselu SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, kart. 331, fol. 86-87.

⁶⁸⁶ TAMTÉŽ, fol. 207v.

výše postaveného hraběte Františka Josefa na cestě k vyššímu postavení ve společenské hierarchii. Hrabě Černín se nechával často zastupovat přisedícím komorního a lenního soudu Františkem Tunklem. Jejich vztah byl založen na výhodnosti. Tak např. otec Ferdinanda František Tunkl vedl práce při úpravách Černínského paláce v Praze.⁶⁸⁷ O tom, že František Josef věřil Františku Tunklovi, svědčilo i to, že ho poslal do Vídně, aby zde vyřídil náležitosti k jmenovacímu dekretu tajného rady.⁶⁸⁸

V roce 1717 se v Bruselu František Josef oženil s Marií Isabelou, s níž měl dva syny – Václava Jana a Prokopa Vojtěcha.⁶⁸⁹ Život člověka raného novověku probíhal v soustředných kruzích sociálních a biologických kategoriích. Nejsevernější ze sociálních skupin byla rozhodně rodina, která se skládala v nejobecnějším a nejužším slova smyslu z muže a ženy. Šlechtic se v raném novověku rodil do sezdané rodiny, v které byl důležitý vztah k majetku, jenž se pojil s dědickými nároky a také s rodovou a rodinnou tradicí. Důsledně se rozlišovala role mužů a žen ve společnosti, jež nevycházela jen z fyzických předpokladů, ale i ze společenského očekávání, které modelovala výchova a také se nevědomě předávalo ritualizovaným chováním. Muž a žena neměli v pospolitosti raného novověku stejné postavení. V čele rodiny stál muž, to on reprezentoval rodinu na veřejnosti, zastával veřejné úřady, řídil hospodářské a finanční záležitosti. Muž měl různá další privilegia jako výběr nevěsty, rozhodující roli v dědickém právu atd. Ženy respektovaly sociálně určené místo po boku mužů a plně se s ním ztotožňovaly.⁶⁹⁰ Tak to bylo i v případě uvedeného černínského páru.

Formy symbolické komunikace prostoupené ritualizovanou teatralitou vystupovaly na povrch při každém oficiálním či neoficiálním setkání alespoň dvou osob. Rytmus i charakter události se řídil tradičními ustálenými normami jednání. Nejurozenější vrstva raně novověké společnosti byla schopna pomocí neverbálních prostředků nebo jen za nepatrného využití slov předávat širokým masám určité zašifrované poselství.⁶⁹¹ Toto poselství v sobě nesly i předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády, které byly uloženy v Černínském paláci v Praze. Prostřednictvím předmětů docházelo k prezentaci vlastního postavení a také k naznačení sociální

⁶⁸⁷ V. LORENC – K. TŘÍSKA, *Černínský palác*, s. 122-123.

⁶⁸⁸ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů, kart. 335, fol. 2r-3r.

⁶⁸⁹ Jan Nepomuk ASSMANN, *Svatební pohár Františka Josefa Czernina a Marie Isabely de Mérode-Westerloo*, Res Musei Pragensis. Měsíčník Muzea hlavního města Prahy 11, 2001, s. 3-6; Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín*, s. 77.

⁶⁹⁰ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*, s. 14-33.

⁶⁹¹ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne*, s. 507.

distinkce.⁶⁹² František Josef Černín navazoval rozličně vztahy se svým šlechtickým okolím, ať šlo o příbuzenské, přátelské, či klientské vztahy, což ukázal i výzkum jednoho inventáře.

---

⁶⁹² B. BASTL, *Feuerwerk und Schlittenfahrt. Ordnungen zwischen Ritual und Zeremoniell*, Wiener Geschichtsblätter 51, 1996, s. 197-229, zde s. 201; B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne*, s. 508; R. SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, OH 12, 2007, s. 65-111, zde s. 104-105.

8. Závěr

Předkládaná diplomová práce se věnovala šlechtickým rezidencím, a to knížecích, hraběcích i panských rodů. Časové vymezení práce spadalo do období od poloviny 17. do konce 18. století. Na základě prozkoumaných inventářů vybraných šlechtických sídel se autorka práce pokusila o zachycení hmotné kultury a každodenního života prostřednictvím vlastnictví předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. V práci nešlo o pouhý popis prostorů šlechtických rezidencí, i když se to bez něho někdy neobešlo, jelikož se zkoumané předměty musely umístit do konkrétních prostor sídel, aby se s nimi mohlo nadále pracovat. Prameny na základě jejich vypovídací hodnoty poskytly základnu pro utvoření představy o myšlenkovém světě zkoumaných šlechticů.

Bydlení patřilo k důležitým formám a způsobům reprezentace i demonstrace sociálního postavení každého příslušníka stavovské společnosti, tím spíše šlechtice. Šlechtické stavby se staly jedním z nejdůležitějších prostředků, do nichž se vkládalo symbolické poselství o urozenosti a starobylosti rodu, jeho moci, politických a kulturních ambicích jednotlivců. Druhým podstatným momentem ovlivňujícím podobu šlechtických sídel byla reprezentace moci, jejímž výrazem se stala nákladnost a okázalá nádhera architektury, jež přejímala dobové módní vlivy i zcela srozumitelné odkazy obsažené ve výtvarné složce výzdoby interiéru. Šlechtici se také reprezentovali prostřednictvím předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády. Nádobí ke konzumaci mimoevropských nápojů se nacházelo v zámeckých a palácových prostorách, k nimž patřily kabinety, pokoje pána a paní, stříbrnice, galerie, kredence a vitríny, skříně a truhly, ložnice, samozřejmě kuchyně a cukrárny a další místnosti. Všechny tyto prostory nebyly místem pro setkávání s hosty, a proto nenesly reprezentační funkci, ale mohly mít ryze praktickou úlohu.

Na základě zvolených příkladů umístěných do konkrétních místností bylo ukázáno na možnosti sebe prezentace jedince prostřednictvím předmětů, které sloužily ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Tak mohli všichni uvedení šlechtici při konzumaci nápojů ze zdobných šálků komunikovat se svými hosty a zároveň ukazovali prostřednictvím vlastnictví nádobí ke konzumaci exotických nápojů, že mají finance na zdobné poháry, že vnímají exotické moderní vlivy a nebojí se konzumace „cizích“ nápojů. Každý ze šlechticů se prezentoval podobně, vkládal své bohatství do uměleckých předmětů. Vlivem vzdělání a samozřejmě i vkusu přikládal každý z nich pozornost jiným předmětům, které pro ně nesly značnou estetickou hodnotu. Na rozdíl

od těchto předmětů tu byly i ty, které sloužily ke každodennímu používání a plnily praktickou funkci. Každodenně byly kuchyně a cukrárny připraveny k vaření kávy, čaje a čokolády. Na základě uloženého množství předmětů ke konzumaci nápojů lze tvrdit, že se kultura pití exotických nápojů těšila na šlechtických sídlech jak venkovských, tak městských, jak knížecích, tak hraběcích v některých případech i panských velké oblibě. Záviselo také na tom, jestli šlechtici měli blízko k panovníckému dvoru a vlastnili paláce ve Vídni. Bohatší se ukázaly inventáře paláců, ovšem některá sídla na venkově byla zastoupena větším množstvím či zajímavějším složením předmětů v konkrétních místnostech.

Nádobí určené ke konzumaci kávy, čaje a čokolády bylo značně diferenciované, což ukazovalo, na mnohé možnosti nejen popíjení nápojů, ale také na využití dalších pochutin, které se konzumovaly společně s kávou, čajem a čokoládou. Skladba nádobí poukazovala na sociální distinkci šlechticů. Nádobí, z něhož se popíjela káva, čaj a čokoláda se vyrábělo z rozličných materiálů. Ten nebyl v pozůstalostních inventářích zapsán do konkrétních místností, ale spadl do tematických oddílů (z porcelánu, z majoliky, z terra sigillaty, z cínu, mědi, mosazu, plechu a železa, ze stříbra, ze dřeva, z jaspisu, z mušloviny). Předměty zařazené do skupin se v některých případech rozsáhleji rozepisovaly, blíže se upřesňovala barevnost, velikost, z kolika předmětů se souprava skládala, v některých případech se popisoval i dekor.

Z materiálů se nejvíce užíval porcelán, předměty vyrobené z této hmoty nesly zajímavé dekorace, s kterými souvisela i symbolická výzdoba jednotlivých částí. Byly to mnohdy velice reprezentativní předměty (zdobení jmény hraběte, erby rodu). Šlo o velice drahou a luxusní záležitost. Ve šlechtických domácnostech se proto nejvíce využíval porcelán vídeňský a míšeňský. Tradiční byl porcelán čínský a japonský. Spojením exotických pochutin a porcelánu dosáhla reprezentace šlechty v oblasti konzumace nápojů svého vrcholu. Z keramických hmot se uplatnila v domácnostech urozenců také majolika. Oproti porcelánu zastupovalo majoliku určenou k pití kávy, čaje a čokolády jen několik kusů. Zkoumané inventáře pocházely především z období 18. století, kdy se již k popíjení exotických nápojů využíval především výše zmíněný porcelán, a proto majolika, která nebyla až tak reprezentativní keramickou hmotou, ustoupila do pozadí. Poslední z keramických hmot – terra sigillata se také užívala k výrobě předmětů ke konzumaci exotických pochutin. Nápoje se rovněž pily z nádob vyrobených z cínu, mědi, mosazi, plechu a železa. Kovové výrobky se užívaly spíše

k přípravě exotických pochutin, nesloužily tedy k reprezentaci šlechticů. V souvislosti s reprezentačními snahami šlechtici pořizovali do svých sídel cennější stříbrné nádoby ke konzumaci exotických nápojů. Stříbrné předměty se často zlatily. Některé kusy nádobí ke konzumaci exotických nápojů se vyráběly ze dřeva. Tento materiál byl velice dostupný, ovšem tím pádem ne tak reprezentativní. Za reprezentativní materiál se považoval jaspis a mušlovina.

Proces pití kávy, čaje a čokolády doprovázelo různé nádoby a další doplňky, jež zachytily inventáře. Vytvořil se tak prostor, který sloužil jako místo konverzace, výměny zpráv, šlechtici tu řešili u kávy se zapálenou dýmkou napěchovanou tabákem politické záležitosti, zatímco šlechtičny využily tyto chvílky strávené u exotického nápoje rokovaním o každodenních starostech. Předměty nesly značné uměleckoestetické hodnoty, které přirozeně podléhaly transformujícímu se vkusu a mentalitě. Zároveň pokračoval proces pronikání a především zevšeobecňování řady novinek, jež posouvaly modernizační proces směrem k dnešku. Tento proces byl ovšem nerovnoměrný, což např. ukazovala i snaha o neustálé umělecké zdokonalování předmětů. Proces ujímání se nejen kávy, čaje a čokolády, ale také nádobí a dalších doplňků, které sloužily k jejich popíjení, byl postupný.

Šlechta se jako výjimečná složka společnosti snažila o potvrzení svého postavení prostřednictvím kolektivní identity, svébytným chováním a jednáním, opírala se při tom o atributy, jako byl majetek, moc, tradice a specifický životní styl. Šlechtictví potvrzovali urození různými způsoby, jedním z nich bylo i přijímání kulturních a technických inovací – jako právě kávy, čaje a čokolády. Při celkovém shrnutí se ukázalo, že každá ze zkoumaných domácností dosahovala různorodé úrovně. Existovaly tu rozdíly, které byly způsobeny výší majetku šlechtických rodů i jednotlivých šlechticů. Vliv měl zmíněný vkus, vzdělání a také zájem urozců o předměty. Inspirace se pohybovala sestupně, výše postavení šlechtici se inspirovali u dvora, od nich se dále předměty dostávaly k níže postavené či více vzdálené šlechtě ode dvora. Platily i výjimky, jak bylo v práci uvedeno. Tento tok předmětů však nesouvisel s mocenským postavením. I ti, kteří pobývali značně daleko ode dvora a nezastávali žádnou z významnějších funkcí v zemské správě, měli na svých sídlech značné množství zkoumaných předmětů. Vlastnictví předmětů nesouviselo s mocenským postavením, ale nanejvýš s touhou reprezentovat se vůči ostatním rodům, či s oblíbeností těchto předmětů.

Dále si urození vybírali, v jakých typech svých sídel předměty vystavovali. Obecně byly vyspělejší paláce a v zápětí za nimi následovala hlavní venkovská sídla. Tzn., že domácnosti v nich se pyšnily vyšší kulturou. Vliv na výskyt předmětů mělo i to, jestli urozenec pobýval na svém sídle celý rok, nebo se tu vyskytoval jen příležitostně. Vzácné předměty se objevovaly zcela výhradně v sídlech, kde šlechtic přebýval nejvíce, tam mu mohly totiž zkoumané předměty sloužit k vytoužené reprezentaci. Knížecí rody měly pestřejší a četnější zastoupení předmětů ve svých domácnostech. Některé hraběcí rody je i předčily ve vlastnictví předmětů. Jiné z nich se snažily alespoň vyrovnat ostatním stejně postaveným. To samé platilo u svobodných pánů, kteří se také pokoušeli v oblasti reprezentace prostřednictvím předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády dosáhnout stejného postavení. Luxusní potenciál souvisel se sociálním, ale jak bylo výše ukázáno, tak platily i některé výjimky. Na základě vzájemného porovnání a vytvořené stratifikace se také potvrdila sociální distinkce šlechty. Ta byla nejvíce patrná ve striktní diferenciaci nádobí a příborů a jejich neustálých obměnách při stolování.

Vzájemné porovnání jednotlivých příslušníků zkoumaných rodů přineslo několik základních poznatků. Důležitým prvkem bylo časové období, kdy inventář vznikl, jelikož od toho se odvíjel výskyt exotických pochutin ve šlechtických sídlech. Rozbor také potvrdil myšlenku preference jednotlivých sídel, kde urozený majitel pobýval častěji, tam se nacházelo větší množství předmětů. V poslední řadě se projevilo to, že jednotliví příslušníci rozhodně mohli být ovlivněni svým vkusem, vzděláním a uměleckým cítěním. Srovnání se podrobily i domácnosti muže a ženy z hlediska toho, zda šlo o manželský pár či o matku se synem nebo otce s dcerou. To přineslo několik zajímavých poznatků. Důležitým se stalo časové období, ze kterého inventář pocházel. Ve dvou případech se podařilo doložit, že v domácnostech dam se předměty k popíjení kávy, čaje a čokolády vyskytovaly mnohem dříve než v těch mužských. Mohlo to souviset s jemnějším uměleckým citem dam, které se rozhodně chtěly obklopovat něčím krásným, roli tu mohla hrát také zvědavost, jelikož do Evropy přišlo něco nového, neznámého. V případě porovnání domácností či pouhých pokojů manželského páru měly ženy ve svých pokojích větší množství předmětů. Manželka samozřejmě musela také reprezentovat svého manžela, svůj rod a své postavení, proto bylo důležité, aby i ona přijímala módní vlivy. Inspiraci ve vybavování svých domácností hledali synové a dcery u svých rodičů. V několika výše uvedených příkladech se ukázalo,

že potomci častokrát navazovali na své předky a rozšiřovali sbírky o předměty, které se užívaly k popíjení kávy, čaje a čokolády.

Nejurozenější vrstva raně novověké společnosti byla schopna pomocí neverbálních prostředků nebo jen za nepatrného využití slov předávat širokým masám určité zašifrované poselství, které v sobě nesly i předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády, jež byly uloženy v Černínském paláci v Praze. Prostřednictvím předmětů docházelo k prezentaci vlastního postavení a také k naznačení sociální distinkce. Na základě prozkoumání inventáře městského paláce Černínů v Praze mohly být alespoň naznačeny možnosti výzkumu symbolické komunikace mezi šlechtici, ta však nebyla hlavním zájmem práce, spíš byl využit pramenný materiál, na základě něhož mohlo dojít alespoň k náhledu do této problematiky.

Výzkumy inventářů ukázaly, že se šlechta obklopovala předměty, které se jí líbily. Jejich hodnota a umělecké vyvedení samozřejmě záleželo na zámožnosti a kulturní vyspělosti domácnosti. V průběhu raného novověku si lidé stále více vážili jejich estetických kvalit. Finanční hodnota takových věcí ustupovala v jejich myšlení do pozadí. Tento posun byl zřetelný i ve vybavování domácností předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Mezi nejhornivější sběratele patřili příslušníci šlechtické společnosti, zejména díky finančnímu zajištění a svému kulturnímu rozhledu. Výzkum inventářů ukázal, že předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády se ve zkoumaném období nacházely pouze v hlavních venkovských rezidencích a v městských palácích, proto bylo nadále pracováno jen s inventáři těchto sídel.

Na základě osmdesáti tří inventářů, které omezovala jejich vypovídací hodnota, se autorka práce pokusila o vytěžení co největšího množství informací, které napomohly přiblížit popíjení kávy, čaje a čokolády na šlechtických sídlech. Možnosti dalšího výzkumu jsou značně rozsáhlé. I když byly zkoumány inventáře z širokého časového období (téměř sto padesáti let), přesto šlo pouze o jeden typ pramene, s kterým autorka pracovala. Možnost výzkumu se dá rozšířit o další prameny (např. prameny osobní povahy, účty a další). V práci šlo pouze o nastínění využívání mimoevropských vlivů. Komplikací bylo i časové období, jelikož především době barokní nebyla věnována taková pozornost, kterou si zaslouží. I když se autorka práce pokusila o zařazení rozličných příslušníků šlechty, možnosti výzkumu jsou i v tomto případě nepřeborné. Následující badatelé se mohou zaměřit na další z urozených příslušníků a jejich sídla. Možností, která se v tomto případě přímo nabízí, je zkoumat inventáře nižší šlechty

a měšťanské společnosti. Vzájemné porovnání šlechtického a měšťanského prostředí může přinést další zajímavé poznatky, které souvisí nejen s konzumací kávy, čaje a čokolády, ale také s dalšími exotickými předměty. Řešena by mohla být otázka průniku předmětů ze šlechtického do měšťanského prostředí, ovlivňování, množství či symbolika předmětů. Zkoumány byly jen předměty ke konzumaci kávy, čaje a čokolády. Ovšem v inventářích se nacházejí další mimoevropské předměty, které by si zasloužily pozornost. Jde o výzkum fauny a flóry, exotického ovoce, květin, stromů, amerických, čínských, orientálních zbraní, pochutin a dalších předmětů, které přicházely z exotických světů.

9. Seznam zkratek

a kol. – a kolektiv

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

AT–OeStA/AVA – Österreichisches Staatsarchiv/Allgemeines Verwaltungsarchiv

BZFG – Berner Zeitschrift für Geschichte

č. – číslo

ČMM – Časopis Moravského muzea

ČsČH – Československý časopis historický

ČSPS – Časopis Společnosti přátel starožitností

ed. – editor

edd. – editoři

FA – Familienarchiv

FF JU – Filozofická fakulta Jihočeské univerzity

FF Upa – Filozofická fakulta Univerzita Pardubice

FHB – Folia Historica Bohemica

fol. – folie

inv. č. – inventární číslo

JSH – Jihočeský sborník historický

kart. – karton

kn. – kniha

ml. – mladší

MZA – Moravský zemský archiv

např. – například

OH – Opera historica

OR – Opera romanica

OSN – Ottův slovník naučný

PAM – Památky archeologické a místopisné

PB – Porta Bohemica

PSH – Pražský sborník historický

r. – recto

RA – rodinný archiv

s. – strana

SAP – Sborník archivních prací

s. d. – sine dato

s. l. – sine loco

sign. – signatura

SOA – Státní oblastní archiv

srov. – srovnání

tj. – to je

tzv. – takzvaný

v. – verso

10. Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů

10. 1. Prameny nevydané

Moravský zemský archiv Brno

- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. A 55, kart. 5 (inventář zámku Hrušovany 1754).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. A 67, kart. 6 (inventář zámku Hrušovany 1774).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 4, kart. 8 (inventář zámku Uherčice 1678).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. B 43, kart. 11 (inventář Police 1720).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. C 8, kart. 20 (inventář zámku Brtnice 1661).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. C 55, kart. 25 (inventář zámku Uherčice 1770).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 17, kart. 28 (inventář zámku Hollenburg 1784).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. D 101, kart. 30 (inventář zámku Napajedla 1772).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. F 16, kart. 34 (inventář bytu v Brně 1714).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 153, kart. 66 (inventář zámku Kunín 1757).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1781).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. H 207, kart. 71 (inventář zámku Kunín 1782).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. M 33, kart. 125 (inventář zámku Ořechov 1712).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střilky 1762).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-1, kart. 168 (inventář zámku Střilky 1767).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. P 103-2, kart. 168 (inventář zámku Střilky 1762).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. R 104, kart. 190 (inventář zámek Holešov 1763).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. Z 10, kart. 283 (inventář zámku Ivanovice 1688).
- C2 Tribunál – pozůstalosti, sign. Z 78, kart. 291 (inventář zámku Valašské Meziříčí 1756).
- F 459 Vrchnostenská správa Jaroměřice, inv. č. 3921, kart. 1130 (inventář zámku Jaroměřice 1707).
- F 459 Vrchnostenská správa Jaroměřice, inv. č. 3922, kart. 1130 (inventář zámku Jaroměřice 1717).
- RA Berchtoldů, inv. č. 136, kart. 9.
- RA Questenberků (součástí G436 RA Kouniců), inv. č. 6133, kart. 748 (dopis vídeňského hofmistra Hoffmanna hraběti ze dne 17. května 1738).

RA Questenberků, inv. č. 6126, kart. 737 (inventář zámku Jaroměřic nad Rokytnou 1752).

Österreichisches Staatsarchiv/Allgemeines Verwaltungsarchiv

FA Harrach, WA Bücher, sign. Ö 906 (inventář zámku Rohrau 1796).

FA Harrach, sign. HS 633 (inventář městského paláce ve Vídni s. d.).

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku

RA Nosticů, inv. č. 932, kart. 145 (inventář zámku Sokolov 1681).

RA Nosticů, inv. č. 1114, kart. 160 (inventář pražského paláce 1736).

RA Nosticů, inv. č. 170, kn. 71 (inventář domu v Praze 1765).

RA Nosticů, inv. č. 172, kn. 73 (inventář zámku Řehlovice 1765).

RA Nosticů, inv. č. 173, kn. 74 (inventář zámku Sokolov 1765).

RA Windischgrätzů, nezpracovaný fond ke 2. květnu 2014 (inventář městského paláce Vídeň 1747).

RA Windischgrätzů, inv. č. 1334/11, sign. 3, kart. 32-33, (deník Leopolda Viktorína).

Státní oblastní archiv Praha

RA Valdštejnů, inv. č. 2659, sign. XII-P2 (inventář městského paláce Praha 1657).

RA Valdštejnů, inv. č. 288 (inventář zámku Duchcov 1694).

RA Valdštejnů, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1705).

RA Valdštejnů, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1706).

RA Valdštejnů, inv. č. 3336, kart. 28 (inventář městského domu Praha 1710).

RA Valdštejnů, inv. č. 3441, kart. 45 (inventář zámku Duchcov 1731).

RA Valdštejnů, inv. č. 5289, kart. 269 (inventář zámku Mnichovo Hradiště 1759).

RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16 (inventář zámku Duchcov 1775).

RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16I-16,19 (inventář rodinného stříbra zámeček Duchcov 1778).

RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16I-16,18 (inventář rodinného stříbra zámeček Duchcov 1797).

RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16I-16,17 (inventář rodinného stříbra zámeček Duchcov 1800).

RA Valdštejnů, inv. č. 3133, kart. 16I-16,17 (inventář zámku Duchcov 1800).

RA Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2659, sign. I-6/A-29.

Státní oblastní archiv Třeboň

RA Buquoyů, sign. 205. 948, kn. 3 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1733).

RA Buquoyů, sign. 206. 326, kn. 378 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1767).

RA Buquoyů, sign. 206. 339, kn. 390 (inventář hraběcí domácnosti 1767-1768).

RA Buquoyů, sign. 206.342, kn. 393 (inventář zařízení předmětů ve správě domácího pokladníka 1769).

RA Buquoyů, sign. 206.347, kn. 398 (inventář nádobí a náradí ve správě kuchaře 1769).

RA Buquoyů, sign. 206.348, kn. 399 (inventář zařízení a náradí ve správě cukráře 1769).

RA Buquoyů, sign. 206.350, kn. 401 (inventář stříbra a náčiní ve správě stolníka 1769).

RA Buquoyů, sign. 206.349, kn. 400 (inventář zařízení a náradí ve správě cukráře 1770).

RA Buquoyů, sign. 206.340, kn. 391 (inventář hraběcí domácnosti 1772).

RA Buquoyů, sign. 206.341, kn. 392 (inventář hraběcí domácnosti 1774-1775).

RA Buquoyů, sign. 206.329, kn. 380 (inventář buquoyské rezidence v Nových Hradech 1784).

RA Buquoyů, sign. 206.335, kn. 386 (inventář pražského paláce 1789-1790).

Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Český Krumlov

Sbírka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, inv. č. 125 (inventář městského paláce ve Vídni 1696).

Sbírka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 167 (inventář zámku Český Krumlov 1719).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovic, inv. č. 132, kn. 132 (inventář městského paláce ve Vídni 1702).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovic, inv. č. 133, kn. 133 (inventář městského paláce ve Vídni 1705).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 134, kn. 134 (inventář městského paláce ve Vídni 1717).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 136, kn. 136 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1717).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 137, kn. 137 (inventář městského paláce ve Vídni 1720).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 205, kn. 205 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 206, kn. 206 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1722).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 139, kn. 139 (inventář stříbrnice v městském paláci ve Vídni 1723).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 138, kn. 138 (inventář městského paláce ve Vídni 1724).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 141, kn. 141 (inventář městského paláce ve Vídni 1724).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 208, kn. 208 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1727).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 209, kn. 209 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1729).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 210, kn. 210 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1729).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 211, kn. 211 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1732).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 113, kn. 113 (inventář městského paláce ve Vídni 1745).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 214, kn. 214 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1753).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 134, kn. 215 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 216, kn. 216 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 217, kn. 217 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1774).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 218, kn. 218 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1778).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 115, kn. 115 (inventář městského paláce ve Vídni 1779).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 219, kn. 219 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779).

Schwarzenberská inventární kontrola České Budějovice, inv. č. 221, kn. 221 (inventář cukrárny v městském paláci ve Vídni 1779).

Velkostatek Český Krumlov, sign. I7I8 (inventář zámku Český Krumlov 1733).

Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec

RA Černínů, kart. 329, 331, 333, 335, 342.

RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1720).

RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář pražského paláce 1733).

RA Černínů, nezpracovaný fond k 30. dubnu 2014 (inventář zámku Chudenice 1777).

10. 2. Prameny vydané

ADELUNG, Johann Christoph, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*, Wien 1811.

CATALANO, Alessandro – KELLER, Katrin – ROMBERG, Marion (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667) I-VII*, Wien 2010.

De BLEGNY, *Le bon usage du the du caffee et du chocolat pour la preservation et pour la guerison des maladies*, Paris 1687.

HUNKÁR, Denés (ed.), *Das ungarische Palais in Wien*, Győr 1994.

KUBEŠ, Jiří (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

KUBEŠ, Jiří, *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Prameny k dějinám Pardubického kraje. Fontes historiae pagi Pardubicensis 3*, Pardubice 2007.

MEISNER, Leonhard Ferdinand, *De caffè, chocolata, herba thee ac nicotianae natura, usu, et abusu anacrisis, medico-historico diaetetica*, Norimbergae 1721.

RAUWOLF, Leonhard, *Aigentliche beschreibung der Raiss, so er vordiser zeit gegen Auffgang inn die Morgenlander, fürnemlich Syriam, Iudaeam, Arabiam, Mesopotamiam, Babylonima, Assyriam, armeniam etc. ... volbracht*, s. 1. 1582.

VRBKÁ, Anton (ed.), *Bausteine zur Heimatkunde des Joslowitzer Ländchens*, Zaim 1924.

10. 3. Literatura

ADAMOVIÁ, Karolina – SÝKORA, Antonín, *Dědické zemské právo v české historii. K obsahu českého zemského hmotného dědického práva od patrimoniálního státu do poloviny 17. století se zvláštním zřetelem k Obnovenému zřízení zemskému, Deklaratoriím a Novelám*, Ostrava 2013.

ANDĚL, Rudolf a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy*, Praha 1984.

ASSMANN, Jan Nepomuk, *Svatební pohár Františka Josefa Czernina a Marie Isabely de Mérode-Westerloo*, Res Musei Pragensis. Měsíčník Muzea hlavního města Prahy 11, 2001, s. 3-6.

BALCÁREK, Pavel, *Dobyvatel Mantovy*, Studie Muzea Kroměřížska, 1990, s. 76-92.

BALCÁREK, Pavel, *František Magnis a Morava na sklonku třicetileté války*, Studie Muzea Kroměřížska 82, 1982, s. 4-28.

BALCÁREK, Pavel, *František Magnis hrabě ze Strážnice, aneb strážnická „terra felix“ a třicetiletá válka*, Vlastivědný věstník moravský 51, 1999, s. 33-39.

BALCÁREK, Pavel, *Kardinál František z Ditrichštejna (1570-1636)*, Kroměříž 1990.

BARTŮŠEK, Antonín – KUBÁTOVIÁ, Tařána, *Vranov nad Dyjí. Státní zámek, město a okolí*, Praha 1957.

BASTL, Beatrix, *Das österreichische Frauenzimmer. Zur Rolle der Frau im höfischen Fest- und Hofleben 15. bis 17. Jahrhundert*, OH 8, 2000, s. 79-105.

BASTL, Beatrix, *Feuerwerk und Schlittenfahrt. Ordnungen zwischen Ritual und Zeremoniell*, Wiener Geschichtsblätter 51, 1996, s. 197-229.

BASTL, Beatrix, *Gabentausch. Wiener Adelshochzeiten und ihre Bedeutung für die interkulturelle Kommunikation*, Wienergeschichtsblätter 54, 1999, s. 257-271.

BASTL, Beatrix, *Tugend, Liebe, Ehe. Die Adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000.

BAŠEOVIÁ, Olga, *Pražské zahrady*, Praha 1991.

- BAŽANT, Petr, *Henyk z Valdštejna. Profil šlechtického intelektuála předbělohorské doby*, Praha 2006 (Diplomová práce).
- BEDNÁŘOVÁ, Olga, *Teplický zámek ve světle konfiskačního inventáře z roku 1634*, Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích 23, 2000, s. 105-137.
- BĚLOHRÁDEK, Miloslav a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Západní Čechy*, Praha 1985.
- BERKING, Helmuth, *Schenken. Zur Anthropologie des Gebens*, Frankfurt am Main-New York 1996.
- BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618 I-II*, Praha 1882-1886.
- BLAUENSTEINER, Waltraud, *Der Wiederaufbau des Schwarzenbergpalais*, Alte und moderne Kunst. Österreichische Zeitschrift für Kunst, Kunsthandwerk und Wohnkultur 7/8, 1957, s. 4.
- BRÄUNER, Vilém – HAMERNÍKOVÁ, Anna, *Rodinný archiv Berchtoldů 1494-1945. Inventář*, Brno 1970.
- BRAUNOVÁ, Alena, *Kouzlo keramiky a porcelánu*, Praha 1978.
- BRŇOVJÁK, Jiří, *České nobiletace podnikatelů v období vlády císaře Karla VI. (1712-1740). Nobiletace-stavovství-merkantilismus*, in: Jiří Brňovjác – Aleš Zářecký (edd.), *Šlechtic podnikatelem. Podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století*, Ostrava 2008, s. 49-61.
- BUKOVINSKÁ, Beket, *Terra sigillata v rudolfínské kunstkomoře*, in: Dalibor Prix (ed.), *Pro arte. Sborník k počtě Ivo Hlobila*, Praha 2002, s. 289-293.
- BUNDOVÁ, Monika, *Každodennost císařského vyslance ve světle cestovního deníku. Gottlieb Amadeus z Windischgrätzu a jeho diplomatická cesta po dvorech knížat a kurfiřtů Římsko-německé říše roku 1661*, České Budějovice 2012 (Bakalářská práce).
- BUNDOVÁ, Monika, *Kavalířská cesta Leopolda Karla Viktorína z Windischgrätzu v letech 1737-1738*, České Budějovice 2015 (Diplomová práce).
- BUQUOY, Margarete, *Die Grafen von Buquoy – Aspekte ihrer Herrschaft*, in: Alois Harasko (ed.), *Der südböhmische Heimatkreis, Kaplitz - Hohenfurth - Gratzen. Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltzsch I*, München 1986, s. 45-70.
- BUQUOY, Margarete, *Hrabě Buquoy, sociální reformátor doby osvícenství*, Feldkirchen-Westerham Buquoy 2007.
- BURKE, Peter, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004.

- BUŠTÍKOVÁ, Lenka, *Analýza sociálních sítí*, Sociologický časopis 35, 1999, s. 195-206.
- BŮŽEK, Václav, *Adelige und bürgerliche Nachlaßinventare des 16. und 17. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18.Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien 2004, s. 468-476.
- BŮŽEK, Václav, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 42-64.
- BŮŽEK, Václav, „*Gute Freundschaft*“ – *Informelle Kommunikation in der frühneuzeitliche Gesellschaft der böhmischen Länder*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln-Weimar-Wien 2005, s. 79-96.
- BŮŽEK, Václav, *Jan Žižka v paměti Ferdinanda Tyrolského na Ambrasu*, in: Robert Novotný – Petr Šámal a kol. (edd.), *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy. K počtě Petra Čorneje*, Praha 2011, s. 320-328.
- BŮŽEK, Václav, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, OH 1, 1991, s. 43-73.
- BŮŽEK, Václav, *Klenoty v renesančních a manýristických domácnostech na jihu Čech*, JSH 63, 1994, s. 23-41.
- BŮŽEK, Václav, *Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století*, in: P. Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 213-225.
- BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ v myšlení každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, ČČH 100, 2002, s. 229-264.
- BŮŽEK, Václav, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras–Bechyně)*, OH 8, 2000, s. 137-161.
- BŮŽEK, Václav, *Sebeprezentace křesťanského rytíře ve výzdobě císařského sálu v Bučovicích*, in: Hana Ambrožová (ed.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 311-322.
- BŮŽEK, Václav, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, OH 7, 1999, s. 5-28.

- BŮŽEK, Václav, *Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adelligen in den böhmischen Ländern zu Beginn der Neuzeit*, in: Gabriele Haug-Moritz – Ludolf Pelizaeus (edd.), *Repräsentation der islamischen Welt im Europa der Frühen Neuzeit*, Münster 2010, s. 95-126.
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech. Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu*, JSH 59, 1990, s. 113-127.
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, JSH 59, 1990, s. 65-80.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008.
- BŮŽEK, Václav – KUBÍKOVÁ, Anna – ZÁLOHA, Jiří, *Baroko v Českém Krumlově*, Třeboň-Český Krumlov 1995.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav, *Společnost aristokratických dvorů v českých zemích. Teze vědeckého projektu*, JSH 64, 1995, s. 196-206.
- CATALANO, Alessandro, *Ernst Adalbert von Harrach tra Roma e Vienna*, OH 10, 2003, s. 305-330.
- CATALANO, Alessandro, *Zápas o svědomí věků. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.
- CIMBUREK, František – HALÁK, Jan – HERAIN, Karel – WIRTH, Zdeněk, *Dějiny nábytkového umění II*, Praha 1996.
- CVRK, Miroslav, *Ananasy ze Židlochovic*, Jižní Morava 47, 2011, s. 307-312.
- CZEIKE, Felix, *Historisches Lexicon Wien IV*, Wien 1995.
- ČEPIČKA, Ladislav – FUČÍKOVÁ, Eliška (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae*, Katalog výstavy, Praha 2007.

- ČERNOHORSKÝ, Karel, *Moravská lidová keramika*, Praha 1941.
- ČERNÝ, Karel, *Káva, čokoláda, čaj a jiné požitky kuchyně i lékárny 17. století*, in: Zdeňka Buršíková – Václav Chroust – Karel Viták (edd.), *Dělám to k větší slávě boží a chvále vlasti, Bohuslav Balbín a jeho doba*, Klatovy 2014, s. 138-168.
- ČERNÝ, Zbyněk – DOSTÁL, Tomáš – KOUDELKOVÁ, Alena, *Vzestup a pád „proradné šelmy“*. *Albrecht z Valdštejna a Cheb*, Cheb 2007.
- ČORNEJ, Petr, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1, *Studia historica* 14, 1976, s. 165-194.
- Das grosse Bilderlexikon der Antiquitäten*, Dresden 1975.
- DAVID, Jiří, *Moravské stavovství a zemské sněmy ve druhé polovině 17. století*, *FHB* 24, 2009, s. 111-165.
- DIVIŠ, Jan, *Evropský porcelán*, Praha 1985.
- DIRLMEIER, Ulf – FRIEDHOFF, Jens (edd.), *Geschichte des Wohnens II. Mittelalter und frühe Neuzeit. Hausen-wohnen-residieren*, Stuttgart 1998.
- DLABAL, Stanislav, *Nábytkové umění. Vybrané kapitoly z historie*, Praha 2000.
- DOBALOVÁ, Sylva, *Zahrady Rudolfa II. Jejich vznik a vývoj*, Praha 2009.
- DOŠKOVÁ, Marika, *Interiér vybraných buquoyanských sídel ve druhé polovině 18. století*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce).
- DRESSEL, Gert, *Wissenschaftspraxis-Biographien-Generationen. Ein paar Facetten einer Reflexiven Historischen Anthropologie*, *OH* 9, 2001, s. 27-69.
- DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I. Dům a jeho lidé*, Praha 1999.
- DVORSKÝ, František, *Strážnický okres*, Brno 1914.
- EHRlich, Marek – PAVLÁTOVÁ, Marie, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004.
- ELIAS, Norbert, *O procesu civilizace I. Sociogenetické a psychogenetické studie. Proměny chování světských horních vrstev na Západě*, Praha 2006.
- EVANS, Robert J. W., *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.
- EVANS, Robert J. W., *The Court. A Protean Institution and an Elusive Subject*, in: Ronald G. Asch – Adolf M. Birke (edd.), *Princes, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age. 1450-1650*, London 1991.

- FEJTOVÁ, Olga – PEŠEK, Jiří, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských měšťanských knihovnách doby předbělohorské*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 83-123.
- FERRÉ, Felipe, *Kaffee. Eine Kulturgeschichte*, Tübingen 1991.
- FIDLER, Petr, *O životě a umění*, Umění 24, 1976, s. 459.
- FLEISCHER, Julius, *Umbau und Innenausstattung des Palais Stratmann-Windischgrätz in Wien*, in: Hans Tintelnot (ed.), *Kunstgeschichte Studien*, Breslau 1943, s. 45.
- FORREST, Tim – ATTERBURY, Paul, *Poznáváme starožitnosti. Ilustrovaný průvodce k hodnocení dobového nábytku*, Praha 1997.
- FRIMLOVÁ, Lea, *Památník Bernarda Diviše Petřvaldského z Petřvaldu*, ČMM 76, 1991, s. 107-164.
- GRIMSCHITZ, Bruno, *Wiener Barockpaläste*, Wien 1944.
- GUREVIČ, Aron J., *Kategorie středověké kultury*, Praha 1978.
- HAIDER, Edgar, *Verlorenes Wien*, Wien 1984.
- HASSENPFUG-ELZHOLZ, Eila, *Böhmen und die böhmischen Städte in der Zeit des beginnenden Zentralismus. Eine Strukturanalyse der böhmischen Adelsnation um die Mitte des 18. Jahrhunderts*, München-Wien 1982.
- HÁS, Jiří – TOVAČOVSKÝ, Jaroslav, *Genealogie Nosticů z Nostic*, Heraldika a genealogie. Zpravodaj pro českou heraldiku a genealogii, 2002, s. 3-34.
- HEISE, Ulla, *Kaffee und Kaffeehaus. Eine Geschichte des Kaffees*, Frankfurt am Main 2002.
- HEJDOVÁ, Dagmar – POCHE, Emanuel, *Porcelán*, Praha 1994.
- HEJDOVÁ, Dagmar, *Slavkovský porcelán 1792-2002*, Sokolov 2002.
- HELFERT, Vladimír, *Hudební barok na českých zámcích. Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberka († 1752)*, Praha 1916.
- HENDRYCH, Jan, *Barokní zahrady a krajinné úpravy v Čechách*, in: Ivan Plicka (ed.), *Krajina jako kulturní prostor*, Lomnice nad Popelkou 2001, s. 12-20.
- HINZ, Sigrid, *Innenraum und Möbel von der Antike bis zur Gegenwart*, Berlin 1989.
- HOJDA, Zdeněk – CHODĚJOVSKÁ, Eva – HAJNÁ, Milena – TESAŘÍKOVÁ, Alexandra (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, Praha 2014.
- HOJDA, Zdeněk, „*Idola*“ *barokního bádání aneb jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy*, Praha 1992.

- HOJDA, Zdeněk, *Rezidence české šlechty v baroku (Několik tezí)*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica 1, Studia Historica 14, 1992, s. 161-178.
- HOJDA, Zdeněk, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*, PSH 26, 1993, s. 38-102.
- HOJDA, Zdeněk, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám barokní Prahy II*, PSH 27, 1994, s. 47-102.
- HOKR, Vladimír, *První Buquoyové na jihu Čech v první polovině 17. století. Problematika usazení a budování sídelní sítě*, České Budějovice 2000 (Diplomová práce).
- HORSKÝ, Jan, *Historická antropologie. Úvahy a poznámky na okraj mezinárodního kursu konaného v Otzenhausenu ve dnech 27. února – 15. března 1993*, Historická demografie 17, 1993, s. 241-270.
- HORYNA, Mojmír, *Černínský palác v Praze*, Praha 2001.
- HOSÁK, Ladislav – LOUDA, Jiří – ZEMEK, Metoděj – JAVORSKÁ, Eva, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1981.
- HOSÁK, Ladislav a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*, Praha 1981.
- HRADECKÝ, Adolf, *Černínské obrazové galerie – jejich sláva a dnešek*, Muzejní a vlastivědná práce. ČSPS 255, 1997, č. 3, s. 159-167.
- HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách (1640-1740)*, Praha 2013.
- HRBEK, Jiří, *Johann Josef von Waldstein – ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen*, in: Zdislava Röhsner (ed.), Wallenstein und noch viel mehr. 850 Jahre Familie Waldstein, Wien 2009, s. 117-131.
- HRDLIČKA, Josef, *Hmotná kultura měšťanských domácností v renesanční Telči*, Vlastivědný sborník Vysočiny – oddíl věd společenských 12, 2000, s. 15-34.
- HRDLIČKA, Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000.
- HRDLIČKA, Josef, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, JSH 63, 1994, s. 178-184.
- CHALINE, Olivier, *Hrabě Buquoy a velení císařského vojska 1618-1621*, in: Jiří Hrbek – Petr Poleha – Jan Zdichynec (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 290-299.

- CHALINE, Olivier, *Les Buquoy, d'Artois en Bohême*, *Revue des études slaves* 78, 2007, s. 431-450.
- CHALINE, Olivier, *Sály předků na zámcích Království českého*, OH 13, 2009, s. 5-21.
- CHLÁDEK, Jiří – NOVÁ, Ilona, *Porcelán kolem nás*, Praha 1991.
- CHLÁDEK, Jiří, *Klasika porcelánu*, Praha 2007.
- CHLÁDEK, Jiří, *Porcelán*, Praha 2000.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Collaltovské kuchyňské účty z 2. poloviny 17. století. Příspěvek ke studiu šlechtické každodennosti*, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 41, 1994, s. 45-55.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka. Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*, OH 7, 1999, s. 575-595.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka. Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*, OH 7, 1999, s. 575-595.
- IGGERS, George, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivy k postmoderní výzvě*, Praha 2002.
- IVANEGA, Jan, *Pavel Ignác Bayer, Adam František ze Schwarzenbergu a zámek Ohrada. Lovecký zámek jako součást rezidenční sítě barokního šlechtice*, České Budějovice 2011 (Bakalářská práce).
- JAKUBEC, Ondřej – ZATLOUKAL, Ondřej, *Barokní krajina Olomouce*, in: Ondřej Jakubec (ed.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620-1780*, Olomouc 2010, s. 65-74.
- JANÁČEK, Josef – KUBŮ, František – BOHÁČ, Jaromír, *Albrecht z Valdštejna a Cheb*, Cheb 1990.
- JANÁČEK, Josef, *Rezidence a dvůr Karla staršího ze Žerotína*, OH 7, 1999, s. 409-439.
- JANÁČEK, Josef, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 2003.
- JANÁČEK, Josef, *Valdštejnova pomsta*, Praha 1992.
- JANÁK, Jan a kol., *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988.
- JANDÁČEK, Václav – HURDA, Bohumil, *Dřevo: historický lexikon*, Praha 2005.
- JANIŠ, Dalibor, *Inventář pozůstalosti po Bernardu Divišovi Petřvaldském z Petřvaldu z roku 1644*, in: Klára Hodaňová (ed.), *Ingredere hospes*. *Sborník Národního památkového ústavu územní odborné pracoviště v Kroměříži*, Kroměříž 2009, s. 27-32.

- JANSKÁ, Pavlína, *Hudební kultura na zámku ve Vranově nad Dyjí. Vranov v 19. století za Mnisků a Lubomírských*, Jižní Morava 26, Brno 1990, s. 63-86.
- JEŘÁBEK, Tomáš – KROUPA, Jiří a kol., *Brněnské paláce. Stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku*, Brno 2005.
- JIŘÍK, František Xaver, *Porculán*, Praha 1927.
- KALISTA, Zdeněk, *České baroko*, Praha 1941.
- KALISTA, Zdeněk, *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1936.
- KALISTA, Zdeněk, *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic. Zrození barokního kavalíra*, Praha 1932.
- KALLBRUNNER, Josef, *Das Wiener Hofquartierwesen und die Massnahmen gegen die Quartiersnot im 17. und 18. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 5, 1925, s. 24-36.
- KALNÝ, Adolf, *Die Buquoy's im Gratzener Gebiet nach der Etablierung im böhmischen Milieu 1620-1800*, OH 2, 1992, s. 68-70.
- KELLER, Katrin, *Das Frauenzimmer. Zur integrativen Wirkung des Wiener Hofes am Beispiel des Hofstaates von Kaiserin und Erzherzoginnen zwischen 1611 und 1657*, in: Petr Maťa – Thomas Winkelbauer (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006, s. 131-158.
- KELLER, Katrin, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005.
- KISCH, Wilhelm, *Die alten Straßen und Plätze von Wiens Vorstädten und ihre historisch interessanten Häuser*, Brenner 1967.
- KLÍMA, David, *Czerninové z Chudenic a jejich panská sídla*, České památky 12, 2000, s. 18-24.
- KLÍMA, David, *František Josef Czernin z Chudenic – krátce k jedné zajímavé osobnosti*, České památky. Časopis pro přátele památek a historie 13, 2002, s. 8-11.
- KLINGENSCHMITH, Samuel John, *The Utility of Splendor, Ceremony, Social Life, and Architecture at the Court of Bavaria, 1600-1800*, Chicago-London 1993.
- KNÁPEK, Zdeněk, *Rukověť sběratele porcelánu*, Olomouc 2003.
- KNOZ, Tomáš, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.
- KNOZ, Tomáš, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.

- KNOZ, Tomáš, *Renesance a manýrismus na zámku v Rosicích*, Rosice 1996.
- KNOZ, Tomáš, *Rezidence a dvůr Karla staršího ze Žerotína*, OH 7, 1999, s. 409-439.
- KOBLASA, Pavel, *Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematicismus rodových panství*, České Budějovice 2000, s. 27-30.
- KOLČÁŘOVÁ, Jana, *Zapomenutá krása vyškovské keramiky*, Vyškov 2006.
- KOLLMANN, Josef – POLIŠENSKÝ, Josef, *Valdštejn. Ani císař, ani král*, Praha 1995.
- KOLLMANN, Josef, *Valdštejn a evropská politika 1625-1630. Historie 1. generalátu*, Praha 1998.
- KOLLMANN, Josef, *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631-1634*, Praha 2001.
- KOTALÍK, Jiří T., *Architektura barokní*, Praha 2001.
- KOTALÍK, Jiří T., *Barokní zahrada jako odraz dobové syntézy*, in: Jiří Jiroutek (ed.), *Historická architektura. Věda. Výzkum. Praxe. Sborník k počtě Milana Pavlíka*, Praha 1995, s. 55-62.
- KRÁLÍKOVÁ, Eva, *Vzdělání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna na základě jeho deníkových zápisků z let 1735-1742*, Pardubice 2008 (Diplomová práce).
- KRIEGER, Martin, *Kaffee. Geschichte eines Genussmittels*, Köln-Weimar-Wien 2011.
- KROUPA, Jiří, „*Alle Häuser als ein Corpus gedachtes unsers Fürstenthums ganz steiff beysammen verbleiben*“. *Dietrichsteinské paláce v českých zemích v 17. a 18. století*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 42, 1998, s. 27-49.
- KROUPA, Jiří, *Alchymie štěstí, Pozdní osvícenství a moravská společnost (1770-1810)*, Brno 2006.
- KROUPA, Jiří, *Architektonická reprezentace Lichtenštejnů a Ditrichštejnů: paralely symbolických forem*, ČMM 132, 2013, s. 27-41.
- KROUPA, Jiří, *Dietrichštejnský palác v Brně a Ludwig Sebastian Kaltner*, Umění 46, 1998, s. 522-547.
- KROUPA, Jiří, *Die Hofkultur des Adels in Mähren im 18. Jahrhundert – Stand und mögliche Perspektiven der Forschung*, OH 2, 1992 s. 45-48.
- KROUPA, Jiří, „*Lieu de plaisance*“ und das barocke Mähren. *Notizen zu einem „französischen Moduls“ in der Architektur des 18. Jahrhunderts*, Umění 43, 1995, s. 317-337.
- KROUPA, Jiří, *Zámek Valtice v 17. a 18. století*, in: Emil Kordiovský (ed.), *Město Valtice*, Brno 2001, s. 155-196.

- KRSEK, Ivo – KUDĚLKA, Zdeněk – STEHLÍK, Miloš – VÁLKA, Josef, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996.
- KŘÍŽOVÁ, Květa, *Nostický palác – příspěvek k historii interiéru a sbírek*, Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče 67, 2007, s. 389-396.
- KUBEŠ, Jiří – MAREŠOVÁ, Marie – PANOCH, Pavel, *Rodová paměť a „sebeředstavení“ v podání Kryštofa Václava z Nostic (1648-1712). Příspěvek k reprezentačním strategiím barokní slezské šlechty*, in: Helena Dáňová – Jan Klípa – Lenka Stolárová (edd.), *Slezsko – země Koruny české. Historie a kultura 1300-1740*, Praha 2008, s. 347-374.
- KUBEŠ, Jiří, *Kuchyně a zásobování rožmberských sídel*, České Budějovice 1998 (Diplomová práce).
- KUBEŠ, Jiří, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce).
- KUBEŠ, Jiří, *Sídelní strategie knížat Lobkoviců ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, PB 3, 2005, s. 86-119.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Barokní přestavby českokrumlovského zámku*, OH 5, 1996, s. 467-482.
- KUČEROVÁ, Irena – ŠIMŮNKOVÁ, Eva, *Dřevo*, Praha 2000.
- KUNA, Zdeněk, *Černínská zahrada. Nepřístupná barokní krasavice*, Umění a řemesla. Čtvrtletník pro kulturu prostředí 42, 2000, s. 18-20.
- KYBALOVÁ, Jana – NOVOTNÁ, Jarmila, *Habánská fajáns 1590-1730*, Praha-Brno 1981.
- KYBALOVÁ, Jana, *Evropská kamenina*, Praha 1991.
- KYBALOVÁ, Jana, *Terra sigillata ze severních Čech*, Umění a řemesla 38, 1996, s. 12-15.
- LAPÁČEK, Jiří, *Po stopách Žerotínů*, Přerov 2012.
- LEDVINKA, Václav, *Funkce venkovských rezidencí a pražských paláců jihočeské šlechty v 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 28-41.
- LEDVINKA, Václav – MRÁZ, Bohumír – VLNAS, Vít, *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995.

- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, Milada, *Altány, gloriety, saly terreny pražských zahrad a parků*, Staletá Praha 4, 1969, s. 154-171.
- LICHTENBERG, Elisabeth, *Die Wiener Altstadt. Von der mittelalterlichen Bürgerstadt zur City*, Wien 1977.
- LORENC, Vilém – TŘÍSKA, Karel, *Černínský palác v Praze*, Praha 1980.
- MACEK, Jaroslav, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005.
- MACZAK, Antoni (ed.), *Klientelsysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988.
- MALÝ, Karel, *České konfederace a Obnovené zřízení zemské – dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha 2006, s. 30-44.
- MANN, Golo, *Wallenstein I-II*, Berlin 1989.
- MAREŠOVÁ, Marie, *Každodenní život barokního aristokrata Františka Václava z Trauttmansdorfu na počátku 18. století*, in: Martin Štěrba – Jaroslav Vaculík (edd.), *Historie 2004. Sborník prací z 9. celostátní studentské vědecké konference konané 6. a 7. prosince v Brně*, Brno 2004, s. 68-88.
- MARKUS, Antonín, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.
- MAŠEK, Petr, *Knihovny hrabat Czerninů z Chudenic*, OR 4, 2003, s. 239-253.
- MAŘA, Petr, *Aristokratisches Prestige und der böhmische Adel (1500-1700)*, Frühneuzeit-Info 10, 1999, s. 43-51.
- MAŘA, Petr, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620-1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutické vlády?*, in: Marian J. Ptak (ed.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 46-67.
- MAŘA, Petr, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740. Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, OH 10, 2003, s. 191-233.
- MAŘA, Petr, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, OH 7, 1999, s. 139-162.
- MAŘA, Petr, *Svět české aristokracie*, Praha 2004.
- MAŘA, Petr, *Šlechta v soukolí absolutismu. Politická činnost Adama mladšího z Valdštejna po Bílé hoře*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus*, Brno 1999, s. 479-488.
- MATĚJEK, František, *Bílá hora a moravská feudální společnost*, ČsČH 22, 1974, s. 81-104.

- MATĚJEK, František, *Účinky obnoveného zřízení zemského z roku 1628*, Vlastivědný věstník moravský 3, 1990, s. 327-336.
- MAUR, Eduard, *Der böhmische und mährische Adel vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, in: Helmut Feigl – Wilibald Rosner (edd.), *Adel im Wandel*, Wien 1991, s. 17-37.
- MENNINGER, Annerose, *Genuss im kulturellen Wandel. Tabak, Kaffee Tee und Schokolade in Europa, 16.-19. Jahrhundert*, Stuttgart 2004.
- MENNINGER, Annerose, *Tabak, Zimt und Schokolade. Europa und die fremden Genüsse (16.-19. Jahrhundert)*, in: Urs Faes – Béatrice Ziegler (edd.), *Das Eigene und das Fremde*, Zürich 2000.
- MERGL, Jan a kol., *Z Nového světa do celého světa. 300 let harrachovského skla*, Praha 2012.
- MERHOUT, Cyril, *Zahrady a paláce pod Pražským hradem*, Praha 1954.
- MIKANOVÁ, Eva, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí 16, 2009, s. 150-157.
- MIKULEC, Jiří, *Mezi konverzí a emigrací. Vídeňská dvůr a náboženská loajalita šlechty v Čechách v prvních pobělohorských desetiletích*, OH 10, 2003, s. 397-414.
- MILTOVÁ, Radka, *Najde se Ovidia Metamorphosis, o kunstu tělesné lásky. Recepte Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*, Brno 2008 (Disertační práce).
- MINTZ, Sidney W., *Das süße Macht. Kulturgeschichte des Zuckers*, Frankfurt am Main-New York 1987.
- MOHR, Jan, *Cínařství*, Praha 1988.
- MORANT, Henry de, *Dějiny užitého umění od nejstarších dob po současnost*, Praha 1983.
- MORSEL, Joseph, *Geschlecht und Repräsentation. Beobachtungen zur Verwandtschaftskonstruktion im fränkischen Adel des späten Mittelalters*, in: Otto G. Oexle – Andrea von Hülsen-Esch (edd.), *Die Repräsentation der Gruppen*, Göttingen 1998, s. 226-259.
- MRÁZEK, Ivan, *Drahé kameny starověkých civilizací*, Brno 2014.
- MÜLLER, Rainer A., *Der Fürstenhof in der frühen Neuzeit*, München 1995.
- MÜNCH, Paul, *Lebensformen in der frühen Neuzeit 1500 bis 1800*, Frankfurt am Main-Berlin 1992.

- NACHTMANNOVÁ, Alena, *Spodní prádlo raného baroka. Sonda do šatníku staroměstských měšťanů*, Kuděj 1, 1999, s. 38-48.
- NÉKÁM, Livia, *Meissner Porzellan*, Budapest 1980.
- NĚMEC, Jaroslav, *Ořechov u Uherského Hradiště. Dějiny obce a statku Ořechov – Těmice II. léta 1679-1885*, Waschington-Zlín-Ořechov 1972.
- NEITMANN, Klaus, *Was ist eine Residenz? Methodische Überlegungen zur Erforschung der spätmittelalterlichen Residenzbildung*, in: Peter Johanek (ed.), *Vorträge und Forschungen zur Rezipienzenfrage*, Sigmaringen 1990, s. 11-43.
- NEUDERTOVÁ, Michaela, „*Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází...*“ (Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách), OH 7, 1999, s. 163-199.
- NEUDERTOVÁ, Michaela, *Možnosti studia předbělohorských testamentů a inventářů pozůstalostí v královských městech severozápadních Čech*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Acta Universitatis Purkinianae, Philosophica et historica 4, Studia Historica 4, 2000, s. 7-34.
- NOVOTNÝ, Vladimír – LINHARTOVÁ, Věra – ZEZULČÍK, Jaroslav, *Osobnosti zámku Kunín*, Poodří. Časopis obyvatel horní Odry 4, 2001, s. 16-33.
- OEXLE, Otto Gerhard, *Aspekte der Geschichte des Adels im Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, in: Hans-Ulrich Wehler (ed.), *Europäischer Adel 1750-1950*, Göttingen 1990.
- Ottův slovník naučný* 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 27, Praha 1889, 1891, 1892, 1893, 1893, 1896, 1897, 1898, 1902, 1902, 1905, 1907, 1908.
- PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena – PETRŮ, Jaroslav – RIEDL, Dušan – SVOBODA, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999.
- PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.
- PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664-1695*, Olomouc 2001.
- PEŘINKA, František Václav, *Jaroslavský okres*, Brno 1905.
- PEŘINOVÁ, Helena, *Postavení „šlechty ducha“ ve Svaté říši římské v zrcadle raně novověkých oděvních řádů*, ČČH 105, 2007, s. 561-584.
- PEŠEK, Jiří, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, PSH 15, 1982, s. 63-92.

- PEŠEK, Jiří, *Obrazy a grafiky a jejich majitelé v předbělohorské Praze*, Umění 39, 1991, s. 369-383.
- PEŠKOVÁ, Pavla, *Zámecká divadla rodu Valdštejnů v Čechách a na Moravě*, Brno 2006.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury II/1. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury II/2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1997.
- PETRÁŇOVÁ, Lýdia, *Ke studiu oděvů lidových vrstev měst a venkova od 16. do poloviny 18. století v Čechách*, Český lid 81, 1994, s. 201-216.
- PETRÁŇOVÁ, Lýdia – VAŘEKA, Josef, *Vybavení venkovské zemědělské usedlosti v době předbělohorské na pozadí poddanských inventářů*, Archeologica Historica 12, 1987, s. 277-285.
- PETRÁŇOVÁ, Lýdia – VAŘEKA, Josef – PLESSINGEROVÁ, Alena, *Mobiliář venkovského domu v Čechách od konce středověku do počátku národního obrození*, Český lid 75, 1988, s. 202-211.
- PETRŮ, Eduard, *An der Grenze von Humanismus und Barock Heřman Černín von Chudenice und seine Reisebeschreibung*, in: Getraude Zand – Jiří Holý (edd.), *Tschechisches Barock. Sprache, Literatur, Kultur*, Frankfurt am Main 1999, s. 95-104.
- PIŠŮTOVÁ, Irena, *Fajánsa*, Bratislava 1981.
- PLEVA, Martin, *Knihovny několika moravských barokních šlechticů na základě jejich pozůstalostních inventářů*, OR 1, 2000, s. 145-160.
- PLEVA, Martin, *Knížní kultura moravského šlechtického rodu Petřvaldských z Petřvaldu v 17. a 18. století (co přinesl archivní výzkum)*, OR 4, 2003, s. 255-280.
- PLEVA, Martin, *Mobiliáře a sbírky moravské barokní šlechty. Na základě pozůstalostních inventářů moravského královského tribunálu*, Brno 1999 (Diplomová práce).
- PLEVA, Martin, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty ve světle pozůstalostních inventářů*, ČMM 85, 2000, s. 131-155.
- PLICHTA, Alois, *Historické základy jaroměřického baroka*, in: Alois Plichta (ed.), *O životě a umění. Listy z jaroměřické kroniky 1700-1752*, Brno 1974, s. 21-351.
- PLICHTA, Alois, *Jaroměřicko I*, Třebíč 1994.

- PLICHTA, Alois, *Questenberkové a Jaroměřice nad Rokytnou*, Umění 28, 1980, s. 151-157.
- POCHE, Emanuel – PREISS, Pavel, *Pražské paláce*, Praha 1973.
- POCHE, Emanuel, *Český porcelán*, Praha 1954.
- POKLUDA, Zdeněk, *Páni z Rotalu na Napajedlích*, in: Zdeněk Pokluda (ed.), *Zlínsko od minulosti do současnosti. Sborník Státního okresního archivu ve Zlíně*, Zlín 1998, s. 5-48
- POKLUDA, Zdeněk, *Žerotínové. Z historie šlechtických rodů*, Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka 29, 1993, s. 4.
- POKORNÝ, Pavel R. – PREISS, Pavel, *Zámek Duchcov. Valdštejnská rodová galerie. Václav Vavřinec Reiner. Obrazy a fresky*, Praha 1992.
- POLIŠENSKÝ, Josef – SNIDER, Frederik, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, ČsČH 20, 1972, s. 515-526.
- POLLERROSS, Friedrich, „*Spanische Chocolate*“ und „*indianische Cabinete*“ – *Köstlichkeiten aus der Neuen Welt und exotisches Ambiente*, in: Friedrich Pollerross – Andrea Sommer-Mathis – Christipher F. Laferl (edd.), *Federschmuck und Kaiserkrone: das barocke Amerikanbild in den habsburgischen Ländern*, Wien 1992.
- POLLERROSS, Friedrich, *Adelige Repräsentation in Architektur und bildender Kunst vom 16. bis 18. Jahrhunderts in Ostösterreich. Literatur und Forschungsüberblick*, OH 2, 1992, s. 49-59.
- POLLERROSS, Friedrich, *Der Wandel des Bildes. Entstehung, Verbreitung und Veränderung der Amerika-Allergorie*, in: Friedrich Pollerross – Andrea Sommer-Mathis – Christipher F. Laferl (edd.), *Federschmuck und Kaiserkrone: das barocke Amerikanbild in den habsburgischen Ländern*, Wien 1992.
- POLLERROSS, Friedrich – SOMMER-MATHIS, Andrea – LAFERL, Christopher F. (edd.), *Federschmuck und Kaiserkrone. Das barocke Amerikabild in den habsburgischen Ländern*, Wien 1992.
- PRASCHL-BICHLER, Gabriele, *Wien speziell. Architektur des Barock. Wo finde ich Schlösser, Palais, öffentliche Profenbauten, Kirchen, Klöster, Bürgerhäuser, Denkmäler, Brunnen, Museen, Sammlungen in Wien*, Wien 1990.
- PRAŽÁK, Václav, *Mezi normou a skutečností. Vrchnostenští úředníci na Jindřichově Hradci na přelomu 17. a 18. století*, České Budějovice 2003 (Diplomová práce).

- PRCHAL, Vítězslav, *Obraz křesťanského rytíře? Turcika ve šlechtických zbrojnicích raného novověku*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 123-136.
- PRCHAL, Vítězslav, *Palácová zbrojnice hrabat Černínů na Hradčanech jako typ „umělecké“ sbírky*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.) *Život pražských paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, s. 301-325.
- PRCHAL, Vítězslav, *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerst Sporcka ve druhé čtvrtině 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 45-78.
- PRCHAL, Vítězslav, *Válka, zbraně a zbroj v reprezentačních strategiích české a moravské aristokracie v letech 1550-1700*, Praha 2012.
- RADIMSKÁ, Jitka a kol., *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenberků na zámku v Českém Krumlově*, Pelhřimov 2011.
- RAKOVÁ, Svatava, *Kolumbovské výročí v USA: vznik diskursu encounter*, ČČH 91, 1993, s. 545-566.
- RAKOVÁ, Svatava, *Pobělohorské Temno v české historiografii 90. let: pokus o sondu do proměn historického vědomí*, ČČH 99, 2001, s. 569-588.
- RAMEŠ, Václav, *Proměny schwarzenberského panství v Čechách*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 25-36.
- RAVIK, Slavomír, *Svět starožitností*, Praha 1972.
- REBITSCH, Robert, *Wallenstein*, Wien 2010.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.
- REINHARD, Wolfgang, *Power Elites and State Building*, Oxford 1996.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. Historische Anthropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, *Freiburger Universitätsblätter* 139, 1998, s. 127-141.
- RÖSENER, Werner, *Jagd und höfische Kultur als Gegenstand der Forschung*, in: Týž (ed.), *Jagd und höfische Kultur im Mittelalter*, Göttingen 1997.
- ROTTER, Hans, *Die Josefstadt. Geschichte des 8. Wiener Gemeindebezirkes*, Wien 1918,

- ROUBÍK, František, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749*, SAP 17, 1967, s. 539-603.
- ROUŠALOVÁ, Monika, *Oděvní a textilní kultura Buquoyů a jejich sídel ve druhé polovině 18. století*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce).
- RYANTOVÁ, Marie, *Proměny lobkovické rezidence ve Vysokém Chlumci v 16. a 17. století*, OH 7, 1999, s. 223-249.
- SÁČEK, Karel, *Sokolnice a Ditrichsteinové*, in: Karel Sáček – Dušan Uhlíř – Ladislav Kořalník (edd.), *Sokolnice a slavkovská bitva*, Sokolnice 2000, s. 3-9.
- SAMEK, Bohumil, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, Praha 1999.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého III*, Praha 1932.
- SCHEUFLER, Vladimír – ŠTAJNOCHR, Vítězslav, *Novověká terra sigillata*, Český lid. Časopis pro etnologická studia 81, 1994, s. 133-159.
- SCHWARZENBERG, Karel, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg*, Neustadt an der Aisch 1963.
- SLAVÍČEK, Lubomír, „Conte savio“ Jan Bedřich z Valdštejna mecenáš umění a sběratel, *Dějiny a současnost* 15, 1993, č. 1, s. 13-15.
- SLAVÍČEK, Lubomír, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*, OH 5, 1996, s. 483-513.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání. (Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století)*, in: J. Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století. Sborník příspěvků (nejen) ze 3. adventního kulatého stolu, který se na téma „Prameny k dějinám šlechtického cestování, 1550-1800, konal na půdě Katedry historických věd FF Upa dne 28. listopadu 2005*, Pardubice 2007, s. 129-161.
- SMÍŠEK, Rostislav, „Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, *JSH* 73, 2004, s. 94-102.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Jan Adam z Questenberka mezi Vídní a Jaroměřicemi*, OH 10, 2003, s. 338-340.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333-355.

- SMÍŠEK, Rostislav, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, OH 12, 2007, s. 65-111.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Rezidence a dvůr hraběte Jana Adama Questenberka v Jaroměřicích nad Rokytnou v první polovině 18. století*, České Budějovice 2001 (Diplomová práce).
- SMÍŠEK, Rostislav, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století. Sňatková strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, FHB 24, 2009, s. 167-198.
- SPURNÝ, František a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Morava*, Praha 1983.
- STARÁ, Dana, *Cín. Z dějin českého konvářství*, Praha 1972.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches*, München 2008.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe-Thesen-Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Zeremoniell, Ritual, Symbol. Neue Forschungen zur symbolischen Kommunikation in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, Zeitschrift für historische Forschung 27, 2000, s. 389-405.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara – NEU, Tim – BRAUNER, Christina, *Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln-Weimar-Wien 2013.
- STRAKOVÁ, Theodora, *Brtnický hudební inventář*, ČMM 48, 1963, s. 199-234.
- STRAKOVÁ, Theodora, *Hudba na brtnickém zámku v 17. století*, ČMM 50, 1965, s. 183-202.
- ŠIMÁK, Josef V., *Malba po způsobu indiánském*, Památky archeologické 34, 1924-1925, s. 248.
- ŠÍPEK, Richard, *Knihovny raně novověkých lékařů ve fondu Nostické knihovny v Praze*, Sborník Národního muzea v Praze 57, 2012, s. 23-39.
- ŠÍPEK, Richard, *Pozůstalostní inventář Otty mladšího z Nostic*, OR 4, 2003, s. 361-376.
- ŠÍPEK, Richard, *Pražská majorátní knihovna hrabat z Nostic a Rienecka*, Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče 65, 2005, s. 28-33.

- ŠUBRT, Richard, *Míšeňský porcelán 1710-2000. Böttger, Höroldt, Kändler, vybraní modeláři, značky*, Praha 2009.
- TENORA, Jan, *František kardinál Ditrichštejn, jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství*, Hlídka 23, 1906, s. 19-26, 86-91, 166-179, 254-266.
- TEPLY, Karl, *Die Einführung des Kaffees in Wien. Georg Franz Koltschitzky, Johannes Diodato, Isaak de Luca*, Wien 1980.
- TEUTEBERG, Hans-Jürgen, *Zur Kulturgeschichte der Kaffee-Surrogate*, in: Daniela U. Ball (ed.), *Kaffee im Spiegel europäischer Trinksitten. Coffee in the Context of European Drinking Habits*, Zürich 1991.
- TOGNER, Milan, *Historický nábytek*, Praha 1993.
- TŘÍSKA, Karel, *Černínský palác v Praze*, Praha 1940.
- UKERS, William H., *All About Coffee*, New York 1992.
- ULIČNÝ, Petr, *Zahrada Valdštejnova casina u Jičína*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae*, Katalog výstavy, Praha 2007. s. 239-244.
- UREŠOVÁ, Libuše, *Zlatnické práce v pražských památkových objektech*, Staletá Praha 12, 1982, s. 125-135
- VALENTA, Aleš, *Bankrot Karla Kajetána Buquoye: geneze, průběh, důsledky*, JSH 76, 2007, s. 58-96.
- VALENTA, Aleš, *Věřitelem Habsburků. Heřman Jakub Černín za války o dědictví španělské*, JSH 80, 2011, s. 23-51.
- VEVERKA, Přemysl – DVOŘÁKOVÁ, Dita – KRAJČI, Petr – LUKEŠ, Zdeněk, *Slavné pražské vily*, Praha 2007.
- VINTROVÁ, Lenka, *Prosper Antonín Berchtold a jeho cestovní deník z roku 1740*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, Pardubice 2007, s. 91-105.
- VLK, Miloslav – ASSMANN, Jan Nepomuk, *Stolničení a výtvarné umění pěti staletí*, Praha 1988.
- VLK, Miloslav, *O šlechtických jídelních souborech*, Umění a řemesla 29, 1985, s. 47-51.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.
- VOREL, Petr, *Dvory aristokratů v renesančních Čechách*, OH 3, 1993, s. 137-154.

- VOREL, Petr, *Poddanská rezidenční města v českých zemích (K typologii měst předbělohorské doby)*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století)*, Prostějov 1997, s. 38-48.
- VOREL, Petr, *Rezidenční síť pánů z Pernštejna v 15.-17. století*, Zprávy státního památkového ústavu v Brně 4, 2000, s. 37-49.
- VOREL, Petr, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*, Pardubice 2001.
- VOREL, Petr, *Šlechtická aristokracie barokní doby a její sídla ve východních Čechách*, OH 5, 1996, s. 335-363.
- VOSS, Jürgen, *Mannheim. Residenz der Kurfürsten von der Pfalz*, in: Kurt Andermann (ed.), *Residenzen. Aspekte hauptstädtischer Zentralität von der frühen Neuzeit bis zum Ende der Monarchie*, Sigmaringen 1992, s. 232-327.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Rezidence a dvůr pánů z Ludanic ve druhé polovině 16. století*, OH 7, 1999, s. 383-407.
- VYDROVÁ, Jiřina, *Italská majolika*, Praha 1973.
- WAGNER-RIEGER, Renate, *Das Wiener Bürgerhaus des Barock und Klassizismus*, Wien 1957.
- WINKELBAUER, Thomas, *Krise der Aristokratie? Zum Strukturwandel des Adels in den böhmischen und niederösterreichischen Ländern im 16. und 17. Jahrhundert*, Mitteilungen des Institut für österreichische Geschichtsforschung 100, 1992, s. 328-353.
- WISTER, Benita, *Kakao. Vom habsburgischen Hofgetränk zur niederländischen Kolonialware. Der Diffusionsprozesses der Schokolade in Mitteleuropa vom 17. bis 19. Jahrhundert vor dem Hintergrund eines konsumspezifischen Kulturtransfers am Beispiel der Steiermark und Westfalens*, Graz 2002 (Disertační práce).
- WOHLRAB, Hertha, *Die Freyung*, Wien 1971.
- WURZBACH, Constantin von, *Biographisches Lexicon des Kaisertums Österreich LVII*, Wien 1889.
- ZÁHORKA, Jindřich – ZÁHRADNÍK, Pavel, *Zámek v Krásném Dvoře*, Průzkumy památek 19, 2012, s. 31-54.
- ZÁLOHA, Jiří, *Die Schwarzenberger und ihr Interesse für das Theater und die Musik*, OH 2, 1992, s. 73-75.

ZÁLOHA, Jiří, *Hudba a divadlo na českokrumlovském zámku v době Eggenberků a Schwarzenberků*, OH 5, 1996, s. 549-560.

ZÁLOHA, Jiří, *Hudební život na dvoře knížat ze Schwarzenberku v 18. století*, Hudební věda 24, 1987, s. 43-62.

ZÁLOHA, Jiří, *O původu Schwarzenberků*, Obnovená Tradice 12, 2001, s. 56.

ZÁLOHA, Jiří, *Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků*, Obnovená Tradice 3, 1993, s. 14-18.

ZEZULČÍK, Jaroslav, *Zámek Kunín. Perla moravské barokní architektury*, Nový Jičín 1995.

ŽÁČEK, Jan, *Zahrady u Pražského hradu*, Praha 2008.

ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006.

ŽUPANIČ, Jan, *Cesty k urozenosti. Nová šlechta v Rakousku-Uhersku*, ČČH 104, 2006, s. 269-303.

ŽUPANIČ, Jan, *Nobilitace českých elit v Rakousko-uherské monarchii*, in: Ludomír Kocourek (ed.), *František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století*, Semily 2003, s. 181-200.

10. 4. Internetové zdroje

CORVINUS, Gottlieb Siegmund, *Nutzbares, galantes und curiöses Frauenzimmer-Lexikon*, Leipzig 1715 (k 8. dubnu 2015).

<http://diglib.hab.de/drucke/ae-12/start.htm>

MAZÍK, Michal – GROSSMANNOVÁ, Hana, *Jednoduché metody identifikace kovových materiálů pro potřeby konzervátorského průzkumu*, Brno 2012 (k 17. srpnu 2015).

<http://mck.technicalmuseum.cz/images/stories/MCK/Methodika/jmikmpkp.pdf>

MENNINGER, Annerose, *Tabak, Kaffee, Tee und Schokolade in Wissenskulturen der Frühen Neuzeit*, in: Annerose Menninger – Katharina Niemeyer (edd.), *Drogen: Aspekte einer globalen Konsumgeschichte*, Köln 2009 (k 19. srpnu 2015).

<http://www.zeitenblicke.de/2009/3/menninger/>

11. Seznam příloh

Příloha č. 1 – Tabulka zkoumaných rodů

- Tabulka majitelů a jejich sídel podle reprezentace v oblasti majetku předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády

Příloha č. 2 – Graf materiálního zastoupení předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády ve zkoumaných inventářích

Příloha č. 3 – Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Čechy, 18. století)

- Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Morava a Rakousy, 18. století)
(mapy byly využity z knihy Josef PEKAŘ, *Dějiny československé*, Praha 1991.)

Příloha č. 4 – Obrazová část

Obrázek č. 1 – Charakteristická skladba sortimentu užitkového porcelánu

(J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*, s. 84.)

Obrázek č. 2 – Tvarové zpracování porcelánu

(J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*, s. 78-79.)

Obrázek č. 3 – Porcelánové nádobí k pití kávy, čaje a čokolády

(J. CHLÁDEK – I. NOVÁ, *Porcelán*, s. 80-81.)

Obrázek č. 4 – Ukázka inventáře knížecího rodu Schwarzenberků z roku 1733

(venkovská rezidence Český Krumlov, inventář knížete Adama Františka Schwarzenberka)

Obrázek č. 5 – Ukázka inventáře hraběcího rodu Nosticů z roku 1681

(venkovská rezidence Sokolov, inventář hraběnky Eleonory Marie Nosticové)

Obrázek č. 6 – Ukázka inventáře svobodných pánů Petřvaldských z roku 1762

(venkovská rezidence Tovačov, inventář svobodného pána Amada Antonína Petřvaldského)

Obrázek č. 7 – Ukázka inventáře hraběcího rodu Černínů z roku 1733

(městský palác Praha, inventář hraběte Františka Josefa Černína)

Příloha č. 1 – Tabulka zkoumaných inventářů

Legenda: ■ knížecí rod, ■ hraběcí rod, ■ svobodní páni

ROD	MAJITEL	TITULACE	SÍDLO	TYP SÍDLA	DATAČE INVENTÁŘE
Althanové	Michal Heřman	hrabě	Hrušovany	venkovská rezidence	1754
	Michal Antonín	hrabě	Hrušovany	venkovská rezidence	1774
Berchtoldové	Matyáš Arnošt	hrabě	Uherčice	venkovská rezidence	1678
					1720
	František Karel	hrabě	Police	venkovská rezidence	1720
					1720
Buquoyové	Antonie Renata	hraběnka	Nové Hrady	venkovská rezidence	1733
	František Leopold	hrabě	Nové Hrady	venkovská rezidence	1767
					1767-1768
	Gabriela Johana	hraběnka	Nové Hrady	venkovská rezidence	1772
			Praha	městský palác	1774-1775
	Terezie	hraběnka	Nové Hrady	venkovská rezidence	1784
	pokladník		Nové Hrady	venkovská rezidence	1769
	kuchař		Nové Hrady	venkovská rezidence	1769
	cukrář		Nové Hrady	venkovská rezidence	1769
cukrář		Nové Hrady	venkovská rezidence	1770	
stolník		Nové Hrady	venkovská rezidence	1769	
Collaltové	Klaudius	hrabě	Brtnice	venkovská rezidence	1661
	Tomáš Vinciguerra	hrabě	Uherčice	venkovská rezidence	1770
Černínové					1770
	František Josef	hrabě	Praha	městský palác	1733
	Prokop Vojtěch	hrabě	Chudenice	venkovská rezidence	1777
Ditrichštejnové	Quidobald Josef	hrabě	Napajedla	venkovská rezidence	1772
	Karel Maxmilián	kníže	Hollenburg	venkovská rezidence	1784
Eggenberkové	Marie Ernestina	kněžna	Český Krumlov	venkovská rezidence	1719
Forgatschová	Marie Maxmiliána	svobodná paní	Brno	byt	1714
Harrachové	?	hrabě	Videň	městský palác	s. d.
	Eleonora	hraběnka	Kunín	venkovská rezidence	1757
	František Xaver	hrabě	Kunín	venkovská rezidence	1781
					1782
	František Jan Josef	hrabě	Rohrau	venkovská rezidence	1796
Magnisové	Rudolf	hrabě	Ořechov	venkovská rezidence	1712
Nosticové	Eleonora Marie	hraběnka	Sokolov	venkovská rezidence	1681
	Antonín Jan	hrabě	Praha	městský palác	1736
					1736
			Praha	dům	1765
	František Václav	hrabě	Řehlovice	venkovská rezidence	1765
		Sokolov	venkovská rezidence	1765	
Petřvaldští					1762
	Amand Antonín	svobodný pán	Tovačov	venkovská rezidence	1762
					1767

ROD	MAJITEL	TITULACE	SÍDLO	TYP SÍDLA	DATAČE INVENTÁŘE
Questenberkové	Jan Adam	hrabě	Jaroměřice	venkovská rezidence	1707
	Marie Kristina	hraběnka	Jaroměřice	venkovská rezidence	1752
Rottalové	František Antonín	hrabě	Holešov	venkovská rezidence	1717
Schwarzenberkové	Marie Anna	kněžna	Videň	městský palác	1763
	Jan Adolf	kníže	Videň	městský palác	1696
	Adam František	kníže	Videň	městský palác	1702
	Josef	kníže	Český Krumlov	venkovská rezidence	1705
	stříbrnice		Videň	městský palác	1727
	stříbrnice		Videň	městský palác	1733
	cukrárna		Videň	městský palác	1779
	stříbrnice		Videň	městský palác	1717
	stříbrnice		Videň	městský palác	1720
	cukrárna		Videň	městský palác	1722
	stříbrnice		Videň	městský palác	1723
	stříbrnice		Videň	městský palác	1724
	cukrárna		Videň	městský palác	1727
	cukrárna		Videň	městský palác	1729
	cukrárna		Videň	městský palác	1732
	mobiliář		Videň	městský palác	1745
	porcelánové nádobí		Videň	městský palác	1745
	cukrárna		Videň	městský palác	1753
	cukrárna		Videň	městský palác	1774
	cukrárna		Videň	městský palác	1778
cukrárna		Videň	městský palác	1779	
Valdštejnové	Ferdinand Arnošt	hrabě	Praha	městský palác	1657
	Jan Bedřich	hrabě	Duchcov	venkovská rezidence	1694
	Jan Antonín	hrabě	Praha	městský dům	1705
	Jan Josef	hrabě	Duchcov	venkovská rezidence	1706
	Vincenc	hrabě	Mnichovo Hradiště	venkovská rezidence	1710
	Emanuel	hrabě	Duchcov	venkovská rezidence	1731
	rodinné stříbro		Duchcov	venkovská rezidence	1759
	rodinné stříbro		Duchcov	venkovská rezidence	1775
	rodinné stříbro		Duchcov	venkovská rezidence	1775
	rodinné stříbro		Duchcov	venkovská rezidence	1778
Windischgrätzové	Leopold Viktorín	hrabě	Videň	městský palác	1778
Žerotínové	Jindřich Karel	svobodný pán	Ivanovice	venkovská rezidence	1747
	František Josef	hrabě	Valašské Meziříčí	venkovská rezidence	1688
					1756
					1756

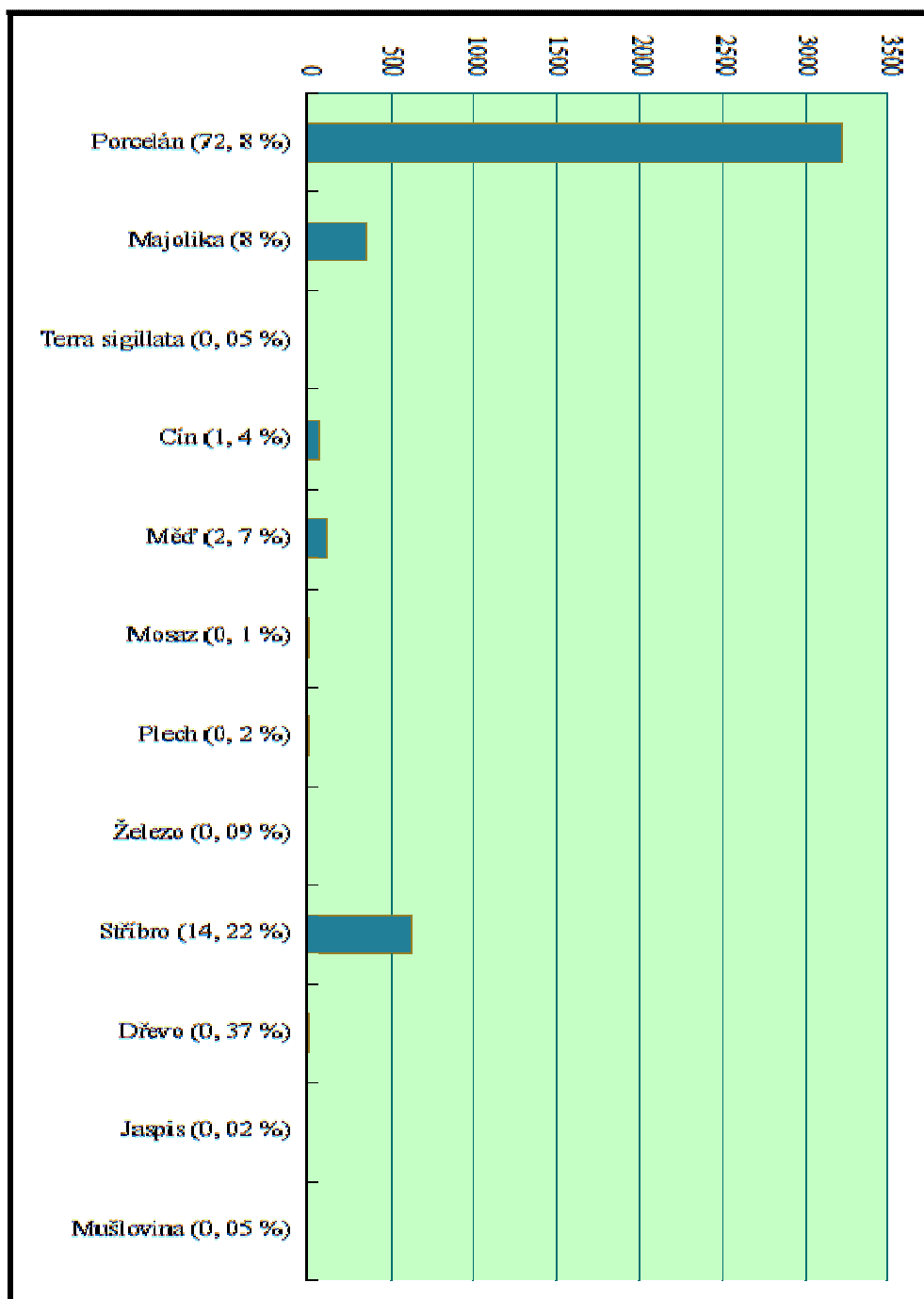
Tabulka majitelů a jejich sídel podle reprezentace v oblasti majetku předmětů k popíjení kávy, čaje a čokolády

POŘADÍ	ŠLECHTIC	SÍDLO	DATA	ZASTOUPENÍ
1	František Leopold Buquoy	Nové Hrady	1767	VYSOKÉ ZASTOUPENÍ PŘEDMĚTŮ
2	František Leopold Buquoy	Nové Hrady	1767-1768	
3	Gabriela Johana Buquoyová	Praha	1789-1790	
4	Gabriela Johana Buquoyová	Nové Hrady	1772	
5	Gabriela Johana Buquoyová	Nové Hrady	1774-1775	
6	Terezie Buquoyová	Nové Hrady	1784	
7	Buquoyové – cukrář	Nové Hrady	1769	
8	Buquoyové – cukrář	Nové Hrady	1770	
9	František Josef Černín	Praha	1733	
10	Quidobald Josef Ditrichštejn	Napajedla	1772	
11	Marie Ernestina Eggenberková	Český Krumlov	1719	
12	Harrachové	Videň	?	
13	František Jan Harrach	Rohrau	1796	
14	Antonín Jan Nostic	Praha	1736	
15	Antonín Jan Nostic	Praha	1736	
16	František Václav Nostic	Sokolov	1765	
17	Amand Antonín Petřvaldský	Tovačov	1762	
18	Amand Antonín Petřvaldský	Tovačov	1762	
19	Jan Adam Questenberk	Jaroměřice	1752	
20	Marie Anna Schwarzenberková	Videň	1696	
21	Adam František Schwarzenberk	Videň	1727	
22	Adam František Schwarzenberk	Český Krumlov	1733	
23	Schwarzenberkové – stříbrnice	Videň	1717	
24	Schwarzenberkové – stříbrnice	Videň	1720	
25	Schwarzenberkové – stříbrnice	Videň	1723	
26	Schwarzenberkové – stříbrnice	Videň	1724	
27	Schwarzenberkové – mobiliář	Videň	1745	
28	Schwarzenberkové – porc.nádobí	Videň	1745	
29	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1753	
30	František Karel Berchtold	Police	1720	
31	František Karel Berchtold	Police	1720	
32	František Karel Berchtold	Police	1720	
33	Antonie Renata Buquoyová	Nové Hrady	1733	
34	Tomáš Vinciguerra Collalta	Uherčice	1770	
35	Tomáš Vinciguerra Collalta	Uherčice	1770	
36	František Josef Černín	Praha	1720	
37	Eleonora Harrachová	Kunín	1757	
38	František Xaver Harrach	Kunín	1781	
39	František Xaver Harrach	Kunín	1782	
40	Eleonora Marie Nosticová	Sokolov	1681	
41	Amand Antonín Petřvaldský	Tovačov	1767	
42	Josef Schwarzenberk	Videň	1779	
43	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1774	
44	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1778	
45	Jan Josef Valdštejn	Duchcov	1731	
46	Valdštejnové – rodinné stříbro	Duchcov	1778	
47	Valdštejnové – rodinné stříbro	Duchcov	1797	
48	Valdštejnové – rodinné stříbro	Duchcov	1800	
49	Leopold Viktorín Windschgrätz	Videň	1747	
50	František Josef Žerotín	Valašské Meziříčí	1756	
51	František Jan Harrach	Valašské Meziříčí	1756	

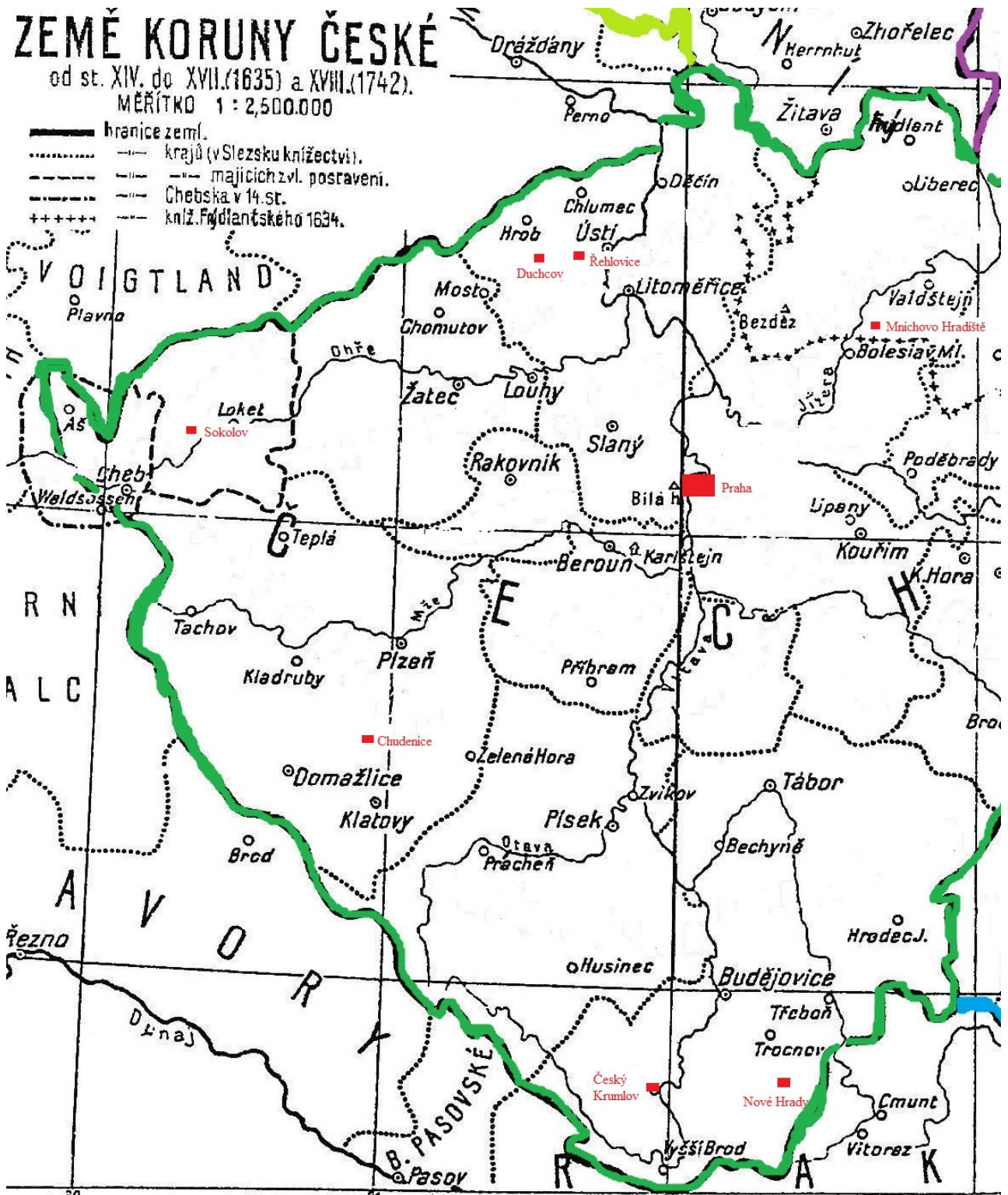

POŘADÍ	ŠLECHTIC	SÍDLO	DATAČE	ZASTOUPENÍ	
52	Michal Heřman Althan	Hrušovany	1754	MALÉ ZASTOUPENÍ PŘEDMĚTŮ	
53	Buquoyové – pokladník	Nové Hrady	1769		
54	Buquoyové – kuchař	Nové Hrady	1769		
55	Buquoyové – stolník	Nové Hrady	1769		
56	Prokop Vojtěch Černín	Chudenice	1777		
57	František Václav Nostic	Praha	1765		
58	Jan Adam Questenberk	Jaroměřice	1707		
59	Marie Kristina Questenberková	Jaroměřice	1717		
60	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1722		
61	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1727		
62	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1729		
63	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1732		
64	Schwarzenberkové – cukrárna	Videň	1779		
65	Jan Antonín Valdštejn	Praha	1705		
66	Jan Antonín Valdštejn	Praha	1706		
67	Jan Antonín Valdštejn	Praha	1710		
68	Emanuel Valdštejn	Duchcov	1775		
69	Emanuel Valdštejn	Duchcov	1775		
70	Michal Antonín Althan	Hrušovany	1774		ŽÁDNÉ ZASTOUPENÍ PŘEDMĚTŮ
71	Matyáš Arnošt Berchtold	Uherčice	1678		
72	Klaudius Collalta	Brtnice	1661		
73	Karel Maxmilián Ditrichštejn	Hollenburg	1784		
74	Marie Maxmiliána Forgatschová	Brno	1714		
75	Rudolf Magnis	Ořechov	1712		
76	František Václav Nostic	Řehlovice	1765		
77	František Antonín Rottal	Holešov	1763		
78	Jan Adolf Schwarzenberk	Videň	1702		
79	Jan Adolf Schwarzenberk	Videň	1705		
80	Ferdinand Arnošt Valdštejn	Praha	1657		
81	Jan Bedřich Valdštejn	Duchcov	1694		
82	Vincenc Valdštejn	Mnichovo Hradiště	1759		
83	Jindřich Karel Žerotín	Ivanovice	1688		

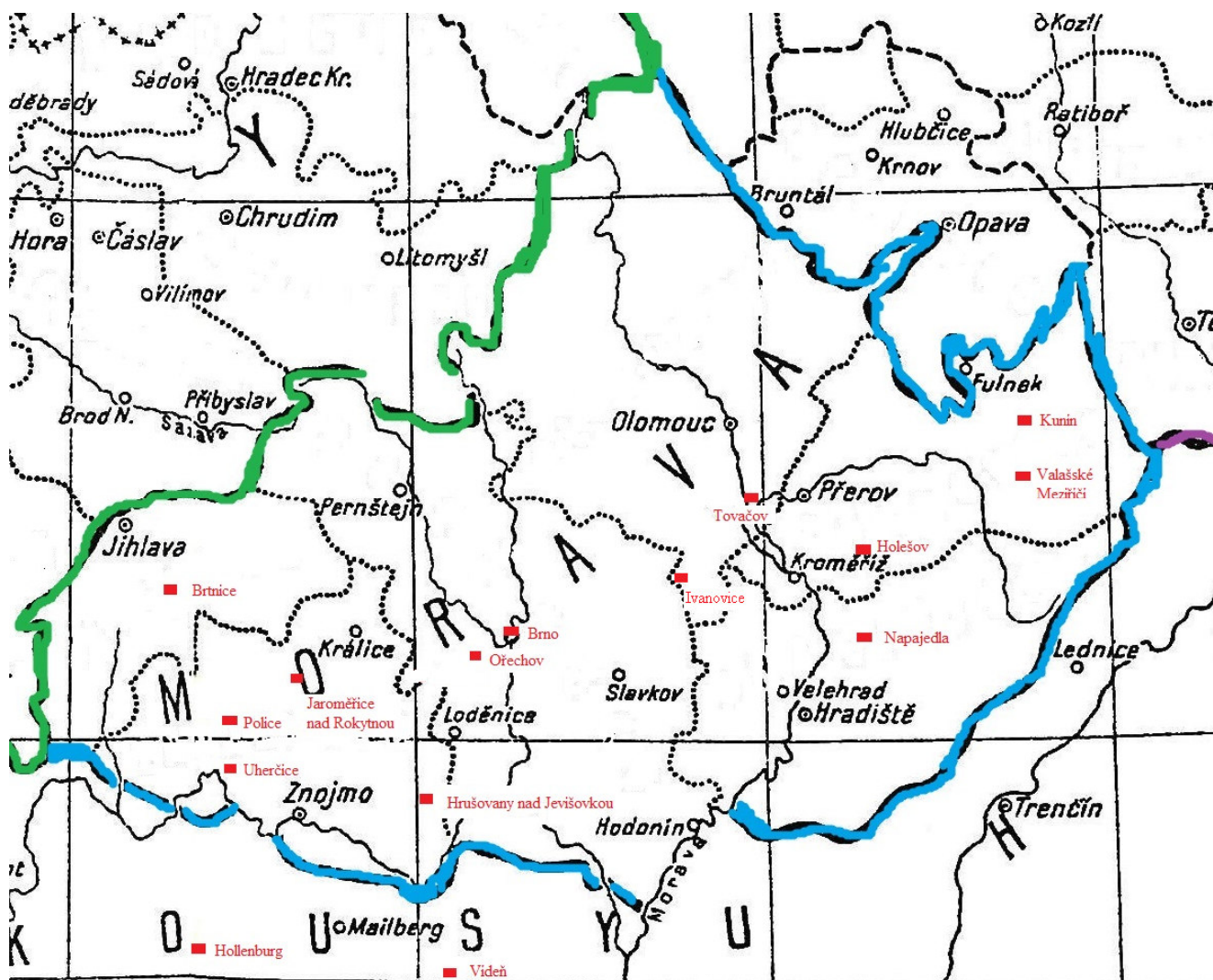
Příloha č. 2 – Graf materiálního zastoupení předmětů ke konzumaci kávy, čaje a čokolády ve zkoumaných inventářích

Příloha č. 3 – Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Čechy, 18. století)

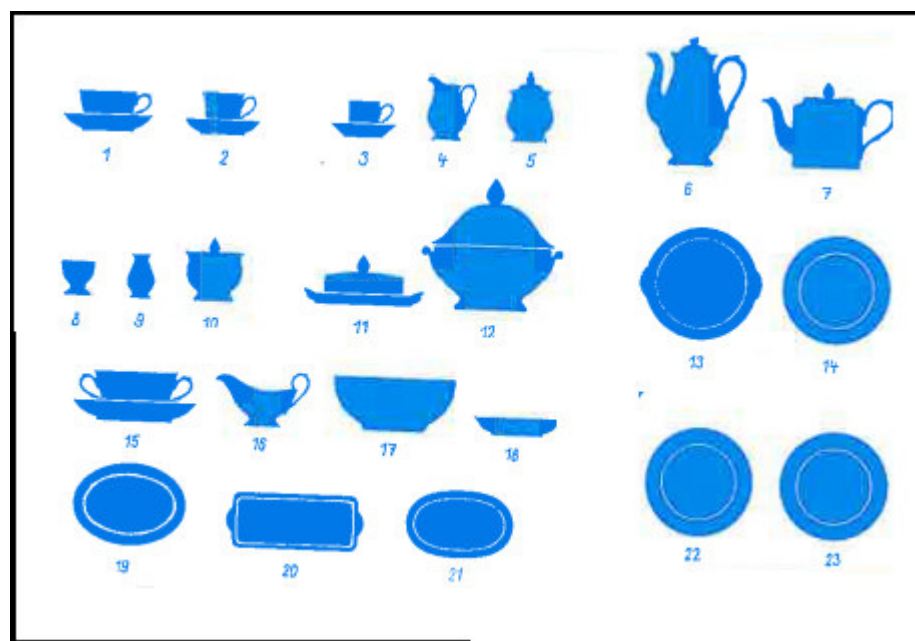

Mapa s vyobrazením zkoumaných sídel (Morava a Rakousy, 18. století)

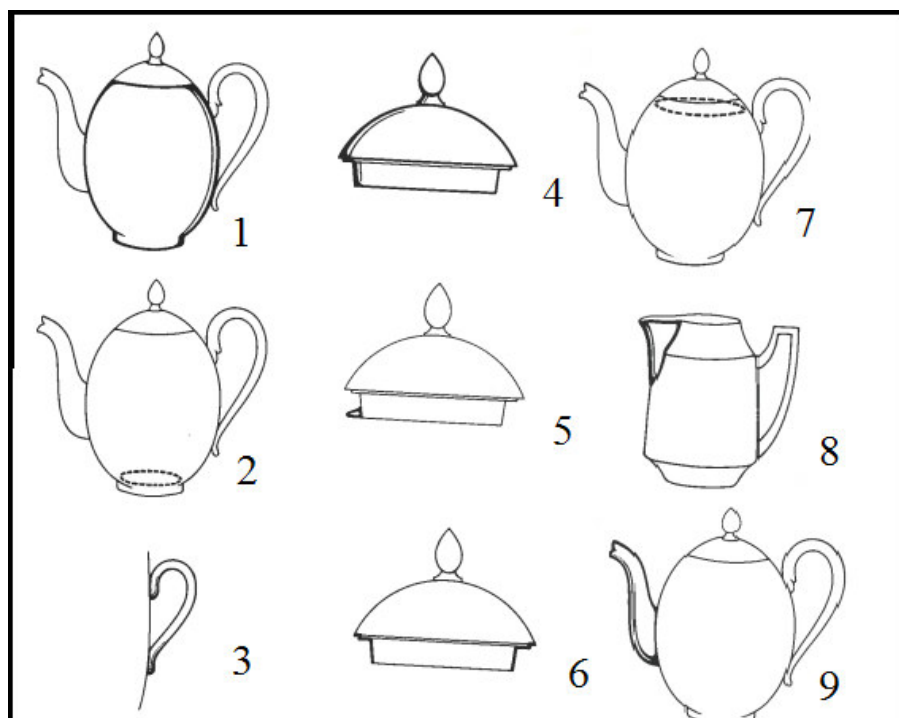
Příloha č. 4 – Obrazová část

Obrázek č. 1 – Charakteristická skladba sortimentu užitečného porcelánu

1 – čajový šálek s podšálkem	13 – koláčový talíř
2 – kávový šálek s podšálkem	14 – mísa kulatá
3 – šálek mokka s podšálkem	15 – šálek s podšálkem na polévku
4 – mlékovka	16 – omáčník
5 – cukřenka	17 – mísa salátová
6 – kávová konvice	18 – kompotka
7 – čajová konvice	19 – ovál
8 – kalíšek na vejce	20 – mísa na chlebíčky
9 – slánka	21 – příloha
10 – horčičník	22 – talíř hluboký
11 – máslenka	23 – talíř mělký nebo dezertní
12 – polévková mísa	

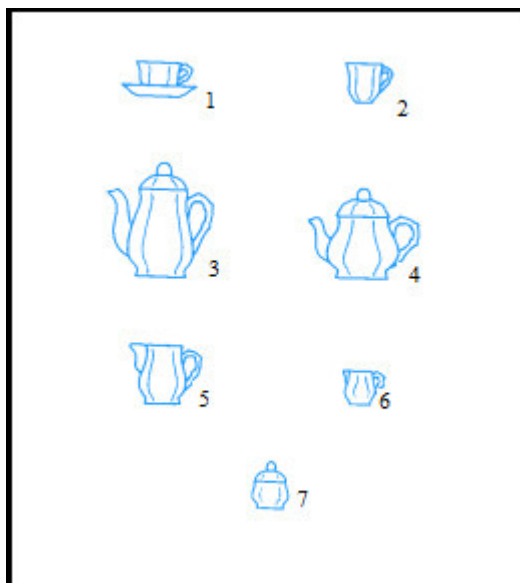
Obrázek č. 2 – Tvarové zpracování porcelánu

- 1 – tělo konvice
- 2 – dno výrobku
- 3 – ouško výrobku
- 4 – víčko
- 5 – pojistka víčka

- 6 – dosedací plocha víčka
- 7 – dosedací plocha na konvici
- 8 – hubička
- 9 – výlevka

Obrázek č. 3 – Porcelánové nádobí k pití kávy, čaje a čokolády

- 1 – podšálek
- 2 – šálek vysoký, nízký na mokka, kávu, čaj a kakao
- 3 – kávová konvice
- 4 – konvice na čaj
- 5 – mlékovka vysoká
- 6 – mlékovka nízká
- 7 – cukřenka

Obrázek č. 4 – Ukázka inventáře knížecího rodu Schwarzenberků z roku 1733
 (venkovská rezidence Český Krumlov, inventář knížete
 Adama Františka Schwarzenberka)

Ingleisfu mit dem aufgezogenen
 Same ... 1.
 Indianische oval ... 4. ... 2.
 gelb ... .. 1.
 des Melierten ... .. 1.
 Galanterie ... .. 1.
 ... .. 1.
 ... Alabasterene
 ... .. 1.
 Porzellan ... .. 2.
 ... .. 4.
 Indianische Callenderia ... .. 1.
 ... .. 1.
 ... .. 8.
 ... .. 2.
 ... .. 1.
 ... .. 1.
 ... .. 2.
 ... .. 1.
 ... .. 1.
 ... .. 9.
 ... .. 1.
 ... .. 1.
 ... .. 1.
 ... .. 12.
 ... .. 1.

Obrázek č. 5 – Ukázka inventáře hraběcího rodu Nosticů z roku 1681
 (venkovská rezidence Sokolov, inventář hraběnky
 Eleonory Marie Nosticové)

	M.	L.
Lat: herüber	4	9
6. Maassbar und 6. gabel heruff	3	7
6. Tisch Anuger Knob.		
1. Kuchl Hart.		
1. Kammstümel.		
1. Rindl.		
1. Zinkfar Ligen.		
1. Weingl. Cassel hangold.		
1. Kaffel mit Inkl.		5. 11.
1. Kiegl mit Zumpfsantzen Angl. Kr.		
1. Aminob Kiegl.		
1. Kaffel samtl Inkl.		
1. Lampen.		
2. Kell Lügen Angl. Kr. weigt Zink.	3	7
1. Kell Lügen		
1. Aminob Kiegl.		
1. Leuchter mit 3. Kiegl. rufen samtl Leuchtblözen		
1. Zerkolante gaffel.		
1. Kaffel Wisman Knob.	3	10.
2. Aminob Kell Lügen		
1. Gatsibama Kaffel.		
Lat: 6. 5. 3		

Obrázek č. 6 – Ukázka inventáře svobodných pánů Petřvaldských z roku 1762
 (venkovská rezidence Tovačov, inventář svobodného pána
 Amanda Antonína Petřvaldského)

Stell-Lauden	2	1	
Reo-Buchholz mit Untenpfehl, und Saell	1		24
Müllers Ringel mit Saell	1		10
Sty. der Ringel	1		27
gantz weißer Roccolata Buchholz samt Untenpfehl.	4		24
dello ym masten	2		12
Stell-Buchholz samt Saell		12	212
dello		12	224
Roccolata Buchholz samt finer Saell	3		24
Braun Caffee-Buchholz nobl. 12 Stk Untenpfehl	12		136
Stad. Untenpfehlens Saell. 10 Saell	12		128
12 Stk Buchholz, und 10 Stk Untenpfehl			116
Reiß gelber weiß- und blauer Caffee-Buchholz samt Saell	18		112
Braun yaganda, kon finer Androm. Sort Stell-Buchholz mit Untenpfehl	6		48
gantz weißer weiß- und blauer Stell-Buchholz samt Untenpfehl	6		36
weiß- und blauer Stell-Buchholz samt 4 Stk Untenpfehl	6		40
Braun, yaganda ystlicher Caffee-Buchholz samt Untenpfehl	2		0

Obrázek č. 7 – Ukázka inventáře hraběcího rodu Černínů z roku 1733

(městský palác Praha, inventář hraběte Františka Josefa Černína)

Solchem nach
 nach
 Verkauft
 worden
 Capital
 zu 1000 Gulden
 zu 6 %

Perner 1000
 Vergleichene super feine thee
 Bechere mit ausschließlichen
 dazu gehörige Schalen
 Auswendig mit figuren bezührte
 theere Inwendig mit
 feinen Blumen
 Dazu gehörige Schalen
 Inwendig mit figuren
 Auswendig mit figuren bezührte
 thee Bechere
 Vergleichene Schalen mit land-
 schaften
 Super feine Zunder thee Be-
 chere Inwendig völlig thee
 Inwendig mit Blumen ge-
 zühret
 Dazu gehörige Schalen
 Einseitige Schalen Worsue
 keine Bechere
 thee Hande sammt Decke Wör-
 auf Et was vergolde
 Etwas kleinere thee Hand
 mit vergolden Handen und
 Schindüren
 Nach Etwas kleinere thee
 Hande mit vergolden Han-
 cheln und
 Nach Etwas kleinere thee
 Hande
 gißeligs sücker Büchsen mit =
 Kinsack
 11 Stück
 Decke
 kleineres mit vergolden neßing becke
 yone mit 11 Stück
 11 Stück

4.30	540	110
1.6	6	
1.4	43	
3.4.30		
2.10	57	11